

ASM Centrum Badań i Analiz Rynku

Zbadanie i określenie warunków do poprawy kondycji demograficznej Polski wraz z rekomendacjami zmian w obszarze godzenia życia zawodowego i prywatnego z wykorzystaniem środków z EFS w perspektywie finansowej 2021-2027

RAPORT KOŃCOWY Z BADANIA

Marzec 2021

Zamawiający:

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej

Wykonawca:

ASM - Centrum Badań i Analiz Rynku



Rozwijamy innowacyjne technologie gromadzenia i analizy danych

Z wielu źródeł informacji wybieramy te, które pozwolą zrozumieć zależności gwarantujące sukces naszych Klientów

Więcej niż agencja badawcza

www.asm-poland.com.pl

Zamawiający:
Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
ul. Nowogrodzka 1/3/5
00-513 Warszawa

Wykonawca:
ASM - Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.
99-301 Kutno, ul. Grunwaldzka 5
www.asm-poland.com.pl
tel.: + 48 24 355 77 00, fax: +48 24 355 77 01/03
e-mail: sekretariat@asm-poland.com.pl

Opracowanie:
Ewelina Dąbrowska
Ewelina Baryła-Zapała
Malwina Pietrzyk
Łukasz Groblewski

Przedstawiony raport powstał w ramach realizacji zadania pn.: „Zbadanie i określenie warunków do poprawy kondycji demograficznej Polski wraz z rekomendacjami zmian w obszarze godzenia życia zawodowego i prywatnego z wykorzystaniem środków z EFS w perspektywie finansowej 2021-2027” realizowanego w ramach Działania 6.1 Osi Priorytetowej VI Pomoc Techniczna Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

Zawarte w tej publikacji poglądy i konkluzje wyrażają opinie autorów i nie muszą odzwierciedlać oficjalnego stanowiska Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej.

Spis treści

I. WPROWADZENIE	5
II. METODOLOGIA BADAŃ	8
III. WYNIKI BADAŃ	15
3.1 Styl życia Polek i Polaków.....	15
3.1.1 Charakterystyka współczesnych stylów życia Polek i Polaków	16
3.1.2 Definicje życia – metafory używane w kontekście opisu swojego życia	19
3.1.3 Budżet czasu w kontekście pracy zawodowej, życia domowego, towarzyskiego	20
3.1.4 Postawy wobec obowiązków zawodowych i rodzinnych	21
3.1.5 System wartości i zasady, którymi Polki i Polacy kierują się w życiu	24
3.1.6 Priorytety życiowe Polek i Polaków.....	25
3.2 Postawy Polek i Polaków wobec rodziny	27
3.2.1 Wizerunek i społeczny odbiór rodziny, rodziny wielodzietnej, matki, ojca, dziecka.....	28
3.2.2 Postawy matrymonialne i prokreacyjne Polek i Polaków	32
3.2.3 Plany prokreacyjne Polek i Polaków.....	38
3.2.4 Motywacje Polek i Polaków do posiadania dzieci	39
3.2.5 Korzyści racjonalne i emocjonalne z posiadania dzieci	43
3.2.6 Bariery ekonomiczne, społeczne i zdrowotne związane z posiadaniem dzieci	44
3.2.7 Obraz idealnej rodziny w opinii Polek i Polaków.....	55
3.3 Instytucjonalne wsparcie rodzin	58
3.3.1 Wiedza Polek i Polaków na temat uprawnień wynikających z kodeksu pracy związanych z urodzeniem i posiadaniem dziecka	59
3.3.2 Plany prokreacyjne a aspiracje zawodowe i dyskryminacja rodziców w zatrudnieniu	61
3.3.3 Możliwość godzenia ról zawodowych i rodzinnych.....	63
3.3.4 Bariery związane z powrotem matek na rynek pracy i metody wsparcia zawodowego kobiet	66
3.3.5 Ocena instytucjonalnego wsparcia rodzin z dziećmi.....	69
3.4 Koncepty instrumentów demograficznych	74
3.4.1 Ogólna ocena konceptów instrumentów demograficznych	77
3.4.2 Adekwatność konceptów instrumentów demograficznych	78
3.4.3 Mocne i słabe strony konceptów	80
3.4.4 Propozycje badanych dotyczące zmian w konceptach.....	82
3.5 Analiza danych zastanych.....	84

3.5.1 Wpływ realizacji projektów w ramach Działania 2.1 PO WER 2014-2020 na rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3	84
3.5.2 Wpływ realizowanych projektów na poprawę świadomości pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3	86
3.5.3 Wykorzystywanie doświadczeń Projektodawców w przyszłej perspektywie finansowej	87
IV. WNIOSKI I REKOMENDACJE	91
V. ANEKS	104
5.1 Bibliografia	104
5.2 Spis tabel i wykresów	109
5.3 Narzędzia badawcze	111
5.3.1 Matryca wykorzystana w badaniu Social Listening – I etap badania	111
5.3.3 Scenariusze wywiadów FGI - II etap badania	114
5.3.4 Kwestionariusz CAWI - III etap badania	129
5.3.5 Scenariusz FGI – IV etap badania	143
5.3.6 Karty Konceptów zaprezentowane na pierwszych 7. FGI.....	151
5.3.7 Karty Konceptów zaprezentowane na pozostałych 5. FGI	165

I. WPROWADZENIE

W badaniu, którego wyniki przedstawione zostały w niniejszym raporcie, zastosowano triangulację metodologiczną, która jest techniką umożliwiającą większą obiektywizację uzyskanych wyników badawczych, poprzez zastosowanie różnych perspektyw, podejść i metod zbierania danych. Triangulacja jest podejściem, które stosowane jest w celu redukcji prawdopodobieństwa błędnej interpretacji wyników badania. Zastosowano następujące rodzaje triangulacji:

1. **Triangulację danych**, oznaczającą wykorzystanie różnych źródeł danych.
2. **Triangulację badacza**, badania prowadzone były przez wykwalifikowany zespół kilku badaczy, co umożliwiło interpretowanie wyników z perspektywy różnych dziedzin wiedzy. Tym samym w analizie wykorzystana została wiedza socjologiczna, ekonomiczna i statystyczna.
3. **Triangulację metodologiczną**, polegającą na zwielokrotnieniu stosowanych technik badawczych. Umożliwiło to wykorzystanie mocnych stron każdych z nich przy jednoczesnym zneutralizowaniu ich słabości. Metody oparte na analizie danych zastanych, jak i zebrane dane o charakterze ilościowym i jakościowym powinny być bowiem traktowane jako komplementarne, nie zaś konkurencyjne względem siebie.

Głównym celem badania było zbadanie warunków do poprawy kondycji demograficznej Polski wraz z opracowaniem rekomendacji dla administracji rządowej oraz urzędów marszałkowskich w zakresie wykorzystania środków z EFS w perspektywie finansowej 2021-2027 w obszarze godzenia życia zawodowego i prywatnego oraz reform polityk krajowych.

Powyższy cel główny zrealizowany został poprzez następujące cele szczegółowe:

- Eksploracja postaw wobec założenia rodziny, zawarcia związku małżeńskiego, posiadania dzieci.
- Eksploracja postaw wobec pracy, ze szczególnym uwzględnieniem pracy kobiet.
- Odtworzenie doświadczeń kobiet związanych z powrotem na rynek pracy, pojawiającymi się w związku z tym problemami oraz godzeniem ról zawodowych i rodzinnych.
- Określenie barier wobec zawarcia małżeństwa, założenia rodziny, posiadania dziecka/dzieci lub kolejnego dziecka na poziomach: emocjonalnym, racjonalnym, ekonomicznym, organizacyjnym, wizerunku społecznego.
- Określenie znajomości obecnych polityk prorodzinnych oraz oczekiwań wobec tych polityk szczególnie w kontekście łączenia ról zawodowych i rodzinnych.
- Opracowanie rekomendacji dla administracji rządowej oraz urzędów marszałkowskich w zakresie wykorzystania środków z EFS w perspektywie finansowej 2021-2027 w obszarach:
 - godzenie życia zawodowego i prywatnego,
 - zapewnienie opieki nad dziećmi do lat 3,
 - wykorzystanie elastycznych form zatrudnienia.
- Opracowanie rekomendacji dla administracji rządowej w poszczególnych politykach obszarowych mających wpływ na poprawę kondycji demograficznej.

Ze względu na złożoność obszaru badawczego oraz jego eksploracyjny charakter, badanie zrealizowane zostało etapami. Każdy z etapów pozwolił odpowiedzieć na określone pytania badawcze, a co za tym idzie umożliwił zrealizowanie celów szczegółowych oraz celu głównego badania. Przyjęto następujący podział na etapy:

- ETAP I – Analiza typu *Social Listening*
- ETAP II – Eksploracyjne badanie jakościowe FGI
- ETAP III – Kwantyfikacja hipotez badawczych - badanie ilościowe CAPI
- ETAP IV – Test konceptów - badanie jakościowe FGI
- ETAP V – Analiza oceny projektów realizowanych na szczeblu centralnym - *Desk Research*

Postawiono następujące pytania problemowe, dzięki którym możliwe było zrealizowanie celu głównego badania:

Etap I, II, III

1. Jaki jest styl życia poszczególnych grup badanych, jak funkcjonują w rzeczywistości społeczno-rodzinno-zawodowej?
2. Ile czasu poświęcają na pracę zawodową, życie domowe, życie towarzyskie, realizację swoich zainteresowań?
3. Jakie postawy posiadają wobec obowiązków zawodowych i rodzinnych? Jakich słów, określeń używają na ich opisanie?
4. Jakich metafor używają w kontekście opisu swojego życia? Ich życie jest jak co (przedmiot, rzecz, proces)?
5. Jakimi wartościami i zasadami kierują się w swoim życiu?
6. Jakie mają priorytety życiowe? Jak na tym tle wypada założenie/posiadanie rodziny oraz posiadanie dzieci?
7. Jakie postawy mają wobec rodziny? Jakie deklarują, a jakie realizują? Czym jest dla nich małżeństwo i rodzina? Czym są dzieci?
8. Co motywuje współcześnie Polaków do posiadania dzieci?
9. Jakie korzyści racjonalne i emocjonalne widzą z posiadania dzieci?
10. Jakie bariery pojawiają się w związku z posiadaniem dzieci? Jakiej natury (ekonomiczna, stylu życia, psychologiczna, zdrowotna, itp.)? Jaki wpływ w identyfikacji barier ma występowanie sytuacji kryzysowych (np. COVID-19)? Czy opieka nad małym dzieckiem (do lat 3) stanowi istotną barierę w godzeniu życia zawodowego z rodzinnym?
11. Jak postrzegane są na poziomie racjonalnym i emocjonalnym (jaki posiadają wizerunek):
a) dzieci, b) matki, c) ojcowie, d) rodziny, e) rodziny wielodzietne (3+)?
12. Odtworzenie wizerunku „własnej idealnej rodziny/mojej rodziny marzeń” na następujących wymiarach: a) typu związku (małżeństwo/konkubinat), b) liczby dzieci, c) stylu życia członków rodziny, d) emocji, e) wartości, norm, zasad, f) korzyści.
13. Określenie na ile obecne życie rodzinne badanych jest zbliżone, a na się różni od opisanego przez nich ideału. Jakie są różnice pomiędzy ideałem rodzinnym a rzeczywistością badanych?
14. Określenie co musiałoby się wydarzyć, aby zrealizować ideał życia rodzinnego (na poziomie działań osobistych oraz rozwiązań systemowych i politycznych).
15. Określenie jaką badani posiadają wiedzę na temat kosztów utrzymania dzieci i systemu wsparcia rodzin z dziećmi (wsparcie psychologiczne, wychowawcze, opiekuńcze, pieniężne, rzeczowe, podatkowe, mieszkaniowe, edukacyjne, zdrowotne, rentowo-emerytalne)?

Jak badani oceniają pomoc ze strony Państwa skierowaną do rodzin z dziećmi (w szczególności usługi opieki nad dziećmi do lat 3)?

16. Jakie oczekiwania posiadają rodzice i potencjalni rodzice wobec polityk wspierających rodzicielstwo, w szczególności form opieki nad dziećmi? Jaka powinna być dostępność poszczególnych form?
17. Jakie plany prokreacyjne posiadają badani? Jak wiążą się z sytuacją na rynku pracy i jakością zatrudnienia?
18. Określenie jaką badani posiadają wiedzę na temat uprawnień wynikających z kodeksu pracy związanych z urodzeniem posiadaniem dziecka? Czy znane są badanym możliwe do wykorzystania elastyczne formy zatrudnienia?
19. Jaka relacja występuje pomiędzy planami prokreacyjnymi a aspiracjami zawodowymi, dyskryminacją rodziców w zatrudnieniu?
20. Jak badani oceniają możliwość godzenia ról zawodowych i rodzinnych obecnie? Jakie mają oczekiwania i pomysły w tym względzie?
21. Jakie bariery dostrzegają wobec zatrudniania matek pozostających poza rynkiem pracy?
22. Jakie warunki są niezbędne, aby matki podjęły pracę?

ETAP IV - Test Konceptów pro-demograficznych

23. Jak badani oceniają koncepty na poziomie: a) pierwszych wrażeń i reakcji, b) generalnej oceny (pozytywna/negatywna), c) wzbudzanych emocji?
24. Na ile prezentowane koncepty są adekwatne do potrzeb badanych? Co odpowiada ich potrzebom, a czego brakuje?
25. Jakie są mocne i słabe strony konceptów?
26. Jakie są propozycje zmian w analizowanych konceptach?

Etap V - Analiza Desk research

27. Czy i w jakim stopniu oferowane wsparcie w ramach projektów szkoleniowych Działania 2.1 PO WER odpowiada potrzebom pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3?
28. Czy działania realizowane i zrealizowane w ramach projektów przyczyniły się do trwałej poprawy świadomości pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3?
29. W jaki sposób oferta szkoleniowa w ramach projektów z PO WER miała wpływ na rozwiązywanie problemów z jakimi boryka się grupa docelowa?
30. Czy projekty z zakresu wdrażania narzędzi wspierających przeciwdziałanie dyskryminacji w miejscu pracy i dostępnie do zatrudnienia oraz równość szans płci w procesach podejmowania decyzji ekonomicznych w małych i średnich przedsiębiorstwach powinny zostać upowszechnione w perspektywie finansowej 2021-2027?
31. W jaki sposób można wykorzystać na potrzeby przyszłej perspektywy finansowej 2021-2027 doświadczenia projektodawców uzyskane w związku z realizacją ww. projektów?

II. METODOLOGIA BADAŃ

2.1 Etap I- opis przyjętych metod i technik badawczych

Analiza typu *Social Listening* została oparta na zebranych, niepowtarzających się wpisach w polskich mediach społecznościowych oraz na forach (w tym portalach i blogach). Punktem wyjścia było poszukiwanie wpisów, w których występują ściśle określone słowa-klucze (hasła):

- ciąża,
- poród,
- posiadanie dzieci,
- rodzina wielodzietna,
- małżeństwo,
- rozwód,
- aborcja,
- antykoncepcja,
- dziecko i praca,
- żłobki.

Każdy z wpisów został przeanalizowany w kontekście zarówno wypowiedzi, jak i zaproponowanych cech społeczno-demograficznych autorów (o ile takie dane były dostępne i możliwe do ustalenia). Zebrany zbiór niepowtarzających się wpisów został poddany analizie w zakresie obszarów i pytań badawczych. Ponadto zastosowano dobór losowo-kwotowy po 400 niepowtarzających się wpisów na każde w/w hasło, co oznaczało w praktyce rezygnację z wpisów niezwiązanych z celami i zakresem (dotyczącym aspektów społecznych) badania i wykorzystanie tylko tych, które odpowiadają tematyce przedmiotowego badania.

W celu wykonania analizy wykorzystano źródła wytypowane na podstawie monitoringu Internetu i mediów społecznościowych. Monitoring objął wpisy internautów zamieszczone w okresie 1.10.2019 r. – 30.09.2020 r. zamieszczone na portalach internetowych, które zostały zaprezentowane w aneksie niniejszego raportu.

Kolejny etap prac wiązał się z dopasowaniem wpisów do poszczególnych pytań badawczych i dostępnych danych demograficznych (wiek, płeć) według dziesięciu wytypowanych haseł (kluczy). Jeśli przyporządkowanie wpisów do poszczególnych pytań badawczych nie było możliwe, zostały one skategoryzowane w obrębie kontekstu danego obszaru badawczego. Z kolei wpisy, które nie były związane z tematyką niniejszego badania były usuwane, a w ich miejsce pozyskiwano nowe. W razie zaistnienia konieczności proces był powtarzany.

Po otrzymaniu wymaganej liczby wpisów (400 na każde hasło), każdy z nich został poddany próbie interpretacji (według teorii ugruntowanej oraz analizy sentymentu) i odpowiedzi na pytania problemowe w ramach poszczególnych obszarów badawczych w odniesieniu do kontekstu badanego hasła.

Analizie według teorii ugruntowanej poddano łącznie 4000 wpisów, z czego ustalenie płci było możliwe w przypadku 2810 wpisów - 76% z nich dotyczyło kobiet, a 24% mężczyzn. Z kolei biorąc pod uwagę analizę sentymentu wydzielić emocjonalny ustalono w przypadku 1385 wpisów, z czego negatywny wydzielić dotyczył aż 80% wpisów, a pozytywny – 20%.

Analizę Social Listening zrealizowano według poniższego schematu działania:

1. DOBÓR PRÓBY BADAWCZEJ

Wybór źródeł na podstawie monitoringu internetu i mediów społecznościowych, w których znajdują się wpisy zawierające wskazane hasła (źródła znajdują się w aneksie niniejszego raportu).

2. KATEGORYZACJA

Przyporządkowanie wpisów do dostępnych danych demograficznych, pytań problemowych lub/i obszarów badawczych (wpisy niezwiązane z tematyką przedmiotowego badania będą usuwane i zastępowane nowymi).

3. ANALIZA I INTERPRETACJA

Próba uzyskania odpowiedzi na pytania problemowe w ramach poszczególnych obszarów badawczych – analiza według zastosowania teorii ugruntowanej oraz analizy sentymentu.

2.2 Etap II – opis przyjętych metod i technik badawczych

W ramach etapu II badania wykorzystana została jakościowa technika badawcza zwana potocznie badaniem fokusowym (FGI). Zogniskowany Wywiad Grupowy (*ang. Focus Group Interview – FGI*) można nazwać badaniem laboratoryjnym, łączącym w sobie cechy wywiadu jakościowego oraz obserwacji. Jest to metoda polegająca na dyskusji grupy respondentów/uczestników wywiadu na wybrany temat lub grupę tematów.

Badanie fokusowe zostało zrealizowane w oparciu o przygotowane przez zespół badawczy **scenariusze wywiadu**. Scenariusze zawierały zestaw wątków, zagadnień, które odpowiadały celom badania. W scenariuszach zastosowane zostały także techniki aktywizujące uczestników.

Do badania jakościowego FGI wykorzystane zostały trzy wersje narzędzia:

- Wersja narzędzia A dla grupy wiekowej 15-19 lat
- Wersja narzędzia B dla grupy wiekowej 20-34 lat
- Wersja narzędzia C dla grupy wiekowej 35-39 lat

Dobór respondentów do FGI w ramach II etapu badania przeprowadzony został **w sposób celowy** z uwagi na zmienne społeczno-demograficzne (wiek, płeć i wielkość miejscowości) oraz sytuację rodzinną i posiadanie dzieci. Dobór badanych ze względu na sytuację rodzinną i posiadanie dzieci był mieszany, tzn. w ramach jednego FGI udział wzięły osoby o różnej sytuacji rodzinnej oraz posiadający, jak i nieposiadający dzieci.

Podsumowując uczestnicy wywiadów FGI zróżnicowani byli pod kątem:

- **Grup wiekowych:**
 - 15-19 lat (uczący się w szkołach ponadpodstawowych);
 - 20-34 lat;
 - 35-39 lat.
- **Wielkość miejscowości:**
 - Warszawa – miasto opiniotwórcze, punkt odniesienia;
 - duże miasta – powyżej 400 tys. (Poznań, Gdańsk, Katowice, Łódź);
 - średnie miasta – powyżej 100 tys. do 400 tys. mieszkańców (Kielce, Lublin, Toruń, Olsztyn);
 - małe miasta/wsie – do 100 tys. mieszkańców (np. Łowicz, Nysa, Zamość, Jasło).
- **Płci:**
 - grupy łączone kobiet i mężczyzn (K+M);
 - grupy homogeniczne kobiet i mężczyzn (K lub M).

Dobór uczestników badań FGI na II etapie przedstawiał się w następujący sposób:

Tabela 1 Struktura próby badawczej w badaniu FGI (etap II)

Wiek osób badanych	Warszawa	Duże miasta				Średnie miasta				Małe miasta			
		Poznań	Gdańsk	Katowice	Łódź	Kielce	Lublin	Toruń	Olsztyn	Łowicz	Nysa	Zamość	Jasło
15-19 lat	1 FGI (3K+3M)						1 FGI (3K+3M)						
20-34 lat	1 FGI (3K+3M)	1 FGI (6M)	1 FGI (6K)	1 FGI (6K)	1 FGI (3K+3M)	1 FGI (6K)	1 FGI (6K)	1 FGI (6M)	1 FGI (6K)	1 FGI (6K)	1 FGI (6K)		1 FGI (6K)
	2 FGI (6K)						1 FGI (6M)		1 FGI (6M)		1 FGI (6M)	2 FGI (6M)	
					1 FGI (6M)								
35 lat i więcej	1 FGI (6K)	1 FGI (6M)		1 FGI (6K)		1 FGI (3K+3M)							1 FGI (3K+3M)
	1 FGI (6M)												
Łącznie	8 FGI	7 FGI				8 FGI				7 FGI			

Źródło: opracowanie własne, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

łącznie przeprowadzonych zostało **N=31 wywiadów FGI**, jednakże w analizie zostało uwzględnionych 30 wywiadów. Dodatkowy wywiad został wykonany z uwagi na niekompletność jednego z badań FGI (w jednej grupie pojawiło się 5 uczestników badania, a powinno być 6 uczestników).

Po zakończeniu badań wprowadzono nieterenowe metody kontroli, które zogniskowane zostały wokół zadań związanych z weryfikacją transkrypcji z przeprowadzonych wywiadów. Wskazana metoda kontroli jest najbardziej dogodną formą weryfikacji zgromadzonego materiału badawczego pozyskanego przy realizacji metod jakościowych. Zastosowanie w badaniu wskazanej metody istotnie zwiększy rzetelność i wiarygodność uzyskanych wyników. Weryfikacja bazy wynikowej była przeprowadzona po zakończeniu realizacji wywiadów jakościowych. Baza weryfikowana była pod kątem:

- prawidłowego wpisywania odpowiedzi respondentów (bez stosowania skrótów, niepełnych zapisów, itp.),
- zgodność transkrypcji z nagraniem.

Kontrola prowadzona była w sposób stały, sukcesywny w stosunku do postępów w realizacji poszczególnych badań jakościowych.

2.3 Etap III – opis przyjętych metod i technik badawczych

Badanie zrealizowano techniką ilościową CAWI wśród mieszkańców Polski. Technika CAWI (z ang. *Computer Assisted Web Interviews*) polega na prowadzeniu badań za pomocą udostępnienia respondentom kwestionariusza internetowego. Silną stroną tego rozwiązania jest niewątpliwie ograniczenie czasu i kosztów przygotowania badania, a także samej jego realizacji i przygotowania danych do analizy. Większe poczucie anonimowości uczestników sprawia z kolei, iż technika okazuje się niezwykle przydatna do poruszania kwestii trudnych, drażliwych, wstydlivych.

Badanie zostało przeprowadzone w dniach 18-28.12.2020 wśród n=1500 respondentów dobranych w sposób losowy na ogólnopolskiej próbie Polaków w wieku od 18 do 40 lat. Założona struktura próby została zrealizowana - była reprezentatywna ze względu na płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania (województwo). Z uwagi na losowy charakter próby struktura mieszkańców w próbie odzwierciedlała w sposób proporcjonalny strukturę mieszkańców w populacji generalnej według określonych zmiennych. Do wcześniejszego wyliczenia zastosowanej struktury próby wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS)¹. Rozkład próby zaprezentowany został w poniższej tabeli.

¹ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-w-przekroju-terytorialnym-stan-w-dniu-30-06-2019,6,26.html#>

Tabela 2 Struktura próby badawczej w badaniu CAWI (etap III)

Województwo/wiek	Płeć												Suma
	Kobieta						Mężczyzna						
	18-19	20-24	25-29	30-34	35-40	łącznie	18-19	20-24	25-29	30-34	35-40	łącznie	
Dolnośląskie	3	9	11	14	19	56	3	9	12	14	19	57	113
Kujawsko-pomorskie	2	7	7	10	13	39	4	7	9	9	12	41	80
Lubelskie	2	7	9	10	13	41	3	8	8	10	13	42	83
Lubuskie	1	4	4	5	5	19	1	4	4	5	7	21	40
Łódzkie	3	8	10	11	13	45	3	8	10	11	15	47	92
Małopolskie	5	12	15	17	19	68	4	12	15	17	21	69	137
Mazowieckie	6	17	21	26	33	103	5	17	22	27	34	105	208
Opolskie	1	3	4	4	6	18	1	3	4	5	6	19	37
Podkarpackie	3	8	9	10	13	43	3	8	9	11	13	44	87
Podlaskie	2	3	5	6	7	23	1	4	6	6	7	24	47
Pomorskie	2	8	10	11	15	46	3	8	10	12	15	48	94
Śląskie	4	13	18	21	28	84	5	14	18	21	28	86	170
Świętokrzyskie	2	4	5	5	8	24	2	5	5	6	7	25	49
Warmińsko-mazurskie	2	5	6	6	9	28	2	5	6	7	9	29	57
Wielkopolskie	5	12	14	16	22	69	5	12	15	17	22	71	140
Zachodniopomorskie	2	5	6	8	11	32	2	6	7	8	11	34	66
Suma	45	125	154	180	234	738	47	130	160	186	239	762	1500

Źródło: opracowanie własne, ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku

2.4 Etap IV – opis przyjętych metod i technik badawczych

Głównym celem IV etapu badania był test konceptów demograficznych. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie: jakie są oczekiwania i potrzeby badanych, jak oceniają każdy z przedstawionych programów, jakie dostrzegają mocne i słabe strony propozycji, czy dokonaliby zmian w konceptach, gdyby decyzja zależała tylko od nich.

Podobnie jak miało to miejsce na II Etapie badania, dobór respondentów do zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) przeprowadzony został **w sposób celowy** z uwagi na zmienne społeczno-demograficzne (wiek, płeć i wielkość miejscowości) oraz sytuację rodzinną i posiadanie dzieci. Dobór badanych ze względu na sytuację rodzinną i posiadanie dzieci był mieszany tzn. w ramach jednego FGI udział wzięły osoby o różnej sytuacji rodzinnej (będący w związku formalnym, nieformalnym) oraz posiadający, jak i nieposiadający dzieci.

Ponadto uczestnicy wywiadów FGI zróżnicowani byli pod kątem:

Grup wiekowych:

- 20-24 lata;
- 25-29 lat;
- 30-39 lat.

Wielkość miejscowości:

- Warszawa – miasto opiniotwórcze, punkt odniesienia;
- duże miasta – powyżej 400 tys. mieszkańców;
- średnie miasta – powyżej 100 tys. do 400 tys. mieszkańców;
- małe miasta/wsie – do 100 tys. mieszkańców.

Płci:

- grupy homogeniczne kobiet (K);
- grupy homogeniczne mężczyzn (M).

Schemat doboru uczestników badań FGI zaprezentowany został w poniższej tabeli.

Tabela 3 Struktura próby badawczej w badaniu FGI (etap IV)

Wiek	Warszawa	Duże miasta			Średnie miasta			Małe miasta		
		Poznań	Katowice	Łódź	Kielce	Lublin	Włocławek	Łowicz	Zamość	Nysa
20-24	1 FGI (K)	1 FGI (M)			1 FGI (K)			1 FGI (M)		
25-29	1 FGI (M)		1 FGI (K)			1 FGI (M)				1 FGI (K)
30-39	1 FGI (K)			1 FGI (M)			1 FGI (K)		1 FGI (M)	

Źródło: opracowanie własne, ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku

łącznie zrealizowanych zostało **N=12 wywiadów FGI**, a każdy Zogniskowany Wywiad Grupowy przeprowadzony został w grupach 6-cio osobowych.

2.5 Etap V – opis przyjętych metod i technik badawczych

Analiza danych zastanych (*Desk Research*) to eksploracja przedmiotu badania oparta na dostępnych danych, która umożliwiła badaczom przeprowadzenie oceny projektów realizowanych na szczeblu centralnym z zakresu równości szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego, współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego pod kątem ich przydatności do opracowania rekomendacji dla administracji rządowej oraz urzędów marszałkowskich w zakresie wykorzystania środków z EFS w perspektywie finansowej 2021-2027.

Na tym etapie dokonano:

- oceny projektów z zakresu podnoszenia kompetencji przedstawicieli władz samorządów gminnych i pracowników jednostek organizacyjnych oraz przedstawicieli podmiotów niegminnych odpowiedzialnych za tworzenie i rozwój form opieki nad dziećmi do lat 3,
- oceny projektów z zakresu wdrażania narzędzi wspierających przeciwdziałanie dyskryminacji w miejscu pracy i dostępie do zatrudnienia oraz równość szans płci w procesach podejmowania decyzji ekonomicznych w małych i średnich przedsiębiorstwach.

Analiza *Desk reserch* obejmowała dokumenty i opracowania z następujących źródeł:

- dane z systemu SL 2014 w tym: dane z wniosków o dofinansowanie projektów w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020 Priorytet II *Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji* Działanie 2.1 *Równość szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego*, wnioski o płatność tychże projektów,
- dane z systemu SOWA zawierające zakładane i zrealizowane wskaźniki rezultatu i produktu w tychże projektach,
- Portal Funduszy Europejskich,
- Strony internetowe Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2014-2020,
- strona internetowa Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej – w celu uwzględnienia w analizie poprzednich raportów, ekspertyz, zbiorów danych, opracowań związanych z równością szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach życia, a zwłaszcza w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego,
- strony internetowe Urzędów Marszałkowskich – w celu uwzględnienia w analizie opracowań i danych związanych z równością szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach życia, a zwłaszcza w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego,
- strony internetowe Wojewódzkich Urzędów Pracy – w celu uwzględnienia w analizie opracowań i danych związanych z równością szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach życia, a zwłaszcza w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego,
- strony internetowe podmiotów realizujących projekty wpisujące się w zakres tematyczny badania,
- dane GUS,
- zasoby własne Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej,
- ogólnodostępne opracowania, raporty i analizy związane z równością szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach życia, a zwłaszcza w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego.

Wykaz źródeł (dokumentów) poddanych analizie przedstawiony został w aneksie niniejszego raportu.

III. WYNIKI BADAŃ

3.1 Styl życia Polek i Polaków

W literaturze przedmiotu istnieje wiele ujęć definicyjnych stylów życia. Biorąc pod uwagę cel niniejszych badań zdecydowano o przyjęciu definicji za Andrzejem Sicińskim. Stylem życia autor nazywa „zakres i formy codziennych zachowań, specyficznych dla określonej zbiorowości społecznej lub jednostki tj. charakterystyczny sposób [jej- przyp. aut.] bycia w społeczeństwie²”. Styl życia jest więc charakterystycznym dla danych jednostek i grup układem zachowań, działań. Podstawą tak zdefiniowanego stylu życia staje się trwające dłuższy czas postępowanie, sposób bycia, czy też codziennego zachowania. Co istotne, mimo, że styl życia odnosi się do pewnych całości i grup społecznych, jest także manifestacją indywidualnych przekonań, wartości i sposobu bycia jednostki, a co za tym idzie odzwierciedla także jej cechy osobowościowe. **Innymi słowy najważniejszymi elementami stylów życia jest życie codzienne ludzi oraz system wartości, którym się w tym życiu kierują.** Należy w tym miejscu zaznaczyć, że zinternalizowane przez jednostkę **wartości i normy** stanowią fundament dla podejmowanych przez nią działań, wyborów, a co za tym idzie wpływają na wszystkie pozostałe elementy stylu życia.

Niniejszy podrozdział przedstawia analizę współczesnych stylów życia Polek i Polaków tym samym stanowi odpowiedź na postawione, następujące pytania problemowe:

1. Jaki jest styl życia poszczególnych grup badanych, jak funkcjonują w rzeczywistości społeczno-rodzinno-zawodowej?
2. Ile czasu poświęcają na pracę zawodową, życie domowe, życie towarzyskie, realizację swoich zainteresowań?
3. Jakie postawy posiadają wobec obowiązków zawodowych i rodzinnych? Jakich słów, określeń używają na ich opisanie?
4. Jakich metafor używają w kontekście opisu swojego życia? Ich życie jest jak co (przedmiot, rzecz, proces)?
5. Jakimi wartościami i zasadami kierują się w swoim życiu?
6. Jakie mają priorytety życiowe? Jak na tym tle wypada założenie/posiadanie rodziny oraz posiadanie dzieci?

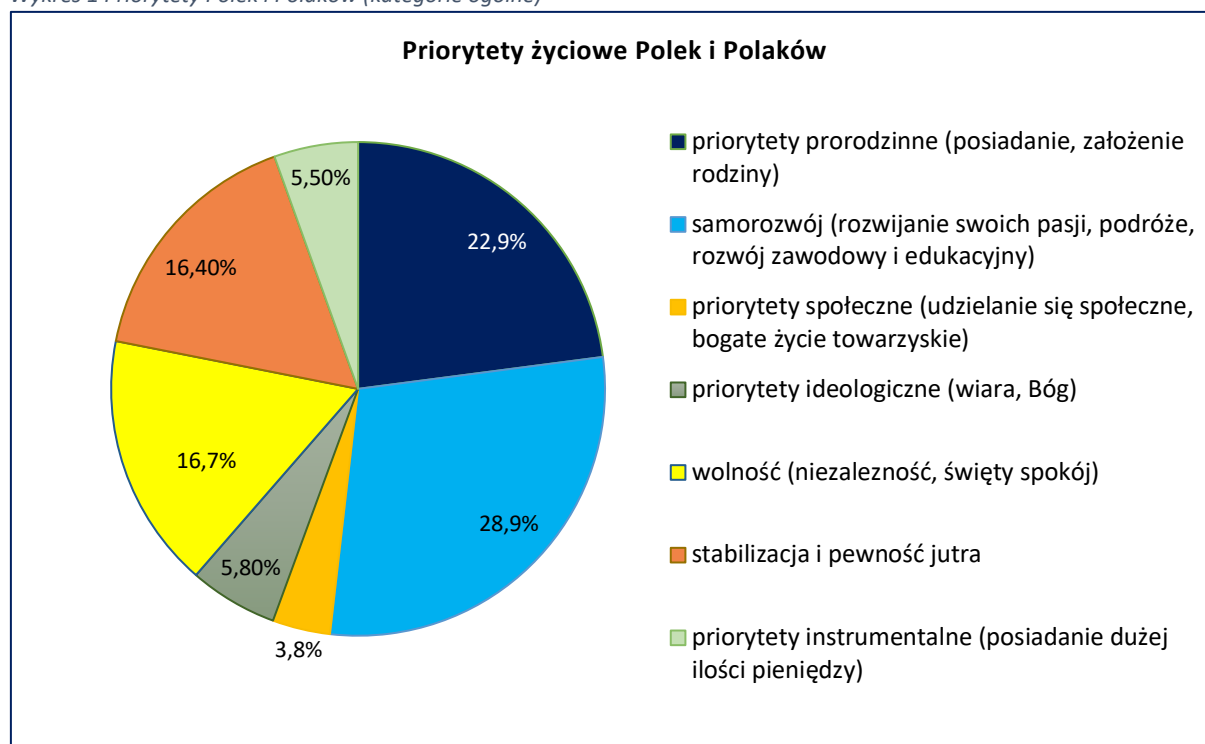
² Piotrowska D., 1998, Styl życia. Uwagi ogólne, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia z Nauk Społecznych Z.13

3.1.1 Charakterystyka współczesnych stylów życia Polek i Polaków

Wyznawane wartości i priorytety życiowe

Najważniejszym priorytetem życiowym dla Polek i Polaków jest stabilizacja oraz pewność jutra (rozumiana także jako harmonia, równowaga), a także założenie rodziny. Badani za ważną wartość uznali rodzinę, ale także wartości związane z relacjami międzyludzkimi (zaufanie, szczerłość), wartości związane z rozwojem osobistym, realizacją pasji i zainteresowań.

Wykres 1 Priorytety Polek i Polaków (kategorie ogólne)



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

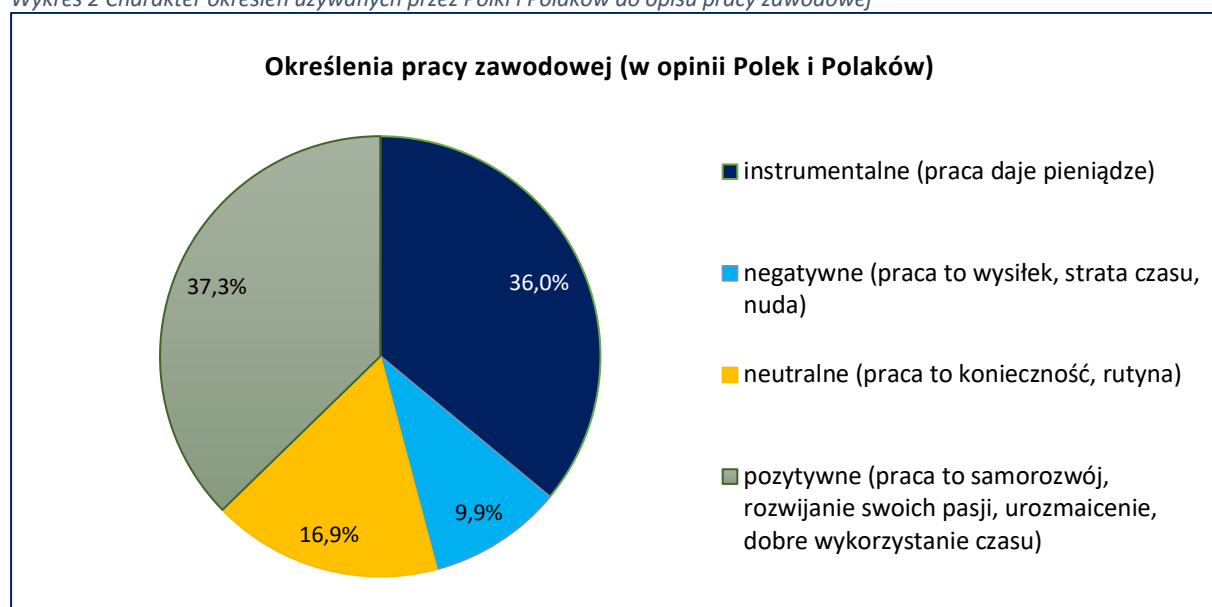
Budżet czasu

Polki i Polacy najwięcej czasu poświęcają na obowiązki zawodowe (ponad połowa z nich pracuje przez więcej niż 40 godzin tygodniowo, wliczając dojazdy); należy zaznaczyć, że Polacy są raczej zgodni co do tego, że chcieliby móc lepiej łączyć pracę z życiem rodzinnym. Badani dążą do tego, aby zwiększać ilość czasu, jaką spędzają ze swoimi bliskimi. Budżet ich czasu wolnego różni się w zależności od tego, czy posiadają dzieci czy też są osobami bezdzietnymi. Polacy nieposiadający dzieci częściej poświęcają swój wolny czas na rozwijanie życia towarzyskiego, realizację hobby i zainteresowań, a także podróżowanie. Obowiązki domowe i rodzinne są przez nich realizowane w mniejszym stopniu, bowiem priorytetem wydają się być ich potrzeby społeczne. Polacy, którzy posiadają dzieci poświęcają rodzinie i bliskim więcej swojego wolnego czasu, w rezultacie życie towarzyskie i realizacja ich własnych zainteresowań znajduje się raczej na końcu hierarchii podejmowanych działań. Ponieważ badani poświęcają większość swojego czasu na pracę zawodową, charakterystycznym zjawiskiem staje się „nadrabianie” deficytu czasowego w dni wolne od pracy, wówczas Polacy w pełni oddają się życiu rodzinnemu i spędzają go z najbliższymi.

Sfera życia zawodowego (rola i znaczenie pracy, wartości z nią związane)

Wśród Polaków 1/3 ma pozytywne podejście do pracy zawodowej. W ich wypowiedziach dominuje przekonanie, że jest ona rozwojowa, przyjemna, opłacalna, ciekawa i rozwijająca. Pejoratywne określenia dotyczą przede wszystkim negatywnych skutków pracy zawodowej dla zdrowia (psychicznego i fizycznego). Polacy podkreślają, że jest ona stresująca, męcząca, ale także nudna. Z drugiej strony, Polacy są świadomi tego, że na karierę poświęcają bardzo dużo swojego czasu, co przekłada się na stwierdzenia, że praca jest czasochłonna lub wszechogarniająca. Polacy traktują pracę zawodową także instrumentalnie: większość z nich uważa, że praca to przede wszystkim źródło utrzymania dla nich i ich rodziny, dopiero w dalszej kolejności wskazują na samorozwój i możliwość realizacji pasji.

Wykres 2 Charakter określeń używanych przez Polki i Polaków do opisu pracy zawodowej

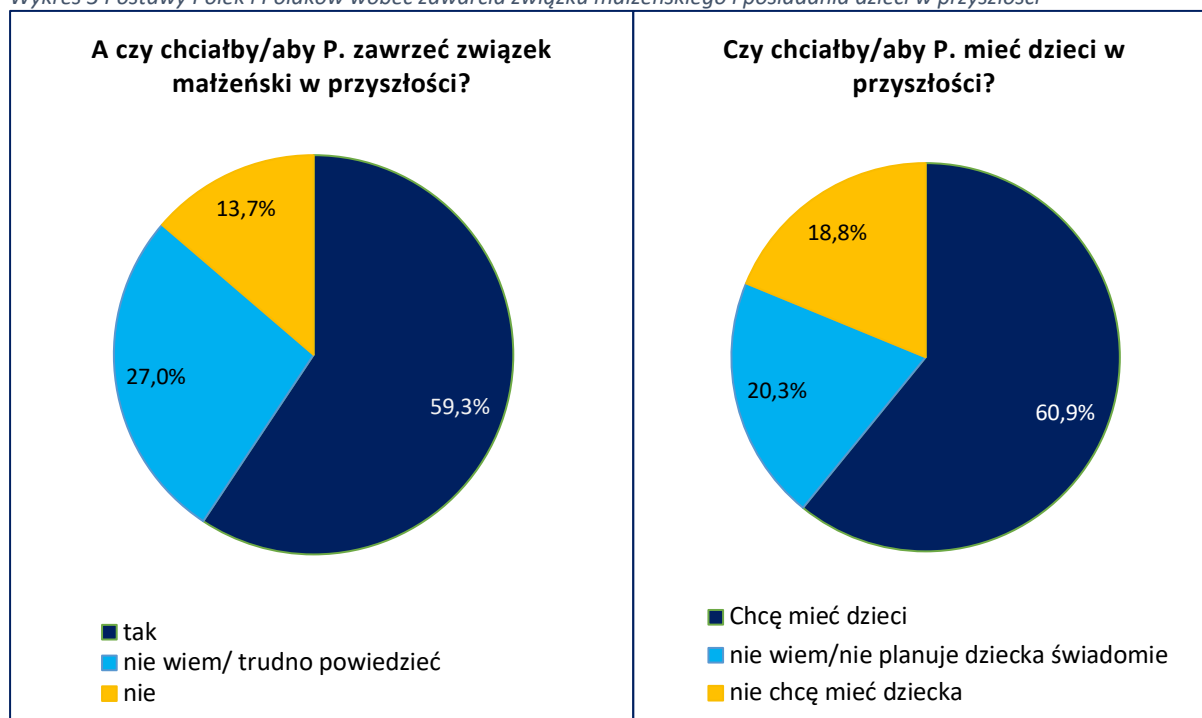


Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Sfera życia rodzinno-domowego (w tym także typ realizowanego związku uczuciowego)

Polki i Polacy posiadają w większości postawę prorodzinną: cenią tradycyjne wartości rodzinne i deklarują, że dzieci pełnią istotną rolę w ich życiu. Większość bezdzietnych badanych chciałaby mieć w przyszłości dziecko, co trzeci badany chciałby natomiast mieć dzieci wcześniej. Istotnymi wartościami są także dla nich: założenie rodziny, stabilizacja i pewność jutra. Także postawa wobec instytucji małżeństwa jest w większości pozytywna. Znaczna część badanych (szczególnie najmłodszych) chciałaby wziąć ślub w przyszłości. Preferowany przez Polki i Polaków wzór życia rodzinnego to wobec powyższego małżeństwo z przynajmniej jednym dzieckiem.

Wykres 3 Postawy Polek i Polaków wobec zawarcia związku małżeńskiego i posiadania dzieci w przyszłości



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Współcześnie badani muszą jednak mierzyć się z licznymi problemami i przeciwnościami, które oddalają ich od preferowanego, wymarzonego wzoru życia rodzinnego. Po pierwsze, badani zaznaczają, że są zapracowani, co skutkuje poświęcaniem mniejszej ilości czasu rodzinie i rzutuje także na relacje i więzi z bliskimi. Problemem, z którym mierzą się Polki i Polacy to różny czas pracy (np. praca zmianowa, która doprowadza do sytuacji, w której partnerzy mijają się, spędzają mniej czasu razem). W rezultacie osłabieniu ulegają relacje rodzinne, które są według badanych fundamentem każdej rodziny. Sytuacja finansowa ma także wpływ na relacje rodzinne, szczególnie biorąc pod uwagę skutki epidemii COVID-19, wzrost bezrobocia oraz niepewną sytuację na rynku pracy, wiele polskich rodzin boryka się z problemami finansowymi.

3.1.2 Definicje życia – metafory używane w kontekście opisu swojego życia

Definicja życia

Istotnym elementem rekonstrukcji doświadczeń i życia badanych jest stworzona przez nich definicja ich własnego życia. W trakcie badań poszukiwano odpowiedzi na pytanie w jaki sposób respondenci określali swoje życie, do czego się odwoływali, czy opis ich życia miał zabarwienie pejoratywne czy też pozytywne. W wielu przypadkach definicja życia, jaką tworzyli badani opierała się na ich osobistych doświadczeniach i odnosiła się do podejmowanych na co dzień działań.

Większość badanych definiuje życie poprzez przyjmowane na co dzień role społeczne.

Utożsamiają je z pracą, rodziną, dziećmi lub ujmując je szeroko jako dom. Wskazuje to na wysoką identyfikację siebie w określonych rolach – rodzica, partnera/ki lub małżonka/ki i pracownika. Dominującą grupą wśród osób utożsamiających życie z sytuacją rodzinną i realizacją obowiązków rodzicielskich są kobiety. Czynnikiem wpływającym na określanie dzieci jako definicji swojego życia jest ich posiadanie. Kobiety będące matkami w dużym stopniu swoje życie identyfikują z tą rolą, co wskazuje na jej nadrzędną pozycję w stosunku do innych ról realizowanych w życiu. Wśród mężczyzn również pojawiają się odniesienia do rodziny i dzieci, jednak w znacząco mniejszym stopniu. Odniesienia te dotyczą także tylko ojców.

Badani używali różnych metafor do określenia tego, czym jest dla nich życie. Osoby w wieku 15-19 lat poproszone zostały o przedstawienie swojego życia jako zwierzęcia. Pojawiały się odniesienia do takich zwierząt jak tygrys, lis, pies, kot, jaszczurka, osioł, leniwiec, jaskółka, mrówka. Jednocześnie podawane były cechy charakterystyczne dla tych zwierząt, najczęściej w pozytywnym kontekście, takie jak: determinacja, zwinność, drapieżność, odwaga, chytrość, przebiegłość, towarzyskość, energiczność, niezależność, pracowitość, upór. W sporadycznych przypadkach pojawiały się cechy zabarwione neutralnie lub negatywnie, takie jak lenistwo, płochliwość, samotność.

Badani przedstawiali niekiedy swoje życie porównując je do podróży. Analogia ta wskazuje przede wszystkim na dynamikę, bycie w ruchu, brak stagnacji, rutyny, ale oznacza też otwartość na nowe doświadczenia, być może także poszukiwanie swojego miejsca. Odniesienia do życia jako podróży częściej używały osoby w wieku 20-34 lata, a więc z jednej strony osoby rozpoczynające dorosłe samodzielne życie, podejmujące istotne dla jego kształtu decyzje (np. odnośnie do kierunku studiów, pracy, założenia rodziny, miejsca zamieszkania), z drugiej zaś osoby posiadające już pewien status zawodowy i życiowy.

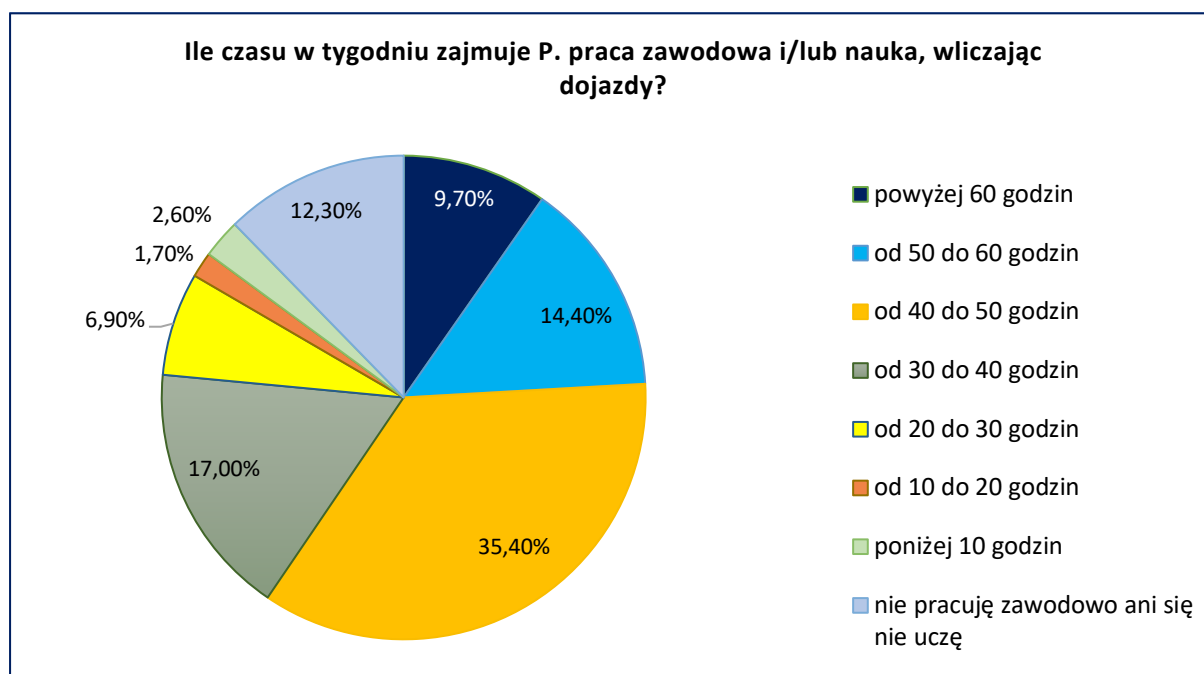
Inną metaforą było „życie jako zainteresowania i pasja”, dotyczyło to głównie mężczyzn, zwłaszcza z grupy wiekowej 20-34 lata.

W czasie rozmów pojawiły się również porównania życia o wyraźnie negatywnym wydźwięku. Wśród nich znajdowały się kolejne nawiązania do bycia w drodze, jednak nie była ona rozumiana jako przyjemna i prosta droga do celu, a raczej kręta i wyboista – ciągłe zabieganie, wieczna gonitwa, ciągłe poszukiwanie czasu dla dzieci, walka o przetrwanie, pęd i walka o byt, pogoń za marzeniami. Odnotowano także inne negatywne porównania, jak: chaos, katorga i udręka, pasmo porażek, monotonia, nuda i rutyna. W tym miejscu należy podkreślić, że częściej negatywne określenia w stosunku do życia wskazują kobiety, które podkreślają przede wszystkim na ciągłą gonitwę, będącą wynikiem braku czasu.

3.1.3 Budżet czasu w kontekście pracy zawodowej, życia domowego, towarzyskiego

Obowiązki zawodowe dominują nad innymi podejmowanymi przez badanych działaniami. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż 8- czy nawet 12-godzinny dzień pracy sprawia, że osoby spędzają w niej większą część dnia. Prawie 60% respondentów, bez względu na wiek i płeć, na pracę zawodową/naukę (wraz z dojazdami) poświęca w tygodniu powyżej 40 godzin. Co szósta kobieta i co dwunasty mężczyzna nie pracuje ani nie uczy się. Część badanych wskazuje na dzielenie się obowiązkami z partnerami czy małżonkami. Podział może być różny – bądź wyznaczenie czynności przypisanych tylko jednej osobie (np. gotuje mężczyzna, a kobieta sprząta), bądź wykonywanie wszystkich czynności naprzemiennie w zależności od dysponowania wolnym czasem, ale także zgodnie z własnymi preferencjami (np. kobieta bardziej lubi gotować, mężczyzna sprzątać). Niewiele jest przykładów, gdy to wyłącznie kobieta odpowiada za obowiązki domowe. Partnerski model związku stał się niejako naturalnym wśród obecnego pokolenia. Badanym trudno jest rozgraniczyć obowiązki domowe i rodzinne, argumentują to tym, że wykonując obowiązki domowe robią to często z rodziną, a więc jednocześnie spędzają wspólnie czas.

Wykres 4 Czas poświęcany przez Polki i Polaków na pracę zawodową i/ lub naukę



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Osoby bezdzietne częściej wskazywały na realizację hobby, rozwijanie zainteresowań oraz relacje towarzyskie w czasie wolnym od obowiązków zawodowych. Natomiast osoby posiadające dzieci po pracy poświęcają czas na obowiązki rodzinne, często łącząc je z obowiązkami domowymi. Z wypowiedzi respondentów wybrzmiewa jednak niezadowolenie z proporcji czasu poświęcanego na pracę zawodową w stosunku do czasu dla rodziny i bliskich (poświęcanie większej ilości czasu na obowiązki zawodowe). Zwłaszcza kobiety wskazują, że po pracy starają się jak najwięcej czasu poświęcić dzieciom, gdyż odczuwają dyskomfort związany z ilością poświęcanej im uwagi i czasu.

Zarówno wśród kobiet i mężczyzn pojawiają się opinie, że brak czasu dla bliskich w ciągu tygodnia starają się nadrabiać i niejako rekompensować im w dni wolne od pracy, weekendy.

Kolejność obowiązków szacowana w oparciu o ilość poświęcanego im czasu wśród osób posiadających dzieci jest następująca:

1. Obowiązki zawodowe – dominujący zakres obowiązków w przeważającej części tygodnia.
2. Obowiązki rodzinne – dążenie do zwiększania czasu na ich realizację, wyczuwana potrzeba znalezienia większej ilości czasu dla bliskich, większe natężenie ich realizacji w dni wolne od pracy zawodowej.
3. Obowiązki domowe – realizowane w zakresie niezbędnym do funkcjonowania domu i rodziny, z reguły nie poświęca się im zbyt wiele uwagi w wypowiedziach.
4. Życie towarzyskie, rozwijanie zainteresowań, realizacji hobby – realizowane w bardzo niewielkim stopniu, często jedynie okazjonalnie.

Kolejność obowiązków szacowana w oparciu o ilość poświęcanego im czasu wśród osób nieposiadających dzieci jest następująca:

1. Praca zawodowa lub/i studia – głównie realizowane obowiązki, często też w godzinach nadliczbowych.
2. Życie towarzyskie, rozwijanie zainteresowań, realizacja hobby – dominujące w czasie wolnym od pracy wśród osób żyjących samotnie, mieszkających z rodzicami, będących w nieformalnych związkach i niemieszkających wspólnie. Należy jednak podkreślić, że dla osób będących w związkach, ale niemieszkających wspólnie życie towarzyskie obejmuje także relacje z partnerem/ką, które *de facto* można potraktować jako pewne wprowadzenie, wstęp do pełnej realizacji obowiązków rodzinnych.
3. Obowiązki domowe i rodzinne – realizowane w najmniejszym stopniu, zwłaszcza wśród osób zamieszkujących samotnie (w okresie pandemii wskazywano na ich zwiększenie związane z pomocą rodzicom). Dostrzegalne jest też zjawisko, że nawet osoby (mężczyźni) pozostający w nieformalnych związkach preferują obowiązki towarzyskie ponad rodzinne (rozumiane, w tym przypadku, jako relacje z partnerem/ką).

3.1.4 Postawy wobec obowiązków zawodowych i rodzinnych

Obowiązki rodzinne są określane przez badanych jako miłe i przyjemne. Są utożsamiane głównie z czasem dla dzieci, jednak pojawiają się także wypowiedzi świadczące o organizowaniu czasu dla partnera/małżonka (również w związkach posiadających dzieci). Niestety wśród rodzin z dziećmi czasu dla partnera/małżonka jest niewiele. Często w weekendy planowany jest czas dla całej rodziny, wówczas organizowane są wyjścia, wyjazdy i aktywności, które pozwalają rodzinie na wspólne spędzanie czasu. W odniesieniu do obowiązków rodzinnych większą aktywnością w ich określaniu wykazują się kobiety, które też przypisują im niemal wyłącznie przymiotniki o pozytywnej konotacji. Nie oznacza to jednak, że mężczyźni mniej chętnie się o nich wypowiadają, a jedynie to, że dominującym wśród nich przymiotnikiem było *przyjemne*. Natomiast najbardziej negatywnie oceniane są obowiązki domowe, chociaż są osoby, które lubią gotować, prasować czy kosić trawniki i uważają te czynności za przyjemne i relaksujące. Jednak w większości są one uważane za nudne, monotonne, ale konieczne do wykonania.

Tabela 4 Określenia jakich używają Polki i Polacy do opisu obowiązków rodzinnych i domowych

Rodzaj obowiązków		Kobiety	Mężczyźni
Rodzinne	Pozytywne	Interesujące	Przyjemne
		Przyjemne	Odszkodnia od codzienności
		Beztroskie	
		Impulsywne	
		Miłe	
		Ciepłe	
		Inspirujące	
		Budujące	
		Odrywające od rzeczywistości	
	Neutralne	Zwyczajne	Konieczne
Negatywne		Czasochłonne	
Domowe	Pozytywne	Radosne	Przyjemne
		Rodzinne	Relaksujące
		Odstresowujące	
	Neutralne	Codzienne	Potrzebne
			Konieczne
	Negatywne	Obowiązkowe	Nudne, monotonne
		Pracochłonne	Uciążliwe
		Ciężkie	Powtarzalne
		Nudne	Czasochłonne
			Męczące
		Niechciane	
	Omijane		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników FGI (etap II), ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

W przypadku obowiązków zawodowych liczba pozytywnych i negatywnych określeń jest porównywalna. Warto podkreślić, że wypowiedzi badanych wskazują, że obowiązki zawodowe nie są wyłącznie czymś, co trzeba wykonać, ale mogą być rozwojowe i ciekawe, a więc niosą ze sobą dodatkowe walory niż wyłącznie zapewnienie środków do życia. Oczywiście wiele zależy od tego, jaką pracę ktoś wykonuje i na ile jest ona zgodna z jego aspiracjami.

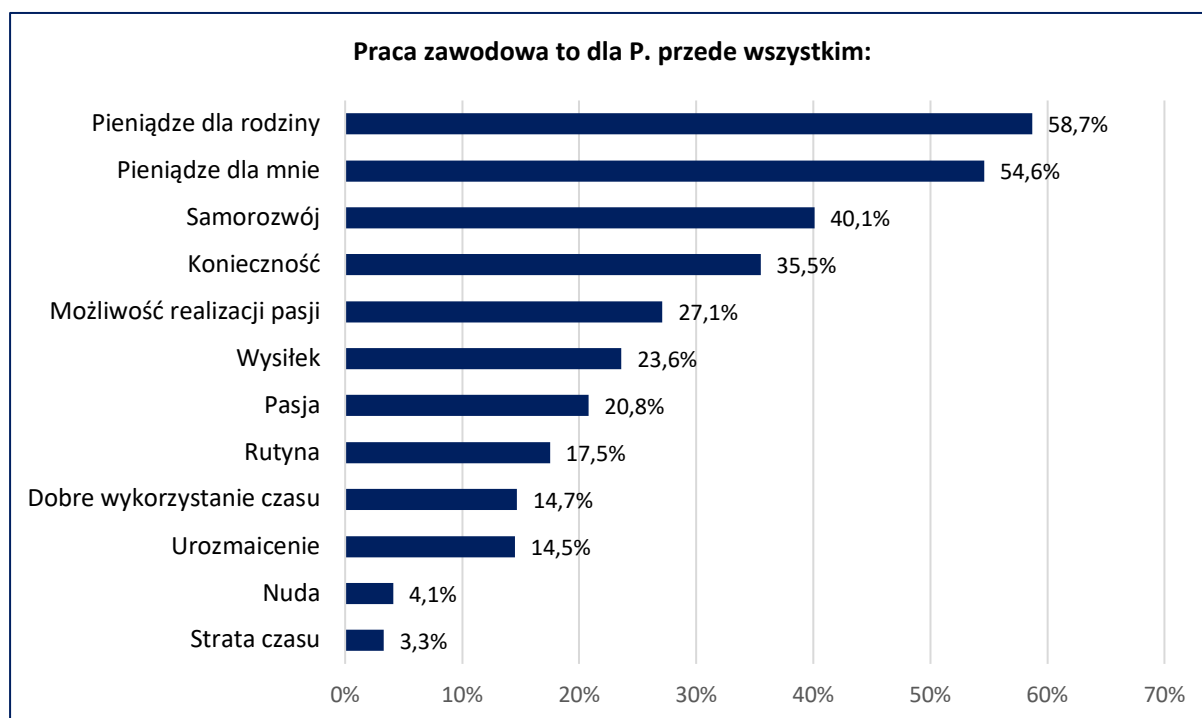
Tabela 5 Określenia jakich używają Polki i Polacy do opisu obowiązków zawodowych

Rodzaj obowiązków		Kobiety	Mężczyźni
Zawodowe	Pozytywne	Rozwojowe	Opłaczalne
		Przyjemne	Zróżnicowane
		Ciekawe	Przyjemne
		Kreatywne	Ciekawe, interesujące
		Mobilizujące	Sumienne, dokładne
		Satysfakcjonujące	Rozwojowe
		Pełne wyzwań	
	Neutralne		Konieczne
			Regularne
	Negatywne	Wymagające	Czasochłonne
		Stresujące	Wszegarniające
		Pochłaniające czas	Nudne
		Ciągłe wyzwanie	Męczące
		Męczące	
		Nudne	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników FGI (etap II), ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Interesujące jest także to, że kobiety i mężczyźni przypisują pracy zawodowej różne znaczenie. Dla kobiet praca częściej oznacza pieniądze dla ich rodziny oraz samorozwój, dla mężczyzn natomiast częściej jest ona związana z wysiłkiem, rutyną i koniecznością. Im młodsze są osoby, tym częściej uważają, że praca zawodowa daje im możliwość samorozwoju, a także, że jest ich pasją.

Wykres 5 Znaczenie pracy zawodowej w życiu Polek i Polaków



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

3.1.5 System wartości i zasady, którymi Polki i Polacy kierują się w życiu

Nastoletni uczestnicy badania zdecydowanie najczęściej wskazywali jako wartości rodzinę, więzi międzyludzkie i posiadanie przyjaciół. W dalszej kolejności mówili o: ogólnie rozumianym szczęściu, sporcie, życiu w zgodzie ze sobą, poczuciu spełnienia się, zawodzie, który lubi się wykonywać, możliwości realizacji planów, rozwoju osobistym oraz honorowych zachowaniach.

Rodzina wskazywana jest wśród 3 głównych wartości wyznawanych w życiu wśród kobiet, jak i mężczyzn. Jednakże to kobiety częściej wskazują rodzinę lub dzieci na pierwszym miejscu. Warto zauważyć, że wśród mężczyzn zamieszkujących stolicę i duże miasta wartość jaką jest rodzina nie znajduje się wśród najczęściej wymienianych, podczas, gdy wśród kobiet (poza mieszkankami stolicy) znajduje się ona zawsze wśród najczęściej powtarzających się wartości³. W przypadku starszej grupy wiekowej także jedną z nadrzędnych wartości jest **rodzina**, często też wyodrębniane są dzieci jako wartość. Osoby w wieku powyżej 35 lat i więcej mają w większości już unormowane życie rodzinne, być może dlatego z łatwością wskazują na instytucję rodziny jako jedną z głównych wartości jakimi kierują się w życiu.

Spśród wskazanych przez badanych wartości można wyodrębnić kilka podstawowych grup:

- **wartości związane z relacjami międzyludzkimi** – zaufanie, szczerłość, szacunek, empatia, tolerancja, uczciwość, lojalność, życzliwość,
- **wartości będące związane z podejmowanymi działaniami** – podróże, praca, hobby, rozwój osobisty, rozwój zawodowy,
- **wartości ukierunkowane na stabilizację życia** – harmonia, niezależność, równowaga, wolność,
- **wartości o charakterze ideologicznym** – ojczyzna, honor, wiara.

Badani postawieni w sytuacji oceny na ile są skłonni zaakceptować odmienne poglądy swojego partnera/ki wskazywali na dwie odmienne postawy: **otwartą** - akceptującą odmiennosc partnera/małżonka, ale zastrzegającą wzajemny szacunek do siebie i brak podejmowania działań ukierunkowanych na zmianę drugiej osoby oraz **zamkniętą** - nieuwzględniającą możliwości odmiennych poglądów pomiędzy partnerami lub małżonkami.

Wskazując na otwartość na odmiennosc w związku podkreślano przede wszystkim, że jest to możliwe wyłącznie przy wysokim stopniu szacunku do drugiego człowieka, zapewnienia sobie i drugiej osobie miejsca na swobodę wyrażania swoich myśli, podejmowania działań będących wynikiem wyznawanych poglądów. Podkreślano, że zgoda na odmiennosc jest wyrażana, dopóki nikt nikogo nie krzywdzi. Warto jednak podkreślić, że nawet osoby preferujące otwartość na odmiennosc partnerów w związku podkreślały, że gdy pojawią się zupełnie inne wartości i cele w kwestiach fundamentalnych dla tworzenia związku (zawarcie lub nie małżeństwa, posiadanie dzieci, liczba dzieci, podział obowiązków) wówczas trudno mówić o otwartości na skrajną odmiennosc. Podawano także przykłady z własnego życia i środowiska, gdy odmiennosc ww. kwestiach doprowadzała do zakończenia związku.

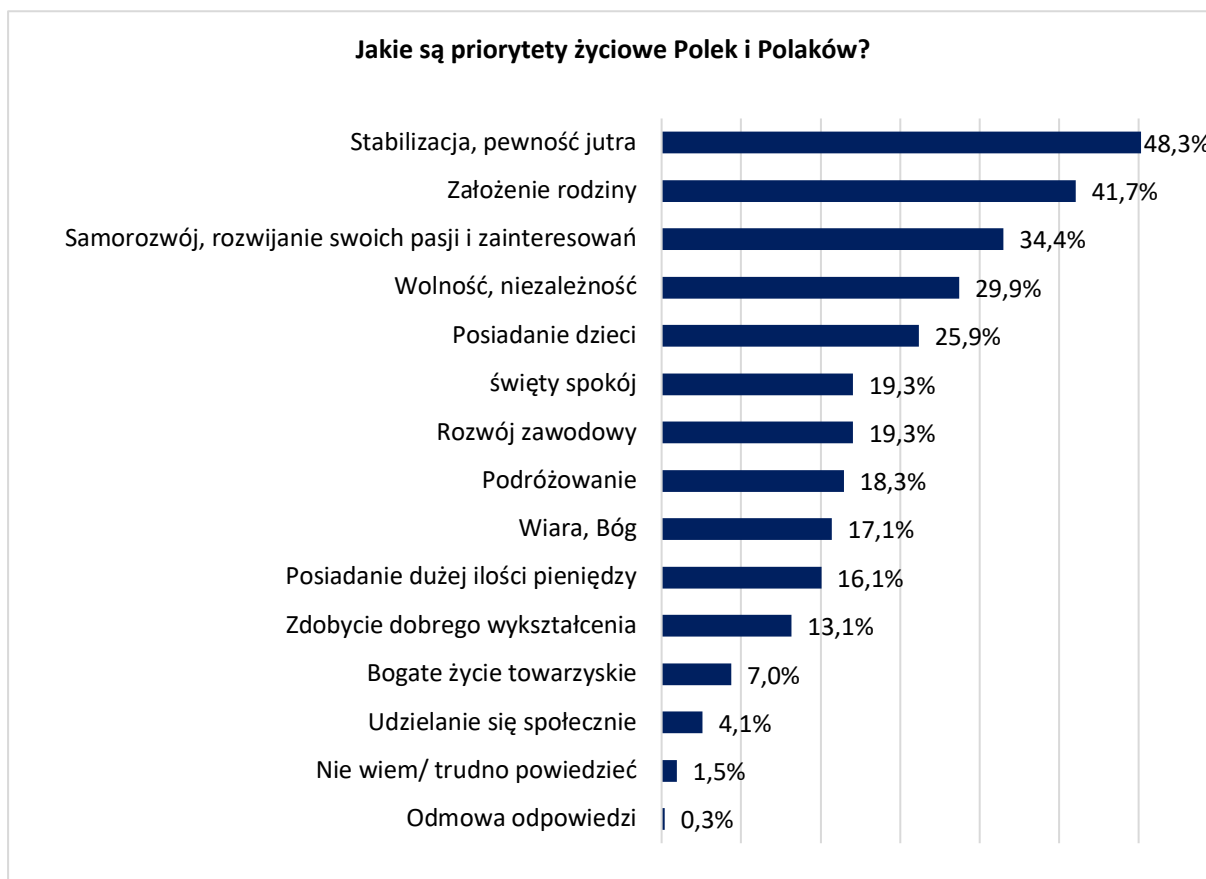
³ Wśród mieszanek miasta średniej klasy wielkości miłość utożsamiania była z rodziną, wskazywano, że rodzina opiera się na miłości i z miłości się wywodzi. Dlatego też w analizie uznajemy, że rodzina jest wartością dla tych badanych, jednak nie była ona wyartykułowana wprost, stąd brak takiego zapisu w tabeli.

3.1.6 Priorytety życiowe Polek i Polaków

Pomimo, że badani biorący udział w jakościowym i ilościowym badaniu wskazywali na wiele różnych priorytetów, można wśród nich wyróżnić kilka powtarzających się najczęściej bez względu na wiek, płeć czy wielkość miejscowości zamieszkania:

- stworzenie rodziny rozumiane jako stworzenie stałego związku (formalnego lub nieformalnego, często ukierunkowanego na posiadanie wspólnego potomstwa),
- zapewnienie rodzinie bezpieczeństwa i stabilizacji, głównie poprzez zadbanie o odpowiednie środki finansowe, warunki mieszkaniowe i zbudowanie silnych, trwałych, opartych na zrozumieniu i szacunku relacji pomiędzy członkami rodziny,
- posiadanie i wychowanie dziecka/dzieci, w tym zapewnienie im odpowiednich warunków rozwoju, dobrego wykształcenia i startu w dorosłe życie,
- rozwój zawodowy, także zmiana pracy na taką, która spełni oczekiwania finansowe, zapewni stabilność finansową rodzinie i będzie jednocześnie pasją,
- wykształcenie, zwłaszcza wśród uczniów i studentów jest to jeden z istotniejszych priorytetów, który w zamierzeniu ma prowadzić do rozwoju zawodowego, ale też i samorozwoju,
- samorozwój, dbanie o własny komfort fizyczny, jak i psychiczny, rozwijanie umiejętności i zainteresowań.

Wykres 6 Priorytety życiowe Polek i Polaków



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Wśród osób z najmłodszych grup wiekowych plany na przyszłość i wiążące się z nimi priorytety są bardziej skierowane na teraźniejszość. Osoby te nie wybiegają daleko w przyszłość i wskazują, że ich celem jest ukończenie studiów, znalezienie satysfakcjonującej pracy bądź zmiana obecnej pracy na lepszą. Osoby młode (20-24 letnie) częściej od innych wskazywały na założenie rodziny, najrzadziej za priorytet życiowy uznawały posiadanie dzieci (najwięcej wskazań na ten priorytet odnotowano w grupach wiekowych 25-29 i 35-40 lat). Im starsi byli respondenci, tym częściej także wskazywali na istotność stabilizacji i pewności jutra, rzadziej natomiast na rozwój zawodowy, zdobycie dobrego wykształcenia i posiadanie dużej ilości pieniędzy.

Jedynie kobiety biorące udział w zogniskowanych wywiadach grupowych (Etap II), wśród wskazywanych priorytetów zamieszczały ślub, z zaznaczeniem, że marzą i dążą do usankcjonowania związku ślubem kościelnym. Takie deklaracje wygłaszały także kobiety przyznające się do tego, że nie są mocno wierzące. Mężczyźni odnosząc się do kwestii zakładania rodziny nie wskazywali jednoznacznie na potrzebę sformalizowania związku. Używali ogólnych sformułowań „stworzenie prawdziwej rodziny”, „założenie rodziny”. Wskazuje to na mniejszą potrzebę w tym zakresie niż wśród kobiet. Mężczyźni również nie wskazywali wprost na ojcostwo jako priorytet, podczas gdy w wypowiedziach bezdzietnych kobiet pojawiało się macierzyństwo.

Mimo, że rodzina okazuje się być jednym z głównych priorytetów, to jednak można dostrzec dużą tolerancję i zrozumienie dla posiadania odmiennego podejścia do życia i nieuwzględniania w nim rodziny. Podkreślano, że rodzina jest ważna dla nich samych, ale nie jest obowiązkiem posiadanie rodziny przez każdego, dając poprzez to wolność wyboru i samostanowienia o swoim życiu.

Podejście do posiadania dzieci jako priorytetu życiowego jest różnie pojmowane. Z jednej strony są one wskazywane jako jedno z dążeń, z drugiej zaś pojawiają się obawy związane z powiększeniem rodziny. Podstawą tych obaw jest zmiana w postrzeganiu macierzyństwa przez część kobiet, które w większym stopniu koncentrują się na świadomym macierzyństwie, maksymalizacji obecności rodziców w życiu dziecka, co przekłada się na dalsze plany prokreacyjne i wiąże się z obawą czy posiadając więcej dzieci będą w stanie zapewnić im odpowiednią ilość czasu i uwagi, zapewnić odpowiednią jakość i intensywność relacji.

Kobiety zwracały także uwagę na inne kwestie związane z macierzyństwem, które mogą mieć wpływ na fakt, że nie stanowi ono celu życiowego – konieczność ustabilizowania sytuacji rodzinnej/związku, osiągnięcia odpowiedniego stopnia stabilizacji finansowej i mieszkaniowej oraz zawodowej, które zapewnią bezpieczeństwo i poczucie komfortu psychicznego, że pojawienie się dziecka nie zrewolucjonizuje życia w stopniu wpływającym na znaczne obniżenie jego jakości i poczucia stabilizacji.

3.2 Postawy Polek i Polaków wobec rodziny

Postawę rozumieć należy jako „względnie trwałą, dynamiczną organizację, która wyznacza sposób zachowania się jednostki względem innych ludzi lub przedmiotów, struktur i procesów poznawczych, emocjonalnych oraz schematów zachowania, którą charakteryzuje różny stopień złożoności, zwartości, siły, trwałości, natężenia, ważności i adekwatności”⁴. Postawą jest zarówno sposób postępowania, jak i stanowisko, ustosunkowanie się do jakiegoś społecznego obiektu. Jak dodaje Wojciszke, postawa to względnie stała skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania się do obiektu⁵.

Wyróżnić można trzy główne, najważniejsze komponenty postawy, które razem składają się na postawę pełną: komponent poznawczy (myśli i poglądy jednostki wobec jakiegoś obiektu), komponent afektywny (stosunek emocjonalny do przedmiotu) oraz komponent behawioralny (działania podejmowane wobec obiektu, przy czym może być wyrażony także jako zamiar podjęcia działania lub pragnienie jego podjęcia). Z punktu widzenia badań, istotne stało się zbadanie postaw Polek i Polaków w stosunku do rodziny, w drugiej zaś kolejności pracy zawodowej, jednocześnie uwzględnione zostały trzy komponenty postawy, składające się na postawę pełną.

Niniejszy podrozdział przedstawia analizę postaw Polek i Polaków wobec rodziny, tym samym stanowi odpowiedź na postawione, następujące pytania problemowe:

1. Jakie postawy mają wobec rodziny? Jakiej deklarują, a jakie realizują? Czym jest dla nich małżeństwo i rodzina? Czym są dzieci?
2. Jakie plany prokreacyjne posiadają badani? Jak wiążą się z sytuacją na rynku pracy i jakością zatrudnienia?
3. Co motywuje współcześnie Polaków do posiadania dzieci?
4. Jakie korzyści racjonalne i emocjonalne widzą z posiadania dzieci? „Po co” im dzieci?
5. Jakie bariery pojawiają się w związku z posiadaniem dzieci? Jakiej natury (ekonomiczna, stylu życia, psychologiczna, zdrowotna, itp.)? Jaki wpływ w identyfikacji barier ma występowanie sytuacji kryzysowych (np. COVID-19)? Czy opieka nad małym dzieckiem (do lat 3) stanowi istotną barierę w godzeniu życia zawodowego z rodzinnym?
6. Jak postrzegane są na poziomie racjonalnym i emocjonalnym (jaki posiadają wizerunek): dzieci i rodziny wielodzietne, matka, ojciec, małżeństwo?
7. Odtworzenie wizerunku „własnej idealnej rodziny/mojej rodziny marzeń” na następujących wymiarach: typu związku (małżeństwo/konkubinat), liczby dzieci, stylu życia członków rodziny, emocji, wartości, norm, zasad, korzyści.
8. Określenie na ile obecne życie rodzinne badanych jest zbliżone, a na ile się różni od opisanego przez nich ideału. Jakie są różnice pomiędzy ideałem rodzinnym a rzeczywistością badanych?
9. Określenie co musiałyby się wydarzyć, aby zrealizować ideał życia rodzinnego (na poziomie działań osobistych oraz rozwiązań systemowych i politycznych).

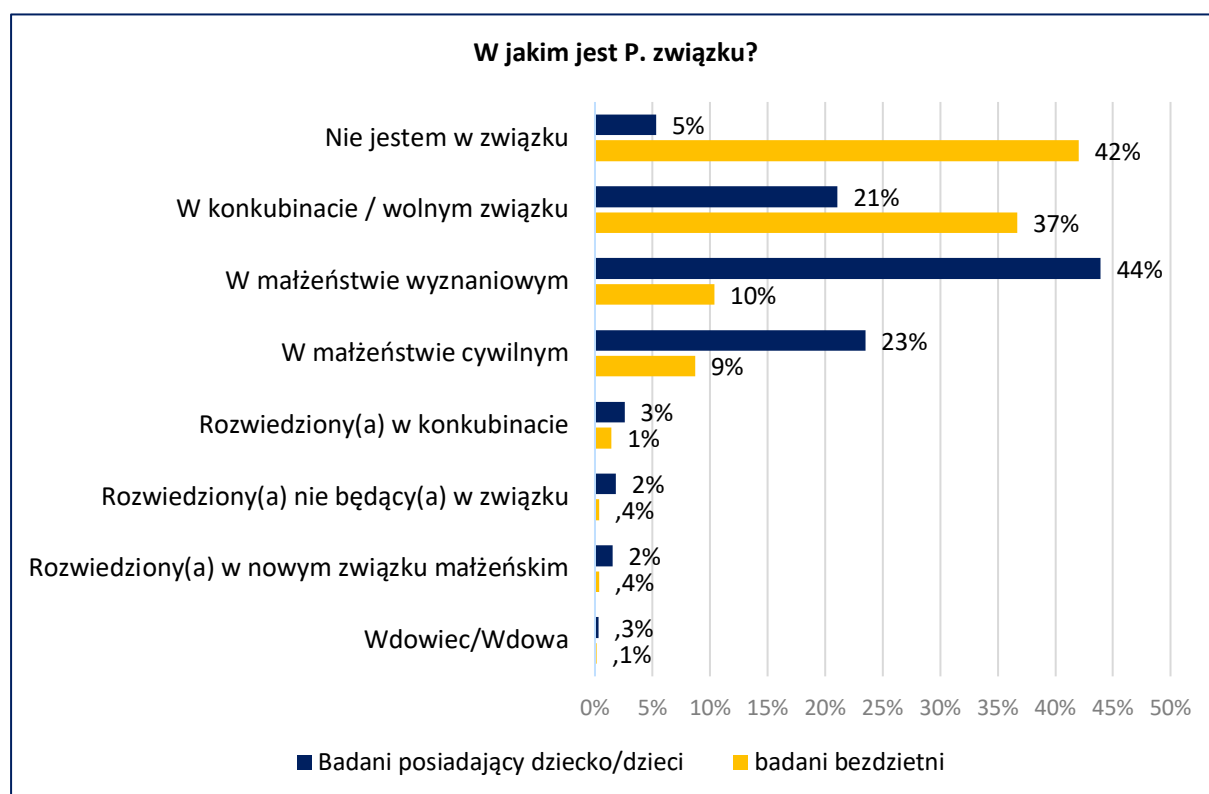
⁴ Holly R., Postawa (i hasła korespondujące), słownik psychologiczny, Wiedza Powszechna.

⁵ Wojciszke, B. (2003), Postawy i ich zmiana. w: J. Strelau (red.), Psychologia. Podręcznik akademicki. T. 3: Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej, GWP.

3.2.1 Wizerunek i społeczny odbiór rodziny, rodziny wielodzietnej, matki, ojca, dziecka

Postawy Polek i Polaków wobec rodziny opierają się w głównej mierze na skojarzeniach związanych z wartościami, jakie się jej przypisuje, mających pozytywne konotacje – **miłość, szacunek, zrozumienie, oparcie**. Definiuje się ją również poprzez jej członków wskazując, że są to kobieta, mężczyzna i dziecko/dzieci, ale także niekiedy, że rodziny nie muszą łączyć więzy krwi - mogą to być osoby niespokrewnione, np. przyjaciele. Duży nacisk przy definiowaniu czym jest rodzina kładziony jest na relacje, które kształtują się jako podstawowy budulec rodziny. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że większość badanych ma tradycyjne podejście do kwestii rodziny, czego dowodem jest między innymi to, że większość rodziców pozostaje w związku małżeńskim.

Wykres 7 Typ związku a posiadanie dzieci



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Co ciekawe, rodzice pozostający w związku małżeńskim wyznaniowym częściej od innych deklarowali, że ich pierwsze dziecko było świadomie zaplanowane. Osoby żyjące w konkubinacie/wolnym związku najczęściej natomiast nie starały się o dziecko, ale też nie zapobiegały temu. Istnieje, wobec tego zależność⁶ między typem realizowanego związku a planowaniem (świadomym lub nieświadomym) powiększenia swojej rodziny.

⁶ Siła korelacji na poziomie $r = 0,3$ oznaczająca słabą, lecz występującą zależność.

Tabela 6 Rodzaj związku a planowanie pierwszego dziecka

		Czy planował/a Pan/i posiadanie pierwszego dziecka?		
		Tak, świadomie zaplanowałam/em posiadanie dziecka	Nie starałam/em się o dziecko, ale też nie zapobiegałam/em temu	Nie, dziecko nie było w ogóle planowane nie chciałam/em mieć dzieci
W jakim jest P. związku?	w związku małżeńskim wyznaniowym	80,1%	17,8%	2,0%
	w związku małżeńskim cywilnym	59,5%	36,8%	3,8%
	w konkubinacie/wolnym związku	47,7%	43,3%	9,0%
	nie jestem w związku	55,5%	25,2%	19,3%

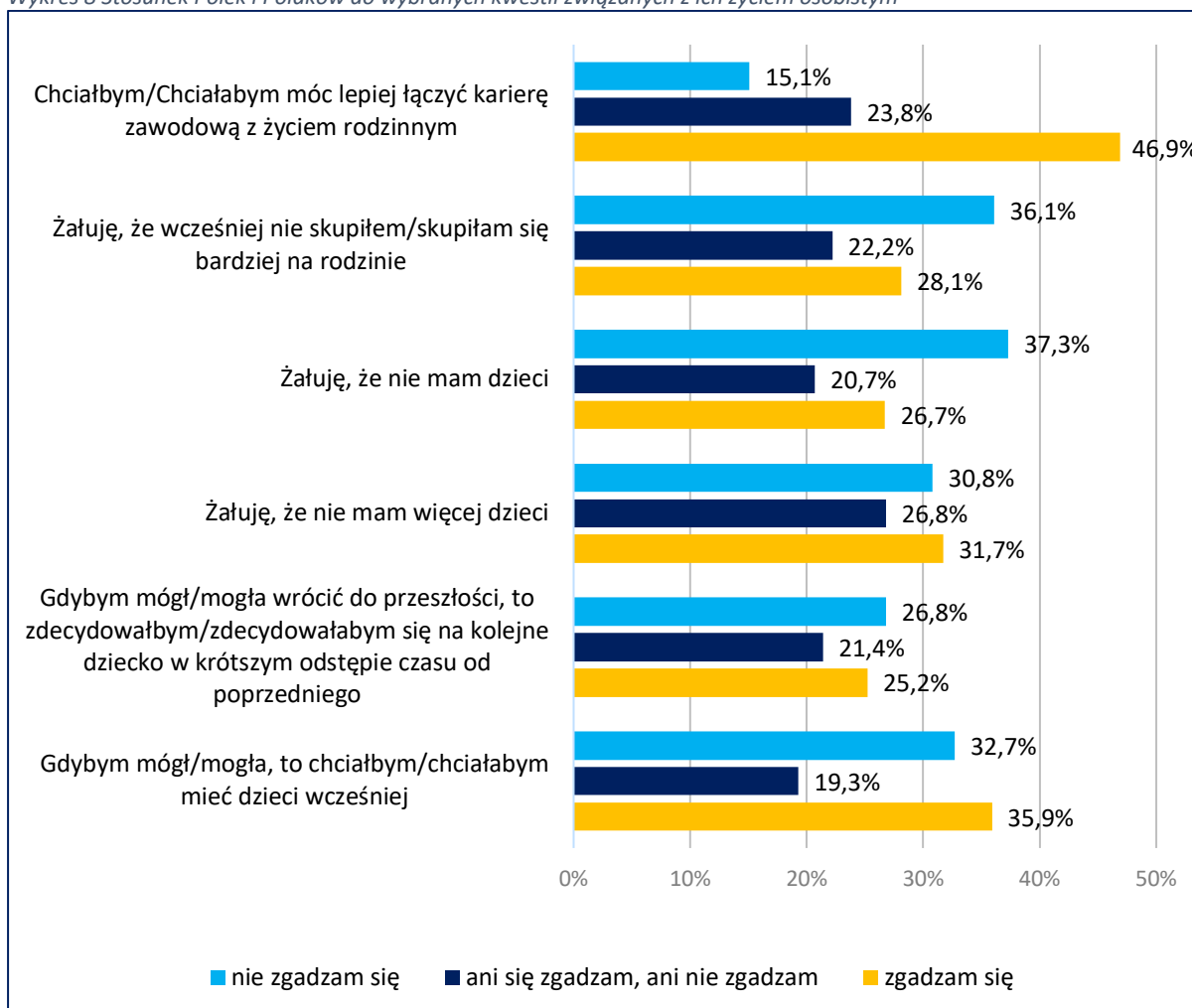
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Rodzina odbierana jest w większości przypadków bardzo pozytywnie, jednak obraz ten dotyczy wzoru małej rodziny, w której jest miejsce na dwójkę, najwyżej trójkę dzieci. W przypadku rodzin wielodzietnych postrzeganie rodziny ulega znacznej zmianie. Duża rodzina postrzegana jest poprzez pryzmat obrazów medialnych ukazujących ją często jako źródło patologicznych zachowań. Ponadto wskazuje się na to, że posiadanie większej liczby dzieci generuje wysokie koszty utrzymania, nadmiar obowiązków i niższy komfort życia członków rodziny (hałas, ograniczona przestrzeń do życia). Jednakże dostrzegane są również pozytywne aspekty posiadania dużej rodziny, jak silne relacje, wsparcie i radość. Należy jednak podkreślić, że badani w nieznacznym stopniu byliby skłonni do budowania dużych rodzin, mimo iż część spośród nich z takiej rodziny się wywodzi. Współcześnie większą wagę przykłada się do jakości relacji na linii rodzice – dzieci, większą uwagę poświęca się dzieciom, aby zapewnić im jak najlepsze warunki rozwoju. Można uznać, że priorytetem nie jest ilość dzieci, ale jakość relacji z posiadanymi dziećmi.

W kontekście opisu rodziny wielodzietnej należy zwrócić uwagę na rozbieżność jej postrzegania wynikającą z miejsca zamieszkania – w znacznie większym stopniu negatywnie ten wzór rodziny oceniają osoby zamieszkujące duże miasta i stolicę, a pozytywny obraz dużej rodziny jest częstszy wśród mieszkańców wsi i małych miast. Model wielodzietnej rodziny jest bardziej popularny na terenach wiejskich, a w dużych miastach kojarzony jest głównie z patologią i biedą.

Polki i Polacy w większości posiadają więc postawę prorodzinną: cenią tradycyjne wartości rodzinne i deklarują, że dzieci pełnią istotną rolę w ich życiu. Prawie połowa badanych chciałaby móc lepiej łączyć karierę zawodową z życiem rodzinnym, co trzeci zaś chciałby mieć dzieci wcześniej. Należy w tym miejscu także zaznaczyć, że praca jest postrzegana przez badanych w różnym wieku w sposób instrumentalny, jako źródło pieniędzy dla nich i ich rodziny, nie zaś jako cel sam w sobie.

Wykres 8 Stosunek Polek i Polaków do wybranych kwestii związanych z ich życiem osobistym

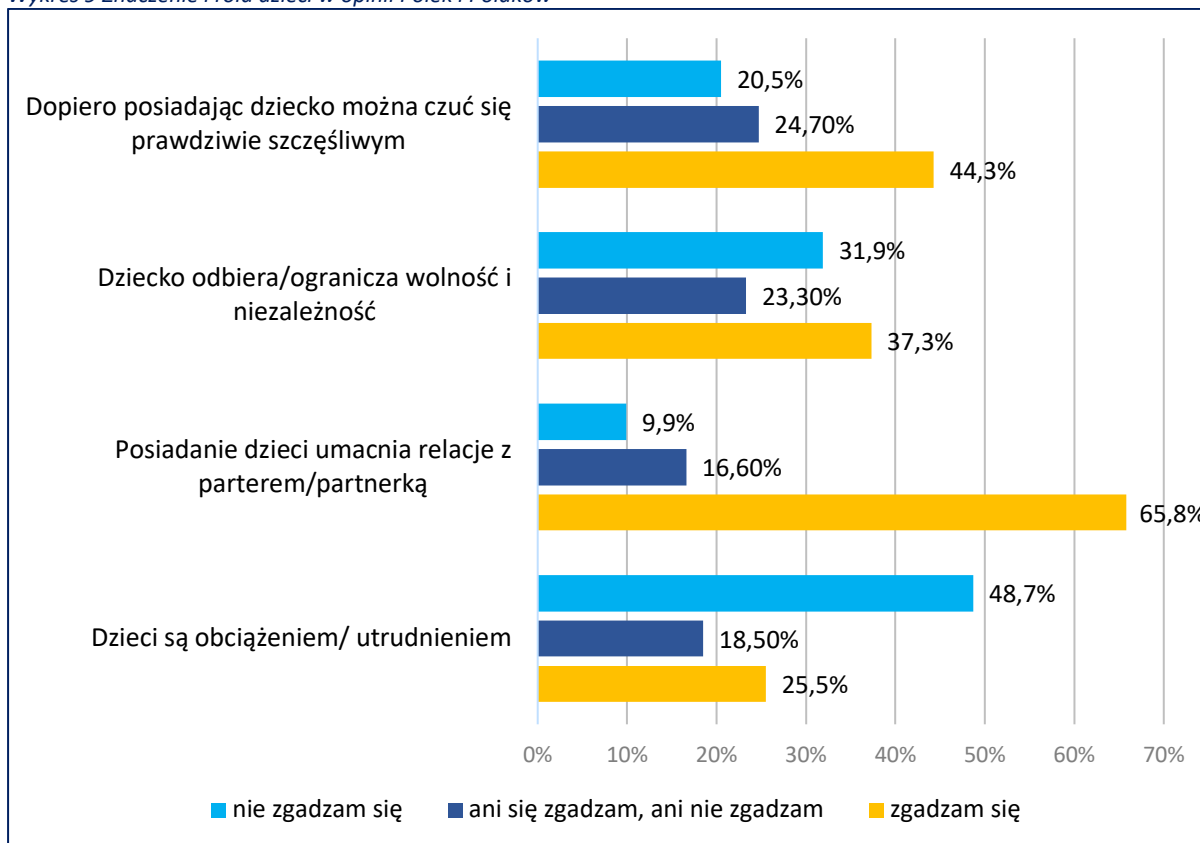


Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

W opiniach badanych przeważają pozytywne skojarzenia z dzieckiem zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn. Dominują wśród nich silnie nacechowane emocjonalnie określenia, jak: cud, wielkie szczęście, dar, sens życia, cały świat, oczko w głowie, skarb. Wskazują one na wielką wartość dziecka w rodzinie. Jednak warto podkreślić, że jednocześnie używając tych mocnych sformułowań, wskazywano na fakt, że z ich posiadaniem wiąże się duża odpowiedzialność. Mimo to przede wszystkim podkreślano ich ogromną wartość emocjonalną. Spośród określeń nacechowanych negatywnie dominującym była odpowiedzialność, z którą wiąże się cały szereg ważnych decyzji i działań do podjęcia ukierunkowanych na zapewnienie dziecku jak najlepszych warunków wzrostu i rozwoju.

Tylko mężczyźni określali dziecko jako dziedzica, przedłużenie rodu, jako pozostawienie po sobie czegoś na świecie. Na uwagę zasługują także określenia świadczące o powoływaniu dziecka na świat w oparciu o w pełni świadomą, przemyślaną decyzję – symbol prawdziwie dojrzałego życia, faktycznej dojrzałości czy świadomy wybór. Świadczy to o braku przypadkowości bycia rodzicem, o konsekwentnym realizowaniu celów, które doprowadziły do momentu spełnienia dążenia do posiadania potomstwa, które jest wyczekane, planowane i staje się spełnieniem marzeń.

Wykres 9 Znaczenie i rola dzieci w opinii Polek i Polaków



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Większość badanych postrzega więc rodzicielstwo pozytywnie, dziecko przede wszystkim umacnia relacje z partnerem, a także daje pełnię szczęścia. Polki i Polacy nie postrzegają generalnie dzieci jako utrudnienia lub obciążenia, w ich wypowiedziach dominują ciepłe i pozytywne określenia dzieci.

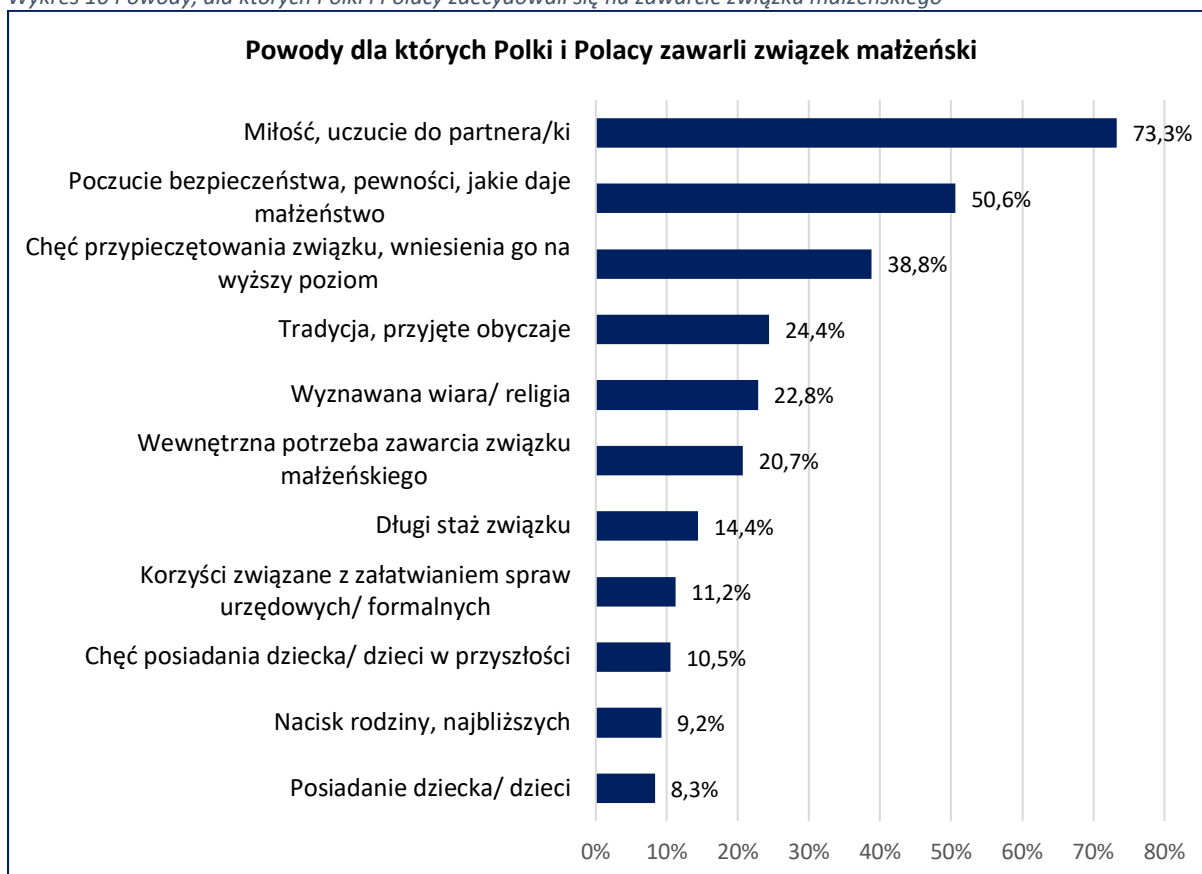
Matka odbierana jest przede wszystkim jako główna opiekunka dzieci, osoba ukierunkowana w całości na dobro dziecka, zapewnienie mu warunków do wzrostu i rozwoju, ale także jako osoba scalająca rodzinę, dbająca o jej dobro i wzajemne relacje jej członków. Matce przypisuje się wiele przymiotów, jak: bezgraniczną miłość, oddanie, opiekuńczość, wyrozumiałość, troskę, cierpliwość, bliskość. Matka to superbohaterka, kobieta, która niczego się nie boi i jest gotowa zrobić dla swojego dziecka bardzo wiele. To fundament, ostoja życia rodzinnego. Niezwykle ważne są również określenia świadczące o silnej więzi dziecka z matką, podkreślające jej wyjątkową rolę w jego życiu. O wiele rzadziej pojawiają się pejoratywnie nacechowane określenia dla matki, nawiązujące w znacznej mierze do wysiłku jaki ponosi, trudu jej pracy i jej nadmiaru w odniesieniu do jednej osoby. Z jednej strony określenia te świadczą o wysokiej pozycji matki w życiu Polek i Polaków, wyjątkowości tej roli, z drugiej zaś może być to przeszkodą w podejmowaniu decyzji prokreacyjnych, zwłaszcza pierwszych, gdyż nakłada na kobiety zbyt wysokie oczekiwania wobec tej roli, wobec których może mieć obawę, że ich nie udźwignie i nie poradzi sobie w tej ważnej i trudnej roli.

Także w przypadku ojca dominują pozytywne odniesienia, które, podobnie jak w przypadku matki, nawiązują do wysokich oczekiwań w kwestii budowania wizerunku idealnego ojca, który ma być nie tylko wsparciem, głową rodziny, ale wciąż w znacznym stopniu odpowiadać za jej utrzymanie i stanowić autorytet godny naśladowania przez dzieci. Pojawia się jednak dużo mniej odniesień negatywnych, jednak wynika to głównie z tego, że osoby, które wychowywały się bez ojca nie udzielały odpowiedzi na to pytanie często unikając używania pejoratywnych określeń. Wiele określeń dotyczących ojca pokrywa się z tymi dotyczącymi matki, co niejako wyrównuje status obojga rodziców w rodzinie. Pojawiły się jednak głosy, że mimo zaangażowania ojcowie nie są w stanie zastąpić matki. Przypisywano im także funkcję finansowego opiekuna rodziny, osoby odpowiedzialnej za kwestie finansowe, czyli odmienne od matki, która w większym stopniu dba nie o dobra materialne, ale o relacje rodzinne.

3.2.2 Postawy matrymonialne i prokreacyjne Polek i Polaków

Postawy Polek i Polaków wobec instytucji małżeństwa określić można także jako tradycyjne. Większość badanych wskazując na powód podjęcia decyzji o ślubie mówiła o uczuciu, miłości do swojego partnera lub partnerki. Zwracano uwagę także na poczucie bezpieczeństwa jakie daje małżeństwo oraz symboliczne przypieczętowanie związku. Tradycje i przyjęte obyczaje, a także wiara, stanowią kolejny istotny powód dla Polek i Polaków. Co istotne powody pragmatyczne, oznaczające postrzeganie małżeństwa jako instrumentu do uzyskania jakiś zewnętrznych korzyści wskazywane było jedynie przez co dziesiątego badanego. Należy, wobec tego uznać, że postawy Polek i Polaków wobec rodziny zogniskowane są wokół tradycyjnych wartości.

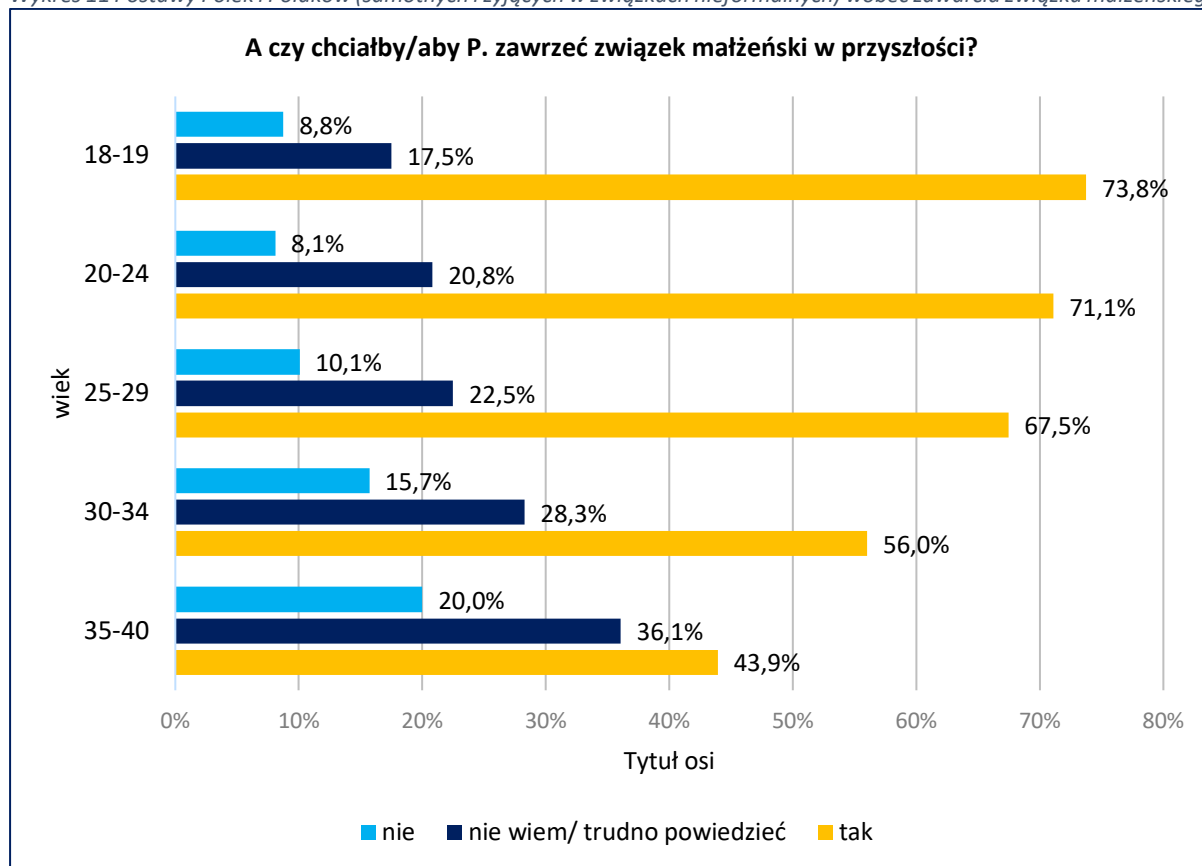
Wykres 10 Powody, dla których Polki i Polacy zdecydowali się na zawarcie związku małżeńskiego



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Podobne postawy zaobserwować można w przypadku osób, które w chwili badania nie pozostawały w związku małżeńskim. **Polki i Polacy generalnie chcieliby zawrzeć związek małżeński w przyszłości**, chociaż należy zaznaczyć, że częściej dotyczyło to kobiet. Deklaracje dotyczące chęci sformalizowania związku malały wraz z wiekiem. Dysproporcje te najwyraźniej dostrzec można porównując dwie skrajne grupy wiekowe: osoby młodsze zdecydowanie częściej wskazywały na odpowiedź twierdzącą w porównaniu do badanych mających 35-40 lat.

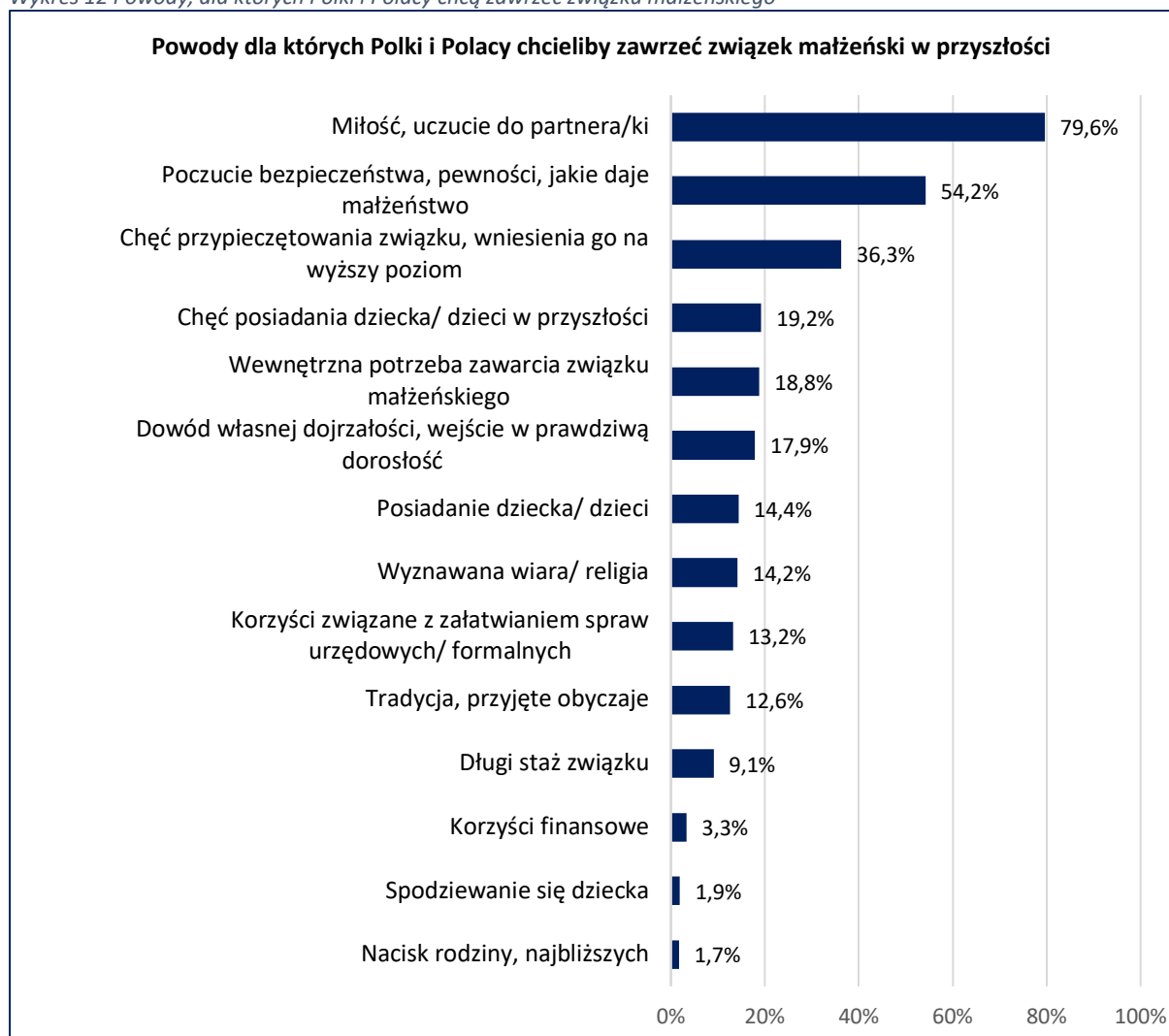
Wykres 11 Postawy Polek i Polaków (samotnych i żyjących w związkach nieformalnych) wobec zawarcia związku małżeńskiego



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Motywacje Polek i Polaków do zawarcia związku małżeńskiego można najogólniej podzielić na wewnętrzne (wynikające z osobistej chęci, wartości, uczuć) oraz zewnętrzne, w tym także te o charakterze instrumentalnym (np. korzyści finansowe, korzyści związane z załatwianiem spraw urzędowych). Za główną motywację do zawarcia małżeństwa w przyszłości badani uznali miłość, uczucie do partnera/partnerki oraz poczucie bezpieczeństwa, pewność jaką daje małżeństwo. Respondenci najczęściej wskazywali na motywacje wewnętrzne, chociaż prawie co ósmy badany zaznaczył, że istotne są także korzyści związane z załatwianiem spraw urzędowych, formalnych. Kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały na to, że małżeństwo da im poczucie bezpieczeństwa, pewności, mężczyźni natomiast, że małżeństwo jest dla nich dowodem własnej dojrzałości, wejściem w prawdziwą dorosłość.

Wykres 12 Powody, dla których Polki i Polacy chcą zawrzeć związku małżeńskiego



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Chociaż większość Polek i Polaków chciałaby wziąć ślub w przyszłości, wśród tych, którzy deklarują, że nie chcą formalizować swojego związku dominuje przekonanie o tym, że małżeństwo ogranicza wolność i niezależność. Połowa tych badanych nie czuje potrzeby zawierania małżeństwa lub odczuwa do niego osobistą niechęć. Niebagatelny wpływ na decyzje matrymonialne Polek i Polaków ma ich rodzina pochodzenia, a dokładniej doświadczenia, jakie wynieśli ze swojego rodzinnego domu. Osobom, które w chwili badania pozostawały w związku nieformalnym lub były samotne, zadano pytanie o rodzaj związku ich rodziców. Na etapie analizy poszukiwano wyjaśnienia postaw matrymonialnych niektórych Polek i Polaków, zgodnie z przyjętą hipotezą, że rodzina pochodzenia ma wpływ na przyszłe decyzje życiowe badanych. Jak wykazały badania, respondenci (samotni lub pozostający w chwili badania w związku nieformalnym), których rodzice byli rozwiedzeni częściej od innych deklarowali, że nie chcieliby zawrzeć związku małżeńskiego w przyszłości. Co ciekawe, osoby, które wychowywane były przez opiekunów (nie zaś rodziców biologicznych), miały największą trudność z odpowiedzią na to pytanie (wskazywały tym samym, że nie wiedzą, czy chciałyby kiedyś wstąpić w związek małżeński).

Tabela 7 Związek rodziców a postawy matrymonialne badanych

		A czy w takim razie chciałby/aby Pan/i zawrzeć związek małżeński w przyszłości?			
		Tak	Nie	Nie wiem/ trudno powiedzieć	Odmowa odpowiedzi
Proszę wskazać stan związku rodziców lub rodzica, z którym mieszkał/a Pan/i gdy miał/miała Pan/i 12 lat	małżeństwo	58,9%	12,6%	26,9%	1,6%
	konkubinat / związek partnerski	60,9%	15,2%	23,9%	-
	rozwiedziony	57,0%	20,3%	21,5%	1,3%
	kawaler / panna	56,8%	15,9%	27,3%	-
	w tym wieku nie mieszkałem/mieszkałam z żadnym z rodziców biologicznych (rodzina zastępcza, dziadkowie)	35,7%	7,1%	42,9%	14,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Dzieci samotnych rodziców częściej wskazywały na to, że żyjąc w związku nieformalnym mogą zachować swoją niezależność. Osoby, których rodzice byli rozwiedzeni, najczęściej wyrażali osobistą niechęć do instytucji małżeństwa, ale także obawę wobec ślubu ze względu na negatywne doświadczenia swoich bliskich. Badani, których rodzice pozostawali w związku formalnym, najczęściej argumentowali natomiast swoją niechęć do zawierania ślubu tym, że nie czują takiej potrzeby. Podobnie osoby, które uznały, że ich rodzice nie byli szczęśliwi, gdy ci mieli 12 lat, częściej deklarowały, że nie chcą brać ślubu niż badani, którzy uważali swoich rodziców za szczęśliwych.

Tabela 8 Wpływ sytuacji rodziny pochodzenia na decyzje matrymonialne Polek i Polaków

		Dlaczego nie chce P. zawrzeć związku małżeńskiego? (wybrane powody)						
		Większa wolność, mniej zobowiązań	Obawa przed odpowiedzialnością	Osobista niechęć do zawierania małżeństwa	Strach przed nieudanym małżeństwem (także rozwodem)	Własne negatywne doświadczenia związane ze związkiem małżeńskim	Negatywne doświadczenia bliskich/ znajomych związane z małżeństwem	Brak potrzeby zawierania małżeństwa („nie czuję takiej potrzeby)
Stan związku rodziców lub rodzica, z którym mieszkał/a Pan/i gdy miał/miała Pan/i 12 lat	małżeństwo	56,6%	10,8%	48,2%	33,7%	7,2%	24,1%	62,7%
	konkubinat	42,9%	14,3%	57,1%	42,9%	14,3%	28,6%	28,6%
	rozwiedziony	33,3%	26,7%	60,0%	33,3%	20,0%	40,0%	33,3%
	kawaler/ panna	85,7%	0,0%	42,9%	71,4%	0,0%	14,3%	14,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Doświadczenia związane z rodziną pochodzenia wpływają także na realizowany wzór związku uczuciowego Polek i Polaków. Osoby, których rodzice/opiekunowie byli małżeństwem najczęściej również zdecydowały się na wstąpienie w ten rodzaj związku. Tendencja ta jest szczególnie widoczna, kiedy porównamy wyniki dla badanych, których rodzice żyli w konkubinacie/związku partnerskim: najczęściej ze wszystkich realizowali oni taki sam wzór związku, co ich opiekunowie. Osoby, których opiekunowie byli rozwiedzeni najczęściej żyli natomiast w związku nieformalnym. Niezwykle interesujące są także wskazania respondentów, którzy byli wychowywani przez samotnych rodziców, bowiem zdecydowana większość z nich sama nie pozostaje w związku. Podobnie badani, którzy w wieku 12 lat nie mieszkali z biologicznymi rodzicami najczęściej wskazywali na to, że są osobami samotnymi.

Tabela 9 Związek rodziców a typ związku badanych

		Proszę wskazać w jakim jest Pan/i związku?							
		W małżeństwie wyznanowym	W małżeństwie cywilnym	Rozwiedziony(a) w nowym związku małżeńskim	Rozwiedziony(a) w konkubinacie	Rozwiedziony(a) nie będący(a) w związku	Wdowiec/Wdowa	W konkubinacie / wolnym związku	Nie jestem w związku
Proszę wskazać stan związku rodziców lub rodzica, z którym mieszkał/a Pan/i gdy miał/miała Pan/i 12 lat	małżeństwo	27,8%	15,5%	0,8%	1,3%	1,1%	0,1%	29,6%	23,8%
	konkubinaty/ związki partnerskie	4,5%	23,9%	3,0%	9,0%	-	1,5%	43,3%	14,9%
	rozwiedziony	20,2%	10,5%	-	6,1%	-	0,9%	34,2%	28,1%
	kawaler/ panna	2,0%	8,0%	2,0%	-	-	-	12,0%	76,0%
	w tym wieku nie mieszkałem/mieszkała am z żadnym z rodziców biologicznych (rodzina zastępcza, dziadkowie)	15,8%	10,5%	-	-	5,3%	-	15,8%	52,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Biorąc pod uwagę wyniki badań należy sądzić, że rodzina pochodzenia ma wpływ na kształtowanie się postaw dotyczących małżeństwa. Polki i Polacy często pozostają w takim samym rodzaju związku, co ich rodzice (szczególnie dotyczy to osób, których rodzice byli małżeństwem, żyli w konkubinacie/związku partnerskim, lub byli samotni). Osoby samotne lub pozostające w związku nieformalnym i wychowane w rodzinach niepełnych, częściej nie chcą natomiast wziąć ślubu w przyszłości. Tym samym duże znaczenie w kształtowaniu się postaw matrymonialnych mają nie tylko wzory relacji realizowane w rodzinie pochodzenia, ale także negatywne doświadczenia takie jak rozwód lub wychowywanie się w rodzinie, w której jeden z rodziców był nieobecny.

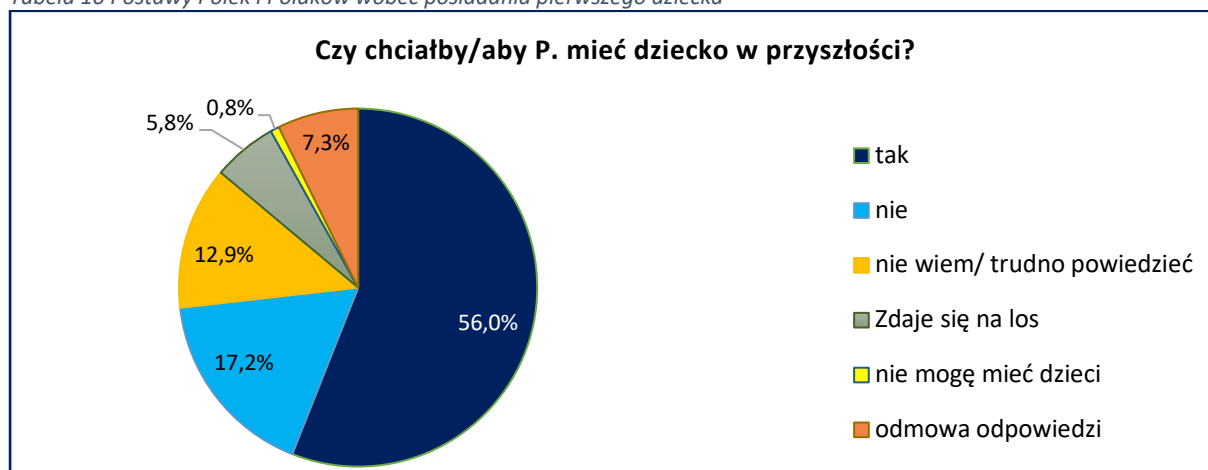
3.2.3 Plany prokreacyjne Polek i Polaków

Badani pytani wprost o ich plany prokreacyjne wskazywali na cztery podejścia:

1. **Planowanie dziecka, ale nie w tym momencie życia** – jako plan na bliżej nieokreśloną przyszłość, często uzależnioną od sytuacji rodzinnej (znalezienie odpowiedniego partnera/ki, sformalizowanie związku), materialnej (zbudowanie domu/kupno mieszkania, uzyskanie stabilizacji finansowej) czy zawodowej (osiągnięcie stabilizacji zawodowej). Odkładanie decyzji o dziecku ze względu na sytuację epidemiczną, społeczną i gospodarczą w kraju, na czas „po”.
2. **Planowanie dziecka i podejmowanie starań na obecnym etapie życia** – dotyczy niewielkiej ilości badanych. Z reguły jest to planowanie drugiego i ostatniego dziecka, aby zapewnić dziecku relacje z rodzeństwem.
3. **Pozostawianie decyzji losowi w myśl zasady, że jeśli się zdarzy, to będzie** – to podejście w znacznym stopniu jest przejawem ostrożnego stylu życia, opartego na akceptacji tego, co jest i unikaniu podejmowania trudnych i ważnych decyzji. Być może z powodu obaw i strachu, być może z powodu braku potrzeby zmian lub lenistwa. Jest to postawa oparta na bierności, braku odczuwania możliwości wpływania na własne życie i bycia „kowalem własnego losu”.
4. **Wykluczenie możliwości powiększenia rodziny** – dominują dwa zasadnicze trendy: brak potrzeby bycia rodzicem oraz osiągnięcie już satysfakcji z bycia rodzicem i odtworzenie zaplanowanego modelu rodziny (w dużej mierze jest to model 2+2).

Bezdzielni badani wypowiadający się na temat swoich postaw wobec kwestii założenia rodziny najczęściej deklarowali, że chcą mieć dziecko w przyszłości, przy czym im młodszy respondenci, tym częściej wskazywali właśnie na tę odpowiedź. Osoby w wieku powyżej 35 lat najczęściej spośród innych deklarowały, że nie chciałyby już mieć dziecka.

Tabela 10 Postawy Polek i Polaków wobec posiadania pierwszego dziecka

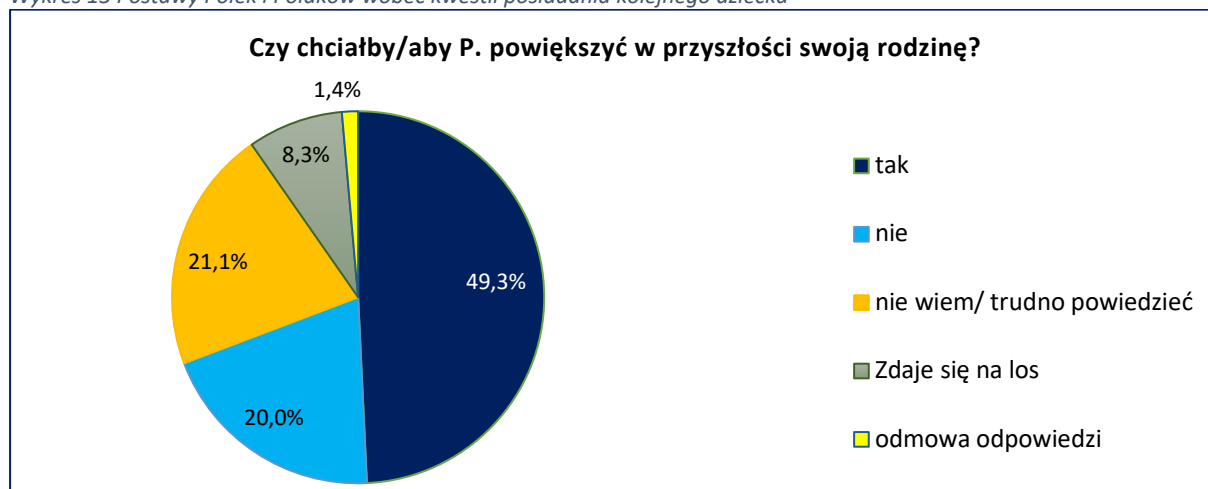


Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Respondentów, którzy posiadali przynajmniej jedno dziecko zapytano dodatkowo o to, czy chcieliby w przyszłości powiększyć jeszcze swoją rodzinę. Większość badanych udzieliła odpowiedzi twierdzącej, przy czym podobnie jak w przypadku osób bezdzietnych, odsetek tych odpowiedzi małał wraz ze wzrostem wieku respondentów. Osoby najmłodsze najczęściej ze wszystkich pozostałych grup wiekowych przyznawały, że chciałyby powiększyć swoją rodzinę, natomiast respondenci najstarsi

częściej niż pozostali udzielali odpowiedzi przeczącej. Również ilość posiadanych dzieci wpływała na postawy badanych wobec kwestii powiększenia rodziny: najczęściej to właśnie rodzice jedynaków wskazywali na to, że chcieliby mieć jeszcze dziecko/dzieci. Rodzice minimum trójki dzieci zadeklarowali natomiast, że nie chcieliby już powiększać swojej rodziny.

Wykres 13 Postawy Polek i Polaków wobec kwestii posiadania kolejnego dziecka



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

3.2.4 Motywacje Polek i Polaków do posiadania dzieci

Motywacje prokreacyjne badanych można, za ustaleniami W. Eichelbergera⁷, podzielić przede wszystkim na:

1. **Motywacje egzystencjalne**, rozumiane jako chęć nadania życiu sensu, znaczenia (np. chęć bycia spełnionym życiowo, uczucie szczęścia wynikające z posiadania dziecka, posiadanie celu w życiu).
2. **Motywacje biologiczne**, rozumiane jako chęć przedłużenia gatunku, przekazania genów, ale także dorobku (np. chęć zostawienia czegoś po sobie).
3. **Motywacje pragmatyczne**, dotyczące chęci zapewnienia sobie bezpieczeństwa (również ekonomicznego), a także podniesienia swojego statusu i prestiżu społecznego (np. poczucie bezpieczeństwa na starość, wsparcie socjalne oferowane przez państwo).
4. **Motywacje instynktowe**, wyrażające się poprzez silną, często niemożliwą do zdefiniowania potrzebę posiadania dziecka/ dzieci, kochania i bycia kochanym (np. chęć bycia mamą, tatą, chęć posiadania rodziny lub dania jej dziecku).
5. **Motywacje ideologiczne** dotyczące wyższych idei, wiary.
6. **Motywacje romantyczne**, wynikające z miłości do partnera, chęci obdarowania partnera/partnerki dzieckiem, a także umocnienia związku.
7. **Motywacje zewnętrzne**, oznaczające uleganie presji społecznej, presji najbliższego otoczenia, w tym rodziny.

⁷ Leśniewska-Sawicka M. [za: W. Eichelberger, Kobieta nie musi być matką, www.gazeta.pl 2002], *Wartość dziecka w życiu kobiety (opinie kobiet rodzących pierwsze dziecko w wieku 20-30 lat a opinie matek w wieku 35 i więcej lat)*, [w:] Słupskie Studia Filozoficzne, nr 6., 2007

Główną zidentyfikowaną motywacją dla posiadania dzieci są wiążące się z tym uczucia i emocje, a więc motywacje instynktowe. Dzieci, jak i rodzina to przede wszystkim relacje, ich budowanie i rozwijanie. Mówienie o szczęściu, miłości i bliskości ludzi wskazuje na potrzebę przynależności do jakiejś grupy, budowania relacji, bycia dla kogoś kimś ważnym i potrzebę posiadania kogoś ważnego w życiu, kto wyznaczałby jego sens i cel. Istotne staje się także „obdarowanie” partnera lub partnerki dzieckiem i trudna do zdefiniowania, głęboka chęć bycia mamą lub tatą.

Dla Polek i Polaków istotne stają się także motywacje biologiczne, wyrażające się poprzez chęć pozostawienia czegoś po sobie, przedłużenia nazwiska, rodu lub przekazania swoich genów. Należy podkreślić jednak, że nastąpiła zmiana w podejściu do posiadania dzieci – celem nie jest po prostu bycie rodzicem i przekazanie życia, ale bycie rodzicem świadomym, zaangażowanym, który podejmuje działania dążące do zapewnienia dobrego startu w życiu swojemu dziecku czy dzieciom. Dobrego startu nie tylko w ujęciu materialnym, edukacyjnym, ale także emocjonalnym.

Dla wielu osób dziecko jest osiągnięciem swojego celu w życiu, kolejnym krokiem do spełnienia swoich marzeń i zrealizowania wizji swojego życia. Te przekonania i dążenia są wynikiem wpływu przekonań społecznych i kulturowych, które sytuują dziecko w pewnych schematach. Uwidacznia się to w opisywanym przez badanych obrazie rodziny idealnej/wymarzonej, w której dzieci pełnią kluczową rolę. Owszem ważny jest związek (formalny czy nieformalny), ale to tylko pierwszy filar rodziny, drugim są dzieci.

Dziecko dla wielu respondentów jest naturalną konsekwencją związku, często także wniesieniem go na wyższy poziom. Badani wprost mówią, że ma to związek z ewaluowaniem związków, określając to jako moment przełomowy, w którym w pewnym momencie relacja z partnerem/małżonkiem nie jest już wystarczająca i wówczas pojawia się przestrzeń na wykonanie kolejnego kroku – zostanie rodzicem. Co ciekawe, osoby żyjące w związku nieformalnym, które deklarowały, że chcą mieć dziecko, najczęściej wskazywały również na chęć wzięcia ślubu w przyszłości. Odwrotną zależność można natomiast zaobserwować w przypadku osób, które nie chciałyby powiększać swojej rodziny, większość z nich nie chce także wstępować w związek małżeński. Istnieje więc silna zależność między chęcią posiadania dzieci a chęcią usankcjonowania swojego związku.

Tabela 11 Wpływ postaw prokreacyjnych na plany matrymonialne Polek i Polaków

		A czy w takim razie chciałby/aby Pan/i zawrzeć związek małżeński w przyszłości?			
		Tak	Nie	Nie wiem/ trudno powiedzieć	Odmowa odpowiedzi
Czy chciałaby/by P. mieć dziecko w przyszłości?	chciałabym/bym mieć dziecko	85,9%	2,4%	11,7%	
	nie wiem, trudno powiedzieć	27,8%	13,4%	56,7%	2,1%
	nie chciałabym/bym mieć dziecka	18,7%	40,7%	39,0%	1,6%
	Jak się zdarzy to będzie - zdaję się na los	17,8%	22,2%	55,6%	4,4%
	Nie mogę mieć dzieci/ jestem niepełny/a	20,0%	60,0%	20,0%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

W tym miejscu należy także zaznaczyć, że typ realizowanego typu związku wpływa na postawy prokreacyjne Polek i Polaków; osoby będące w małżeństwie wyznaniowym najczęściej ze wszystkich innych wyrażały chęć posiadania dzieci w przyszłości. Badani rozwiedzeni (w nowym związku nieformalnym), oraz żyjący w konkubinacie/wolnym związku lub samotni częściej od innych deklarowali natomiast, że nie chcą mieć dzieci.

Tabela 12 Typ związku a postawy prokreacyjne Polek i Polaków

		Czy chciałaby/by P. mieć dzieci w przyszłości?		
		Chcę mieć dzieci	nie wiem/nie planuje dziecka świadomie	nie chcę mieć dziecka
Proszę wskazać w jakim jest P. związku?	W małżeństwie wyznaniowym	89,6%	6,8%	3,7%
	W małżeństwie cywilnym	72,2%	11,5%	16,3%
	Rozwiedziony(a) w konkubinacie	71,5%	8,7%	19,8%
	W konkubinacie/ wolnym związku	64,7%	17,1%	18,2%
	Nie jestem w związku	57,4%	24,2%	18,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

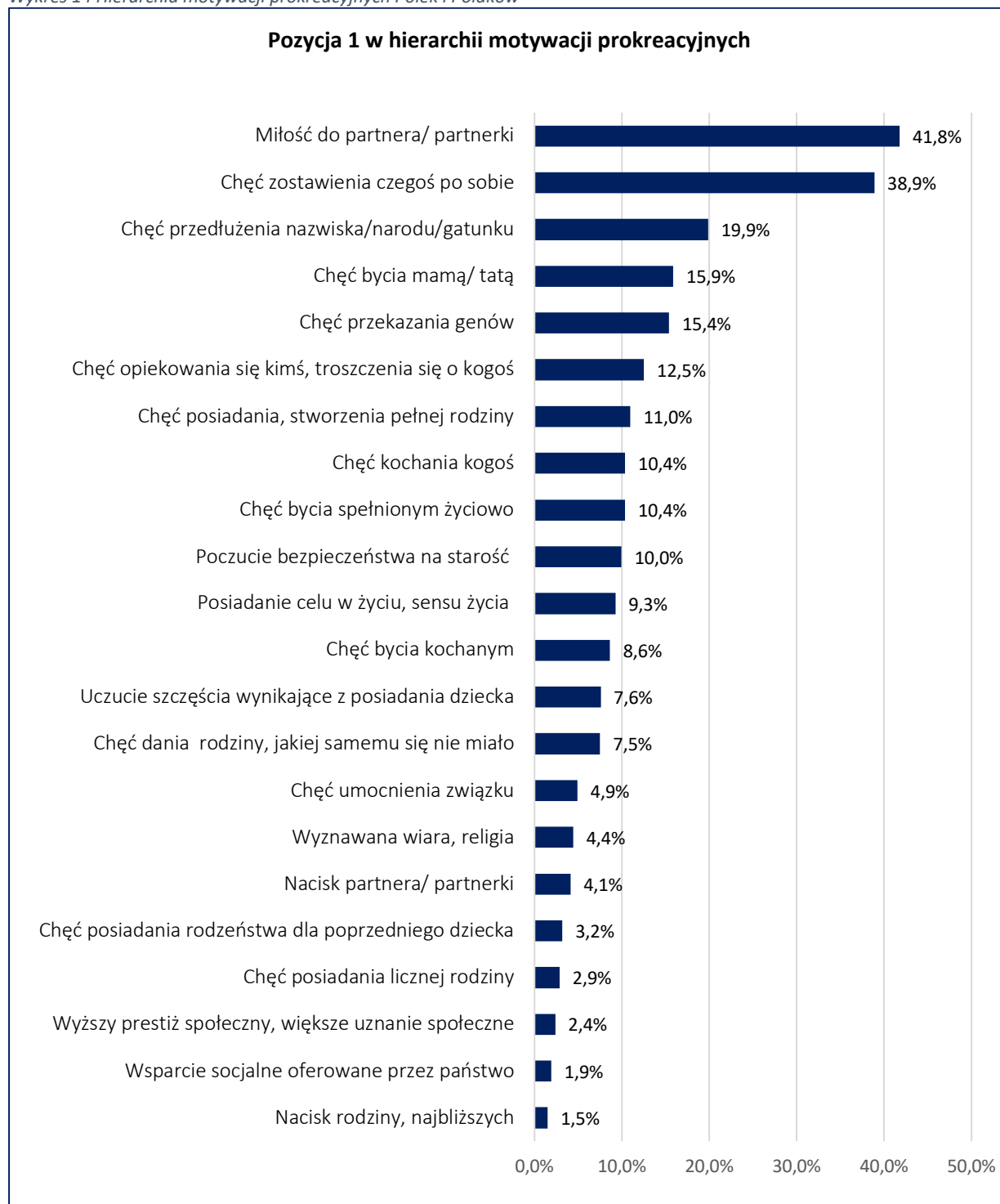
W małym stopniu motywacją jest chęć zapewnienia rodzeństwa dla już posiadanych dzieci. Zdarza się, że osobą wywierającą presję jest dziecko, które już jest w rodzinie, a które czuje potrzebę posiadania rodzeństwa. Trudno mówić o tym, że jest to motywacja główna, ale z pewnością skłania do podjęcia co najmniej przemyśleń na temat kolejnego dziecka.

Najbardziej wymienianymi motywacjami są te o charakterze zewnętrznym, a więc nacisk rodziny i najbliższego otoczenia. Presja społeczna na posiadanie dziecka jako motywacja zewnętrzna odbierana jest jako motywacja o negatywnym wydźwięku, raczej jako nacisk społeczny niż motywowanie do świadomego rodzicielstwa. Powoduje ona postawy sprzeciwu i buntu wobec narzucania woli innych i wskazywania czasu, w którym dziecko powinno pojawić się w związku. Niemniej pojawiają się opinie,

jakoby miała ona wpływ na podejmowanie decyzji o rodzicielstwie. Wynika to jednak z połączenia zarówno motywacji zewnętrznej z dojrzewającą motywacją wewnętrzną.

Powyższe wnioski znajdują swoje odzwierciedlenie w hierarchii motywacji prokreacyjnych Polek i Polaków. Za najważniejszą motywację uznali oni miłość do partnera/ki oraz chęć zostawienia czegoś po sobie, bycia mamą lub tatą.

Wykres 14 Hierarchia motywacji prokreacyjnych Polek i Polaków



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

3.2.5 Korzyści racjonalne i emocjonalne z posiadania dzieci

Na podstawie dotychczasowych ustaleń, a także wyników badań ilościowych i jakościowych sądzić należy, że najważniejszymi korzyściami posiadania dzieci są dla Polek i Polaków korzyści emocjonalne, w tym:

- **Radość** wynikająca z możliwości obserwacji rozwoju młodego człowieka, kształtowania go, ale także radości dnia codziennego, radość z rzeczy niewielkich i ze wspólnie spędzanego czasu.
- **Spełnienie życiowe** wynikające z chęci bycia mamą lub tatą, odczuwanie „prawdziwego, pełnego szczęścia” wynikającego z posiadania dziecka.
- **Miłość** – doświadczenie bezinteresownej miłości, radość z dawania i otrzymywania.
- **Motywowanie do bycia lepszym**, robienia czegoś będącego korzyścią dla siebie, ale i dla innych, motywacja do pełniejszego życia, korzystania z niego, odkrywania małych przyjemności.
- **Duma** z osiągnięć dziecka, świadomość, że włożony w wychowanie wysiłek przynosi satysfakcjonujące rezultaty.
- **Określenie sensu i celu życia** – dziecko, jako czynnik aktywizujący do podejmowania kolejnych wyzwań, starań, zmieniania swojego życia na lepsze, pełniejsze.
- **Spajanie rodziny**, umocnienie więzi rodzinnych – dziecko jako element wiążący dwoje ludzi na zawsze, ukoronowanie miłości i wspólnego życia, wprowadzanie innego poziomu do życia w związku.
- **Samorozwój** – dziecko jako motywator do pracy nad sobą, nad swoim życiem, emocjami, reakcjami na różne sytuacje.
- **Ukojenie** – dziecko jako osoba, która pozwala oderwać się od codzienności, problemów i zmartwień, która wnosi pozytywne emocje swoją osobą i czyni świat lepszym i przyjemniejszym, daje wytchnienie i ulgę w codziennej gonitwie.

A także:

- **Pomoc, wsparcie na starość** – dążenie do zapewnienia sobie wsparcia w okresie starości ze strony dzieci, aby w przypadku ewentualnej niepełności nie być skazanym jedynie na system opieki, samego siebie, ale mieć pewność, że będzie obok ktoś, na kim będzie można się oprzeć.
- **Przedłużenie rodu**, nazwiska, a więc w pewnym stopniu symboliczne pozostawienie na świecie swojego dziedzictwa, części siebie, przekazanie swoich wartości, ale także genów. Na korzyść tę wskazują wyłącznie mężczyźni, to dla nich ważna jest kontynuacja ich rodu.

Polki i Polacy nie postrzegają dzieci jako źródła korzyści ekonomicznych. W ujęciu ekonomicznym dzieci odbierane są głównie jako inwestycja na przyszłość, osoby, które zaopiekują się rodzicami na starość. Dostrzegane są duże koszty związane z ich utrzymaniem i wychowaniem, jednak są to koszty ukierunkowane na zapewnienie dziecku godnego startu w życie. Podsumowując kwestie związane z korzyściami z bycia rodzicem, należy jeszcze raz podkreślić, że są to przede wszystkim korzyści emocjonalne. Można je podzielić na korzyści emocjonalne ukierunkowane na relacje – miłość, radość, wspólne spędzanie czasu, jak i świadczące o zmianie perspektywy patrzenia na świat, w tym też dążące do samorozwoju i zmiany własnego życia na lepsze.

3.2.6 Bariery ekonomiczne, społeczne i zdrowotne związane z posiadaniem dzieci

Polki i Polaków cechuje ogólnie postawa prorodzinna, wyrażająca się także w ich chęci posiadania dzieci, powiększenia swojej rodziny. Istotne staje się jednak poznanie powodów, barier i argumentów tych badanych, którzy deklarują, że nie chcieliby zostać rodzicami. Głównym powodem ich decyzji jest chęć bycia niezależnym, wolnym, potrzeba skupienia się na sobie, a także na to, że dziecko zabiera za dużo czasu. Co piąta osoba argumentowała swoją decyzję tym, że jest to ich indywidualny wybór (nie czują potrzeby posiadania dziecka, przy czym wskazywały na to częściej kobiety), a prawie co siódma, że chce być niezależna i wolna (odpowiedź tę wybierali częściej mężczyźni). Najczęściej ze wszystkich grup wiekowych, to właśnie osoby młode (18-24-latkowie) swoją decyzję argumentowały chęcią skupienia się na sobie i swoich potrzebach. Swoją niezależność cenią natomiast najbardziej osoby starsze, zwykle w wieku 30-34 lat.

Tabela 13 Powody, dla których Polki i Polacy nie chcą mieć dziecka

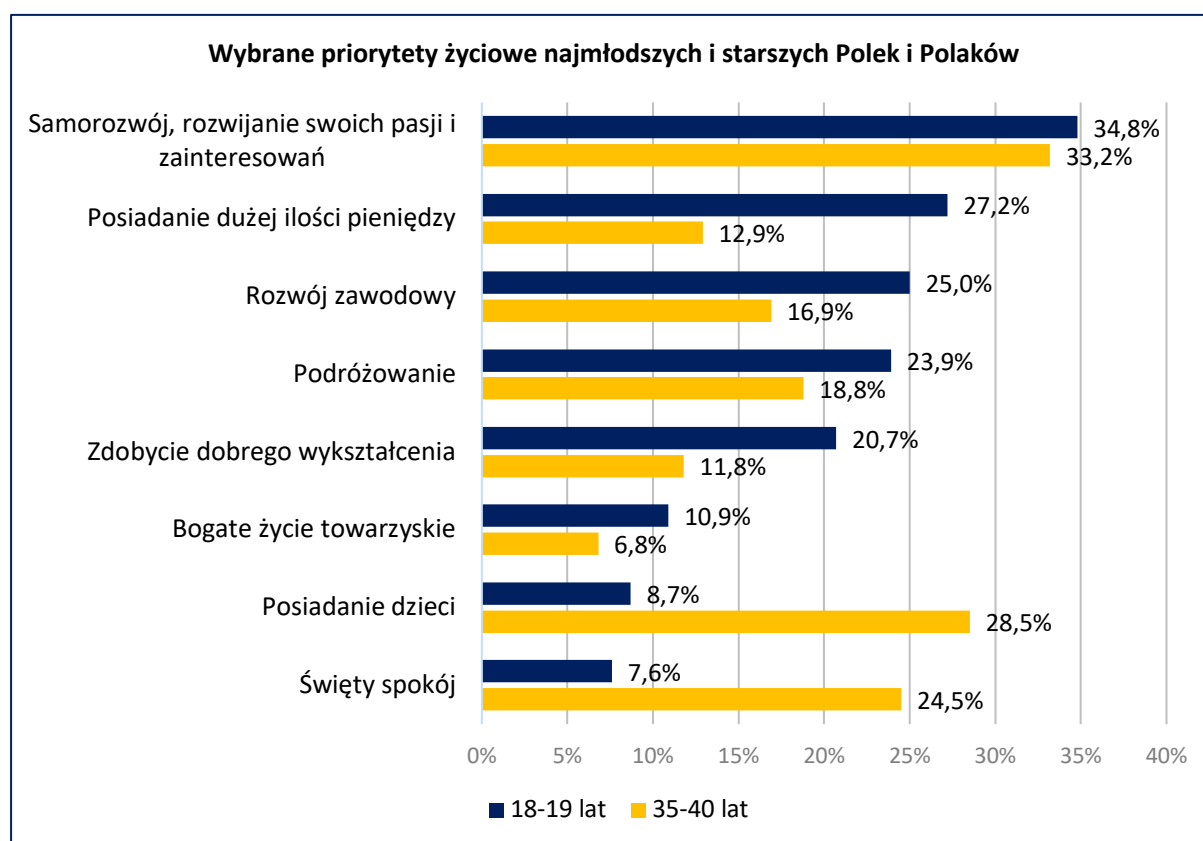
Kategoria ogólna	Kategoria szczegółowa	Wskaźnik ogółem
z powodu swojej sytuacji materialnej	Dziecko to zbyt duże obciążenie finansowe	6,4%
	Nie mam odpowiednich warunków mieszkaniowych	2%
z własnego wyboru	Nie czuję potrzeby posiadania dziecka	21,9%
ze względu na własne potrzeby	Chcę być niezależny/a, wolny/a	15,5%
	Chce skupić się na sobie/ swoich potrzebach	10,8%
	Opieka nad dzieckiem zabiera za dużo czasu	6,8%
ze względu na partnera/partnerkę	Obawiam się, że mój partner/partnerka może nie chcieć mieć dziecka	1,1%
	Obawiam się, że dziecko zniszczy mój związek	0,7%
ze względu na kwestie zdrowotne	Boję się ciężkiej choroby dziecka/ niepełnosprawności	3,5%
	Obawiam się ze względu na swój stan zdrowia	4,2%
	Jestem w nieodpowiednim wieku (za stary/za młody)	2,6%
	Obawiam się porodu/nie chcę przechodzić przez to drugi raz	0,9%
ze względu na brak odpowiedniego partnera/ki	Nie spotkałam/em jeszcze odpowiedniego partnera/ki	4,9%
ze względu na trudności w zapewnieniu opieki nad dzieckiem	Dziecko to zbyt duża odpowiedzialność	13,9%
	Nie jestem w stanie zapewnić dziecku opieki (np. w czasie pracy)	4%
z powodu pandemii	Obawiam się ze względu na niepewność spowodowaną pandemią	0,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Analizując wypowiedzi Polek i Polaków na temat czynników, które sprawiają, że odkładają decyzję o posiadaniu dziecka (lub całkowicie rezygnują z powiększenia swojej rodziny) dostrzec można dwa rodzaje kluczowych barier: te, które dotyczą kwestii biologicznych (wiek, stan zdrowia), oraz obecnej sytuacji życiowej (społecznej, ekonomicznej) badanych.

Wiek w dużym stopniu wpływa na plany prokreacyjne Polek i Polaków. Osoby młode, uczące się i studiujące nie planują posiadania dzieci na tym etapie życia, pozostawiają sobie przestrzeń, czas na tzw. wyszalenie się, czas zabawy i korzystania z życia, a także zdobycia wykształcenia, rozwój zawodowy. Nie jest to okres, w którym myślą o założeniu rodziny, co dostrzec można także analizując hierarchię ich priorytetów życiowych (szczególnie porównując ją do tej deklarowanej przez osoby starsze).

Wykres 15 Wybrane priorytety życiowe Polek i Polaków w różnym wieku

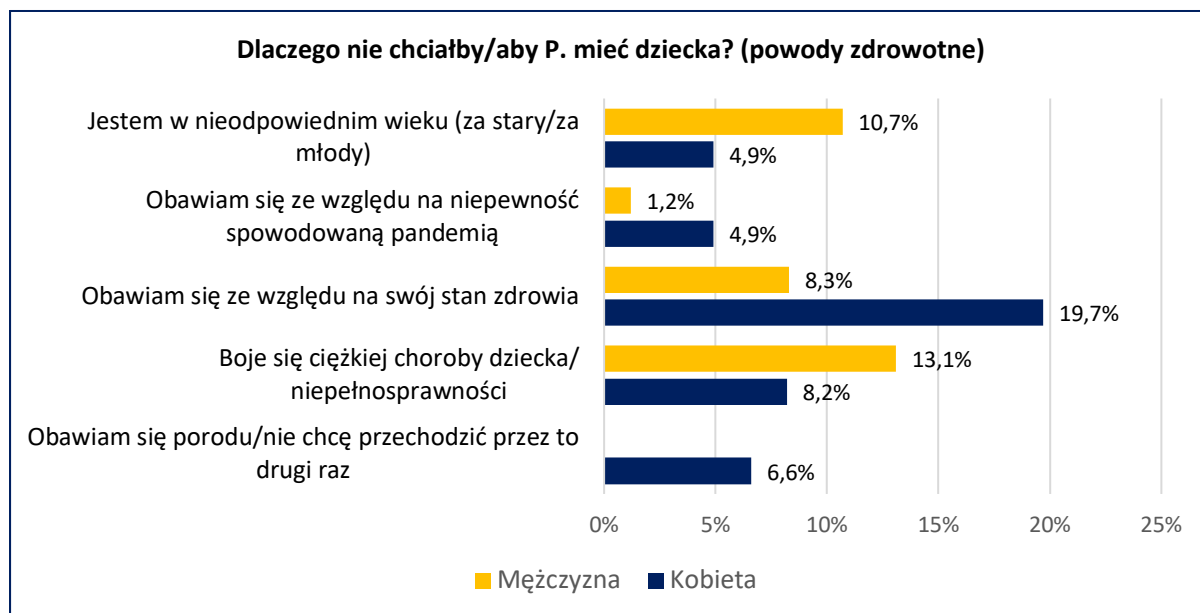


Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Nieco odmiennie te kwestie wyglądają z perspektywy mieszkańców dużych miast oraz terenów wiejskich. Na wsiach wciąż małżeństwa są zawierane wcześniej i wcześniej pojawiają się w nich dzieci. Jednak osoby wyjeżdżające ze wsi do miast na studia czy do pracy w dużym stopniu przejmują „miejski” styl życia, w którym proces tworzenia rodziny jest oddalany w czasie, a priorytetem wśród 20-latków jest korzystanie z życia, życie towarzyskie, wykształcenie i rozpoczęcie kariery zawodowej. Z drugiej strony, osoby w wieku powyżej 35 roku życia częściej od innych nie chcą mieć dziecka, ponieważ obawiają się, że są już w nieodpowiednim wieku.

Stan zdrowia także wpływa na decyzje prokreacyjne głównie wśród kobiet. Kobiety cierpiące na choroby przewlekłe często nie mogą zająć w ciąży. Inne, znając swoje ograniczenia wynikające ze stanu zdrowia, świadomie rezygnują z macierzyństwa w obawie przed pogorszeniem swojego stanu zdrowia, utratą życia bądź niepewnością co do zdrowia ewentualnego dziecka. Co piąta badana obawia się pierwszej ciąży ze względu na stan swojego zdrowia, co dziesiąty badany posiadający dziecko boi się natomiast poważnych wad genetycznych dziecka lub ogólnie tego, że urodzi się chore.

Wykres 16 Powody zdrowotne, dla których Polki i Polacy nie chcą mieć dzieci



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

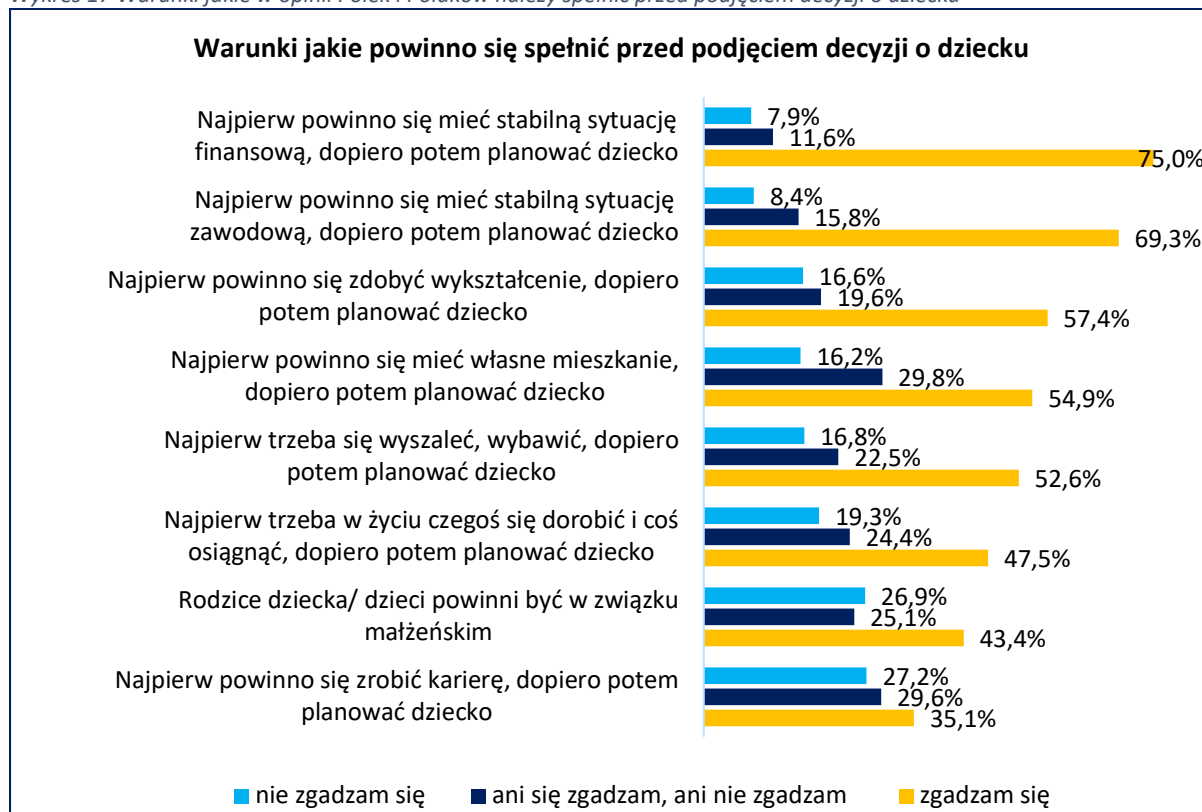
Należy w tym miejscu zaznaczyć, że **pandemia COVID-19** również, choć nieznacznie, wpływa na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków. Częściej na obawy związane z epidemią wskazują kobiety. Badani zwracali uwagę przede wszystkim na niepewną sytuację gospodarczą kraju, brak stabilności zatrudnienia, zagrożenie bezrobociem, co skutkuje obawą przed podejmowaniem decyzji będących obciążeniem dla domowych budżetów. Wpływ na decyzje prokreacyjne ma także zła sytuacja w służbie zdrowia, utrudniony dostęp do lekarzy pierwszego kontaktu, utrudniony dostęp do lekarzy specjalistów, także do pediatrów, a więc związane z tą sytuacją obawy o brak możliwości zapewnienia kobiecie ciężarnej odpowiedniej opieki medycznej. W temacie opieki zdrowotnej w okresie pandemii ważną kwestią, która negatywnie wpływa na plany powiększenia rodziny są obostrzenia na oddziałach położniczych, które znacząco obniżają poczucie bezpieczeństwa kobiet rozdzielanych z partnerami, a często również z nowonarodzonymi dziećmi.

Najważniejszymi barierami społeczno-ekonomicznymi, które sprawiają, że Polki i Polacy odkładają decyzję o posiadaniu dziecka (lub też rezygnują z posiadania dziecka) są przede wszystkim:

1. **Czynniki finansowo-bytowe**, do których należą: zarobki, pomoc finansowa państwa dla rodzin, warunki mieszkaniowe.
2. **Czynniki zawodowe** (w tym prawne), takie jak urlop macierzyński, rodzaj zatrudnienia, godziny pracy.
3. **Czynniki związane z opieką wychowawczo-zdrowotną**, system opieki zdrowotnej oraz prenatalnej i okołoporodowej, dostępność żłobków.
4. **Czynniki rodzinne**, związane z posiadaniem małego dziecka, wsparciem partnera lub bliskością zamieszkania dziadków, a także doświadczenia osobiste związane z rodziną pochodzenia.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że dominujący trend przewiduje następującą kolejność działań w celu stworzenia rodziny: uzyskanie wykształcenia -stabilizacja zawodowa i finansowa – dom/mieszkanie – dziecko⁸. Przed podjęciem decyzji o powiększeniu rodziny, partnerzy powinni więc, zdaniem badanych, spełnić szereg warunków. W rezultacie część Polek i Polaków odkłada decyzję o dziecku na bliżej nieokreśloną przyszłość lub do momentu, w którym nie osiągną postawionych sobie celów. Bez dodatkowego wsparcia rodzinnego i instytucjonalnego, spełnienie tych wymogów bywa jednak często trudne do osiągnięcia.

Wykres 17 Warunki jakie w opinii Polek i Polaków należy spełnić przed podjęciem decyzji o dziecku



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

⁸ Sekwencja ta oparta jest na wynikach badania CAWI, zaprezentowanych na wykresie 17.

Czynniki finansowo- bytowe

Pierwszą barierą, którą dostrzegają badani jest brak własnego domu lub nieodpowiednie warunki mieszkaniowe. Młodych ludzi nie stać na zakup mieszkania czy budowę domu. Zarobki jakie osiągają nie umożliwiają realizacji tych marzeń i albo zadowolają się niewielkim mieszkaniem w bloku lub mieszkaniem dzielonym z rodzicami, albo starają się o kredyt hipoteczny. Uzyskanie kredytu także nie jest proste, zwłaszcza w sytuacji, gdy młoda rodzina nie dysponuje oszczędnościami, które mogłaby przeznaczyć na wkład własny, albo zarabia tak mało, że nie ma wystarczającej zdolności kredytowej. Nie ułatwiają tej sytuacji niskie pensje i umowy cywilno-prawne. Posiadanie domu czy mieszkania jest jedynym z priorytetów stawianych sobie przed rozpoczęciem starań o dziecko. Badani przyznali także, że fakt posiadania własnego mieszkania mógłby sprawić, że zdecydowaliby się na dziecko.

Również sytuacja finansowa Polek i Polaków ma wpływ na ich decyzje prokreacyjne. Badani obawiają się, że nie będzie ich stać na utrzymanie dziecka i zaspokojenie jego potrzeb, a także zapewnienie mu tak zwanego „dobrego startu”. Większość badanych⁹ stwierdziła, że łączny dochód na wszystkich członków ich rodziny to między 4000 a 8000 zł brutto, jednak należy wziąć pod uwagę także wielkość ich gospodarstwa domowego. W rodzinach wielodzietnych sytuacja finansowa jest często trudna i nie pozwala na zaspokojenie dodatkowych potrzeb, związanych np. z dalszym, dodatkowym rozwojem edukacyjnym dzieci. Niestabilna sytuacja finansowa, niskie dochody przyczyniają się do odkładania, a nawet porzucenia planów o powiększeniu swojej rodziny.

Tabela 14 Dochody polskich gospodarstw domowych

		Suma miesięcznych dochodów brutto wszystkich osób dorosłych, z którymi P. obecnie mieszka w jednym gospodarstwie domowym wynosi:								
		poniżej 2 000 zł	między 2 000 zł a 4 000 zł	między 4 000 zł a 6 000 zł	między 6 000 zł a 8 000 zł	między 8 000 zł a 10 000 zł	między 10 000 zł a 12 000 zł	między 12 000 zł a 14 000 zł	między 14 000 zł a 16 000 zł	powyżej 16 000 zł
Ile osób mieszka łącznie w P. gospodarstwie domowym?	1 osoba	12,7%	37,3%	31,4%	6,8%	3,4%	3,4%	0,0%	2,5%	2,5%
	2 osoby	6,4%	24,9%	26,3%	21,5%	10,1%	4,0%	2,4%	1,7%	2,7%
	3 osoby	4,8%	16,9%	29,3%	24,9%	15,6%	3,5%	2,6%	1,1%	1,3%
	4 osoby	5,0%	15,0%	23,9%	25,6%	18,6%	5,8%	2,2%	1,4%	2,5%
	5 i więcej osób	5,7%	11,4%	22,0%	23,9%	16,3%	9,5%	7,6%	1,5%	2,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Oferowane przez Państwo wsparcie w postaci programów finansowych, np. 500+ czy 300+, becikowe i inne świadczenia pieniężne nie są dla Polaków i Polek czynnikiem motywującym do starań o pierwsze czy kolejne dziecko. Część badanych dostrzega korzyści z tych świadczeń, np. możliwość pokrycia części kosztów opłat za żłobek/przedszkole, jednak nie są to kwoty, które zapewniłyby rodzinom utrzymanie dziecka i znacząco uzupełniały budżety domowe. Bardziej pożądanym rozwiązaniem wśród badanych

⁹ Pytanie o poziom dochodów zadane zostało w badaniu CAWI (III Etap badania).

jest obniżenie podatków, zwolnienia z podatków dla rodziców, obniżenie VAT na artykuły dziecięce – tego typu formy wsparcia systemowego dla rodziców w ich opinii wniosłyby większe korzyści dla ich budżetów domowych i umożliwiły realizację planów prokreacyjnych.

Czynniki zawodowe

Życie zawodowe ma dwojaki charakter w kontekście planów prokreacyjnych Polaków.

Z jednej strony ułatwia podjęcie decyzji o posiadaniu dziecka, gdyż zapewnia możliwość utrzymania rodziny, zapewnienie stabilności finansowej i poczucia bezpieczeństwa. Badani podkreślają, że dziecko to spory wydatek, który obciąża rodzinny budżet i odpowiednio nagradzana praca daje możliwość realizacji marzeń o dziecku.

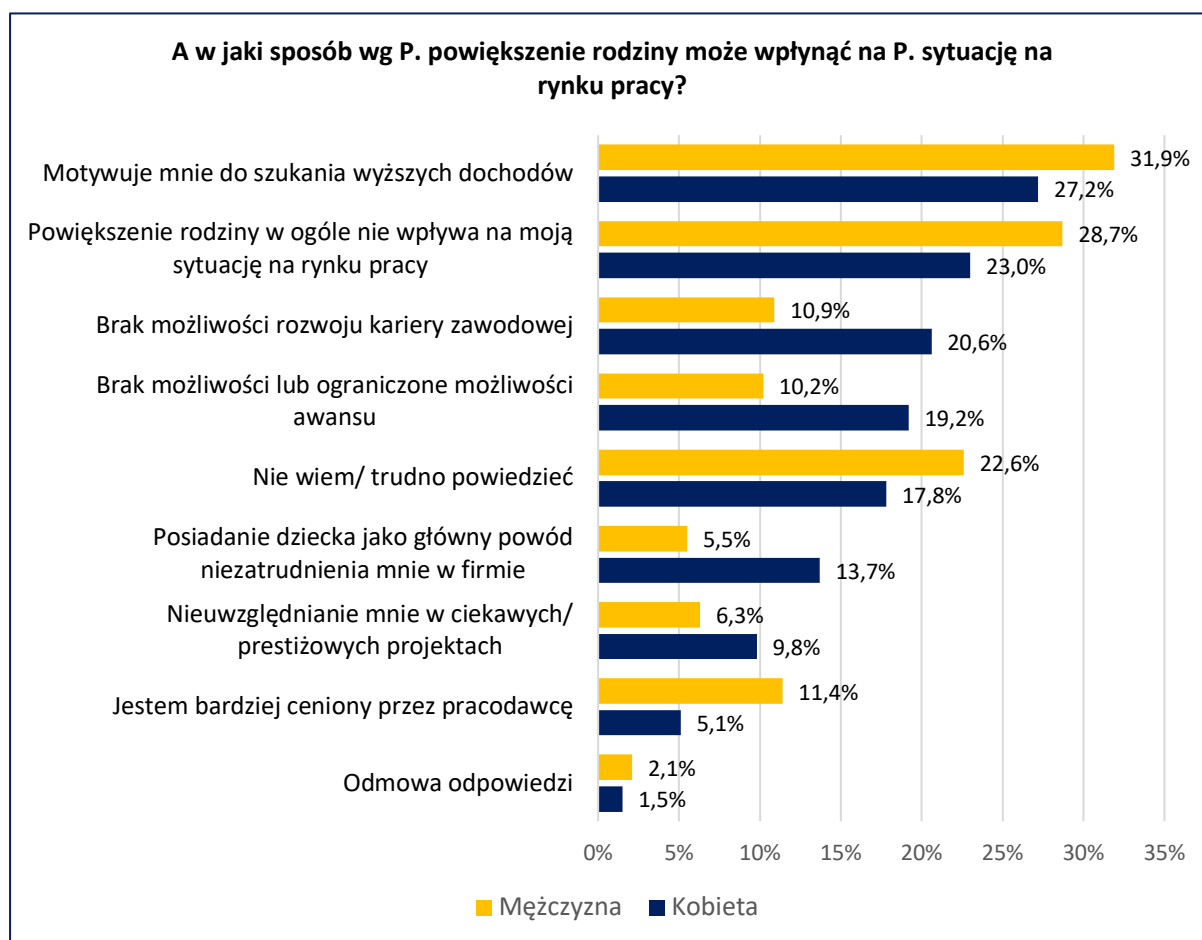
Z drugiej zaś strony z pracą zawodową wiążą się bariery, które utrudniają podjęcie decyzji o dziecku. Wśród nich należy wymienić:

- niski poziom zarobków,
- ilość czasu poświęcanego na pracę zawodową, który ogranicza możliwość realizacji życia rodzinnego w wymiarze o jakim myślą te osoby, pozwalającym na aktywne zaangażowanie się w rolę rodzica, zapewniania opieki dziecku i wsparcia partnerowi/współmałżonkowi,
- godziny pracy uniemożliwiające korzystanie z systemu wsparcia wychowawczo-opiekuńczego, tj. żłobków, przedszkoli; praca parterów/małżonków w innym systemie/innych godzinach powodując mijanie się, brak możliwości wspólnego spędzania czasu; praca wymagająca częstych wyjazdów w celach służbowych, która obciąża jednego z rodziców koniecznością przejścia wszystkich obowiązków domowych i rodzinnych, często łączonych z własną pracą zawodową,
- umowy tzw. „śmieciowe”, utrudniające podejmowanie decyzji prokreacyjnych, gdyż nie dają gwarancji zatrudnienia, gwarancji dochodów w okresie ciąży i po porodzie,
- sytuacja kobiet na rynku pracy – obawa przed utratą pracy przez przerwę na ciążę, urlop macierzyński, zwolnienia na opiekę nad dzieckiem. Dla wielu kobiet pogodzenie obowiązków pracownika i matki wydaje się zbyt trudne i wymagające, dlatego też odsuwają decyzję o macierzyństwie na dalszą przyszłość. Kobiety ukierunkowane na odniesienie sukcesu zawodowego boją się wypadnięcia z rynku pracy, stracenia pozycji zawodowej, na którą pracowały.

Mimo, iż jest to prawnie zakazane, wiele kobiet wciąż doświadcza dyskryminacji ze strony pracodawcy już na etapie rekrutacji na stanowisko. Wciąż zdarzają się podczas rozmów rekrutacyjnych pytania o sytuację rodzinną i plany prokreacyjne kobiet, a one same odczuwają, że ich szanse na otrzymanie zatrudnienia są niższe, gdy potencjalny pracodawca przypuszcza, że kobieta w niedługim czasie zajdzie w ciążę i urodzi dziecko. Kobiety częściej niż mężczyźni doświadczają sytuacji, w której posiadanie dziecka sprawia, że mają ograniczone możliwości (lub ich brak) uzyskania awansu, oraz ogólnie rozwoju kariery zawodowej. Podejście pracodawców do kwestii związanych ze zwolnieniami lekarskimi w okresie ciąży, dostosowaniem zakresu i czasu pracy kobiet ciężarnych do wymagań kodeksu pracy, urlopami macierzyńskimi i wychowawczymi, zwolnieniami na opiekę nad dzieckiem z uwagi na choroby czy zamknięte żłobki/przedszkola/szkoły nie zawsze jest pozytywne czy chociażby neutralne. Kobiety, ale także i mężczyźni, wskazują na sytuacje, gdy postawa pracodawcy wobec korzystania

przez pracowników z praw należących im się z tytułu bycia rodzicem i wynikających z zapisów kodeksu pracy jest nieprzychylna.

Wykres 18 Wpływ powiększenia rodziny na sytuację zawodową Polek i Polaków



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Co ciekawe, jeżeli chodzi o wpływ powiększenia rodziny na sytuację zawodową to jest on odmienny dla kobiet i mężczyzn. Kobiety częściej wskazywały na następujące aspekty: uniemożliwienie rozwoju kariery zawodowej lub awansu, a także niezatrudnienie w firmie. Mężczyźni natomiast częściej stwierdzali, że powiększenie rodziny motywuje ich do poszukiwania wyższych zarobków a także, że są bardziej cenieni przez pracodawcę.

Czynniki związane z opieką wychowawczo-zdrowotną

Zakres i jakość świadczeń służby zdrowia w okresie ciąży, porodu i połogu, a także opieka pediatryczna dla dzieci mają wpływ na podejmowanie decyzji o posiadaniu dzieci. Głównie w przypadku kolejnego dziecka w rodzinie. Negatywne, a często traumatyczne doświadczenia kobiet rzutują na niechęć do posiadania kolejnych dzieci. Uczestniczące w badaniu kobiety przyznały jednak, że lepszy system opieki okołoporodowej, prenatalnej, ale także zdrowotnej i pediatrycznej miałby wpływ na ich decyzję dotyczącą powiększenia rodziny.

Trudności z dostępem do państwowych placówek opiekuńczo-wychowawczych typu żłobek czy przedszkole jest bardzo dużym utrudnieniem dla rodziców. Miejsc w żłobkach jest mało, co powoduje powstawanie sytuacji, gdy rodzice zaraz po urodzeniu dziecka muszą wpisywać się na listę oczekujących na przyjęcie do żłobka, a i tak nie gwarantuje to sukcesu i otrzymania w nim miejsca. Badani przyznali jednak, że pomimo, iż jest to istotna bariera, zwiększenie dostępności żłobków i przedszkoli nie wpłynęłoby na ich decyzję dotyczącą posiadania dziecka.

Czynniki rodzinne

Posiadanie małego dziecka w sytuacji, gdy planuje się ich większą liczbę jest motywatorem do podjęcia starań o kolejne dziecko w celu zapewnienia niewielkiej różnicy wieku pomiędzy dziećmi. Pojawiają się opinie, że jest to czas trudny dla rodziny, gdy trzeba poświęcić się opiece nad dwójką czy trójką małych dzieci, ale że po wyjściu z niego dalsze funkcjonowanie rodziny jest prostsze. W opinii większości badanych im wyższa różnica wieku, tym trudniej podjąć decyzję o kolejnym dziecku. Jako najtrudniejsze wskazywane są trzy pierwsze lata życia dziecka i gdy przekroczy się tę granicę, odzyska się większą swobodę w życiu to trudno jest powrócić do opieki nad niemowlakiem, która wymaga dużego zaangażowania, poświęcenia i generuje trud i zmęczenie. Podkreślano również, że duża różnica wieku negatywnie wpływa na relacje między rodzeństwem, w tym kontekście, że relacje te mogą nie być tak silne, jak w przypadku dzieci bardziej zbliżonych wiekowo.

Należy w tym miejscu także wspomnieć o rodzinie pochodzenia badanych, bowiem relacje między rodzicami mają istotny wpływ na postawy prokreacyjne i rodzinne Polek i Polaków. Osoby, których rodzice byli małżeństwem, częściej od innych deklarowały, że chcą mieć dzieci w przyszłości. Z drugiej zaś strony, badani, których rodzice pozostawali w konkubinacie/związku partnerskim lub byli kawalerami/pannami najczęściej ze wszystkich innych grup wskazywały na to, że nie chcą mieć dzieci w przyszłości.

Tabela 15 Wpływ rodziny pochodzenia na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków (związek rodziców)

		Czy chciałby/aby P. mieć dziecko w przyszłości?		
		Chcę mieć dzieci	Nie wiem/nie planuje dziecka świadomie	Nie chcę mieć dziecka
Proszę wskazać stan związku rodziców lub rodzica, z którym mieszal/a P. gdy miał/a P. 12 lat	małżeństwo	63,4%	19,7%	16,9%
	konkubinac / związek partnerski	35,3%	20,6%	44,1%
	rozwidziony	57,4%	20,6%	22,1%
	kawaler / panna	48,4%	25,8%	25,8%
	w tym wieku nie mieszkałem/mieszkałam z żadnym z rodziców biologicznych	54,5%	36,4%	9,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Negatywne doświadczenia związane z rodziną pochodzenia również mają wpływ na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków. Osoby, które stwierdziły, że ich rodzice byli nieszczęśliwi, częściej deklarowały, że nie chcą mieć dzieci. Należy sądzić, że doświadczenie szczęścia rodzinnego, szczególnie w okresie młodości i rozwoju dziecka, wpływa na jego późniejsze postawy prokreacyjne, a także te związane z ich własnym, preferowanym wzorcem życia rodzinnego.

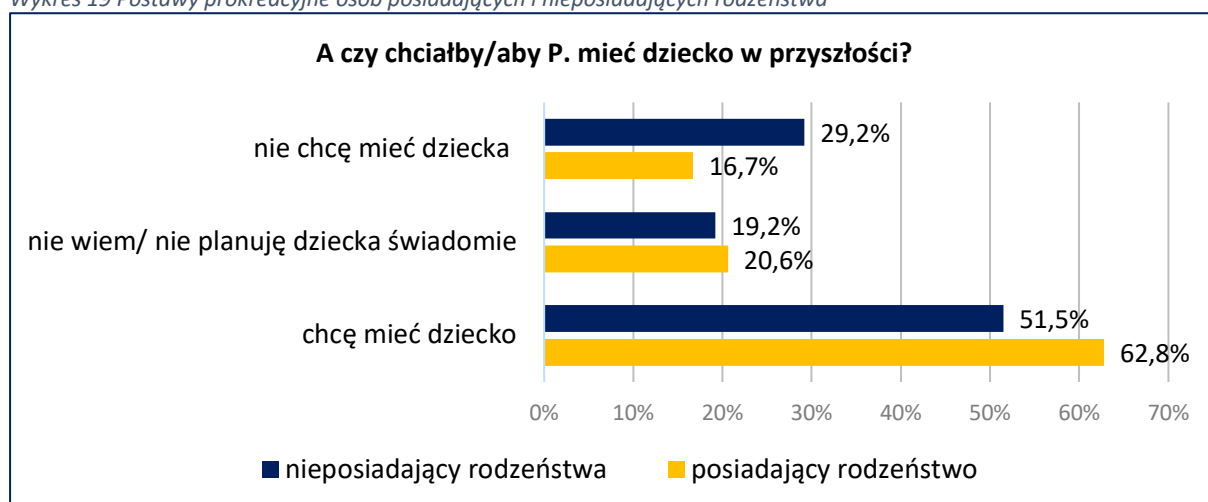
Tabela 16 Wpływ rodziny pochodzenia na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków (szczęście rodziców)

		Czy chciałby/aby P. mieć dziecko w przyszłości?		
		Chcę mieć dzieci	Nie wiem/nie planuje dziecka świadomie	Nie chcę mieć dziecka
Czy uważa P. że P. rodzice byli szczęśliwi, gdy miał/a P. 12 lat?	Tak	67,3%	18,5%	14,2%
	Nie	46,4%	24,5%	29,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Istotny staje się także realizowany w rodzinie pochodzenia wzór życia rodzinnego, szczególnie jeżeli chodzi o ilość posiadanych dzieci. Badani, którzy posiadali rodzeństwo, częściej od innych deklarowali, że chcieliby posiadać w przyszłości dziecko. Spowodowane może to być między innymi tym, że dzieci wychowywane z rodzeństwem, szczególnie młodszym, mają wobec niego postawę opiekuńczą, często zajmują się bratem lub siostrą, a także pomagają w obowiązkach np. karmieniu.

Wykres 19 Postawy prokreacyjne osób posiadających i nieposiadających rodzeństwa



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Postawa prorodzinna osób posiadających rodzeństwo znajduje swoje odzwierciedlenie także w ich priorytetach – jedynacy rzadziej uznawali, że ich celem jest założenie rodziny, posiadanie dzieci, częściej natomiast podkreślali istotność ich własnego rozwoju (w tym rozwoju zawodowego, realizacji pasji, podróży). Wśród osób nieposiadających rodzeństwa dominuje więc postawa ukierunkowana na realizację własnych potrzeb.

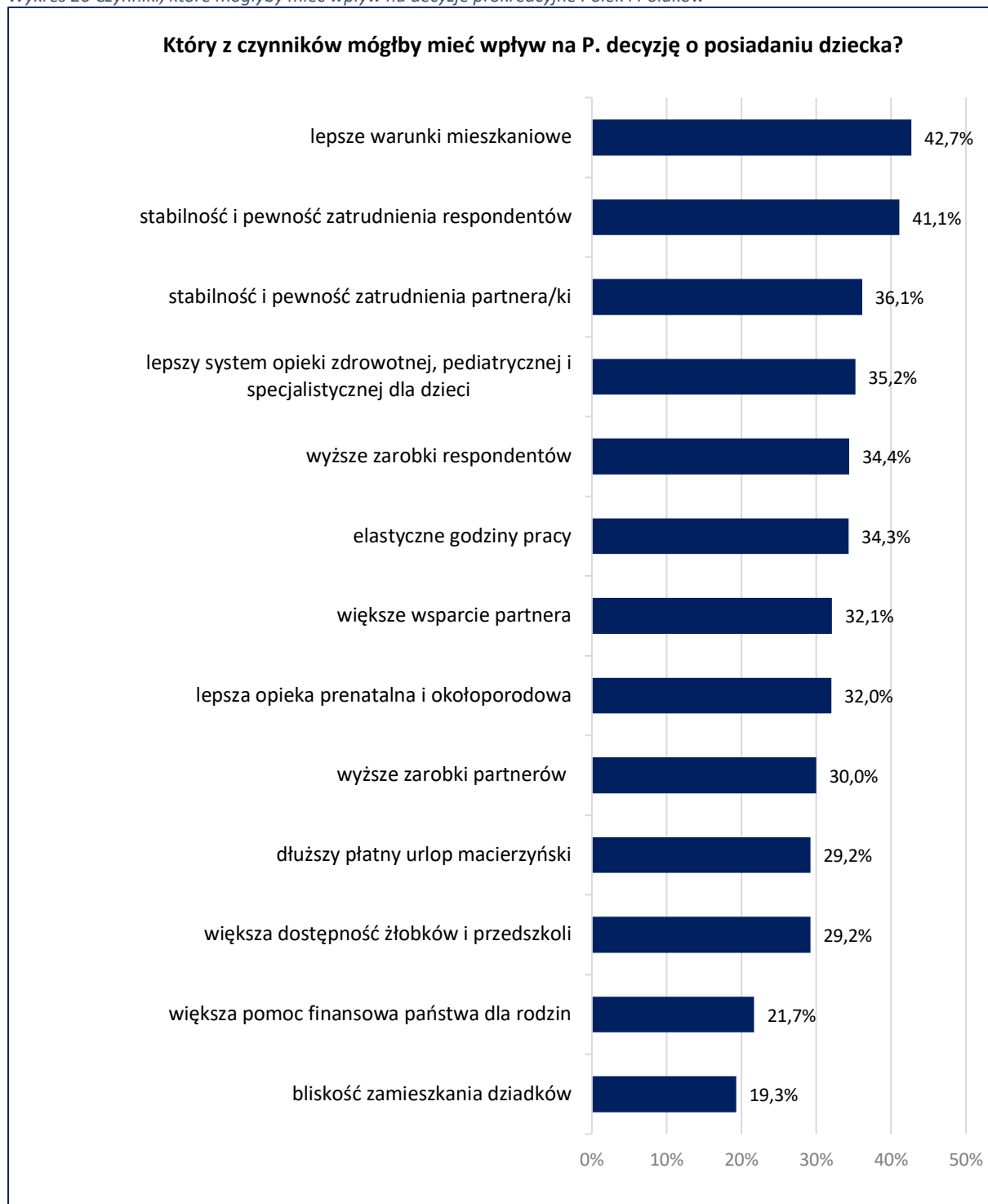
Tabela 17 Wybrane priorytety życiowe osób posiadających i nieposiadających rodzeństwa

		Czy posiada Pan/i rodzeństwo?	
		Tak	Nie
Wybrane priorytety życiowe Polek i Polaków	Założenie rodziny	42,9%	33,8%
	Posiadanie dzieci	28,1%	11,8%
	Podróżowanie	17,4%	24,5%
	Rozwój zawodowy	18,8%	22,5%
	Samorozwój, rozwijanie swoich pasji	33,4%	40,7%
	świąty spokój	18,9%	21,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Podsumowując: według badanych, czynnikami, które mogłyby skłonić ich do podjęcia starań o dziecko są przede wszystkim lepsze warunki mieszkaniowe, stabilność i pewność ich zatrudnienia, a także zatrudnienia partnera/ki, a więc głównie czynniki finansowo-bytowe, w dalszej zaś kolejności czynniki zdrowotne oraz zawodowe. Większa pomoc finansowa państwa, choć oceniona przez badanych jako przydatna i pomocna, nie stanowi jednak czynnika, który mógłby mieć istotny wpływ na ich decyzje prokreacyjne. Podobnie bliskość zamieszkania dziadków, co za tym idzie, możliwość dzielenia z nimi opieki nad dzieckiem mogłaby wpłynąć na decyzje dotyczące powiększenia rodziny tylko w przypadku co piątego badanego.

Wykres 20 Czynniki, które mogłyby mieć wpływ na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

3.2.7 Obraz idealnej rodziny w opinii Polek i Polaków

Badani poproszeni o określenie, jaka byłaby ich wymarzona rodzina z większym zaangażowaniem wskazywali na jej cechy. Wśród nich dominował model opierający się na pełnej rodzinie, tzn. tworzonej przez dwoje dorosłych i co najmniej jedno dziecko. Często wskazywano, że modelowym przykładem jest 2+2 czyli rodzice i dwoje dzieci, najlepiej obojga płci, tzw. parka. Niezbyt często, ale pojawiała się w wypowiedziach respondentów wizja trójki dzieci. W model rodziny bardzo silnie wpisuje się miejsce jej zamieszkiwania, a więc konieczność posiadania domu zapewniającego rodzinie swobodę i bezpieczeństwo życia. Dość istotnym elementem wizji wymarzonej rodziny jest również posiadanie zwierzęcia, głównie psa. Prezentowana przez uczestników badania wizja przywołuje na myśl obrazy ukazywane w mediach – serialach, filmach i reklamach, także w literaturze.

Wśród osób, które zdecydowały się opisać swoją wymarzoną rodzinę większość wskazywała na związek sformalizowany. To, co w głównej mierze stanowi fundament idealnej rodziny to przede wszystkim łączące jej członków więzi i emocje. Największy nacisk kładziono na relacje i podkreślano, że wzajemny szacunek, zrozumienie i otwartość na siebie wzajemnie są gwarantem zbudowania trwałej, szczęśliwej rodziny.

Istotną kwestią jest również podział obowiązków pomiędzy członkami rodziny. Występuje silna preferencja partnerskiego podejścia do tej kwestii, a więc równy podział obowiązków pomiędzy partnerów bądź podział wynikający z dyspozycyjności każdej osoby, ale ustalony wspólnie na poziomie partnerskim.

Idealna rodzina wg Polek i Polaków to w dużej mierze związek formalny, posiadający dwójkę, maksymalnie trójkę dzieci, psa, dom wolnostojący na przedmieściach, ale w budowaniu której najistotniejsze są relacje oparte na wzajemnym szacunku, zrozumieniu, szczerości i miłości. Podstawą budowania relacji jest wspólnie spędzany czas i rozmowy, dzielenie pasji i podróżowanie. Jedną z istotniejszych podwalin idealnej rodziny jest wysoka jakość relacji pomiędzy jej członkami. Kluczowe jest partnerstwo w dzieleniu obowiązków domowych i rodzinnych oraz przestrzeń na samorealizację każdej osoby wchodzącej w skład rodziny w każdej dziedzinie życia. W wizjach idealnej rodziny dominuje obraz wspólnych posiłków, wspólnych spacerów, wspólnie podejmowanych aktywności i weekendowych wycieczek. Podstawą budowania rodziny są więc relacje; zadbanie o nie jest gwarantem szczęścia i trwałości rodziny.

Różnice między ideałem życia rodzinnego a wzorem realizowanym. Czynniki niezbędne do osiągnięcia ideału życia rodzinnego

Różnice pomiędzy wymarzoną a realizowaną rodziną są różne. W przypadku osób młodych, które jeszcze nie tworzą związku i nie posiadają dzieci różnica wynika z tego, że jeszcze nie doszli do tego etapu swojego życia, w którym zaczynają realizować swój wzór rodziny. Inaczej sytuacja przedstawia się wśród osób, które tworzą już rodzinę, te wskazywały przede wszystkim na:

- brak czasu, zabieganie i zapracowanie, które odciskają piętno na relacjach rodzinnych. Najczęściej brak czasu wynika z nadmiaru obowiązków, zbyt długiego czasu pracy albo zmianowości pracy, gdy członkowie rodziny pracują w odmiennych godzinach i mijają się;

- kwestie finansowe, na które składają się zbyt niskie zarobki uniemożliwiające zapewnienie rodzinie wymarzonego poziomu życia (np. własnego domu), ograniczające plany prokreacyjne, ale także niepewność jutra wynikająca z obecnego kryzysu gospodarczego wywołanego pandemią i obawą o zachowanie pracy i stabilności finansowej rodziny;
- ze strony kobiet pojawia się obawa związana z powrotem na rynek pracy po urodzeniu dziecka, obawa o utratę pracy, trudności w połączeniu życia rodzinnego i zawodowego, opieka nad małym dzieckiem, podejście pracodawców do zwolnień na opiekę nad dzieckiem w chorobie;
- niesatysfakcjonujące relacje rodzinne, wynikające w dużej mierze z braku czasu na rozmowę, rozwijanie wspólnych pasji i wspólne spędzanie czasu (brak czasu jest konsekwencją ilości czasu poświęcanej na pracę zawodową), ale także będące konsekwencją deficytów w zakresie budowania relacji wyniesionych z dzieciństwa i wczesnej młodości oraz wynikających z charakteru, temperamentu;
- kwestia podziału obowiązków domowych i rodzinnych, pojawiające się na tej płaszczyźnie konflikty wynikające głównie z wyniesionego z rodziny pochodzenia wzorca, w którym za całość obowiązków domowych i opiekę nad dziećmi odpowiadają kobiety. Jednak kobiety wskazujące na rozbieżności w tej kwestii pomiędzy wymarzonym modelem rodziny, a tym realizowanym, podkreślają, że podejmują działania mające na celu wyrównanie proporcji zaangażowania w prace domowe odpowiadające obu partnerom.

Rozwiązania systemowe, które mogłyby ułatwić tworzenie rodzin wskazywane przez badanych skupiają się głównie na¹⁰:

- polityce podatkowej – postulowane jest obniżenie podatków, a także obniżenie składek ZUS, które przełożyłyby się na zwiększenie zasobów finansowych rodzin, poprawiając ich sytuację; postuluje się również obniżenie stawki VAT na produkty dziecięce, zwłaszcza ubranka dziecięce i produkty żywnościowe; zwolnienie z części podatków dla rodziców;
- opiece zdrowotnej – poruszana jest kwestia trudności w dostępie do podstawowej opieki medycznej dla dzieci, o trudnościach w dostępie do specjalistów, długich kolejkach w oczekiwaniu na wizytę i konieczności korzystania z odpłatnej pomocy lekarskiej, która nadmiernie obciąża rodzinne budżety; inną kwestią, jaka pojawiła się w trakcie dyskusji jest dostęp do lekarzy dla kobiet w ciąży i ceny leków dla kobiet w ciąży i dzieci;
- polityka opiekuńcza – zwiększenie liczby miejsc w publicznych żłobkach i przedszkolach, ułatwienie dostępu do państwowych placówek dla pełnych rodzin z jednym dzieckiem; wydłużenie czasu pracy żłobków i przedszkoli w celu umożliwienia dopasowania godzin pobytu dziecka do godzin pracy jego rodziców;
- polityka mieszkaniowa – wsparcie w zakupie mieszkania dla młodych rodzin, np. w formie niskooprocentowanych kredytów, ułatwienie uzyskania kredytu przez osoby młode;
- rynku pracy – likwidacja tzw. umów śmieciowych (dzieło, zlecenie) pozwalające na większą ochronę kobiet w wieku rozrodczym na rynku pracy; skrócenie tygodniowego wymiaru czasu

¹⁰ Kolejność rozwiązań jest przypadkowa

pracy, np. dodatkowy dzień wolny, bądź krótszy dzień pracy (np. 6-godzinny), aby zapewnić większą ilość czasu dla rodziny;

- urlopach rodzicielskich – postulowane było przedłużenie urlopu macierzyńskiego do 2 lat, wydłużenie urlopu ojcowskiego do 3 miesięcy, 100% odpłatność urlopu macierzyńskiego.

3.3 Instytucjonalne wsparcie rodzin

Nadrzędną rolą polityki rodzinnej jest kształtowanie takich warunków, które umożliwiają spełnienie podstawowych funkcji rodziny, w tym funkcji prokreacyjnej, ale także dostosowanie wsparcia, w taki sposób, aby odpowiadało ono preferowanemu wzorcowi życia rodzinnego społeczeństwa. Tym samym poznanie potrzeb, oczekiwań i problemów przyszłych lub obecnych rodziców staje się zadaniem kluczowym w procesie projektowania wsparcia instytucjonalnego. W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną wyniki przeprowadzonego badania dotyczące opinii Polek i Polaków na temat oferowanych im form wsparcia, a także oczekiwań z nimi związanych. Zaprezentowany zostanie także aktualny stan wiedzy badanych na temat przysługujących im praw i obowiązków, szczególnie w kontekście pracy zawodowej, która stanowi istotny element ich życia.

Tym samym w podrozdziale zaprezentowane zostały odpowiedzi na następujące pytania problemowe:

1. Określenie jaką badani posiadają wiedzę na temat kosztów utrzymania dzieci i systemu wsparcia rodzin z dziećmi (wsparcie psychologiczne, wychowawcze, opiekuńcze, pieniężne, rzeczowe, podatkowe, mieszkaniowe, edukacyjne, zdrowotne, rentowo-emerytalne)? Jak badani oceniają pomoc ze strony Państwa skierowaną do rodzin z dziećmi (w szczególności usługi opieki nad dziećmi do lat 3)?
2. Jakie oczekiwania posiadają rodzice i potencjalni rodzice wobec polityk wspierających rodzicielstwo, w szczególności form opieki nad dziećmi? Jaka powinna być dostępność poszczególnych form?
3. Określenie jaką badani posiadają wiedzę na temat uprawnień wynikających z kodeksu pracy związanych z urodzeniem i posiadaniem dziecka? Czy znane są badanym możliwe do wykorzystania elastyczne formy zatrudnienia?
4. Jaka relacja występuje pomiędzy planami prokreacyjnymi a aspiracjami zawodowymi, dyskryminacją rodziców w zatrudnieniu?
5. Jak badani oceniają możliwość godzenia ról zawodowych i rodzinnych obecnie? Jakie mają oczekiwania i pomysły w tym względzie?
6. Jakie bariery dostrzegają wobec zatrudniania matek pozostających poza rynkiem pracy?
7. Jakie warunki są niezbędne, aby matki podjęły pracę?

3.3.1 Wiedza Polek i Polaków na temat uprawnień wynikających z kodeksu pracy związanych z urodzeniem i posiadaniem dziecka

Uczestnicy badania nie posiadają pełnej i wyczerpującej wiedzy w zakresie uprawnień/przywilejów przysługujących kobietom w ciąży oraz rodzicom związanych z pracą zawodową. Przede wszystkim wskazują na istnienie urlopu macierzyńskiego, który nie jest jednak w wypowiedziach badanych wyodrębniany od urlopu rodzicielskiego¹¹. Z przywilejów dostępnych dla mężczyzny zostających ojcami wskazywano na tzw. „urlop tacierzyński”. Brakuje świadomości, że ojciec też może korzystać z urlopu rodzicielskiego i wychowawczego.

Spośród przywilejów, jakie daje rodzicom Kodeks pracy badani mają świadomość możliwości korzystania ze zwolnień na opiekę nad dzieckiem z racji choroby, ale w mniejszym stopniu zdają sobie sprawę z faktu, że świadczenie to jest dostępne również w momencie zamknięcia żłobka/przedszkola/szkoły, do której uczęszcza dziecko lub niemożności sprawowania nad nim opieki przez nianię.

Odnosząc się do innych przywilejów potrafiono wymienić:

- skrócony czas pracy dla kobiet w ciąży,
- zakaz wykonywania ciężkich prac w ciąży,
- urlop okolicznościowy z racji narodzin dziecka,
- becikowe,
- urlop wychowawczy,
- przerwy na karmienie piersią dla matki,
- zakaz wykonywania pracy w nocy przez matki małych dzieci,
- 2 dni opieki na dziecko do 14 roku życia (jednak nagminnie określano to świadczenie jako urlop),
- ochrona przed zwolnieniem po roku od zakończenia urlopu macierzyńskiego/wychowawczego.

Należy jednak podkreślić, że znajomość tych przywilejów wynikających z Kodeksu pracy ma charakter wyrwykowy. Większą świadomość w tym zakresie mają kobiety niż mężczyźni.

O ile wśród osób, które nie posiadają dzieci wiedza o przywilejach rodziców wynikających z Kodeksu pracy nie musi być bardzo szczegółowa, o tyle braki wiedzy w tym zakresie wśród osób posiadających dziecko lub się o nie starających mogą wpływać na egzekwowanie przez rodziców swoich praw i przywilejów. Jednak, jak wynika z doświadczeń uczestników badania oraz osób z ich otoczenia w małych, zwłaszcza prywatnych firmach, część z uprawnień nie jest egzekwowana, a upominanie się o swoje prawa przez rodziców spotyka się z ostracyzmem ze strony przełożonych.

Istotnym wnioskiem płynącym z analizy tego zagadnienia jest ujawniająca się potrzeba edukowania społeczeństwa w zakresie przywilejów i uprawnień, jakie gwarantuje kobietom w ciąży i rodzicom Kodeks pracy. Warto docierać z informacją do młodych osób, które stoją przed decyzją o powiększeniu rodziny, a także tych, które planują kolejne dziecko w celu uzupełnienia i aktualizacji ich wiedzy.

¹¹ Uczestnicy badania pod określeniem „urlop macierzyński” rozumieją łączny czas trwania urlopu macierzyńskiego i urlopu rodzicielskiego.

Elastyczne formy zatrudnienia

Elastyczne formy zatrudnienia kojarzą się badanym z brakiem stabilności zatrudnienia, a wręcz z próbą wykorzystywania pracownika. Nie są uznawane za uczciwe rozwiązania. Opinia ta wynika w dużej mierze z niewiedzy społeczeństwa czym są i na czym polegają elastyczne formy zatrudnienia, w dużej mierze utożsamiane z umowami cywilno-prawnymi. Uczestnicy badania wykazywali duży dystans w stosunku do elastycznych form zatrudnienia, a jednocześnie wskazywali, że większe obawy z nimi związane mają pracodawcy. Warto podkreślić, że niewielu badanych ma lub miało możliwość pracy w elastycznych formach zatrudnienia, i niewielu obserwuje taką możliwość w swoim środowisku.

W okresie trwania pandemii większy zakres, ale i uznanie zyskała praca zdalna, jednak jest ona różnie oceniana przez pracowników w kontekście łączenia obowiązków zawodowych z domowymi i rodzinnymi. Z jednej strony uważa się, że ułatwia ona sprawowanie opieki nad dziećmi i wykonywanie obowiązków służbowych, z drugiej zaś w przypadku dzieci małych utrudnia realizację zadań zawodowych i wymusza konieczność ich realizacji w innym czasie, np. w godzinach nocnych. W dużej mierze opinia o pracy zdalnej zależy od indywidualnych doświadczeń osób i ich możliwości oraz sytuacji rodzinnej. Przedłużająca się pandemia i okres świadczenia pracy w formie zdalnej może mieć realny wpływ na jej postrzeganie i popularność w przyszłości, co może zwiększyć możliwość korzystania z tej formy świadczenia stosunku pracy przez rodziców powracających na rynek pracy po urodzeniu dziecka.

Spośród wskazanych elastycznych form pracy zainteresowaniem cieszy się jedynie zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy, które ponadto w przypadku kobiet powracających do pracy po zakończeniu urlopu macierzyńskiego i/lub rodzicielskiego daje im gwarancje ochrony miejsca pracy. Jest to opcja, która w większym stopniu pozwala kobietom łączyć rolę pracownika i matki, umożliwiając wcześniejsze kończenie dnia pracy i odebranie dziecka ze żłobka czy przedszkola.

Zdefiniowanie form elastycznego zatrudnienia sprawiło, że cieszyło się ono sporym zainteresowaniem badanych, zwłaszcza elastyczność zatrudnienia przejawiająca się w systemach i rozkładach czasu pracy, takich jak ruchomy czas pracy i indywidualny rozkład czasu pracy. Są to formy, które w dużym zakresie umożliwiają dostosowywanie godzin pracy do możliwości pracownika łączącego obowiązki zawodowe z obowiązkami rodzinnymi i domowymi. Niestety są to rozwiązania wciąż mało popularne na polskim rynku pracy. Jeżeli takie rozwiązania się pojawiają to głównie w dużych miastach, jednak i tam jest to podejście raczej rzadko występujące.

Podsumowując wątek dotyczący ochrony rodziców, głównie kobiet, na rynku pracy po urodzeniu dziecka i dostępnych form wsparcia tej grupy pracowników należy przede wszystkim zwrócić uwagę na zbyt niską wiedzę społeczeństwa na temat przysługujących praw i często też wskazywaną przez badanych, obawę przed egzekwowaniem należnych praw w obawie przed dyskryminacją w miejscu pracy i nieprzychylnością pracodawców. Niezbędny jest wzrost świadomości społeczeństwa w zakresie przysługujących rodzicom udogodnień i przywilejów oraz egzekwowanie ich w większym stopniu wśród pracodawców.

3.3.2 Plany prokreacyjne a aspiracje zawodowe i dyskryminacja rodziców w zatrudnieniu

Jak wskazują dane ilościowe oraz jakościowe praca jest jednym z kluczowych aspektów branych pod uwagę przy planowaniu powiększenia rodziny. Młode osoby w dużej mierze uzależniają decyzję o byciu rodzicami od własnej sytuacji zawodowej. Weryfikacja czynników mogących wpływać na zmianę planów prokreacyjnych Polaków wykazała, że niewiele jest takich, które mogłyby faktycznie zmienić postawę wobec powiększenia rodziny. Jednym z nich jest stabilność zatrudnienia. Znaczna część badanych uznała, że ich pewność zatrudnienia mogłyby mieć znaczenie przy podejmowaniu tej decyzji (41,5% wskazań). Nieznacznie częściej wskazywały na tę zależność kobiety niż mężczyźni. Jeżeli chodzi o kwestie pewności pracy partnera, to większość kobiet uznała, że mogłyby to wpłynąć na ich decyzję.

Mówiąc o stabilizacji zawodowej w dużej mierze zwraca się uwagę na stabilność zatrudnienia, a więc umowę o pracę, która gwarantuje również kobietom ochronę prawną po powrocie do pracy po zakończonym urlopie macierzyńskim/rodzicielskim/wychowawczym. Istotną kwestią w tym kontekście jest również wysokość uposażenia, bo sama umowa o pracę nie gwarantuje chęci podejmowania działań prokreacyjnych, gdy młodzi rodzice nie będą w stanie zapewnić bytu sobie i dziecku. Istotnym aspektem związanym z kwestią życia zawodowego wpływającego na plany prokreacyjne Polaków jest też pewność zatrudnienia dla kobiet, świadomość, że po urodzeniu dziecka i odbyciu urlopu macierzyńskiego i/lub rodzicielskiego będą miały ułatwiony powrót na rynek pracy, pewność zatrudnienia i utrzymania wynagrodzenia na co najmniej nie zmienionym poziomie. Badanie wykazało, że trudność z powrotem matek na rynek pracy jest jednym z czynników wpływających na plany prokreacyjne młodych kobiet.

Podsumowując wszystkie czynniki związane z rynkiem pracy i ich wpływ na decyzje prokreacyjne Polaków kluczowymi są stabilność i pewność zatrudnienia (w tym forma świadczenia pracy, a za najbezpieczniejszą uznawana jest umowa o pracę gwarantująca przestrzeganie przepisów Kodeksu pracy) oraz ochrona matek powracających do pracy po urodzeniu dziecka.

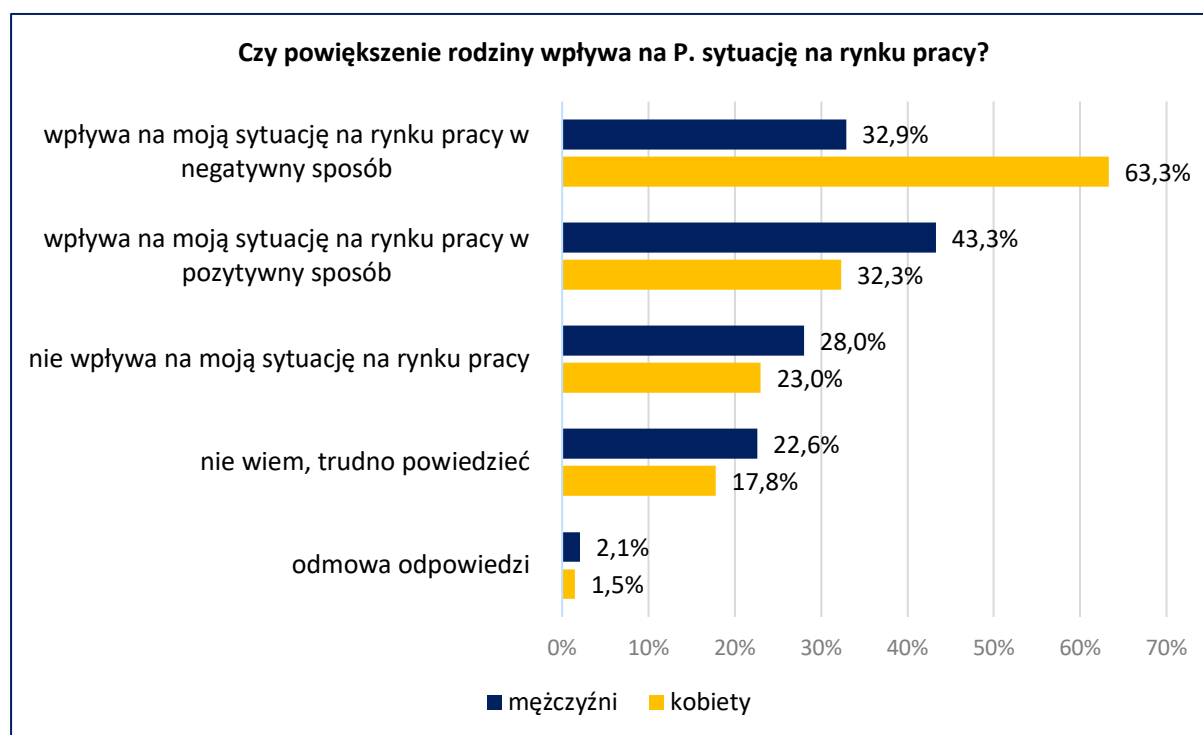
Istotną kwestią jest także dyskryminacja na rynku pracy. Spotykają się z nią głównie matki i kobiety w wieku rozrodczym. W swobodnej dyskusji respondenci wskazywali na osobiste doświadczenia oraz doświadczenia osób z bliższego i dalszego otoczenia, które doświadczyły dyskryminacji na etapie rekrutacji na wolne stanowiska, przyznawaniu awansów czy premii oraz podwyżek. Badani wprost mówią o sytuacjach, gdy pracodawcy preferują zatrudnienie mężczyzn i w większym stopniu uwzględniają ich w awansach. Kobiety stykają się z sytuacjami, gdzie odbierane bądź nieprzyznawane są im premie lub podwyżki z uwagi na korzystanie ze zwolnień lekarskich na opiekę nad dzieckiem.

Dyskryminacja w zatrudnianiu kobiet posiadających dzieci, kobiet w ciąży lub planujących zajście w ciążę jest przyczyną odkładania decyzji o prokreacji. Są to elementy, które pojawiają się w wypowiedziach kobiet szukających pracy oraz tych zatrudnionych, wobec których w środowisku zawodowym pojawiają się sugestie na temat planowania ciąży czy zwolnienia w przypadku częstych chorób małego dziecka, przez co kobieta nie może być w pełni dyspozycyjna.

Nieprawidłowości z zakresu dyskryminacji kandydatów do pracy ze względu na płeć są wciąż obecne w procesach rekrutacyjnych, gdzie w kierunku kobiet kierowane są pytania dotyczące ich sytuacji rodzinnej i planów prokreacyjnych, podczas gdy wśród mężczyzn zdarza się to w o wiele mniejszym stopniu.

Zrealizowane badania pokazują, że kobiety mają większe obawy związane z wpływem posiadania dziecka na ich sytuację na rynku pracy. Uczestniczki badania zapytane o to, jaki wpływ na ich sytuację zawodową miałyby pojawienie się dziecka w większości wskazywały na skutki negatywne, takie jak: brak możliwości rozwoju kariery, niezatrudnienie w firmie, brak możliwości uzyskania awansu. Mężczyźni częściej deklarowali natomiast, że nie wpływa to na ich karierę lub wpływa w pozytywny sposób - motywuje do szukania wyższych zarobków oraz sprawia, że są bardziej cenieni w firmie.

Wykres 21 Charakter wpływu powiększenia rodziny na sytuację zawodową Polek i Polaków



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

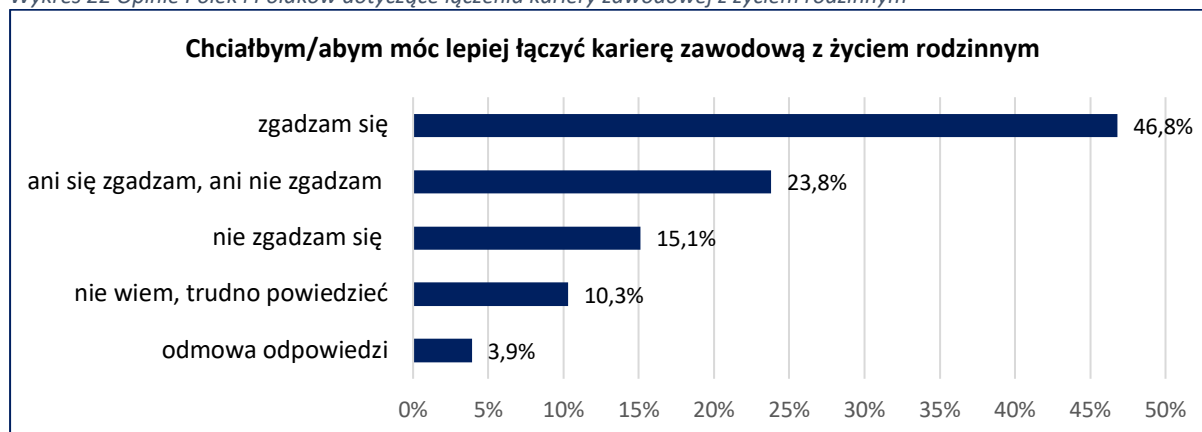
Kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały także na wystąpienie każdego ze skutków posiadania dziecka na ich pozycję na rynku pracy. Świadczy to o tym, że to kobiety ponoszą większe koszty rodzicielstwa na polu zawodowym.

3.3.3 Możliwość godzenia ról zawodowych i rodzinnych

Praca zawodowa jest niezwykle istotną częścią ludzkiego życia. Dla części osób jest ona czymś więcej niż sposobem na zarobienie pieniędzy na utrzymanie. Kariera zawodowa, satysfakcja z wykonywanej pracy i wiążąca się z nią niezależność finansowa jest ważna tak samo dla kobiet i dla mężczyzn. W społeczeństwie widoczna jest postawa równościowa dla praw kobiet i mężczyzn do wykonywania pracy zawodowej. Partnerski model rodziny zakłada równość obojga partnerów w zakresie podejmowania pracy zawodowej i obowiązków domowych. Jednak wciąż znaczna część opieki nad dziećmi, zwłaszcza w ich pierwszych latach życia spoczywa na matkach i to one w większym stopniu borykają się z trudnościami w łączeniu kariery zawodowej z życiem rodzinnym. Wiąże się to z dużym obciążeniem dla kobiet, które chcą jednocześnie wywiązywać się z obowiązków matki i pracownika, gdyż oczekiwania i potrzeby dzieci i pracodawcy w niemal każdej płaszczyźnie są ze sobą rozbieżne.

Większość badanych stwierdziła, że chciałaby lepiej godzić ze sobą obszary życia rodzinnego i zawodowego. Przeciwnego zdania było 15,1% badanych, z czego tylko 5,9% jest zdecydowanie przeciwna temu twierdzeniu. Można założyć, że 70,7% badanych oczekiwałoby poprawy w zakresie łączenia życia zawodowego z życiem prywatnym w jakimkolwiek stopniu¹².

Wykres 22 Opinie Polek i Polaków dotyczące łączenia kariery zawodowej z życiem rodzinnym



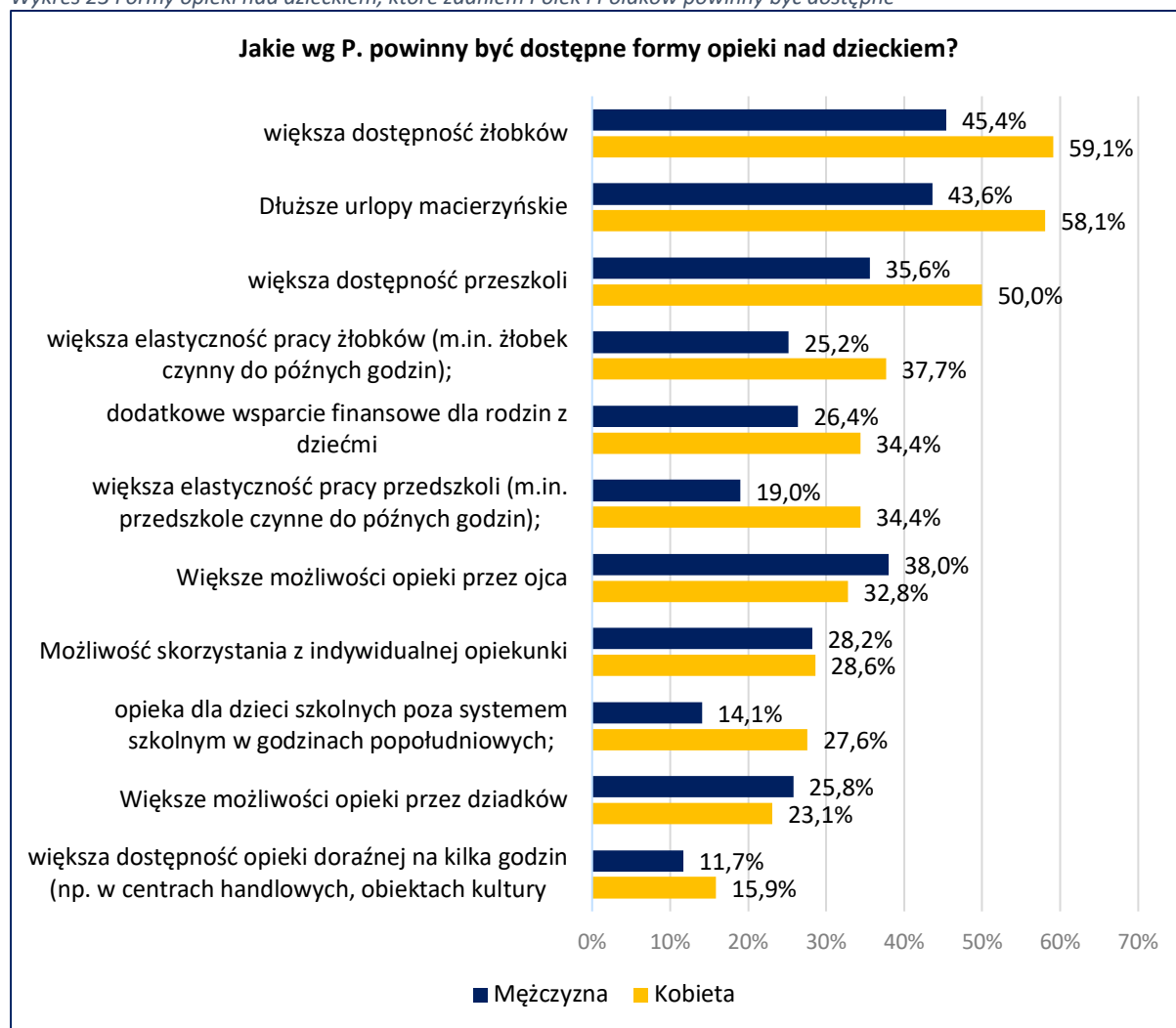
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Z uwagi na potrzebę łączenia życia zawodowego i rodzinnego zapytano badanych o formę opieki nad dziećmi, która w największym stopniu umożliwiłaby im łączenie tych dwóch obszarów życia. Respondenci zapytani o to jaka forma opieki nad dziećmi powinna być dostępna najczęściej wskazywali dostęp do żłobków (54,4%). Częściej w ten sposób odpowiadały kobiety (59,1%) niż mężczyźni (45,5%). Grupą wiekową, która najczęściej wskazywała na tą odpowiedź były osoby w przedziale 30-34 lat. Kolejną często wskazywaną formą opieki były dłuższe urlopy macierzyńskie. Częściej wskazywały na to kobiety (58,1%) niż mężczyźni (43,6%). Generalnie im starsi byli respondenci, tym częściej wybierali ten właśnie rodzaj wsparcia. Badani często uznawali także, że istotna jest większa dostępność do przedszkoli. Przy tej pozycji najczęściej wskazanie zostawały kobiety oraz osoby wieku 18-19 lat. Najbardziej wskazywano na większą dostępność opieki doraźnej na kilka godzin

¹² Suma odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam”, „raczej się zgadzam” i „ani się zgadzam, ani się nie zgadzam”, która nie wskazuje na definitywną negację potrzeb w tym zakresie.

(np. w centrach handlowych, obiektach kultury) – 14,4%. Wskazania przy tym stwierdzeniu nie pozostawiła żadna osoba bezdzietna. Osoby bezdzietne wskazywały tylko na pięć stwierdzeń: dłuższe urlopy macierzyńskie, większe możliwości opieki przez ojca, możliwość skorzystania z indywidualnej opiekunki, opieka dla dzieci szkolnych poza systemem szkolnym w godzinach popołudniowych oraz dodatkowe wsparcie finansowe dla rodzin z dziećmi.

Wykres 23 Formy opieki nad dzieckiem, które zdaniem Polek i Polaków powinny być dostępne



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

W opinii badanych bezproblemowe godzenie roli zawodowej i rodzinnej jest możliwe, ale uzależnione od wysokości pensji. Rodzice często przez brak miejsc w żłobkach państwowych, posyłają swoje dzieci do żłobków prywatnych lub wynajmują opiekunkę, co jest bardzo kosztowne i niekiedy przewyższa wysokość miesięcznej pensji.

Jedną z form godzenia życia rodzinnego i zawodowego jest zyskująca w dobie pandemii praca zdalna. Jej wykonywanie umożliwia rodzicom jednoczesne sprawowanie opieki nad dzieckiem/dziećmi i wykonywanie obowiązków wynikających ze stosunku pracy. To, co jest w tym modelu pracy najtrudniejsze to podzielność uwagi i rozdzielenie kwestii zawodowych od spraw rodzinnych,

a także mieszanie się tych dwóch światów. Praca zdalna jako jedna z form elastycznego zatrudnienia może stać się odpowiedzią na potrzeby pracowników-rodziców.

Gdy jest taka możliwość związki/małżeństwa korzystają z pomocy swoich rodziców, głównie mam, w opiece nad dzieckiem. Rodziny, które nie mają możliwości otrzymania tego typu wsparcia od bliskich decydują się na posłanie dziecka do żłobka i/lub przedszkola, bądź usług niani

Związki oparte na partnerstwie współdzielą obowiązki domowe i rodzinne w zależności od możliwości i dyspozycyjności każdego z nich. Partnerstwo w tym względzie pozwala na pogodzenie obowiązków domowych z pracą zawodową bez uszczerbku dla żadnych z tych obowiązków.

W opinii respondentów działaniami, które mogłyby umożliwić bardziej satysfakcjonujący podział obowiązków zawodowych i rodzinnych są:

- **uregulowanie kwestii związanych z umowami cywilno-prawnymi** i większy nacisk na pracodawców, aby zatrudniać w ramach umowy o pracę, która daje możliwość korzystania przez rodziców z przysługujących im przywilejów przewidzianych Kodeksem pracy,
- **wydłużenie godzin pracy żłobków i przedszkoli**, aby zapewnić rodzicom pracującym w różnych systemach godzin pracy możliwość zapewnienia opieki dzieciom,
- **zapewnienie opieki świetlicy we wszystkich szkołach**, umożliwiające oczekiwanie dziecka po zakończonych lekcjach na rodziców, aż ci zakończą pracę i będą mogli je odebrać,
- **krótszy dzień pracy lub obniżony tygodniowy wymiar czasu pracy**, pozwalający na większe dostosowanie godzin pracy z godzinami pracy żłobków, przedszkoli i szkół, a także zapewniający większą ilość czasu dla rodziny,
- **upowszechnienie elastycznych form regulowania czasu pracy**, który umożliwiłby dopasowanie grafików obojga partnerów/małżonków w celu sprawowania opieki nad dzieckiem/dziećmi.

Godzenie życia zawodowego z życiem rodzinnym jest możliwe i wiele rodzin je realizuje z większym lub mniejszym powodzeniem, jednak występuje potrzeba wprowadzanie rozwiązań, także na poziomie systemowym, które ułatwiłyby realizację tych dwóch kluczowych w życiu człowieka ról – rodzica i pracownika.

3.3.4 Bariery związane z powrotem matek na rynek pracy i metody wsparcia zawodowego kobiet

Polki, mimo chęci, boją się powrotu do pracy zawodowej po zakończeniu urlopu macierzyńskiego/rodzicielskiego/wychowawczego. Niektóre kobiety z kolei decydują się na zajście w kolejne ciąży w celu jak najdłuższego zachowania posady, a co za tym idzie świadczeń. Głównym problemem jest preferowanie mężczyzn w procesach rekrutacyjnych. Kobiety wprost przywołują sytuacje ze swoich rozmów kwalifikacyjnych, podczas których pytane były o swoją sytuację rodzinną i plany na przyszłość, zwłaszcza plany związane z dziećmi. Niejednokrotnie wskazywano, że posiadanie małych dzieci lub planowanie ciąży były powodami, dla których nie uzyskały zatrudnienia. Mężczyźni rzadko są stawiani w takiej sytuacji. Pracodawcy uważają mężczyzn za pewniejszych pracowników, bo zatrudnienie mężczyzny nie grozi jego odejściem na zwolnienie w okresie ciąży i na urlop macierzyński. W większości to kobiety korzystają z urlopu rodzicielskiego i zwolnień na opiekę nad dzieckiem w przypadku jego choroby. Mimo regulacji prawnych zakazujących dyskryminacji pracowników ze względu na płeć, jest ona wciąż obecna na polskim rynku pracy.

Kobiety doświadczają również dyskryminacji przy awansach, przyznawaniu premii, przydzielaniu bardziej odpowiedzialnych zadań i projektów. Są również wciąż niżej uposażane niż mężczyźni na tych samych stanowiskach. Znaczna część uczestników badania doświadczyła osobiście tego typu sytuacji bądź zna je z relacji osób z bliskiego otoczenia, świadczy to o dużym zakresie występowania problemu dyskryminacji kobiet na rynku pracy, ze względu na możliwość zajścia w ciążę i konieczność pełnienia opieki nad dziećmi.

Warunki niezbędne, aby matki podjęły pracę

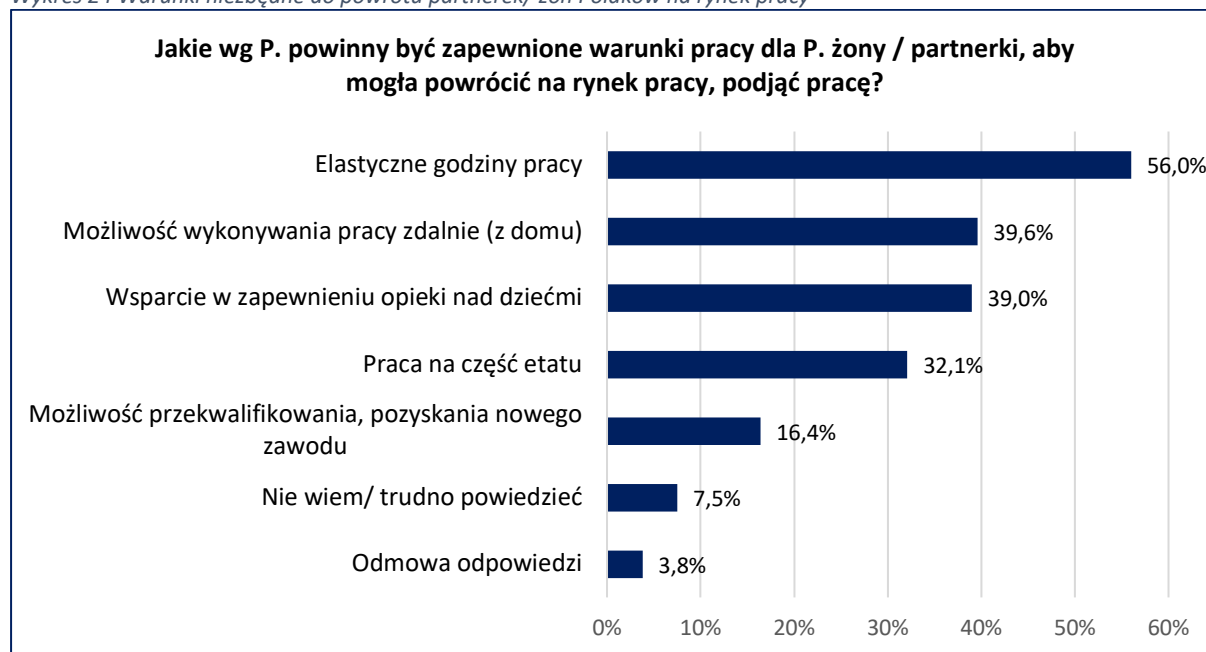
Kobiety wracając do pracy po urlopach związanych z byciem matką odczuwają dużą presję związaną z koniecznością połączenia obowiązków rodzicielskich z obowiązkami zawodowymi w taki sposób, aby każde z nich realizowane były na satysfakcjonującym poziomie. Stres i niepewność o stabilność zatrudnienia są niejako wpisane w proces powrotu matki na rynek pracy.

Obawy, jakie towarzyszą matkom wynikają też z branży, w jakiej pracują. W niektórych branżach technologie i know-how rozwija się niezwykle dynamicznie i „wypadnięcie” z branży na rok czy dłużej powoduje, że kobiety powracając do pracy dysponują nieaktualną wiedzą, którą muszą aktualizować, aby dostosować się do oczekiwań rynku. Z dezaktualizacją wiedzy w większym stopniu muszą się zmierzyć kobiety, które poświęciły się wychowaniu dzieci przez dłuższy okres i po ich względnym usamodzielnieniu się chcą wrócić na rynek pracy.

Obecnie praca zawodowa jest domeną obojga partnerów/małżonków. Wynika to nie tylko z trudności w utrzymaniu rodziny z jednej pensji, ale w dużym stopniu właśnie z potrzeby samorealizacji kobiet, potrzeby spełniania się również na innych płaszczyznach życia niż rodzina. Wiele współczesnych kobiet to osoby wykształcone i posiadające ambicje zawodowe, mające też inny cel w życiu niż bycie wyłącznie żoną/partnerką i matką.

Jednym z założeń badania było zweryfikowanie czynników, poznanie warunków, jakie pozwoliłyby na zwiększenia aktywności kobiet będących matkami na rynku pracy. Zagadnienia te zostały poruszone w ramach odrębnych pytań: jednego skierowanego bezpośrednio do kobiet i drugiego skierowanego do mężczyzn w celu poznania ich opinii w odniesieniu do sytuacji ich partnerek/żon.

Wykres 24 Warunki niezbędne do powrotu partnerek/żon Polaków na rynek pracy

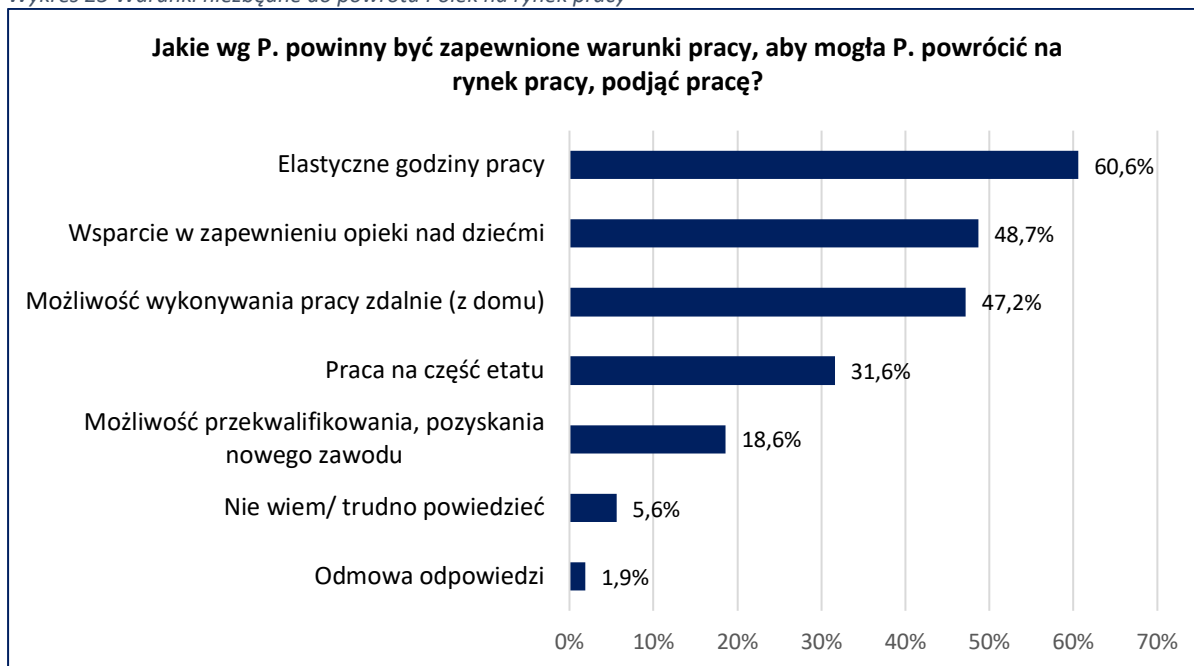


Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Analizując wypowiedzi mężczyzn w odniesieniu do warunków pracy umożliwiających powrót kobiet na rynek pracy najczęściej wskazań (56%) padło na elastyczne godziny pracy. Dostyc często wskazywana była także możliwość wykonywania pracy z domu (39,6%). To stwierdzenie było wybierane najczęściej przez badanych w wieku 20-24 lata oraz 30-34 lata. Niewiele mniej wskazań (39,0%) padało na stwierdzenie o potrzebie wsparcia w zapewnieniu opieki nad dziećmi.

Te same możliwości zostały wskazane do oceny kobietom, których omawiane zagadnienie dotyczy bezpośrednio. Opinie kobiet nieznacznie różniły się od opinii mężczyzn. Wśród kobiet najczęściej wskazywanym warunkiem umożliwiającym powrót do pracy po urodzeniu dziecka lub podjęcie pracy były elastyczne godziny pracy (60,6%), na które w większości wskazywały respondentki w wieku 20-24 lat, a także 2/3 kobiet w wieku 25-29 lat. Wśród kobiet ze starszych przedziałów wiekowych odsetek wskazań na tę formę wsparcia był wysoki, ale znacznie niższy od tego wśród młodych kobiet. Tę formę wsparcia w większym stopniu preferowały kobiety posiadające dwójkę dzieci i nieznacznie częściej mieszkanki miast niż wsi. Drugą najczęściej wskazywaną formą było wsparcie w zapewnieniu opieki nad dziećmi, na którą wskazało 48,7% uczestniczących w badaniu kobiet – głównie w wieku 30-34 lat, posiadających dwójkę dzieci i zamieszkujących w miastach. Na trzecim miejscu wśród wskazań znalazła się możliwość wykonywania pracy zdalnie (z domu) – 47,2%. Preferowały ją przede wszystkim kobiety z najmłodszej grupy wiekowej (18-19 lat) oraz kobiety posiadające troje lub więcej dzieci.

Wykres 25 Warunki niezbędne do powrotu Polek na rynek pracy



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

W swobodnych wypowiedziach uczestnicy badania wskazywali na następujące rozwiązania, które mogłyby ułatwić kobietom powrót na rynek pracy po urodzeniu dzieci wymieniono ponownie:

- większy **dostęp do państwowych żłobków i przedszkoli**,
- zwiększenie popularności **elastycznych form zatrudnienia**, głównie w zakresie pracy na **część etatu i elastycznych godzin pracy**, otwarcie się pracodawców na **pracę zdalną**,
- większą **ochronę miejsc pracy rodziców** korzystających z uprawnień związanych z opieką nad dzieckiem przysługujących im w oparciu o prawo pracy.

Swobodne opinie w zakresie oczekiwanych form wspierania kobiet w powrocie na rynek pracy łączą się z najczęściej wskazywanymi rozwiązaniami spośród wskazanych w badaniu ilościowym.

Reasumując należy podkreślić, że połączenie oczekiwań pracodawców związanych ze świadczeniem pracy oraz potrzeb pracowników-rodziców w zakresie opieki nad dziećmi jest niezwykle trudne z uwagi na rozbieżności w priorytetach obu grup, jednak należy dążyć do wypracowania rozwiązań satysfakcjonujących obie te grupy. Jednym z sugerowanych przez badanych rozwiązań jest premiowanie pracodawców przyjaznych matkom, np. poprzez przyznawanie dotacji na miejsca pracy dla kobiet będących matkami, na wzór dotacji dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne. Byłaby to pewnego rodzaju motywacja dla pracodawcy, który boryka się z trudnościami związanymi z dłuższą nieobecnością pracownicy spodziewającej się dziecka czy sprawującej opiekę nad dzieckiem. Niezwykle ważny wydaje się także rozwój form elastycznego zatrudnienia, a zwłaszcza zwiększenie świadomości społecznej, także wśród pracodawców o korzyściach tego typu rozwiązań mogących ułatwiać realizację stosunku pracy pracownikom będącym rodzicami.

3.3.5 Ocena instytucjonalnego wsparcia rodzin z dziećmi

Państwo polskie oferuje swoim obywatelom różnego rodzaju systemowe rozwiązania mające na celu wsparcie rodziny. Zakres oferowanych form wsparcia jest dość szeroki, jednak na uwagę zasługuje fakt, że wiedza przedstawicieli społeczeństwa uczestniczących w badaniu na ich temat jest niepełna, a wręcz oscyluje na niskim poziomie. Nieznacznie większą wiedzą w tym zakresie dysponują osoby będące rodzicami, gdyż kwestie te dotyczą ich bezpośrednio. Wsparcie dla rodziców głównie kojarzone jest z Programem 500+, co wynika z faktu, że jest to najbardziej medialny program ukierunkowany na pomoc rodzinom z dziećmi. Budzi on też od lat liczne kontrowersje, co również wpływa na jego rozpoznawalność. Wśród innych form wsparcia wskazywano becikowe, wyprawkę szkolną oraz ulgi podatkowe dla rodziców. W swobodnych wypowiedziach nie utożsamiano wymiaru urlopu macierzyńskiego i rodzicielskiego z państwowym wsparciem systemowym. Takiej zależności nie dostrzegano także w zakresie wsparcia psychologicznego czy zdrowotnego.

W ramach badania jakościowego i ilościowego uczestnicy zostali poproszeni o ocenę 9 zaproponowanych form wsparcia. Miała ona dwojaki charakter – w toku badania jakościowego respondenci oceniali wskazane formy wsparcia w kontekście ich dostępności i adekwatności do potrzeb polskich rodzin, z kolei w ramach badania ilościowego poproszeni zostali o wskazanie form wsparcia, które byłyby najbardziej adekwatne dla ich rodziny, gdyby mogli o tym zdecydować i uszeregowanie ich w hierarchii wartości. Poniższe zestawienie przedstawia spojrzenie na wszystkie wskazane formy wsparcia z obu opisanych perspektyw – oceny sytuacji obecnej i preferencji co do potrzeby danej formy wsparcia:

- **Wsparcie psychologiczne** (wsparcie i opieka terapeutyczna, psychologiczna dla rodzin) – w swobodnych wypowiedziach badani nie wskazywali na świadomość istnienia systemowego wsparcia psychologicznego dla rodzin albo oceniano je jako trudnodostępne, o niskiej jakości. Wskazując na formy wsparcia, jakich oczekiwali by umieszczali działania w zakresie psychologicznym najczęściej na drugiej (17,1%) i trzeciej pozycji (16,9%). Wśród osób umieszczających to stwierdzenie na drugiej pozycji przeważały te z grupy wiekowej 20-24 lat oraz te posiadające 3 dzieci lub więcej.
- **Wsparcie finansowe** – identyfikowane przede wszystkim z Programem 500+. Ten rodzaj wsparcia oceniano jako niewystarczające w kontekście potrzeb rodzin wychowujących dzieci, często wskazywano również na wykorzystywanie tych środków niezgodnie z przeznaczeniem, a więc nie na potrzeby dzieci (przykłady rodzin patologicznych). Podawano pojedyncze przykłady, kiedy umożliwiało ono częściowe sfinansowanie opłat za pobyt dziecka w żłobku/klubie dziecięcym czy przedszkolu, jednakże jednocześnie podkreślano, że nie jest to kwota umożliwiająca całkowite pokrycie tego typu kosztów w placówkach niepublicznych. Działania w zakresie wsparcia pieniężnego (wsparcie finansowe, dodatki) były najczęściej umieszczane na pierwszej pozycji w hierarchii oczekiwanych form wsparcia. Osoby te najczęściej nie posiadają dzieci lub posiadają 3 i więcej dzieci. To także najczęściej mieszkańcy miast 50-100 tys. mieszkańców.
- **Wsparcie wychowawczo-opiekuńcze**, które należy rozdzielić na dwa rodzaje: 1) wychowawczo-opiekuńcze **indywidualne** (np. dłuższe urlopy macierzyńskie, uelastycznienie rynku pracy) – najczęściej umieszczane było na pozycji trzeciej (20,9%). Na tej pozycji

najczęściej to stwierdzenie umieszczały osoby z grupy wiekowej 30-34 lat. W swobodnych wypowiedziach podkreślano wagę wydłużenia urlopu po urodzeniu dziecka i możliwość korzystania z urlopu rodzicielskiego dającego łącznie z urlopem macierzyńskim 52 tygodnie sprawowania opieki nad nowonarodzonym dzieckiem (w przypadku pojedynczego porodu). Natomiast kwestie związane z elastycznymi formami zatrudnienia były oceniane jako potrzebne w celu ułatwienia godzenia opieki nad dzieckiem z życiem zawodowym, ale wciąż trudnodostępne. Warto podkreślić, że w dużej mierze elastyczność zatrudnienia kojarzona jest z nieuczciwością, a więc pojawia się bariera mentalna, która może negatywnie oddziaływać na postrzeganie tej formy wsparcia. Uczestnicy badania też w niewielkim stopniu posiadają wiedzę o udogodnieniach związanych z powrotem do pracy matek po urlopie macierzyńskim/rodzicielskim i praw, jakie im przysługują zgodnie z zapisami Kodeksu pracy, a związanymi z uelastycznieniem czasu pracy.

2) wychowawczo-opiekuńcze **instytucjonalne** (np. większa dostępność żłobków, przedszkoli, niań) badani umieszczali najczęściej na drugiej pozycji (22,8%) hierarchii wsparcia, jakiego oczekują rodziny. Osoby umieszczające tę formę wsparcia na drugiej pozycji posiadają najczęściej 2 dzieci oraz są mieszkańcami Warszawy lub miast 100-250 tys. mieszkańców. Pokazuje to też, że problem dostępności instytucji opieki nad dziećmi jest większy w dużych miastach. W swobodnych wypowiedziach na temat dostępności form opieki instytucjonalnej nad małymi dziećmi w wieku do lat 3 oraz nad dziećmi w wieku przedszkolnym stał się jednym z istotniejszych wątków. Podkreślano zbyt małą liczbę placówek (żłobków, klubów dziecięcych, przedszkoli) i miejsc w nich, a także zwracano uwagę na trudności w otrzymaniu miejsca w istniejących placówkach i wysokie koszty (które często stanowią znaczną część dochodów rodziny) korzystania z placówek o charakterze niepaństwowym.. Zbyt mała liczba miejsc, zwłaszcza w żłobkach skutkuje sytuacjami, gdy rodzice muszą starać się o miejsce w nich zaraz po urodzeniu się dziecka, a i tak nie mają gwarancji, że miejsce to otrzymają i będą mogli zapewnić opiekę dla dziecka i powrócić na rynek pracy po zakończeniu okresu trwania urlopu macierzyńskiego, rodzicielskiego czy wychowawczego. Jest to jeden z obszarów wsparcia systemowego, który w opinii badanych wymaga zdecydowanej poprawy.

- **Wsparcie rzeczowo-materialne** (np. wyprawki, książki do nauki, pomoce naukowe) – pomoc w tej formie w swobodnych wypowiedziach uznawana była za potrzebną i istotną, jednak rodzice nie do końca są świadomi kto i na jakich zasadach może z niej skorzystać. Wyprawki szkolne, np. w ramach Programu Dobry Start oraz bezpłatne podręczniki szkolne przez znaczącą część społeczeństwa nie jest traktowana jako wsparcie państwowe, ale lokalne, często jako źródło tego wsparcia traktowana jest szkoła lub organ samorządowy ją nadzorujący. W hierarchii form wsparcia tworzonej przez przedstawicieli społeczeństwa wsparcie rzeczowo-materialne umieszczane było najczęściej na trzeciej pozycji. Nie można zatem uznać tej formy wsparcia za priorytetową w oczekiwaniach przedstawicieli społeczeństwa.
- **Wsparcie podatkowe** (np. ulgi podatkowe) – to wsparcie umieszczane najczęściej na pierwszym miejscu w hierarchii. Osobami, które tak odpowiadały byli częściej mężczyźni, respondenci w grupach wiekowych powyżej 20 roku życia. Częściej od innych na pierwszym miejscu to wsparcie wskazywały osoby bezdzietne. Uczestnicy badania jakościowego umożliwiającego swobodne rozwijanie opinii i dogłębną ocenę omawianych tematów

wielokrotnie wskazywali, że satysfakcjonującym ich rozwiązaniem będących wsparciem dla rodzin z dziećmi byłoby obniżenie podatków, zmniejszenie stopy wolnej od podatków czy ulgi podatkowe dla rodziców. Należy jednak podkreślić, że w wypowiedziach tych nie wskazywano konkretnych kwot czy wartości oczekiwanych ulg podatkowych. Wskazywano jedynie na potrzebę wprowadzenia tych form wsparcia w większym zakresie, w większym stopniu odczuwalnych dla podatników będących rodzicami.

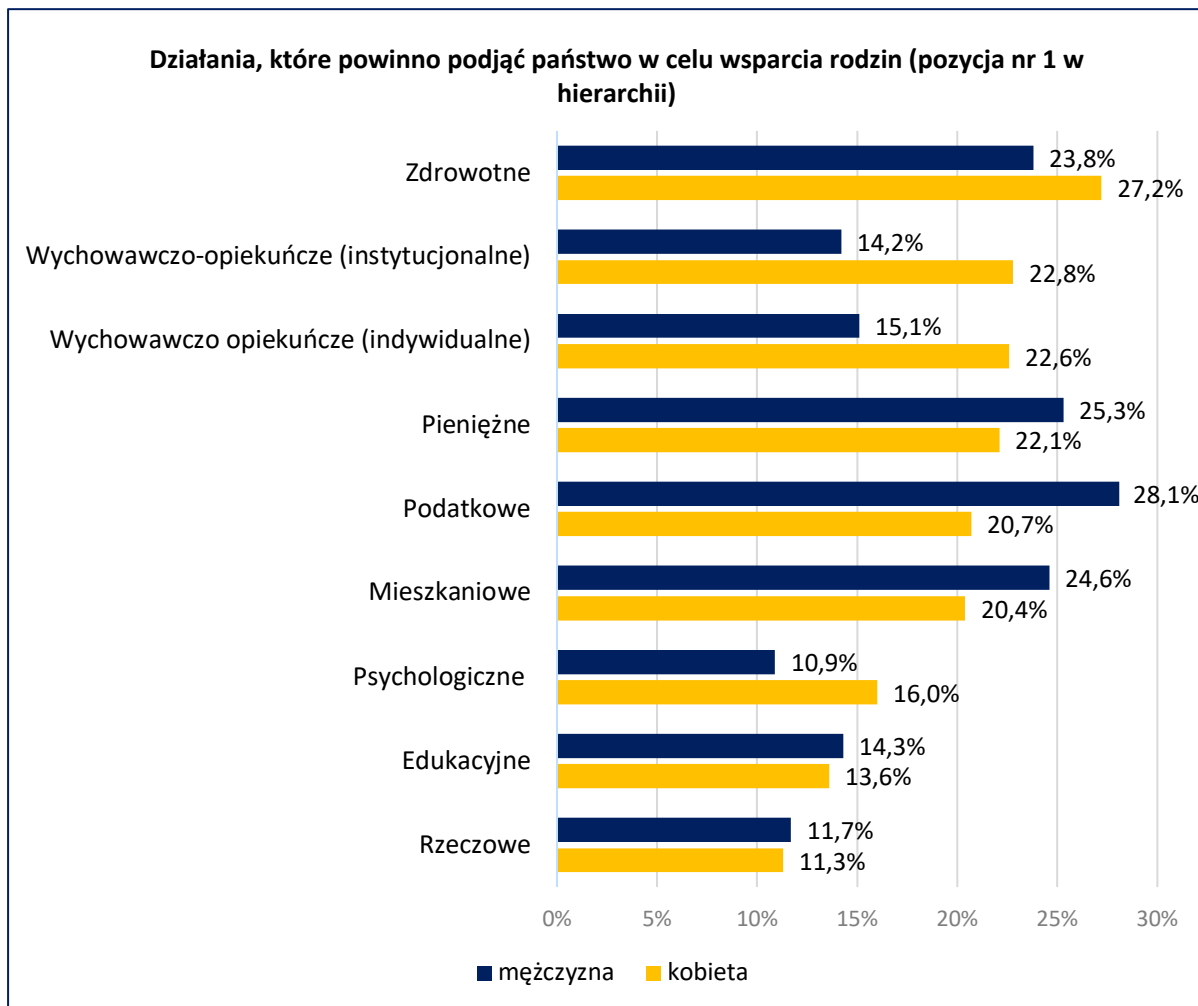
- **Wsparcie mieszkaniowe** (dopłaty do mieszkań, większa dostępność mieszkań dla rodzin) – w większości tego rodzaju formy wsparcia nie są znane w szerszym kręgu społeczeństwa lub oceniane jako trudnodostępne dla przeciętnej rodziny. Wsparcie w zakresie mieszkaniowym było umieszczane najczęściej na pierwszym miejscu w hierarchii oczekiwanych form wsparcia dla rodzin. Odpowiedzi badanych były słabo zróżnicowane pod względem cech takich jak płeć, wiek, posiadanie dzieci czy miejsce zamieszkania. Można wnioskować, że ten rodzaj wsparcia jest uznawany za istotny przez większość respondentów. W swobodnych dyskusjach kwestie mieszkaniowe były często poruszane jako niezwykle istotne dla podejmowania planów prokreacyjnych. Dom czy mieszkanie stanowią istotny punkt w etapach tworzenia rodziny.
- **Wsparcie edukacyjne** (np. dodatkowe, darmowe kursy, szkolenia dla matek, dzieci) – zdiagnozowano bardzo niską świadomość społeczną w zakresie dostępu do tego typu form wsparcia. Wsparcie edukacyjne najczęściej było umieszczane na trzeciej pozycji w hierarchii. Osobami, które najczęściej umieszczały ten rodzaj wsparcia na tej pozycji były osoby młode w wieku 18-24 lat. Najmłodszy respondenci często wskazywali także na pozycję drugą. Oznacza to, że ta forma wsparcia nie jest traktowana priorytetowo przez społeczeństwo, a większym zainteresowaniem cieszy się wśród młodszych osób, które wciąż są na ścieżce edukacyjnej, bądź niedawno ją ukończyły i są otwarte na uzupełnianie swojej wiedzy przed wejściem na rynek pracy. Uwzględniając średni wiek zawierania małżeństwa oraz rodzenia pierwszego dziecka można zauważyć, że wsparcie to nie jest istotne dla osób na tym etapie życia, czyli ok. 30 roku życia¹³.
- **Wsparcie zdrowotne** – niska ocena jakości i dostępności do usług medycznych zarówno na poziomie podstawowym, jak i specjalistycznym; konieczność korzystania z prywatnej, odpłatnej opieki medycznej, jeżeli chce się uniknąć wielomiesięcznych kolejek do lekarzy i badań; niesatysfakcjonujący poziom opieki pediatrycznej dla dzieci oraz opieki okołoporodowej. Stan epidemiczny w kraju w jeszcze większym stopniu utrudnił dostęp do opieki zdrowotnej, co wielokrotnie podkreślano w trakcie rozmów. Ten rodzaj wsparcia w hierarchii oczekiwanego wsparcia sytuowany była na pierwszej pozycji przez szeroką grupę badanych. Grupami, które wyróżniają się spośród innych pod względem częstości umiejscawiania tego rodzaju wsparcia na pierwszym miejscu są osoby w grupie wiekowej 30-34 lata oraz rodzice 2 dzieci. Warto zauważyć, że ta forma wsparcia była priorytetem dla osób posiadających już szersze doświadczenia z opieką zdrowotną – rodziców, a więc osób doświadczających standardów lub ich braku opieki okołoporodowej, neonatologicznej

¹³ Dane GUS za 2019 wskazują, że 39,7% kobiet, które zawarły związek małżeński były w wieku 25-29 lat, a kolejnych 25,7% w wieku 30-39 lat. Wśród mężczyzn 38,1% to osoby w wieku 25-29 lat, a 35,6% w wieku 30-39 lat. Średni wiek urodzenia pierwszego dziecka dla kobiet w Polsce w 2019 r. wyniósł 28,3 roku.

i pediatrycznej, można przypuszczać, że również specjalistycznej w zakresie opieki zdrowotnej dzieci.

- **Wsparcie rentowo-emerytalne** – wyrzutowa znajomość przysługujących praw w tym zakresie świadczy o niskiej wiedzy społeczeństwa o możliwościach wsparcia ze strony Państwa na tym polu. Tylko nieliczni badani znali program przyznający dodatek do emerytury dla kobiet, które urodziły co najmniej 4 dzieci.

Wykres 26 Hierarchia najważniejszych form wsparcia oferowanego przez państwo



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Odnosząc się do zaprezentowanych wyników badania ilościowego i jakościowego należy wskazać wśród najistotniejszych obszarów wsparcia dla rodzin z dziećmi wsparcie podatkowe, zdrowotne, finansowe i wychowawczo-opiekuńcze, zarówno indywidualne, jak i instytucjonalne oraz wsparcie mieszkaniowe. Są to obszary, wokół których oscylują wybory przedstawicieli społeczeństwa i na które wskazywali na pierwszym czy drugim miejscu w ramach tworzonych hierarchii potrzeb w zakresie wsparcia systemowego dla rodzin.

Oczekiwania rodziców i potencjalnych rodziców wobec polityk wspierających rodzicielstwo

W dużej mierze oczekiwania te zostały ujęte w poprzednim fragmencie raportu, gdzie pokrótce omówione zostały opinie o poszczególnych formach pomocy systemowej skierowanej dla rodzin z dziećmi. Artykułując opinie o dostępnym wsparciu respondenci w dużej mierze nakreślali również kierunek zmian, jakie powinny być w danych obszarach wprowadzone. Wskazując na braki we wsparciu, jego nieadekwatność do potrzeb, trudnodostępność czy niesatysfakcjonującą jakość wskazywano jednocześnie obszary, które nie wspierają rodzin bądź robią to w niewłaściwy, bądź nieadekwatny do potrzeb sposób, a więc wymagają wprowadzenia zmian. Wśród nich należy przede wszystkim wymienić dostępność instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3, ale także i przedszkoli, zwłaszcza pałacówek publicznych i dostępnych cenowo dla osób osiągających minimalne wynagrodzenie. Wśród innych wskazywanych aspektów jest wsparcie mieszkaniowe, które niemal w ogóle nie jest dostępne w opiniach respondentów, a stanowi istotną kwestię w procesie tworzenia rodziny, a także niezwykle ważna opieka zdrowotna – zarówno okołoporodowa, jak i pediatryczna i specjalistyczna.

Rodzice i osoby planujące założenie rodziny zwracają szczególną uwagę na wsparcie wychowawczo-opiekuńcze instytucjonalne, które umożliwi rodzicom, głównie matkom, powrót na rynek pracy. Kluczową kwestią w tym zakresie jest zapewnienie odpowiadającej zapotrzebowaniu liczby instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce), ułatwienie dostępu do tych placówek oraz obniżenie kosztów korzystania z tego rodzaju miejsc, zwłaszcza w pałacówkach niepublicznych. Rodzice nie powinni jeszcze przed urodzeniem dziecka martwić się o to, czy będą w stanie zapewnić mu opiekę po upływie urlopu macierzyńskiego/rodzicielskiego czy wychowawczego, co dzieje się obecnie, zwłaszcza w dużych ośrodkach miejskich, gdzie zapotrzebowanie na miejsca w instytucjach opieki dla dzieci do lat 3 jest wyższe niż ilość dostępnych miejsc.

Państwo dostrzega tę potrzebę i podejmowane są działania mające na celu rozwój opieki instytucjonalnej dla dzieci w wieku do lat 3, a poprzez to wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn, tj. stworzony i realizowany od 2011 r. Program MALUCH+ ukierunkowany na tworzenie nowych miejsc opieki dla dzieci w wieku do lat 3, Regionalne Programy Operacyjne na lata 2014-2020 umożliwiające rozbudowę, budowę lub tworzenie żłobków oraz projekty realizowane w ramach Działania 2.1 PO WER na lata 2014-2020, których głównym celem było podnoszenie świadomości i wiedzy przedstawicieli samorządów lokalnych na temat potrzeby i sposobów tworzenia instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Działania te są realizowane, ale uczestnicy badania wciąż dostrzegają w tym obszarze duże zapotrzebowanie.

3.4 Koncepty instrumentów demograficznych

Po rozpoznaniu głównych problemów, barier prokreacyjnych i oczekiwań Polek i Polaków względem polityki rodzinnej i instytucjonalnego wsparcia opiekuńczo-wychowawczego, przygotowano projekty konceptów instrumentów demograficznych, których głównym celem byłoby zapewnienie odpowiednich warunków społeczno-ekonomicznych, sprzyjających podejmowaniu decyzji prokreacyjnych. Badanie przeprowadzono metodą zogniskowanych wywiadów grupowych.

W tym miejscu należy wspomnieć także o uzasadnieniu wyboru tej metody badawczej. Zogniskowane wywiady grupowe (FGI) są metodą, którą stosuje się przede wszystkim w badaniach o charakterze eksploracyjnym. Przyjmują one formę swobodnej rozmowy, odbywającej się zwykle w grupach 5-7 osobowych, co umożliwia uzyskanie pożądanej dynamiki grupowej. Respondenci stymulują się wzajemnie, zachęcają do dyskusji, wymieniają między sobą spostrzeżenia i własne doświadczenia. Zrealizowane na IV etapie eksploracyjne badanie jakościowe metodą zogniskowanych wywiadów grupowych umożliwiło poznanie spontanicznych opinii respondentów, ich pierwszych wrażeń dotyczących zaprezentowanych konceptów, a także, co istotne, swobodną wymianę ich doświadczeń życiowych i różnych punktów widzenia. Należy jednak zaznaczyć, że ze względu na reaktywność badań oraz dobór respondentów (mała próba badawcza) metody jakościowe (w tym FGI) nie pozwalają uzyskać wyników reprezentatywnych, tj. możliwych do uogólnienia na całą populację. Ze względu na wspomnianą dynamikę grupową, w trakcie FGI może pojawić się także efekt dominacji (wyłonienia lidera, który dominuje rozmowę), efekt konformizmu grupowego (zmiana poglądów lub ukrywanie poglądów i opinii ze względu na nacisk/przewagę grupową), rozproszenia odpowiedzialności, które ostatecznie może prowadzić do polaryzacji grupowej (radyzacji opinii przedstawianych w trakcie FGI). Wszystkie te efekty mogą potencjalnie zaburzać wyniki przeprowadzonych badań.

Pomimo wad tej metody, należy pamiętać, że w badaniach o charakterze eksploracyjnym FGI dają możliwości, których nie sposób osiągnąć w badaniach ilościowych, między innymi umożliwiają interakcję między badanymi i stwarzają warunki do wzajemnej stymulacji i swobodnej dyskusji na interesujący badacza temat, a także pozwalają na pogłębienie wątków i obszarów, które są istotne z punktu widzenia celów badawczych.

Respondentom zaprezentowano 6 propozycji programowych, przy czym każdy z nich zakładał udzielenie wsparcia w różnych obszarach życia, uznanych przez Polki i Polaków jako problemowe. Po pierwszych siedmiu wywiadach grupowych zdecydowano o wprowadzeniu zmian do konceptów, a także o dodaniu nowego konceptu (Koncept nr 6- „elastyczna praca”).

Charakterystyka zaprezentowanych konceptów oraz ich uzasadnienie

Koncept nr 1 „Rodzina 500+” zakładał podwyższenie oferowanego w programie „Rodzina 500+” świadczenia na drugie dziecko do 600 zł, na trzecie do 800 zł, na czwarte i kolejne do 900 zł oraz przekazywanie świadczenia na pierwsze dziecko tylko w przypadku niskiego dochodu na osobę w rodzinie - jeśli dochód na osobę byłby niższy niż 1 300 zł, przysługiwałoby na pierwsze dziecko 500 zł, a jeśli niższy niż 700 zł, wówczas przysługiwałoby 600 zł. Koncept zakładał również wprowadzenie możliwości otrzymania nowego 500+ od momentu poczęcia dziecka.

Uzasadnienie Konceptu nr 1: jak wykazały badania CAWI, znaczna część respondentów uważa, że przed podjęciem decyzji o dziecku należy najpierw osiągnąć stabilizację finansową. Co piętnasty badany nie decyduje się na dziecko ze względu na swoją sytuację materialną (odpowiedź „dziecko to zbyt duże obciążenie finansowe”), zaś co trzeci badany uważa, że jego wyższe zarobki mogłyby wpłynąć na decyzję o powiększeniu rodziny.

Koncept nr 2 „Zasiłek macierzyński (bon)” zakładał wprowadzenie dodatkowego, miesięcznego zasiłku wychowawczego („bonu”) na każde dziecko w 2 i 3 roku życia, w wysokości 1 300 zł miesięcznie, który mógłby zostać przeznaczony na dowolny cel: opłatę żłobka, zatrudnienie niani, zaangażowanie dziadków, utrzymanie się matki, która dla opieki nad dzieckiem rezygnuje z pracy. Bon ten przysługiwałby rodzinom, w których dochód na osobę w gospodarstwie domowym w przypadku pierwszego dziecka, nie przekraczałby 80% średniego wynagrodzenia (9100 zł netto); drugiego dziecka – nie przekraczałby 70% średniego wynagrodzenia na osobę (10600 zł netto); trzeciego i kolejnego dziecka- nie przekraczał 11400 zł netto.

Uzasadnienie Konceptu nr 2: jak wykazały badania, respondenci doświadczają wielu trudności związanych z godzeniem życia zawodowego oraz rodzinnego. Co piąty rodzic biorący udział w badaniu CAWI nie chce powiększać już rodziny, ponieważ nie jest w stanie zapewnić kolejnemu dziecku opieki (np. w czasie pracy). Co trzeci respondent uważa, że większa dostępność żłobków i przedszkoli mogłaby wpłynąć na jego decyzję o posiadaniu pierwszego dziecka. W koncepcie zaprezentowano rozwiązania, które umożliwiłyby rodzicom lepsze łączenie życia zawodowego z życiem rodzinnym (np. poprzez wsparcie finansowe, które może zostać przeznaczone na opłatę żłobka, przedszkola), oraz zagwarantowało tym rodzicom, którzy chcą w pełni zająć się opieką nad dzieckiem niezbędne wsparcie finansowe.

Koncept nr 3 „Becikowe”/”Dłuższy zasiłek macierzyński” zakładał, że każdej matce na drugie i kolejne dziecko, które urodzi się nie później niż 2,5 roku od poprzedniego przysługuje becikowe w wysokości 10 000 zł. Jeżeli matka urodzi dziecko później, becikowe ulega zmniejszeniu. Ze względu na negatywny odbiór konceptu w połowie badania zdecydowano o przedstawieniu nowego konceptu nr 3 „dłuższy zasiłek macierzyński”, którego głównym założeniem było wydłużenie zasiłku macierzyńskiego o dodatkowe 3 miesiące (jeśli matka urodzi kolejne dziecko w terminie krótszym niż 2,5 roku).

Uzasadnienie Konceptu nr 3: jak wykazały badania, preferowanym wzorem rodziny jest model 2+2 (dwoje rodziców i dwoje dzieci). Badanie ilościowe wykazało, że większość bezdzietnych badanych chciałaby mieć w przyszłości dziecko; co trzeci z nich żałuje, że nie zdecydował się na nie wcześniej. Co więcej, 40% respondentów posiadających 2 lub 3 i więcej dzieci chciałoby jeszcze powiększyć swoją rodzinę. Koncept nr 3 powstał jako odpowiedź na potrzeby i preferencje badanych; oferowane w jego ramach wsparcie (przede wszystkim finansowe) umożliwiłoby rodzinom nieodkładanie decyzji związanej z powiększeniem rodziny, co często, w miarę upływu czasu, skutkuje ostatecznie porzuceniem planów urodzenia kolejnego dziecka.

Koncept nr 4 „Wsparcie mieszkaniowe dla młodych” zakładał wsparcie mieszkaniowe dla rodzin, zarówno tych posiadających jedno dziecko, dwoje dzieci, jak i rodzin wielodzietnych. Podstawowe wsparcie obejmowało: dofinansowanie na wkład własny do kredytu hipotecznego, które mogłoby zostać w części umorzone oraz wsparcie na zakup mieszkania lub domu na rynku pierwotnym i wtórnym lub budowę domu, w postaci „bonu mieszkaniowego” dla rodzin

nie posiadających własnego mieszkania lub rodzin wielodzietnych, niezależnie od ich sytuacji mieszkaniowej.

Uzasadnienie Konceptu nr 4: respondenci biorący udział w badaniu CAWI najczęściej ze wszystkich czynników mogących mieć wpływ na ich decyzję dotyczącą posiadania dziecka wymieniali lepsze warunki mieszkaniowe (42,7% wskazań). Ponad połowa badanych (55%) uznała, że najpierw powinno się mieć własne mieszkanie, dopiero potem planować dziecko. Co piąty badany (22%) posiadający dziecko/dzieci, nie chce już powiększać swojej rodziny, ponieważ ma nieodpowiednie warunki mieszkaniowe (brak własnego mieszkania, za małe mieszkanie). W koncepcie uwzględnione zostało wsparcie mieszkaniowe umożliwiające obecnym lub przyszłym rodzicom zakup własnego mieszkania, rozbudowę lub kupienie nowego, które spełniłoby oczekiwania rodzin.

Koncept nr 5 „Zasiłek macierzyński” zakładał wprowadzenie zasiłku dla matek w wysokości uzależnionej od dochodów męża, w przypadku, w którym matka nie ma prawa do zasiłku macierzyńskiego od swoich dochodów.

Uzasadnienie Konceptu nr 5: podobnie jak w przypadku pierwszego konceptu, zaproponowane badanym rozwiązanie miało na celu udzielenie większego wsparcia finansowego rodzinom oraz zaakcentowanie roli obojga rodziców w opiece i wychowaniu dziecka. Rozwiązanie to mogłoby być szczególnie istotne dla matek nieuprawnionych do zasiłku macierzyńskiego

Koncept nr 6 „Elastyczna praca” zakładał wydłużenie ochrony matek przed zwolnieniem i degradacją do roku od powrotu do pracy, a także wprowadzenie ochrony przed zwolnieniem i degradacją mężów kobiet, których żona jest w ciąży i przez rok od urodzenia przez nią dziecka. Ponadto umożliwił kobietom w ciąży i matkom przejście na pracę zdalną lub system mieszany (biurowo-zdalny), a nawet przejście na część etatu.

Uzasadnienie Konceptu nr 6: jak wykazały badania CAWI, praca zawodowa jest dla respondentów ważnym elementem ich życia. Praca zawodowa to dla nich przede wszystkim pieniądze dla rodziny i siebie, ale także samorozwój i pasja. Co piąty badany uznał, że jego priorytetem życiowym jest rozwój zawodowy. Niepewność związana z zatrudnieniem wpływa także na postawy prokreacyjne badanych; prawie 70% badanych uważa, że przed podjęciem decyzji o dziecku należy mieć stabilną sytuację zawodową. Stabilność i pewność zatrudnienia mogłaby natomiast wpłynąć na podjęcie decyzji o dziecku w przypadku 41% badanych. Zaproponowane w koncepcie narzędzia wsparcia miały na celu zapewnienie przyszłym lub obecnym rodzicom poczucia bezpieczeństwa zawodowego, a także ich dodatkową ochronę przed zwolnieniem i degradacją.

W niniejszym podrozdziale przedstawiona została analiza ocen każdego z zaprezentowanych konceptów, tym samym zaprezentowane zostały odpowiedzi na następujące pytania problemowe:

1. Jak badani oceniają koncepty na poziomie: pierwszych wrażeń i reakcji, generalnej oceny (pozytywna/negatywna), wzbudzanych emocji?
2. Na ile prezentowane koncepty są adekwatne do potrzeb badanych? Co odpowiada im potrzebom, a czego brakuje?
3. Jakie są mocne i słabe strony konceptów?
4. Jakie są propozycje zmian w analizowanych konceptach?

3.4.1 Ogólna ocena konceptów instrumentów demograficznych

Koncept nr 1

Pierwsze wrażenia badanych były ogólnie negatywne – dominowały przekonania, że koncept jest niejasny, nieatrakcyjny i niezachęcający. W wypowiedziach badanych pojawiały się stwierdzenia wyrażające dezaprobatę wobec zmodyfikowanych założeń („oceniłam negatywnie”, „nie podoba mi się”, „nie zgadzam się z tym”), ale także obawy związane ze źródłem finansowania tego programu.

Koncept nr 2

Badani ocenili program ogólnie pozytywnie. Podkreślali, że koncept jest nieskomplikowany, przydatny i adekwatny do potrzeb. Przyczyniałby się do wzrostu poczucia stabilizacji i pewności rodzin posiadających małe dziecko, a co najważniejsze stanowiłby istotne źródło wsparcia dla kobiet, które znajdują się w trudnej sytuacji finansowej lub zawodowej. Nieliczni badani wyrażali jednak swoje obawy związane ze źródłami finansowania programu lub kryteriami dochodowymi, zawodowymi (wsparcie kierowane także do osób bezrobotnych) lub sposobami kontroli (czy świadczenia przekazywane będą przeznaczone na zaspokojenie potrzeb dzieci, zgodnie z założeniem konceptu).

Koncept nr 3

Koncept ten oceniony został przez badanych ogólnie negatywnie. Badani uznali, że oferowane świadczenie, choć wysokie, nie zachęciłoby ich do powiększenia swojej rodziny. Zwracano przy tym uwagę na to, że wsparcie kierowane jest do rodzin wielodzietnych, podczas gdy rodzice posiadający jedno dziecko ponoszą często wyższe koszty związane z zaspokojeniem potrzeb dziecka. Negatywnie oceniono także kryterium różnicujące wysokość wsparcia w zależności od odstępu czasu, w którym urodzi się kolejne dziecko. Tym samym uznano, że zakres czasowy jest zdecydowanie za krótki.

Koncept nr 4

Badani ocenili koncept ogólnie pozytywnie. Badani uznali, że wsparcie zaproponowane w programie byłoby dla nich atrakcyjne, a także zachęciłoby ich do posiadania dziecka lub powiększenia swojej rodziny. Respondenci zaznaczali przy tym, że wiele par odkłada decyzje prokreacyjne, ponieważ nie ma odpowiednich warunków mieszkaniowych lub możliwości zakupu własnego mieszkania. Problem ten dotyczy zdaniem badanych szczególnie osób młodych, które często nie posiadają zdolności kredytowej oraz wkładu własnego. Pozytywnie ocenione zostało wsparcie skierowane do rodzin wielodzietnych, z drugiej jednak strony badani dostrzegali potrzebę objęcia wsparciem także osób, które dopiero planują posiadanie pierwszego dziecka.

Koncept nr 5

Koncept wzbudził wśród respondentów przede wszystkim wiele pytań. Trudno jednoznacznie wskazać, czy uczestnicy badania określają go negatywnie czy pozytywnie, ponieważ w ich opinii w przedstawionym materiale brakuje odpowiedzi na wiele pytań. Niejasności skupiały się głównie w określeniu „dochodów męża”, ponieważ wielu badanych zastanawiało się jak ta zasada odnosi się do parterów nieformalnych, ojców, którzy nie pozostają w relacji z matką oraz co w przypadku śmierci ojca dziecka. Kolejnym aspektem wzbudzającym niejasności jest „zasilek macierzyński w wysokości 80% ich wynagrodzenia (matek)”. Tutaj pojawiło się pytanie, jak rozliczane będą kobiety,

które prowadzą własną działalność gospodarczą i to było ich źródłem utrzymania przed ciążą. Jako pierwsze spostrzeżenie pojawiła się również opinia, iż koncept nr 5 nie promuje aktywizacji zawodowej wśród młodych mam.

Koncept 6

Badani bardzo pozytywnie ocenili koncept nr 6. Zdaniem respondentów koncept ten umożliwia kobietom, które mają możliwość i warunki mieszkaniowe do pracy zdalnej, lepsze łączenie życia zawodowego z życiem rodzinnym. Pozytywnie oceniono także to, że beneficjentami tego programu byłiby także ojcowie.

3.4.2 Adekwatność konceptów instrumentów demograficznych

Koncept nr 1

Respondenci przede wszystkim zwracali uwagę na to, że oferowane w programie 500 zł jest kwotą zbyt niską i niewystarczającą na pokrycie większości podstawowych potrzeb dziecka. Tym samym większość respondentów przyznała, że program taki nie byłby dla nich motywacją do powiększenia swojej rodziny. Tylko jedna grupa respondentów przyznała, że oferowana pomoc finansowa byłaby dla nich korzystna i pomogłaby zaspokoić potrzeby rodziny, szczególnie w sytuacji pandemii COVID-19, w wyniku której wiele osób straciło pracę i źródło utrzymania. Wnioski te pokrywają się z wynikami badania CAWI (etap III badania); stabilizacja finansowa, wystarczająca ilość pieniędzy umożliwiająca rozwój dziecka jest dla badanych istotnym czynnikiem, który wpływa na decyzję o posiadaniu dziecka lub powiększeniu rodziny. Badani zwracali jednak uwagę na to, że wysokość oferowanego wsparcia nie pokryje dodatkowych potrzeb dziecka (np. edukacyjnych, rozwojowych).

Koncept nr 2

Respondenci, niezależnie od wieku i miejsca zamieszkania stwierdzili, że wprowadzenie takiego programu pomogłoby im w podjęciu decyzji o dziecku. Największą zaletą programu jest bowiem, według respondentów (głównie kobiet z dużych miast), poczucie bezpieczeństwa jakie dałoby dodatkowe wsparcie finansowe w pierwszych latach życia dziecka. Wśród badanych pojawiały się także opinie, że program nie zachęciłby ich do posiadania dzieci, natomiast mógłby ich utwierdzić w tej decyzji lub też sprawić, że rozważyliby taką możliwość. Istotne dla respondentów staje się poczucie stabilizacji, pewności, samo zaś wsparcie stanowiłoby duże zabezpieczenie w postaci dodatkowych środków pieniężnych, które mogą przeznaczyć na swoje dziecko. Wnioski te korespondują z wynikami badania CAWI; poczucie pewności i stabilizacji jest jednym z ważniejszych priorytetów badanych (48% wskazań). Jak wykazały badania wielu rodziców chciałoby lepiej łączyć karierę zawodową z życiem rodzinnym, a także w większym stopniu zająć się swoim dzieckiem, poświęcać mu więcej czasu. Niektórzy rodzice preferowaliby pozostanie w domu i pełne poświęcenie się opiece nad dziećmi. Koncept jest elastyczny, bowiem daje możliwości realizowania takiego wzoru opieki, jaki jest preferowany przez badanych.

Koncept nr 3

Niemal wszyscy respondenci biorący udział w badaniu stwierdzili, że zaprezentowane im świadczenie nie wpłynęłoby na ich chęć powiększenia rodziny. Badani zwracali uwagę przede wszystkim na to, że chociaż kwota 10 000 złotych pomogłaby w zaspokojeniu niezbędnych potrzeb związanych z opieką nad małym dzieckiem, to jednak jest za mała, aby zrealizować wszystkie plany zakupowe. Niektórzy badani (trzy grupy) stwierdzili natomiast, że program ten byłby atrakcyjny przede wszystkim dla matek, które nie planują powrotu na rynek pracy. Pomimo tego, że większość badanych stwierdziła, że koncept nie jest adekwatny do ich potrzeb, pojawiały się opinie (osób pochodzących z dużych miast) wskazujące na to, że może on zachęcić do posiadania więcej niż jednego dziecka oraz że jest to program, który mógłby zostać wprowadzony w celu poprawy sytuacji demograficznej. W badaniu CAWI sytuacja finansowa rodzin zidentyfikowana została jako jeden z podstawowych obszarów wymagających wsparcia; pomimo tego, w wywiadach FGI koncept oferujący takie wsparcie oceniony został jako raczej niezachęcający do powiększenia rodziny. W tym miejscu należy zaznaczyć, że rozbieżności między odpowiedziami badanych biorących udział w CAWI oraz FGI wynikać mogą z faktu niereprezentatywności badań jakościowych (mała próba badawcza, dobór celowy ze względu na wiek, miejsce zamieszkania, sytuację rodzinną) a także innych efektów np. wspomnianego efektu polaryzacji opinii (radikalizacji opinii).

Koncept nr 4

Większość badanych, pomimo zgłaszanych uwag do założeń opisanych w koncepcie, stwierdziła, że program taki zachęciłby ich do posiadania dziecka. Respondenci zaznaczali tym samym, że oferta ta byłaby atrakcyjna dla par, które planują mieć dwójkę lub trójkę dzieci. Badani często w swoich argumentacjach odwoływali się do osobistych doświadczeń, związanych zarówno ze spłatą kredytu hipotecznego, jak i planów dotyczących zakupu mieszkania. W opinii respondentów przyznane wsparcie finansowe pozwoliłoby im przyspieszyć decyzję o posiadaniu kolejnego dziecka, a także umożliwiłoby zrealizowanie planów dotyczących zakupu mieszkania. Tym samym badani uznali, że program ten zachęcałby pary do posiadania więcej niż jednego dziecka. Przede wszystkim zapewniałby rodzinom poczucie bezpieczeństwa związane z zagwarantowaniem, często niezbędnego, wsparcia mieszkaniowego. Zdaniem respondentów, to właśnie posiadanie mieszkania niedostosowanego do potrzeb rodziny stanowi istotną przeszkodę w podjęciu decyzji o powiększeniu rodziny. Wnioski te pokrywają się z wynikami uzyskanymi w badaniach CAWI; własne mieszkanie jest dla respondentów warunkiem koniecznym do spełnienia przed podjęciem decyzji o posiadaniu dziecka, często także jego brak jest czynnikiem powstrzymującym rodziny przed zdecydowaniem się na powiększenie rodziny.

Koncept nr 5

Respondenci, głównie kobiety, mówiły, iż założenia konceptu dają poczucie bezpieczeństwa i jasność otrzymywania świadczeń po zająciu w ciążę i przebywaniu na urlopie macierzyńskim. Jednak taki rodzaj wsparcia pomimo atrakcyjności jest dla uczestników badania tylko walorem, ale nie powodem, który zachęciłby ich do powiększenia rodziny. W opinii respondentów oferta przedstawiona w koncepcie w obecnej formie kierowana jest głównie do matek bezrobotnych lub zarabiających do 2 tysięcy złotych. Podobnie jak w przypadku wyników badania CAWI, istotne dla respondentów staje się poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji, a także pewność, że uzyskaliby wsparcie dające im możliwość zaspokojenia potrzeb własnych i rodziny.

Koncept nr 6

Respondenci, głównie kobiety, wspominają o trudności wykonywania obowiązków zawodowych w takiej formie przy pojawieniu się drugiego lub kolejnego dziecka. Mężczyźni z kolei wskazują na pozytywne aspekty np. możliwość bycia blisko dzieci przy jednoczesnym wykonywaniu pracy. Ogólnie wskazuje się na pozytywny wpływ na rodziców planujących pierwsze czy kolejne dziecko, bez stresu o pracę zawodową. Jest to oferta sprzyjająca osobom, które chcą łączyć obowiązki zawodowe oraz życie rodzinne. Koncept został określony nawet jako najlepsza propozycja. Wnioski te są spójne z wynikami uzyskanymi na III etapie. Jak wykazały badania CAWI, wiele rodziców chciałoby lepiej łączyć karierę zawodową z życiem rodzinnym, spędzać więcej czasu z bliskimi. Praca zawodowa jest dla połowy badanych źródłem pieniędzy dla nich i dla rodziny.

3.4.3 Mocne i słabe strony konceptów

Koncept nr 1

Wiele dyskusji wśród badanych wzbudzał zapis dotyczący możliwości wypłacenia świadczenia na każde dziecko od momentu jego poczęcia. Część badanych uznała ten pomysł za dobre rozwiązanie, szczególnie biorąc pod uwagę wysokie koszty badań prenatalnych, wizyt lekarskich, a także wszystkie inne wydatki związane z przygotowaniem się na narodziny dziecka. Inni respondenci negatywnie ocenili zaproponowane zmiany, wątpliwości budziło przede wszystkim niedoprecyzowanie kwestii związanej z poronieniem i związanym z tym zwrotem świadczenia. Inni badani wypowiadali się na temat zaproponowanego rozwiązania negatywnie. Zdaniem respondentów świadczenie pieniężne powinno przysługiwać także rodzinom przekraczającym wyznaczony próg dochodowy. Jak stwierdził jeden z badanych, osoby posiadające wysokie dochody ponoszą często wysokie koszty utrzymania związane np. z dojazdem do pracy. Dobrym rozwiązaniem wydaje się więc podniesienie progu dochodowego. Badani wypowiadali się także na temat proponowanych progów dochodowych w kontekście aktywizacji zawodowej osób, którym przysługiwałoby to świadczenie. Zdaniem respondentów propozycja programu rodzina 500+ nie zachęcałaby rodziców (w szczególności matek) do powrotu na rynek pracy. Wręcz przeciwnie, w opinii niektórych badanych mogłoby to powodować sytuacje, w których rodzic nie podejmowałby pracy zarobkowej, która pozwoliłaby mu uzyskać podobny dochód jak zaproponowane świadczenie.

Koncept nr 2

Mocną stroną konceptu w opinii badanych jest to, że daje on realny wybór kobietom, zarówno tym, które chcą powrócić do pracy zawodowej, jak i tym, które chcą zająć się wychowaniem swojego dziecka lub dzieci. Innymi słowy program ten oceniony został jako elastyczny oraz uniwersalny, uwzględniający różne potrzeby i oczekiwania matek. Respondenci pozytywnie ocenili także cel konceptu, jakim jest wsparcie dla matek w pierwszych latach życia dziecka. Zdaniem badanych małe dzieci wymagają zdecydowanie więcej uwagi i czasu. Istotne jest także zbudowanie i pielęgnowanie relacji między rodzicem a dzieckiem. Badani negatywnie ocenili natomiast wprowadzone w koncepcie progi dochodowe, które uprawniałyby rodziców do pobierania świadczenia. W większości stwierdzano, że progi dochodowe powinny zostać zniesione. Pomimo ogólnie pozytywnych ocen zaproponowanego konceptu, niektórzy badani wyrażali także swoje wątpliwości, przede wszystkim jeżeli chodzi o cele,

na które bon mógłby zostać przeznaczony, dostrzegając tym samym potrzebę ich lepszego zdefiniowania.

Koncept nr 3

Podobnie jak w przypadku Konceptu nr 1, również Koncept nr 3 wywołał dyskusję wśród badanych. Respondenci negatywnie ocenili zaprezentowany im koncept przede wszystkim pod względem kryterium odstępu czasowego między narodzinami kolejnych dzieci. Zgodnie z założeniem programu, jeśli dziecko urodzi się w odstępie 2,5 roku od poprzedniego, rodzicom przysługuje świadczenie w wysokości 10 000 zł. Jeśli kolejne dziecko urodzi się później, świadczenie jest stopniowo obniżane. Zdaniem badanych, gradacja świadczenia wprowadza stosunkowo krótkie odstępy między kolejnymi wartościami świadczenia; badani zwracali uwagę przede wszystkim na to, że rodzicom trudno będzie przewidzieć, kiedy ich dziecko przyjdzie na świat. Inni badani podkreślali, że może to powodować większy stres dla rodziców, którzy spodziewają się dziecka. Pomimo ogólnych negatywnych ocen zaprezentowanego konceptu, niektórzy badani wymieniali jednak mocne strony programu – za najważniejsze z nich uznali wysokość przewidywanego świadczenia (10 000 zł), które można przeznaczyć na niezbędną wyprawkę. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że ze względu na negatywny odbiór omawianych założeń w połowie realizacji badania zdecydowano o przeformułowaniu treści konceptu. Przeformułowany koncept oceniony został bardziej pozytywnie, chociaż respondenci mieli pewne wątpliwości i zastrzeżenia co do niektórych jego założeń. Badani, którym przedstawiony został nowy projekt konceptu, zwrócili uwagę przede wszystkim na to, że wydłużenie okresu przyznawania świadczenia o 3 miesiące nie jest wystarczająco zachęcające i atrakcyjne.

Koncept 4

Za mocne strony programu uznano przede wszystkim pomoc rodzinom w nabyciu pierwszego domu. To właśnie brak własnego mieszkania, zdaniem badanych sprawia, że większość par odkłada decyzję o posiadaniu dziecka. Pozytywnie ocenione zostało także finansowanie wkładu własnego. Zdaniem respondentów wielu młodych ludzi nie posiada zdolności kredytowej, a także oszczędności, które umożliwiłyby im wzięcie kredytu hipotecznego. Badani negatywnie ocenili natomiast zapis, zapewniający umorzenie dofinansowania w przypadku urodzenia drugiego dziecka w przeciągu 3 lat (ich zdaniem okres ten jest za krótki). Negatywnie oceniony został także pomysł przyznania dofinansowania w postaci „bonu mieszkaniowego” dla rodzin posiadających minimum troje dzieci (bez względu na to, czy rodzina posiada już własne mieszkanie czy też nie). Zdaniem niektórych respondentów należy wziąć pod uwagę także potrzeby osób, które nie chcą (lub z przyczyn biologicznych nie mogą) powiększyć swojej rodziny w przyszłości (planują posiadanie tylko jednego dziecka).

Koncept 5

Mocną stroną konceptu w opinii respondentów jest ustanowienie świadczenia w wysokości 50% wynagrodzenia męża. Uzasadniane jest to jako proporcjonalne wspieranie rodziców do ich aktywności zawodowej. Kolejnym bardzo podkreślanym walorem jest wyrównanie szans matki oraz ojca, a także odciążenie mężczyzny z konieczności wypracowania całego budżetu rodziny. Słabą stroną programu jest według badanych przede wszystkim to, że w projekcie nie uwzględniono sytuacji kobiet samotnie wychowujących dziecko. Zdaniem badanych kwestia ta powinna zostać

doprecyzowana, aby z tego wsparcia mogło skorzystać jak najwięcej rodzin. Kolejną słabą stroną jest według niektórych respondentów to, że koncept taki nie promuje aktywizacji zawodowej kobiet.

Koncept nr 6

Głównymi zaletami omawianego konceptu było przede wszystkim umożliwienie kobiecie łączenia pracy zawodowej z życiem rodzinnym, a dokładniej zagwarantowanie jej takich warunków pracy, które pozwoliłyby jej na opiekę nad dzieckiem w czasie pracy. Badani pozytywnie ocenili także pomysł refundacji składek ZUS, a także wprowadzenie ochrony przed zwolnieniem także dla ojca. Respondenci nie wymieniali słabych stron programu. Niektórzy z nich wskazywali jedynie na to, że praca zawodowa niektórych kobiet nie może być wykonywana zdalnie.

3.4.4 Propozycje badanych dotyczące zmian w konceptach

Koncept nr 1

Najczęściej badani sugerowali wprowadzenie dodatkowego kryterium przyznawania świadczenia jakim jest wsparcie finansowe kierowane wyłącznie do rodzin, w których przynajmniej jeden z rodziców pracuje zawodowo. Głównym argumentem uzasadniającym wprowadzenie takiego kryterium była dla badanych przede wszystkim aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych. Kolejną, nową propozycją zmian w zaprezentowanym koncepcie jest zastąpienie świadczenia pieniężnego wsparciem rzeczowym. Badani zaproponowali także, aby w konceptach uwzględnić możliwość kontroli rodzin, którym te świadczenia będą przyznawane. Podobnie jak w poprzednim przypadku, kontrole środowiskowe ograniczyłyby zdaniem respondentów możliwość przeznaczania środków finansowych na inne potrzeby niż utrzymanie rodziny i dzieci.

Koncept nr 2

Pierwszą propozycją badanych było większe doprecyzowanie celów, na które mogą być przeznaczone środki finansowe z zasiłku macierzyńskiego. Zdaniem respondentów w projekcie powinna być uwzględniona konkretna i niebudząca wątpliwości pula wsparcia, która będzie finansowana ze środków programu. Kolejną zmianą, jaką zaproponowali badani było wprowadzenie systemu kontroli świadczeń, który umożliwiłby sprawdzenie czy pieniądze otrzymywane w ramach programu wykorzystywane są zgodnie z ich przeznaczeniem. Niektórzy badani stwierdzali ponadto, że zasiłek macierzyński (bon) powinien przysługiwać rodzinom, w których przynajmniej jedna osoba pracuje lub prowadzi własną działalność gospodarczą.

Koncept nr 3

Najczęściej badani (głównie z dużych miast – Warszawy i Łodzi) wskazywali na to, że zaproponowane odstępy czasowe między narodzinami pierwszego i kolejnego dziecka są zbyt krótkie. Proponowali tym samym wydłużenie czasu do minimum 3 lat lub całkowitą rezygnację z tych przedziałów. Kolejną propozycją było przekierowanie świadczenia wyłącznie do osób, które pracują zawodowo. Zdaniem badanych, wsparcie otrzymywać powinny rodziny, w których przynajmniej jedna osoba (ojciec lub matka) jest zatrudniona. Podobnie jak w przypadku konceptu omawianego we wcześniejszej części niniejszego raportu, badani zwracali szczególną uwagę na kwestie aktywizacji zawodowej kobiet i ułatwienia im powrotu do pracy po zakończeniu urlopu macierzyńskiego. Badani proponowali

także objęcie wsparciem rodzin posiadających jedno dziecko. Podobnie jak w przypadku pozostałych omawianych konceptów, badani zwrócili także uwagę na to, że program kierowany jest wyłącznie do kobiet – matek. W opinii respondentów wsparciem powinni zostać objęci także ojcowie, którzy opiekują się dzieckiem (lub wyrażają taką wolę).

Koncept nr 4

Badani najczęściej proponowali uwzględnienie w koncepcie także tych par, które nie mają, ani nie spodziewają się dziecka, jednak planują powiększenie rodziny w przyszłości. Osoby młode nieposiadające własnego mieszkania często bowiem odkładają decyzję o posiadaniu dziecka z powodu braku odpowiednich warunków mieszkaniowych. Badani negatywnie oceniali także zapis dotyczący umorzenia dofinansowania w przypadku urodzenia kolejnego dziecka w przeciągu 3 lat. Zdaniem respondentów okres ten powinien zostać wydłużony do minimum 5 lat, co zagwarantowałoby rodzinom odczuwanie mniejszej presji i stresu związanego z powiększeniem rodziny. Badani zwracali także uwagę na inne aspekty przedłożonego im konceptu: proponowali, aby umożliwić rodzinom zakup mieszkania także na rynku wtórnym, a także budowanie, remontowanie domów i mieszkań metodą gospodarczą, którą preferuje wiele osób.

Koncept nr 5

Badani zaproponowali zmiany głównie w zakresie uzupełniania i rozjaśnienia zasad przydzielania świadczenia nie tylko od wysokości wynagrodzenia męża, ale także od partnera/ojca dziecka. Takie rozwiązanie miałyby pozwolić na dostęp do wsparcia np. samotnych rodziców. Kolejną proponowaną zmianą jest także rozszerzenie świadczenia na mężczyznę np. w sytuacji, kiedy to mężczyzna decyduje się na pozostanie w domu z dzieckiem ze względu na wyższe zarobki kobiety. Ostatnią propozycją jest nałożenie kryterium podejmowania przez rodzica pracy zarobkowej lub kontynuowanie nauki (np. studenci). W opinii respondentów, powinno się wykluczyć z możliwości dostępu do świadczenia osoby, które nie podejmowały pracy zawodowej.

Koncept nr 6

Główną propozycją zmiany w zakresie tej oferty jest włączenie możliwości korzystania ze wsparcia również przez mężczyznę. Wskazywano również na potrzebę zabezpieczenia w odpowiedni sposób interesów pracodawców, ponieważ korzystanie przez pracowników z tej oferty może wpływać na funkcjonowanie firm i brak możliwości zmian w tym zakresie.

3.5 Analiza danych zastanych

Analiza danych zastanych (Desk Research) to eksploracja przedmiotu badania oparta na dostępnych danych (raportach, opracowaniach, statystykach, dokumentach). Istotnym elementem diagnozy była także analiza i ocena projektów realizowanych na szczeblu centralnym z zakresu równości szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach życia, w tym przede wszystkim w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego. W niniejszym podrozdziale dokonano oceny projektów z zakresu podnoszenia kompetencji przedstawicieli władz samorządów gminnych i pracowników jednostek organizacyjnych oraz przedstawicieli podmiotów niegminnych odpowiedzialnych za tworzenie i rozwój form opieki nad dziećmi do lat 3, a także oceny projektów z zakresu wdrażania narzędzi wspierających przeciwdziałanie dyskryminacji w miejscu pracy i dostępie do zatrudnienia oraz równość szans płci w procesach podejmowania decyzji ekonomicznych w małych i średnich przedsiębiorstwach. Tym samym rozdział zawiera odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy i w jakim stopniu oferowane wsparcie w ramach projektów szkoleniowych Działania 2.1 PO WER odpowiada potrzebom pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3?
2. Czy działania realizowane i zrealizowane w ramach projektów przyczyniły się do trwałej poprawy świadomości pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3?
3. W jaki sposób oferta szkoleniowa w ramach projektów z PO WER miała wpływ na rozwiązywanie problemów z jakimi boryka się grupa docelowa?
4. Czy projekty z zakresu wdrażania narzędzi wspierających przeciwdziałanie dyskryminacji w miejscu pracy i dostępie do zatrudnienia oraz równość szans płci w procesach podejmowania decyzji ekonomicznych w małych i średnich przedsiębiorstwach powinny zostać upowszechnione w perspektywie finansowej 2021-2027?
5. W jaki sposób można wykorzystać na potrzeby przyszłej perspektywy finansowej 2021-2027 doświadczenia projektodawców uzyskane w związku z realizacją ww. projektów?

3.5.1 Wpływ realizacji projektów w ramach Działania 2.1 PO WER 2014-2020 na rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3

Niska świadomość organów decyzyjnych, ale także innych podmiotów mogących realizować zadania związane z opieką nad dziećmi w wieku do lat 3, brak wiedzy w tym zakresie, obawy przed trudnościami organizacyjnymi, lokalowymi, finansowymi związanymi z prowadzeniem instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3, zakorzenione w społeczności stereotypy płciowe, a także brak świadomości rodziców o możliwości nakłaniania lokalnych władz do zaspokojenia potrzeb w tym zakresie wpływają na sytuację polskich rodzin z małymi dziećmi. Wskaźniki dotyczące liczby miejsc w żłobkach, klubach dziecięcych czy innych formach opieki nad dziećmi do lat 3 plasują Polskę nisko w rankingach europejskich. Niezaspokojenie potrzeb w zakresie opieki nad dziećmi do lat 3 ma negatywny wpływ na podejmowanie przez Polaków decyzji prokreacyjnych, czego wyraz dali uczestnicy niniejszego

badania. Dużym problemem w rozwoju systemu instytucjonalnej opieki dla dzieci w wieku do lat 3 stanowi zdiagnozowana bariera mentalnościowa wśród przedstawicieli samorządów oraz innych podmiotów mogących świadczyć usługi w zakresie opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 cechująca się niskim poczuciem potrzeby tworzenia tego typu miejsc i ich wpływu na rozwój lokalnego społeczeństwa.

Na szczeblu centralnym została dostrzeżona znacząca luka w wiedzy i świadomości samorządów w odniesieniu do tworzenia instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3, czego efektem było uwzględnienie w PO WER 2014-2020 funduszy i zaplanowanie działań ukierunkowanych na poprawę tego stanu.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 stanowił odpowiedź na wyzwania i jednocześnie instrument realizacji Strategii Europa 2020. Program uwzględniał stojące przed Europą długofalowe wyzwania związane z globalizacją, rozwojem ekonomicznym, jakością polityk publicznych, zjawiskami demograficznymi, czy inwestycjami w kapitał ludzki¹⁴.

Jako jedno z wyzwań dla PO WER 2014-2020 w zakresie rynku pracy wskazano poprawę równego dostępu kobiet i mężczyzn do zatrudnienia i przeciwdziałanie dyskryminacji na rynku pracy. Jak wykazały badania przywoływane we wcześniejszej części niniejszego opracowania jedną z głównych barier aktywności zawodowej kobiet jest brak opieki instytucjonalnej dla dzieci do 3 roku życia, wskazywane jako jedno z kluczowych powodów nieposzukiwania pracy. Założenie to oparto na wynikach *Diagnozy społecznej 2013*, wg której 44% bezrobotnych kobiet nie poszukuje pracy z uwagi na niemożliwość zapewnienia opieki nad dziećmi do lat 3. Jako drugi kluczowy czynnik włączenia tego obszaru do zakresu realizacji Programu wskazano małą liczbę instytucji opieki dla dzieci do 3 roku życia w Polsce (przed wdrożeniem Programu jedynie 18% gmin w Polsce posiadała takie instytucje na swoim terenie, które oferowały 54 tys. miejsc na ok. 1 mln dzieci w tym wieku). Tylko 5,7% dzieci w tym wieku jest objętych opieką, co lokuje Polskę na jednym z ostatnich miejsc w UE pod tym względem. Ponadto PO WER miał być odpowiedzią na zdiagnozowaną niską wiedzę przedstawicieli gmin w zakresie potrzeb i możliwości organizacji opieki dla dzieci do 3 roku życia¹⁵.

Analiza skupiała się głównie na realizacji **celu szczegółowego 4** *Podniesienie kompetencji przedstawicieli podmiotów tworzących i prowadzących instytucje opieki nad dziećmi w wieku do lat 3* w ramach PI 8iv PO WER 2014-2020 (Działanie 2.1). Podlegały jej projekty wpisujące się w 5 typ projektów ujęty w SZOOP PO WER 2014-2020 – *Szkolenia w zakresie form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 skierowane do przedstawicieli podmiotów tworzących i prowadzących instytucje opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (w szczególności do przedstawicieli władz samorządu gminnego i pracowników jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za rozwój form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3)*. Analiza obejmowała 27 projektów z tego zakresu realizowanych od 2016 r., przy czym część z nich zaplanowana jest do 2022 r. Do momentu realizacji badania zakończono 10 spośród nich.

Oferowane w ramach projektów działania szkoleniowe były odpowiedzią na zdiagnozowaną potrzebę. Zakres szkoleń określony w minimum metodologicznym pozwalał ich uczestnikom na nabycie kompleksowej wiedzy w zakresie tworzenia instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3. Zakres szkoleń został opracowany w taki sposób, aby propagować ideę tworzenia instytucji opieki dla małych dzieci

¹⁴ Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, s. 8

¹⁵ W oparciu o zapisy Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, s. 9-10

umożliwiających aktywizację zawodową ich rodziców/opiekunów, pobudzać świadomość i potrzebę oferowania takich usług na terenie samorządów, ale także wyposażać uczestników szkolenia w konkretne informacje związane z organizacją takich instytucji, spełnianiem warunków lokalowych, higieniczno-sanitarnych, kadrowych, a przede wszystkim wskazywać możliwe źródła finansowania dla realizacji tego typu inwestycji.

Warto podkreślić, że w części projektów pojawiły się dodatkowe obszary szkoleń umożliwiające jeszcze szersze przygotowanie uczestników projektów do realizacji zadań z zakresu tworzenia instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3, np. szkolenia z metod pracy z dziećmi, rozwoju dzieci czy promocji instytucji. Planowana wartość merytoryczna szkoleń stanowiąca ich minimum merytoryczne odpowiadała potrzebom pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3 na co miał wpływ jego szeroki i kompleksowy zakres.

Kwestią oddziałującą na zaspokajanie potrzeb uczestników szkoleń i osiągnięcie zakładanych efektów projektów były w dużej mierze trudności rekrutacyjne, z jakimi spotykali się realizatorzy projektów. Najtrudniejszym zadaniem było wzbudzenie wśród grup docelowych potrzeby uczestnictwa w projekcie, przebicia się przez silną barierę mentalnościową. Podejmowane działania informacyjno-promocyjne nie zawsze okazywały się skuteczne, w związku z tym podmioty realizujące projekty borykały się z problemami rekrutacyjnymi i osiągnięciem założonych wartości docelowych wskaźników. Nawet podejmowane działania w postaci organizacji spotkań bezpośrednich z przedstawicielami samorządów mających na celu pobudzenie potrzeby udziału w oferowanych szkoleniach nie zawsze przynosiły satysfakcjonujący efekt.

3.5.2 Wpływ realizowanych projektów na poprawę świadomości pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3

Niska świadomość potrzeby rozwijania systemu instytucjonalnej opieki dla dzieci do 3 roku życia była jedną z istotnych przyczyn uwzględnienia w Działaniu 2.1 PO WER 2014-2020 działań skierowanych do tej grupy odbiorców. Zaplanowane w ramach realizowanych projektów szkolenia miały za zadanie poszerzyć wiedzę w tym aspekcie. Założone na etapie konkursów minimum merytoryczne szkoleń obejmowało szeroki zakres zagadnień związanych z tworzeniem instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3. Ponadto część Projektodawców zdecydowało się na rozszerzenie tego zakresu o dodatkowe zagadnienia. Wśród innych tematów spoza obligatoryjnego minimum wskazywano także na uwzględnienie zagadnień związanych z czynnikami stymulującymi i zaburzającymi prawidłowy rozwój dziecka, warunkami sanitarnymi i lokalowymi, kwalifikacjami, koniecznymi badaniami lekarskimi i kwestiami zatrudnienia dyrektora i personelu instytucji opieki dla dzieci do lat 3, przepisami dotyczącymi żłobków przeznaczonych dla liczby dzieci większej niż 15 w oparciu o ustawę prawo budowlane, organizacją żywienia małych dzieci, standardami warunków sanitarno-higienicznych opieki sprawowanej przez dziennego opiekuna, potrzeby i potencjału rozwojowego dziecka w wieku do lat 3.

Minimum merytoryczne szkoleń obejmowało zagadnienia z zakresu: strategii opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 w gminie, organizację opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 w tym m.in. takie zagadnienia, jak: przegląd poszczególnych form opieki, kwestie prawno-logistyczne dotyczące zakładania żłobków i klubów dziecięcych, zwłaszcza warunki lokalowe, sanitarne, personel, dokumentacja, rejestracja i dokonywanie zmian, finansowanie instytucji opieki nad dziećmi w wieku

do lat 3, współpracę publiczno-prywatną, a w ramach tego modułu poruszano takie zagadnienia, jak: ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym, m.in. kwestie prawne, dobre praktyki, rola i zagrożenia dla gminy, zlecenie realizacji zadania innym podmiotom i dofinansowywanie pobytu dzieci w instytucjach niepublicznych, współpraca z NGO, tworzenie i funkcjonowanie instytucji opieki w ramach współpracy sektorowej i międzysektorowej, a także zarządzanie inwestycją i wpływ (braku) zorganizowania opieki nad dziećmi na rozwój społeczno-gospodarczy gminy.

Zakres merytoryczny szkoleń oferował kompleksową wiedzę. Z pewnością u pracowników odpowiedzialnych za rozwój systemu opieki nad dziećmi do lat 3, którzy uczestniczyli w realizowanych w ramach projektów szkoleniach nastąpił wzrost świadomości i wiedzy w zakresie potrzeby tworzenia instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3.

Uczestnicy projektów zobligowani byli do wypełniania testów w czasie szkoleń, diagnozujących fakt uzyskania wiedzy i poziom jej wzrostu. Ponadto szkolenia kończyły się egzaminem. Uczestnicy musieli zdać egzaminy osiągając wysokie wyniki (ok. 75-80% poprawnych odpowiedzi), które umożliwiały uwzględnienie uczestnika we wskaźnikach projektu i uznanie szkolenia za zakończone.

Szeroki zakres merytoryczny szkoleń obejmował także działania promujące potrzebę tworzenia instytucji opieki dla dzieci w wieku do 3 lat, więc wśród osób korzystających z nich można założyć, że nastąpił wzrost świadomości. Można także zakładać, że już sama chęć wzięcia udziału w szkoleniu świadczyła o wystąpieniu potrzeby poszerzenia swojej wiedzy w obszarze, którego szkolenia dotyczyły.

Kluczowym jednak jest tworzenie świadomości wśród przedstawicieli samorządów, którzy nie uczestniczyli w projektach. Z uwagi na zdiagnozowaną silną barierę mentalnościową podejmowano w poszczególnych projektach różne działania mające na celu podniesienie świadomości i stworzenie potrzeby rozwijania kompetencji w zakresie tworzenia instytucji opieki dla dzieci do lat 3. Organizowano spotkania i konferencje dla przedstawicieli samorządów, mające na celu zrekrutowanie potencjalnych uczestników projektów. Nawet w przypadku niepowodzeń rekrutacyjnych osoby uczestniczące w tego typu spotkaniach zdobywały pewnego rodzaju wiedzę o roli i potrzebie organizowania instytucji opieki dla dzieci dla lat 3. Nie należy jednak zakładać, że wzrost świadomości w tej grupie osiągnął znaczący poziom.

3.5.3 Wykorzystywanie doświadczeń Projektodawców w przyszłej perspektywie finansowej

Doświadczenia Projektodawców realizujących projekty w ramach perspektywy finansowej 2014-2020 należy uwzględnić przy planowaniu działań na następny okres finansowania. Jednak w celu wskazania zakresu dobrych praktyk możliwych do wykorzystania w przyszłych projektach o zbliżonej tematyce i grupach docelowych należy przeprowadzić badanie ewaluacyjne tych projektów uwzględniające perspektywę i opinię Projektodawców. Na podstawie zapisów wniosków sprawozdawczych i wniosków końcowych z realizacji projektów nie sposób wskazać skuteczność podejmowanych działań. Zapisy wniosków są bardzo ograniczone i zawierają tylko pewnego rodzaju informacje nie pozostawiając miejsca za dodatkowe opisy i oceny.

W oparciu o niniejszą analizę można wskazać natomiast główne problemy i trudności realizacyjne, których minimalizowanie należałoby uwzględnić w przyszłej perspektywie finansowej. Znając pojawiające się trudności realizacyjne należy w przyszłej perspektywie położyć większy nacisk

na działania informacyjno-promocyjne, aby maksymalnie zniwelować pojawiające się problemy rekrutacyjne. Należy także większy nacisk położyć na dopasowanie harmonogramów realizacji projektów do dyspozycyjności i specyfiki grup docelowych, np. nieplanowanie działań w okresie wyborów samorządowych, gdy grupą uczestnika są samorządowcy.

Uwzględnione przez Projektodawców w dokumentacji bariery i trudności realizacyjne można ująć w kilka grup:

1) **bariery mentalnościowe**, wśród których należy wyróżnić przede wszystkim:

- niska wiedza przedstawicieli samorządów o roli i znaczeniu tworzenia instytucji opieki dla dzieci w wieku do lat 3,
- brak wiedzy na temat możliwości rozwoju tych form opieki,
- brak świadomości wpływu, jaki mają te formy opieki na możliwość godzenia życia zawodowego z rodzinnym opiekunów dzieci oraz równości szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym w dostępie do zatrudnienia i rozwoju kariery,
- niska świadomość pracowników urzędów dotycząca aktywizacji zawodowej kobiet po urodzeniu dziecka,
- brak świadomości dotyczącej korzyści, jakie daje powstawanie instytucji opieki w gminie w perspektywie długofalowej,
- brak osób (pracowników gmin i jednostek organizacyjnych) oddelegowanych do zajmowania się zadaniem z zakresu zapewnienia opieki nad dziećmi do lat 3; brak komórek organizacyjnych i osób odpowiedzialnych za ich funkcjonowanie,
- myślenie stereotypowe – przekonanie wśród przedstawicieli władz, że matki do lat 3 powinny zostawać w domu z dziećmi, postrzeganie tego typu placówek tylko jako miejsca opieki, nie jako miejsca wczesnej edukacji,
- brak motywacji do podnoszenia kompetencji i uzyskania wiedzy w zakresie rozwoju form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3,
- utrudniony dostęp do profesjonalnych szkoleń w zakresie rozwoju form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3,

2) **trudności związane z organizacją opieki**

- niska wiedza pracowników gmin na temat możliwości jakie daje ustawa (brak wykwalifikowanej kadry), brak osób odpowiedzialnych za organizację opieki dla dzieci w wieku do lat 3 w strukturach urzędu,
- dość restrykcyjne regulacje budowlane, przeciwpożarowe i sanitarne, brak jasno określonych jednolitych standardów higieniczno-sanitarnych,
- brak odpowiednich lokalizacji na terenie gminy, które mogą spełnić rolę żłobka/klubu dziecięcego,
- brak oferty szkoleń w proponowanym zakresie, a w szczególności brak praktycznych wskazówek dotyczących etapów uruchomienia np. żłobka,

3) **problemy związane z finansowaniem**

- niska wiedza na temat możliwości finansowania dla istniejących i powstających form opieki dla dzieci w wieku do lat 3,
- inne pilniejsze potrzeby inwestycyjne,
- postrzeganie finansowania placówek jako wydatek, a nie jako inwestycję,

- brak środków finansowych na zorganizowanie niezbędnych szkoleń i podnoszenie kompetencji i wiedzy przedstawicieli władz samorządu gminnego i pracowników gminnych jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za rozwój form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3,
- 4) **bariery związane ze współpracą z podmiotami prywatnymi i pozarządowymi** w zakresie zlecenia zadań, realizacji projektów w formie partnerstwa publiczno-prywatnego,
- 5) **bariery związane z uczestnictwem w projekcie**
- brak środków finansowych na dojazd i zakwaterowanie podczas szkoleń realizowanych w dużym oddaleniu od miejsca zamieszkania,
 - bariery architektoniczne w przypadku osób niepełnosprawnych ruchowo i bariery związane z możliwością wykorzystania materiałów szkoleniowych i platformy e-learningowej przez osoby niedowidzące (zbyt mała czcionka, brak możliwości zmiany kontrastu, brak możliwości odsłuchania e-materiałów),
 - z uwagi na ilość obowiązków ograniczona możliwość udziału w rozbudowanych szkoleniach w godzinach pracy,
 - obawa przed dezorganizacją pracy.

Dużym wyzwaniem dla realizacji projektów w perspektywie 2014-2020 była pandemia COVID-19, która ograniczyła, a wręcz w dużym stopniu uniemożliwiła realizację szkoleń stacjonarnych. To doświadczenie powinno zostać uwzględnione w przyszłej perspektywie, np. poprzez zwiększenie elastyczności zaplanowanych działań i płynne przejście na inną formę realizacji szkoleń (zdalną, hybrydową).

Upowszechnianie projektów z zakresu wdrażania narzędzi wspierających przeciwdziałanie dyskryminacji w miejscu pracy i dostępie do zatrudnienia oraz równość szans płci w procesach podejmowania decyzji ekonomicznych w małych i średnich przedsiębiorstwach w kolejnej perspektywie finansowej

Zgromadzone dane ukazują występowanie potrzeby w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji w miejscu pracy i dostępie do zatrudnienia oraz równości szans płci. Kobiety wciąż są gorzej uposażane niż mężczyźni piastujący te same stanowiska, wymagające posiadania zbliżonych kompetencji i doświadczenia zawodowego oraz charakteryzujące się takim samym poziomem odpowiedzialności i zaangażowania w wykonywaną pracę. Uwidacznia się poprawa w zakresie dostępu kobiet do funkcji kierowniczych, ale i na tym poziomie wciąż występują bariery. Na obszar rynku pracy nadal znacznie oddziałują stereotypy płci, występuje luka wynagrodzeń i emerytur, a jak wskazują poprzednie etapy niniejszego badania wiele kobiet wciąż spotyka się z dyskryminacją ze względu na płeć w procesach rekrutacyjnych oraz przy przyznawaniu awansów lub innych bonifikat w zakładach pracy. Kobiety wciąż uznawane są za pracownika mniej pewnego, zagrażającego zaburzeniem płynności funkcjonowania przedsiębiorstwa w momencie odejścia na zwolnienie lekarskie z powodu ciąży, urlop macierzyński, rodzicielski czy wychowawczy oraz nieprzewidzianych nieobecności w pracy z powodu sparowania opieki nad chorującym dzieckiem. Dyskryminacja przejawia się przede wszystkim poprzez preferowanie mężczyzn w procesach rekrutacyjnych oraz pytanie w trakcie rozmów rekrutacyjnych o sytuację rodzinną i plany prokreacyjne kobiet, nieuwzględnianie kobiet w przydzielaniu awansów lub innych bonifikat związanych z wykonywaną pracą, pomijania kobiet przy delegowaniu na dodatkowe szkolenia i kursy podnoszące kompetencje zawodowe.

W ramach Działania 2.1 PO WER 2014-2020 realizowany jest tylko jeden projekt niepoświęcony szkoleniom mającym na celu podniesienie kompetencji podmiotów tworzących i prowadzących instytucje opieki nad dzieckiem do lat 3. Jest to realizowany przez Towarzystwo Oświatowe Ziemi Chrzanowskiej w Chrzanowie projekt pn. *Work & Life Balance Hub*. Złożone w nim cele to wzmocnienie stosowania zasady równości szans płci w zakresie dostępu do zatrudnienia i rozwoju kariery w małych przedsiębiorstwach zatrudniających od 10 do 49 pracowników włącznie, poprzez wdrożenie narzędzia w postaci Modelu WLBH jako narzędzia wspierającego przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na płeć w miejscu pracy i w dostępie do zatrudnienia. Przewidziane działania w projekcie to:

- przeprowadzenie pilotaży modelu WLBH,
- przeprowadzenie seminariów informacyjno-szkoleniowych na temat stosowania równości szans kobiet i mężczyzn w małych przedsiębiorstwach za pomocą modelu WLBH i narzędzi w nim ujętych,
- indywidualnego wsparcia merytorycznego i technicznego dla przedstawicieli małych przedsiębiorstw, którzy podejmą działania antydyskryminacyjne,
- utworzenie otwartej platformy e-learningowej dla wszystkich potencjalnych obiorców modelu WLBH.

Przywołane przykłady ukazują, że działania w obszarze wyrównywania szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy i w przedsiębiorstwach/instytucjach są niezbędne. A fakt realizacji tylko jednego projektu z tego obszaru w perspektywie finansowej 2014-2020 wskazuje na deficyty działań w tym zakresie oraz brak świadomości, jak podejmowanie takich działań jest istotne dla rozwoju społeczeństwa i umożliwienia godzenia życia zawodowego i rodzinnego, wyrównywania szans pomiędzy pracownikami. Problemem wpływającym na minimalną ilość zrealizowanych w tym obszarze projektów może być wskazana w ewaluacji innego projektu o podobnej tematyce bariera mentalnościowa przedsiębiorców, brak poczucia istotności podejmowania działań w tym obszarze i brak potrzeby wprowadzania zmian w przedsiębiorstwach. Istnieje więc silna potrzeba podejmowania działań w tym obszarze w kolejnych latach.

IV. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Analizując wyniki uzyskane w trakcie badań, należy stwierdzić, że Polki i Polacy generalnie chcą mieć dzieci: charakteryzuje ich tradycyjna postawa wobec rodziny, zarówno jeżeli chodzi o preferowany wzór związku (małżeństwo), jak i kwestie posiadania potomstwa. Społeczny odbiór rodzicielstwa jest także pozytywny: według badanych dziecko daje pełnię szczęścia, spełnienie życiowe i umacnia relację z partnerem. Współczesny wzór rodziny idealnej to według Polek i Polaków małżeństwo z dwójką dzieci, o czym świadczą także wyniki badania ilościowego, które pokazały, że większość rodziców jedynaków chciałaby w przyszłości powiększyć swoją rodzinę. Osoby posiadające dwoje lub troje dzieci w większości nie wiedzą lub nie chcą już mieć dzieci. Należy wysnuć wniosek, że najbardziej pożądanym wzorem rodziny jest model 2+2 (kobieta, mężczyzna i dwoje dzieci).

Tabela 18 Plany prokreacyjne rodziców

		A czy chciałby/aby P. powiększyć w przyszłości rodzinę?		
		chcę powiększyć rodzinę	nie wiem/ nie planuję świadomie dziecka	nie chcę powiększać rodziny
Ile ma Pan/Pani dzieci?	1 dziecko	63,4%	21,9%	14,7%
	2 dzieci	42,5%	32,6%	24,9%
	3 i więcej dzieci	40,4%	24,5%	35,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Pomimo dominujących postaw prorodzinnych, co piąty badany nie chce, nie wie lub nie planuje świadomie posiadania dziecka. Zrealizowane badania pozwoliły zidentyfikować główne obszary wpływające na różnicowanie się postaw prokreacyjnych Polek i Polaków. Do najważniejszych z nich należą:

1. Cechy społeczno-demograficzne badanych (wiek, poziom wykształcenia),
2. Czynniki finansowo-bytowe (poziom dochodów, sytuacja zawodowa, sytuacja mieszkaniowa),
3. Zinternalizowany system wartości i priorytety życiowe,
4. Czynniki rodzinne (w tym także doświadczenia związane z rodziną pochodzenia).

Wpływ na plany prokreacyjne Polek i Polaków ma przede wszystkim wiek. Osoby młode (18-24 letnie) częściej od osób starszych wyrażają chęć posiadania pierwszego dziecka jednak należy podkreślić, że plany te mają charakter długookresowy (odnoszący się raczej do dalekiej przyszłości). Jak wykazały badania, osoby młode za główny priorytet uznają te działania, które mają przygotować ich do dorosłego życia i zagwarantować uzyskanie ważnej dla nich stabilizacji życiowej. Priorytetem okazuje się zdobycie dobrego wykształcenia, posiadanie własnego mieszkania, rozwój zawodowy i osiągnięcie satysfakcjonującej sytuacji finansowej, dopiero potem zaś zdecydowanie się na posiadanie pierwszego dziecka.

Tabela 19 Postawy prokreacyjne Polek i Polaków w różnym wieku

		Czy chciałby/aby P. mieć dzieci w przyszłości?		
		chcę mieć dzieci	nie wiem/nie planuję dziecka świadomie	nie chcę mieć dziecka
wiek	18-24	72,2%	16,3%	11,5%
	25-29	68,5%	17,3%	14,2%
	30-40	50,9%	24,0%	25,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Na decyzję dotyczącą powiększenia swojej rodziny wpływa także wykształcenie: im jest ono wyższe, tym częściej Polki i Polacy deklarują chęć posiadania kolejnego dziecka. Osoby z wykształceniem niższym niż średnie częściej natomiast nie mają sprecyzowanych planów prokreacyjnych, nie wiedzą lub nie planują posiadania kolejnego dziecka w sposób świadomy. Co więcej, częściej od innych deklarują, że nie planowały w sposób świadomy posiadania pierwszego, lub/i kolejnego dziecka. Należy sądzić, że jest to ściśle związane po pierwsze z wiekiem badanych (osoby posiadające wykształcenie niższe niż średnie przeważnie są w wieku 18-19 lat, a więc nie mają jeszcze sprecyzowanych planów prokreacyjnych), a także z poziomem ich zarobków. Jak wykazała analiza, gospodarstwa domowe badanych posiadający wykształcenie wyższe najczęściej osiągają miesięczny dochód w wysokości od 6 000 do 8 000 zł brutto (w grupie osób z niższym wykształceniem – 4 000 do 6 000 zł brutto).

Tabela 20 Postawy prokreacyjne Polek i Polaków a poziom wykształcenia

		A czy chciałby/aby P. powiększyć w przyszłości rodzinę?		
		chcę powiększyć rodzinę	nie wiem/ nie planuję świadomie dziecka	nie chce powiększać rodziny
Wykształcenie	niższe niż średnie	32,6%	50,0%	17,4%
	średnie	47,2%	32,3%	20,4%
	wyższe	54,5%	25,0%	20,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Podobny wpływ na decyzje prokreacyjne mają czynniki zawodowe. Osoby pracujące lub/i uczące się częściej od innych deklarują, że chciałyby mieć dziecko w przyszłości, bezrobotne zaś nie są pewne, nie planują dziecka świadomie, lub w ogóle nie chcą go mieć. Należy uznać, że związane jest to z brakiem stabilności finansowej spowodowanej biernością zawodową. Polkom i Polakom trudno jest formułować i precyzować swoje plany dotyczące posiadania dziecka w sytuacji, w której nie posiadają odpowiedniej sytuacji finansowej zapewniającej ich rodzinie poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji. Z drugiej strony, osoby, które pracują zawodowo, dostrzegają potrzebę lepszego łączenia życia zawodowego z życiem rodzinnym, zwracając tym samym uwagę na to, że dojazdy, praca w stałych godzinach, a także ograniczenia w dostępie do żłobków i przedszkoli negatywnie wpływają na decyzje o powiększeniu rodziny.

Tabela 21 Postawy prokreacyjne Polek i Polaków a ich sytuacja zawodowa/edukacyjna

		Czy chciałby/aby P. mieć dzieci w przyszłości?		
		Chcę mieć dzieci	nie wiem/nie planuję dziecka świadomie	nie chcę mieć dziecka
Sytuacja zawodowa lub/i edukacyjna	pracujący lub/i uczący się	62,4%	19,3%	18,4%
	nie pracujący i nie uczący się	47,4%	30,3%	22,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Sytuacja finansowo-bytowa wpływa, podobnie jak poziom wykształcenia, na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków. Należy zaznaczyć, że Polacy są świadomi czynników, które mogłyby wpłynąć na ich plany prokreacyjne, innymi słowy, wiedzą jakie obszary powinny ulec zmianie, aby mogli rozważyć posiadanie potomstwa. Co ciekawe, to właśnie osoby pracujące lub/i uczące się częściej wskazywały na czynniki, które mogłyby wpłynąć na ich decyzję o posiadaniu potomstwa. Kobiety i mężczyźni niepracujący i nieuczący się najczęściej stwierdzali, że nic nie mogłoby zmienić ich planów. Do najważniejszych¹⁶ czynników należą wyższe zarobki (zarówno badanych jak i ich partnerów), poprawa warunków mieszkaniowych (np. własne lub większe mieszkanie) oraz polepszenie systemu opieki zdrowotnej, w tym specjalistycznej, pediatrycznej, przy czym należy sądzić, że dotyczy to także zwiększenia dostępu do państwowej opieki zdrowotnej. Wysokie koszty badań i wizyt lekarskich oferowanych przez niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej często bowiem przewyższają możliwości finansowe osób, nawet tych, które pracują. Dostęp do publicznej służby zdrowia bywa natomiast ograniczony, szczególnie jeżeli chodzi o opiekę specjalistyczną. Najczęściej jednak barierą w podjęciu decyzji o posiadaniu dziecka są niewystarczające, nieodpowiednie warunki mieszkaniowe, mieszkanie z rodzicami, brak środków finansowych na wynajęcie mieszkania lub posiadanie za małego mieszkania.

Tabela 22 Czynniki mogące mieć wpływ na postawy prokreacyjne Polek i Polaków posiadających różną sytuację zawodową i edukacyjną

		Moje wyższe zarobki			Lepsze warunki mieszkaniowe			Lepszy system opieki zdrowotnej		
		nie mogłoby wpłynąć	nie wiem/trudno powiedzieć	mogłoby wpłynąć	nie mogłoby wpłynąć	nie wiem/trudno powiedzieć	mogłoby wpłynąć	nie mogłoby wpłynąć	nie wiem/trudno powiedzieć	mogłoby wpłynąć
Sytuacja zawodowa lub/i edukacyjna	pracujący lub/i uczący się	43,9%	17,5%	38,7%	40,3%	13,3%	46,4%	37,9%	22,7%	39,3%
	nie pracujący i nie uczący się	50,0%	36,1%	13,9%	44,4%	27,8%	27,8%	50,0%	33,3%	16,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

¹⁶ Wybrane czynniki społeczno-ekonomiczne, istotne statystycznie na poziomie $p < 0,05$. Pominięto wyniki nieistotne statystycznie.

Nie należy także pomijać istotnego wpływu osobistych wartości, priorytetów życiowych na kształtowanie się postaw prokreacyjnych. Osoby, których celem jest posiadanie dużej ilości pieniędzy, bogate życie towarzyskie, święty spokój, wolność, lub podróżowanie, częściej wskazują na to, że nie chcą mieć dzieci, niż osoby kierujące się tradycyjnymi wartościami (takimi jak rodzina, Bóg, wiara). Co więcej, spośród kobiet i mężczyzn, którzy deklarują, że nie chcieliby mieć potomstwa, dominuje przekonanie, że wynika to z ich własnego podejścia, wyrażającego się poprzez stwierdzenie „nie czuję potrzeby posiadania dziecka”.

Tabela 23 Priorytety życiowe a postawy prokreacyjne Polek i Polaków

		Czy chciałaby/by P. mieć dzieci w przyszłości?		
		Chcę mieć dzieci	nie wiem/nie planuję dziecka świadomie	nie chcę mieć dziecka
Proszę wymienić 3 główne priorytety życiowe	Założenie rodziny	56,7%	13,7%	8,4%
	Posiadanie dzieci	25,3%	4,7%	0,7%
	Posiadanie dużej ilości pieniędzy	17,2%	15,7%	28,4%
	Podróżowanie	15,6%	22,6%	31,4%
	Zdobycie dobrego wykształcenia	12,0%	13,9%	11,4%
	Rozwój zawodowy	19,9%	21,3%	11,1%
	Bogate życie towarzyskie	5,6%	9,1%	13,2%
	Udzielanie się społecznie	2,4%	5,3%	3,5%
	Samorozwój, rozwijanie swoich pasji i zainteresowań	37,5%	52,8%	41,2%
	Wolność, niezależność	23,8%	46,5%	51,0%
	Stabilizacja, pewność jutra	46,5%	41,1%	50,7%
	Wiara, Bóg święty spokój	19,6%	18,8%	7,6%
	14,4%	30,5%	37,0%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Analizując wypowiedzi badanych dotyczące ich priorytetów życiowych dostrzec można także, że często postrzegają oni dzieci jako utrudnienie, które ograniczyłoby lub nawet uniemożliwiłoby realizację ich życiowych planów. Osoby, dla których najważniejszy jest ich spokój, najczęściej ze wszystkich innych zwracały uwagę na to, że nie chcą mieć dziecka, ponieważ wpłynęłoby to na ich wolność i niezależność. Podobnie badani, dla których celem jest posiadanie dużej ilości pieniędzy, częściej od innych wskazywali na to, że dziecko byłoby dla nich zbyt dużym obciążeniem finansowym. Osoby ceniące rozwój zawodowy i bogate życie towarzyskie argumentując swoją decyzję o nieposiadaniu dziecka częściej natomiast deklarowały chęć skupienia się na sobie i swoich potrzebach.

Na decyzje prokreacyjne wpływa także aktualna sytuacja rodzinna badanych oraz doświadczenia związane z rodziną pochodzenia. Badania wykazały, że typ związku realizowanego przez Polki i Polaków ma silny wpływ na ich plany dotyczące posiadania dzieci. Zdecydowana większość osób, które są w związku małżeńskim chciałaby w przyszłości powiększyć swoją rodzinę. Podobnie, jeżeli chodzi o osoby planujące w przyszłości zawarcie związku małżeńskiego - częściej wskazują

one na to, że planują posiadanie dzieci. Należy sądzić, że związane jest to przede wszystkim z przyjętymi, tradycyjnymi postawami wobec rodziny, odzwierciedlonymi w preferowanym wzorze rodziny, jaką jest dwoje małżonków posiadających jedno lub najlepiej dwoje dzieci.

Tabela 24 Typ związku a postawy prokreacyjne Polek i Polaków

		Czy chciałaby/by P. mieć dzieci w przyszłości?		
		Chcę mieć dzieci	nie wiem/nie planuje dziecka świadomie	nie chcę mieć dziecka
W jakim jest P. związku?	w związku małżeńskim	71,8%	11,5%	16,8%
	w konkubinacie	64,8%	18,6%	16,6%
	nie jestem w związku	53,1%	25,4%	21,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Rodzina pochodzenia Polek i Polaków kształtuje ich przyszły wzór życia rodzinnego. Osoby, które doświadczyły w młodym wieku rozstania rodziców, rozwodu, były wychowywane tylko przez jednego opiekuna, częściej nie wiedzą lub nie chcą mieć dzieci. Doświadczenie nieszczęścia rodziców ma również duży wpływ na kształtowanie się postaw prokreacyjnych. Kobiety i mężczyźni twierdzą, że ich rodzice nie byli szczęśliwi, są bardziej skłonni do rezygnowania z posiadania potomstwa niż osoby przekonane o szczęściu ich opiekunów. Podobnie badani, których rodzice pozostawali w związku kohabitacyjnym lub w ogóle nie mieli partnera/ partnerki częściej od innych nie planują posiadania dziecka. Wielkość rodziny pochodzenia także może mieć wpływ na postawy prokreacyjne Polek i Polaków. Jak wykazały badania, osoby posiadające rodzeństwo częściej od innych deklarują, że mają dziecko, lub chcieliby zostać rodzicami w przyszłości.

Tabela 25 Wpływ posiadania rodzeństwa na ilość posiadanych dzieci

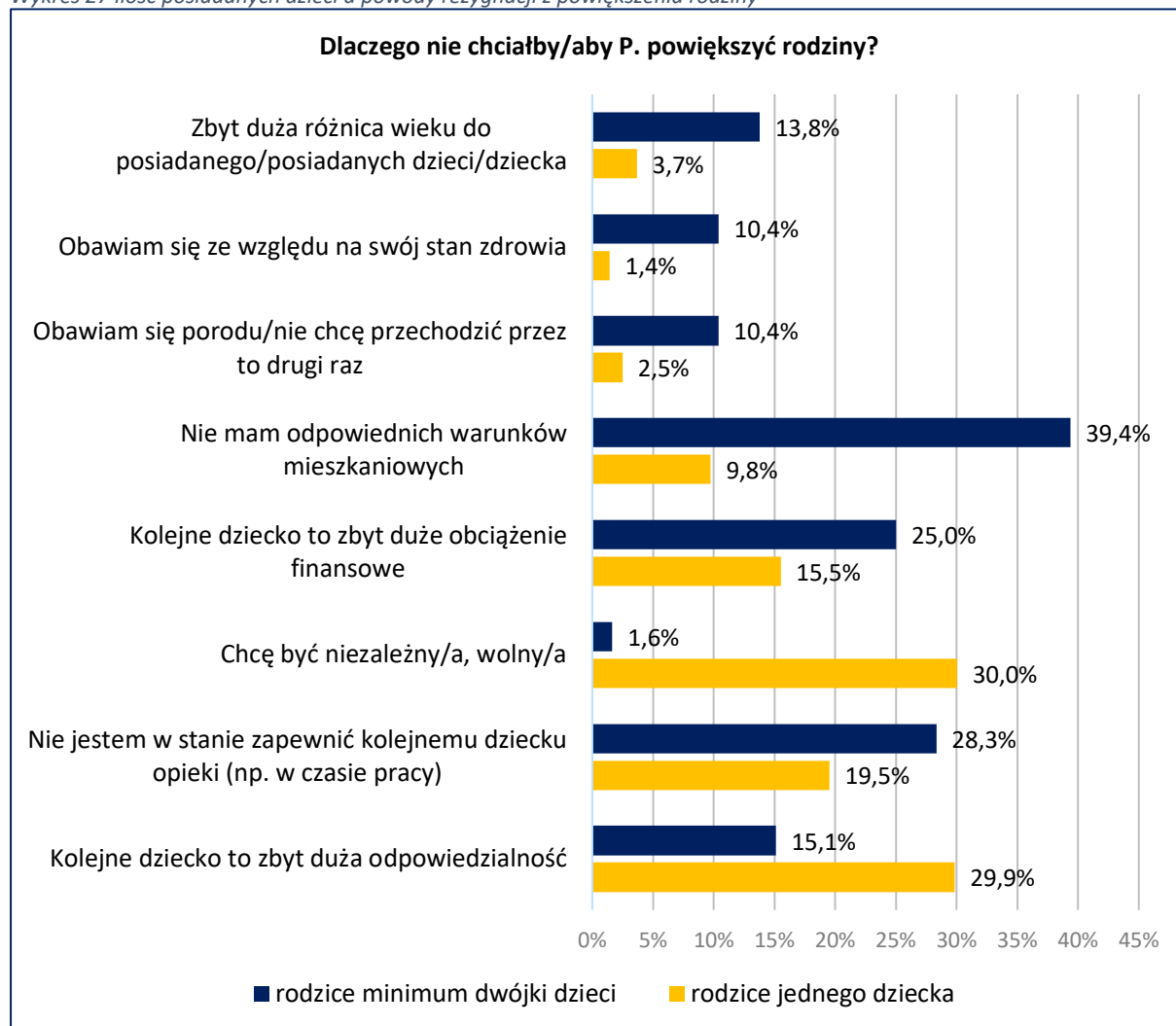
		Ile ma P. dzieci?			
		nie mam dzieci	1 dziecko	2 dzieci	3 i więcej dzieci
Czy posiada P. rodzeństwo?	Tak	50,9%	28,9%	15,4%	4,9%
	Nie	67,5%	21,8%	6,8%	4,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Należy w tym miejscu także zaznaczyć, że rodzice jedynaków doświadczają często odmiennych problemów i barier związanych z wychowaniem i opieką nad dzieckiem, niż rodzice dwójki lub trójki dzieci. Różnice dostrzec można także analizując powody, dla których rodzice nie chcą już powiększać swojej rodziny. Osoby posiadające jedno dziecko zdecydowanie częściej argumentowali swoją decyzję chęcią bycia niezależnym i wolnym, a także dwukrotnie częściej wskazywali na to, że kolejne dziecko wiąże się ze zbyt dużą odpowiedzialnością. Polki i Polacy posiadający minimum dwoje dzieci częściej doświadczali natomiast problemów związanych z nieodpowiednimi warunkami mieszkaniowymi,

a także ogólną sytuacją finansową i opiekuńczo-wychowawczą (brak możliwości zapewnienia kolejnym dzieciom opieki w czasie pracy), które utrudniają podjęcie decyzji o kolejnym dziecku.

Wykres 27 Ilość posiadanych dzieci a powody rezygnacji z powiększenia rodziny



Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników CAWI, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

Biorąc pod uwagę powyższe wnioski, przyszłe działania podejmowane przez podmioty odpowiedzialne za kształtowanie polityki rodzinnej powinny skupiać się przede wszystkim na trzech podstawowych obszarach: wprowadzeniu przepisów, które umożliwiłyby rodzicom łączenie pracy zawodowej i opieki nad dzieckiem; wsparcie mieszkaniowe obecnych i przyszłych rodziców; aktywizacji zawodowej rodziców oraz zabezpieczeniu ich interesów poprzez ochronę przed degradacją i zwolnieniem; działaniach o charakterze informacyjnym. Szczegółowe wnioski z badania, wraz z rekomendacjami i proponowanymi działaniami zaprezentowane zostały w poniższej tabeli.

Tabela 26 Wnioski z badania i wynikające z nich rekomendacje

Wniosek	Rekomendacja	Działania w ramach rekomendacji	Adresaci
<p>1. Polki i Polacy realizują różne wzory rodzicielstwa, szczególnie jeżeli chodzi o opiekę nad małym dzieckiem do lat 3: niektórzy z nich preferowaliby pozostanie w domu i sprawowanie opieki nad swoim małym dzieckiem, inni natomiast jak najszybszy powrót na rynek pracy.</p>	<p>Wprowadzenie takich rozwiązań, które umożliwiłyby rodzicom realizowanie preferowanego wzoru życia rodzinnego w pierwszych latach życia dziecka.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie przepisów i wsparcia finansowego dla tych rodziców, którzy chcą opiekować się dzieckiem do ukończenia przez nie 3 roku życia. Wprowadzenie celowego wsparcia finansowego, które może być wydatkowane wyłącznie na koszty związane ze sprawowaniem opieki nad dzieckiem (wynajęcie opiekunki, niani, opłata żłobka lub utrzymanie matki/ojca dziecka) oraz kierowane do rodzin, w którym przynajmniej jeden z rodziców jest aktywny zawodowo (nie dotyczy rodziców samotnie wychowujących dziecko). • Wsparcie dla matek lub ojców, którzy decydują się na powrót na rynek pracy: wprowadzenie celowego wsparcia finansowego/dofinansowania na opłatę żłobka lub prywatnej opieki dla dziecka do lat 3, w sytuacji, kiedy samotny rodzic lub oboje rodziców pracuje zawodowo. • Zwiększenie ilości żłobków i przedszkoli. • Wydłużenie godzin pracy żłobków i przedszkoli, w tym także organizacja dodatkowych zajęć świetlicowych. 	<p>Obszar polityki demograficznej</p> <p>Obszar polityki zatrudnienia</p> <p>Jednostki samorządu terytorialnego</p>

Wniosek	Rekomendacja	Działania w ramach rekomendacji	Adresaci
<p>2. Polki i Polacy poświęcają większość swojego czasu na pracę zawodową, doświadczają tym samym problemów związanych z łączeniem kariery zawodowej oraz życia rodzinnego.</p>	<p>Wprowadzenie takich rozwiązań, które pozwoliłyby równoważyć czas spędzany w pracy oraz czas poświęcany na życie rodzinne.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie przepisów umożliwiających kobietom i mężczyznom posiadającym małe dziecko (do lat 3) pracę w trybie hybrydowym (mieszanym) lub przejście na pracę zdalną (o ile charakter wykonywanej pracy to umożliwia). • Wprowadzenie przepisów umożliwiających rodzicom sprawującym opiekę nad dzieckiem w wieku do 6 lat na skrócenie czasu pracy lub dostosowanie godzin wykonywanej pracy do indywidualnych potrzeb rodziców. • Alternatywnie wprowadzenie przepisów umożliwiających rodzicom pracę w trybie zadaniowym (o ile charakter pracy dopuszcza wykonywanie obowiązków w niestandardowych godzinach), co umożliwiłoby im dostosowanie grafiku do potrzeb dziecka (np. odbiór dziecka ze żłobka, przedszkola) przy jednoczesnym zachowaniu efektywności wykonywanej pracy. • Umożliwienie rodzicom pracy w trybie zdalnym/zadaniowym a także trybie mieszanym (np. praca stacjonarna przez 3 dni w tygodniu – praca zdalna przez pozostałe dwa dni). Dostosowanie stanowisk pracy (o ile to możliwe) do pracy zdalnej (wyposażenie w przenośny sprzęt, komputer, telefon służbowy). 	<p>Obszar polityki zatrudnienia</p> <p>Pracodawcy</p>

Wniosek	Rekomendacja	Działania w ramach rekomendacji	Adresaci
<p>3. Jedną z barier utrudniających podjęcie decyzji o posiadaniu dziecka/ powiększeniu rodziny jest sytuacja mieszkaniowa Polek i Polaków.</p>	<p>Wprowadzenie rozwiązań mających na celu ułatwienie obecnym lub przyszłym rodzinom zakup pierwszego mieszkania lub rozbudowę/remont już posiadanego domu. Dopasowanie rodzaju wsparcia do potrzeb różnych rodzin (posiadających jedno, dwoje lub troje i więcej dzieci).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie programu, który umożliwiłby przyznanie dofinansowania na wkład własny do kredytu hipotecznego (na zasadach częściowo zwrotnej pożyczki) dla osób pozostających w związkach formalnych i nieformalnych i planujących posiadanie dziecka. • Wprowadzenie dofinansowania na zakup lub rozbudowę domu dla rodzin posiadających jedno lub dwoje dzieci. • Wprowadzenie jednorazowego bonu mieszkaniowego (wsparcia finansowego) dla rodzin wielodzietnych, bez względu na ich aktualną sytuację mieszkaniową. Umożliwienie rodzinom wielodzietnym wykorzystanie bonu także na spłaty wcześniejszych zobowiązań hipotecznych (np. kredytu hipotecznego). 	<p>Obszar polityki mieszkaniowej</p>

Wniosek	Rekomendacja	Działania w ramach rekomendacji	Adresaci
<p>4. Polki i Polacy odkładają decyzje o posiadaniu dziecka lub powiększeniu swojej rodziny także z powodu niestabilnej sytuacji zawodowo-finansowej. Co więcej, niepracujące Polki i Polacy częściej deklarują, że nie chcą mieć dzieci, niż osoby, które są aktywne zawodowo. Istnieje więc związek między planami prokreacyjnymi a sytuacją zawodową badanych.</p>	<p>Aktywizacja zawodowa kobiet i mężczyzn oraz promowanie aktywności zawodowej. Zapewnienie obojgu rodzicom stabilności zatrudnienia w okresie kluczowych, pierwszych lat życia dziecka.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uregulowanie kwestii związanej z umowami cywilnoprawnymi (umowy zlecenia, umowy o dzieło), oraz umowami na czas określony, szczególnie w kwestii trudności z uzyskaniem umowy o pracę na czas nieokreślony. Wprowadzenie dodatkowych kontroli pracodawców, w celu ewentualnej weryfikacji zasadności oferowania tego rodzaju umów. • Wprowadzenie zasiłku macierzyńskiego/ojcowskiego obliczanego od dochodów partnera/ki. • Objęcie prawną ochroną przed zwolnieniem lub degradacją w pracy ojców dzieci, aż do ukończenia przez dzieci pierwszego roku życia. • Wprowadzenie wyższych ulg podatkowych na dziecko/dzieci, jeżeli oboje rodziców (lub jeden rodziców samotnie wychowujący dziecko) pracuje zawodowo. Alternatywnie wprowadzenie dodatkowego świadczenia pieniężnego dla rodzin z dzieckiem, w których oboje partnerów pracuje zawodowo. • Wprowadzenie dodatkowych ulg podatkowych dla pracodawców, którzy zdecydują się na kontynuowanie zawartej umowy o pracę z rodzicem, którego dziecko nie ukończyło 3 roku życia, a który powrócił do pracy po przysługującym mu urlopie rodzicielskim, co zapewniłoby rodzicom dodatkową ochronę przed zwolnieniem. 	<p>Obszar polityki zatrudnienia</p> <p>Obszar polityki demograficznej</p> <p>Obszar polityki pomocy społecznej/zabezpieczenia społecznego</p> <p>Obszar polityki zatrudnienia (pośrednio także pracodawcy)</p>

Wniosek	Rekomendacja	Działania w ramach rekomendacji	Adresaci
<p>5. Polki i Polacy tym chętniej podejmują decyzję o posiadaniu dziecka, im ich związek uczuciowy jest bardziej egalitarny.</p>	<p>Promowanie egalitarnego wzoru relacji między partnerami, opierającego się na podejściu równościowym i przyznającym równy status społeczny kobiecie i mężczyźnie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uwzględnienie w przyszłych programach/działaniach i projektach demograficznych rozwiązań kierowanych zarówno do matek/kobiet jak i ojców/mężczyzn. Podkreślanie roli obojga rodziców w procesie wychowania i opieki nad dzieckiem. • Promowanie (np. poprzez kampanię zwiększającą świadomość społeczną) praw i przywilejów ojców, związanych np. z wykorzystaniem urlopu ojcowskiego, ze szczególnym uwzględnieniem korzyści emocjonalnych (związanych z tworzeniem i umacnianiem więzi rodzinnych) wynikających ze współdzielenia opieki nad dzieckiem. 	<p>Wszystkie obszary polityki społecznej</p>

Wniosek	Rekomendacja	Działania w ramach rekomendacji	Adresaci
<p>6. Wiele Polek, (szczególnie tych, które ukończyły 35 rok życia) nie decyduje się na dziecko ze względu na obawy związane ze swoim stanem zdrowia lub nieodpowiednim wiekiem.</p>	<p>Poprawa profilaktyki ogólnozdrowotnej i zwiększenie dostępu do opieki zdrowotnej dla osób w wieku prokreacyjnym, oraz poprawa uwarunkowań umożliwiających nie odkładanie decyzji o posiadaniu dziecka.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ułatwienie dostępu do badań specjalistycznych oraz prenatalnych • rozwój profilaktyki ogólnozdrowotnej kobiet i mężczyzn w wieku prokreacyjnym • Kampania informacyjna promująca i zwiększająca wiedzę na temat dostępnych form opieki okołoporodowej, specjalistycznej, a także badań prenatalnych finansowanych przez Narodowy Fundusz Zdrowia. • Wprowadzenie narzędzi (wdrożenie działań wymienionych we wcześniejszej części rekomendacji) umożliwiających kobietom i mężczyznom uzyskanie stabilnej sytuacji finansowej, mieszkaniowej i zawodowej, co może w rezultacie spowodować, że nie będą oni odkładać decyzji o posiadaniu pierwszego lub kolejnego dziecka. 	<p>Obszar polityki ochrony zdrowia</p> <p>Każdy z obszarów polityki społecznej</p>

EFEKTY WPROWADZONYCH DZIAŁAŃ

1. Wsparcie rodziców w kluczowych dla nich obszarach życia. Umożliwienie im łatwiejszego pogodzenia życia zawodowego z życiem rodzinnym (poprzez elastyczne formy pracy), co umożliwiłoby im realizowanie preferowanego stylu życia, a także zwiększyłyby ilość czasu poświęcanego rodzinie, co umocniłoby relacje i więzi wewnątrzrodzinne.
2. Zwiększenie subiektywnie odczuwanego poczucia bezpieczeństwa poprzez wprowadzenie dopasowanych narzędzi zapewniających pracującym rodzicom wsparcie finansowe, stabilność zatrudnienia oraz ochronę przed zwolnieniem i degradacją, szczególnie w okresie 3 lat od urodzenia dziecka.
3. Zaspokojenie istotnych potrzeb mieszkaniowych Polek i Polaków, co pozwoliłoby im na realizowanie lub przyspieszenie ich planów prokreacyjnych oraz zapewniłoby warunki niezbędne do powiększenia rodziny.
4. Zwiększenie świadomości społecznej oraz kształtowanie postaw prorodzinnych poprzez kampanie informacyjne, dotyczące różnych obszarów życia rodzinnego, a także opieki zdrowotnej i prenatalnej.

Źródło: opracowanie własne, ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku

V. ANEKS

5.1 Bibliografia

Literatura przedmiotu:

Holly R., Postawa (i hasła korespondujące), słownik psychologiczny, Wiedza Powszechna;

Piotrowska D., 1998, Styl życia. Uwagi ogólne, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia z Nauk Społecznych Z.13;

Szczepański J., 1970, Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe;

Wojciszke, B. (2003), Postawy i ich zmiana. w: J. Strelau (red.), Psychologia. Podręcznik akademicki. T. 3: Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej, GWP.

Dane źródłowe (dostęp online):

Dane demograficzne, dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stand-istruktura-w-przekroju-terytorialnym-stand-w-dniu-30-06-2019,6,26.html#>

Dokumenty podlegające analizie Desk Research (V Etap badania):

- **Programy operacyjne i ich analizy:**
 - Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020;
 - Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020;
 - Wnioski o dofinansowanie projektów w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020 Priorytet II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Działanie 2.1 Równość szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego;
 - Wnioski o płatność projektów w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020 Priorytet II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Działanie 2.1 Równość szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego;
 - dane z systemu SOWA zawierające zakładane i zrealizowane wskaźniki rezultatu i produktu projektów w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020 Priorytet II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Działanie 2.1 Równość szans mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach,

w tym w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego;

- Regionalne Programy Operacyjne na lata 2014-2020;
 - Szczegółowe Opisy Osi Priorytetowych Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2014-2020;
 - Lista projektów realizowanych z Funduszy Europejskich w Polsce w latach 2014-2020;
 - Sprawozdanie z wdrażania Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój w 2018 r., a także za lata poprzednie;
 - Analiza sytuacji województw w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego w latach 2015-2017;
 - Poradnik dotyczący zasady równości szans kobiet i mężczyzn w funduszach unijnych na lata 2014-2020;
 - Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020;
 - Równość szans w ramach funduszy unijnych w latach 2014 -2020;
 - Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Ewaluacja działań podejmowanych w zakresie opieki nad dziećmi do lat 3 i usług opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci do lat 6 w ramach RPO WK-P 2014 – 2020, Toruń 2019;
 - Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2021-2030
- **Raporty i inne opracowania dot. równości szans kobiet i mężczyzn**
 - Program „Maluch+”;
 - Raport - Rodzina najlepszą inwestycją;
 - Sprawozdania Rady Ministrów z realizacji ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 na lata 2014-2019;
 - *Równość szans kobiet na rynku pracy – aspekty teoretyczne i empiryczne*, J. Sawicka, M. Chciałowski, P. Stolarczyk, P. Trębska, , SGGW, 2017;
 - *Żłobki i kluby dziecięce w 2019 r.*, GUS, 2020;
 - *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, GUS, 2018;
 - *Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS. Raport końcowy*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2020;
 - *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego*, Komisja Europejska, Bruksela 2017;
 - *Jak zwiększyć aktywność zawodową kobiet w Polsce?*, Iga Magda, Instytut Badań Strukturalnych, 2020;
 - Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3;
 - *Równość kobiet i mężczyzn w procesach podejmowania decyzji ekonomicznych – narzędziem zmiany społecznej*, TNS POLSKA dla Departamentu Analiz Ekonomicznych i Prognoz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2015;
 - *Sytuacja kobiet i mężczyzn na rynku pracy w 2019 roku*, MRPiPS, 2020;
 - *Stop dyskryminacji*, Państwowa Inspekcja Pracy, 2015;
 - *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego*, Komisja Europejska, Bruksela 2017;

- *Jak realizować zasadę równości szans kobiet i mężczyzn w projektach finansowanych z funduszy europejskich 2014-2020;*
- *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2018 roku, GUS 2019;*
- *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2019 roku, GUS 2020;*
- *Życie kobiet i mężczyzn w Europie. Portret statystyczny. Edycja 2018, GUS 2018;*
- *Sytuacja polskich rodzin i oceny polityki, red. M.Grabowska, M. Omyła-Rudzka, B. Roguska, Rodzina PLUS., Warszawa 2017;*
- *Środowisko rodzinne jako czynnik warunkujący rozwój dziecka, J. Skibska, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2012;*
- *Środowisko rodzinne a przystosowanie dziecka w młodszym wieku szkolnym, E. Jackowska E, PWN, Warszawa 1980;*
- *Przywiązanie, J. Bowlby, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007;*
- *Dziecko do lat trzech w systemie opieki i edukacji – źródła wsparcia i zagrożeń, H. Krauze-Sikorska, K.Kuszek, G.Rura, K.Sadowska, UAM, Poznań 2016,*
- *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy, CBOS, 2018*
- *Współczesne Polki i Polacy: nowe role, nowe wyzwania (2018), HENKEL*
- *A. Walczak, Matka w roli strażniczki: współczesne wielkomięskie ojcostwo wobec zjawiska maternal gatekeeping, Pedagogika Społeczna nr 4 (74), 2019*
- *Niania czy żłobek. Oto jest pytanie, M. Buchnat dr, w: Życie uniwersyteckie UAM nr 7/8 (323/324) lipiec/sierpień 2020*
- *Diagnoza funkcjonowania społeczno-emocjonalnego dziecka w wieku od 1,5 do 5,5 lat, M. Czub (red.), Instytut Badań Edukacyjnych 2014*

Portale internetowe wykorzystane do analizy Social Listening:

lp	Fora internetowe	Portale społecznościowe	Blogi	Media społecznościowe
1	gazeta.pl	wykop.pl	bezprawnik.pl	Facebook
2	f.kafeteria.pl	fakty.interia.pl	pepsieliot.com	Twitter
3	wizaz.pl	motoryzacja.interia.pl	mumandthecity.pl	Instagram
4	vinted.pl	biznes.interia.pl	oczekujac.pl	
5	abczdrowie.pl	mamdziecko.interia.pl	mataja.pl	
6	pytania.abczdrowie.pl	pudelek.pl	blogmedia24.pl	
7	vitalia.pl	wp.pl	makelifeeasier.pl	
8	ovufriend.pl	papilot.pl	blogojciec.pl	
9	netkobiety.pl	pomponik.pl	antyweb.pl	
10	forumprawne.org	wysokieobcasy.pl	tekstualna.pl	
11	internetnews.net.pl	anonimowe.pl	ptr17.blogspot.com	
12	fajnamama.pl	o2.pl	fashionelka.pl	

13	ciazowy.pl	gosc.pl	matka-nie-idealna.pl	
14	modauroda.com.pl	money.pl	hafija.pl	
15	braciasamcy.pl	edziecko.pl	mamygadzety.pl	
16	facetpo40.pl	wyborcza.pl	moi-mili.pl	
17	klub.senior.pl	wyborcza.biz	spidersweb.pl	
18	lovi.pl	wiocha.pl	kreatywnaromantyczka.blogspot.com	
19	onet.pl	doxa.pl	galopujacymajor.wordpress.com	
20	dermicowo.pl	pch24.pl	omatkowariatko.pl	
21	ebobas.pl	dorzeczy.pl	oszczednicka.pl	
22	babyboom.pl	niezalezna.pl	mumslife.pl	
23	forum.parenting.pl	salon24.pl	zrzeda.blogspot.com	
24	swiatkobiocy.pl	nczas.com	jaskoweklimaty.pl	
25	rodzinko.pl	igryfino.pl	creamshine.blogspot.com	
26	familie.pl	forsal.pl	kobiecefianse.pl	
27	forum.gofin.pl	gazetaprawna.pl	nieperfekcyjnamama.pl	
28	forumginekologiczne.pl	wp.pl	homeandbaby.pl	
29	bellybestfriend.pl	starachowice-net.pl	mamapodprad.pl	
30	forumprzeciwdepresji.pl	styl.pl	niepanikuj.pl	
31	porady.egospodarka.pl	jarocinska.pl	scenki.blogspot.com	
32	forum.lca.pl	kresy.pl	jestemkobieta.com	
33	forum.interia.pl	wprost.pl	siewczyzametublog.blogspot.com	
34	torg.pl	wnp.pl	jakoszczedzacpieniadze.pl	
35	forum.alfaholicy.org	katowice24.info	antysocjalbis.blogspot.com	
36	forum.ops.pl	ocalsiebie.pl	marciniwuc.com	
37	forum.pomorska.pl	gloria.tv	blog.kopyra.com	
38	minskmaz.com	epoznan.pl	adaromanowska.blogspot.com	
39	forum.echodnia.eu	koduj24.pl	simplicite.pl	
40	forum.pclab.pl	sport.pl	naszemm.blogspot.com	
41	szosa.org	wm.pl	rekinfinansow.pl	
42	comperia.pl	trojmiasto.pl	pokolenieikea.com	
43	forum.poranny.pl	iswinoujscie.pl	volantification.pl	
44	ostrowiecnr1.pl		edwardkarpiakbzdetyblog.wordpress.com	
45	zdradzeni.info		wymuszonyblog.blogspot.com	

46	katolik.pl		poranek55.blogspot.com	
47	forum.gazetalubuska.pl		szafeczka.com	
48	4lomza.pl		technikaichimoku.pl	
49	specprawnik.pl		kowalczyk.blog.polityka.pl	
50	mojadroga.fora.pl		mamagerka.pl	
51	grupy.banzaj.pl			
52	fronda.pl/forum			
53	bmw-sport.pl			
54	polki.pl			
55	forumowisko.pl			
56	dojrzewamy.pl			
57	gdziepolek.pl			
58	forum.trojmiasto.pl			
59	body-factory.pl			
60	tomaszow.lub.pl			
61	rio.gov.pl			
62	forum.jaslo4u.pl			
63	biznesforum.nsv.pl			
64	www.psxextreme.info			
65	www.ojcowskastrona mocy.pl			
66	mama-psycholog.pl			
67	mamafizjoterapeuta.pl			
68	dermicowo.pl			

5.2 Spis tabel i wykresów

Tabele

Tabela 1 Struktura próby badawczej w badaniu FGI (etap II)	10
Tabela 2 Struktura próby badawczej w badaniu CAWI (etap III).....	11
Tabela 3 Struktura próby badawczej w badaniu FGI (etap IV)	13
Tabela 4 Określenia jakich używają Polki i Polacy do opisu obowiązków rodzinnych i domowych	22
Tabela 5 Określenia jakich używają Polki i Polacy do opisu obowiązków zawodowych	23
Tabela 6 Rodzaj związku a planowanie pierwszego dziecka	29
Tabela 7 Związek rodziców a postawy matrymonialne badanych	36
Tabela 8 Wpływ sytuacji rodziny pochodzenia na decyzje matrymonialne Polek i Polaków	36
Tabela 9 Związek rodziców a typ związku badanych.....	37
Tabela 10 Postawy Polek i Polaków wobec posiadania pierwszego dziecka	38
Tabela 11 Wpływ postaw prokreacyjnych na plany matrymonialne Polek i Polaków	40
Tabela 12 Typ związku a postawy prokreacyjne Polek i Polaków	41
Tabela 13 Powody, dla których Polki i Polacy nie chcą mieć dziecka	44
Tabela 14 Dochody polskich gospodarstw domowych	48
Tabela 15 Wpływ rodziny pochodzenia na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków (związek rodziców).....	51
Tabela 16 Wpływ rodziny pochodzenia na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków (szczęście rodziców)	52
Tabela 17 Wybrane priorytety życiowe osób posiadających i nieposiadających rodzeństwa	52
Tabela 18 Plany prokreacyjne rodziców.....	91
Tabela 19 Postawy prokreacyjne Polek i Polaków w różnym wieku	92
Tabela 20 Postawy prokreacyjne Polek i Polaków a poziom wykształcenia	92
Tabela 21 Postawy prokreacyjne Polek i Polaków a ich sytuacja zawodowa/edukacyjna.....	93
Tabela 22 Czynniki mogące mieć wpływ na postawy prokreacyjne Polek i Polaków posiadających różną sytuację zawodową i edukacyjną	93
Tabela 23 Priorytety życiowe a postawy prokreacyjne Polek i Polaków.....	94
Tabela 24 Typ związku a postawy prokreacyjne Polek i Polaków	95
Tabela 25 Wpływ posiadania rodzeństwa na ilość posiadanych dzieci.....	95
Tabela 26 Wnioski z badania i wynikające z nich rekomendacje	97

Wykresy

Wykres 1 Priorytety Polek i Polaków (kategorie ogólne)	16
Wykres 2 Charakter określeń używanych przez Polki i Polaków do opisu pracy zawodowej	17
Wykres 3 Postawy Polek i Polaków wobec zawarcia związku małżeńskiego i posiadania dzieci w przyszłości	18
Wykres 4 Czas poświęcany przez Polki i Polaków na pracę zawodową i/ lub naukę	20
Wykres 5 Znaczenie pracy zawodowej w życiu Polek i Polaków	23
Wykres 6 Priorytety życiowe Polek i Polaków.....	25
Wykres 7 Typ związku a posiadanie dzieci	28
Wykres 8 Stosunek Polek i Polaków do wybranych kwestii związanych z ich życiem osobistym	30

Wykres 9 Znaczenie i rola dzieci w opinii Polek i Polaków	31
Wykres 10 Powody, dla których Polki i Polacy zdecydowali się na zawarcie związku małżeńskiego.....	33
Wykres 11 Postawy Polek i Polaków (samotnych i żyjących w związkach nieformalnych) wobec zawarcia związku małżeńskiego	34
Wykres 12 Powody, dla których Polki i Polacy chcą zawrzeć związku małżeńskiego.....	35
Wykres 13 Postawy Polek i Polaków wobec kwestii posiadania kolejnego dziecka	39
Wykres 14 Hierarchia motywacji prokreacyjnych Polek i Polaków	42
Wykres 15 Wybrane priorytety życiowe Polek i Polaków w różnym wieku.....	45
Wykres 16 Powody zdrowotne, dla których Polki i Polacy nie chcą mieć dzieci	46
Wykres 17 Warunki jakie w opinii Polek i Polaków należy spełnić przed podjęciem decyzji o dziecku	47
Wykres 18 Wpływ powiększenia rodziny na sytuację zawodową Polek i Polaków.....	50
Wykres 19 Postawy prokreacyjne osób posiadających i nieposiadających rodzeństwa	52
Wykres 20 Czynniki, które mogłyby mieć wpływ na decyzje prokreacyjne Polek i Polaków	54
Wykres 21 Charakter wpływu powiększenia rodziny na sytuację zawodową Polek i Polaków.....	62
Wykres 22 Opinie Polek i Polaków dotyczące łączenia kariery zawodowej z życiem rodzinnym	63
Wykres 23 Formy opieki nad dzieckiem, które zdaniem Polek i Polaków powinny być dostępne	64
Wykres 24 Warunki niezbędne do powrotu partnerek/ żon Polaków na rynek pracy	67
Wykres 25 Warunki niezbędne do powrotu Polek na rynek pracy	68
Wykres 26 Hierarchia najważniejszych form wsparcia oferowanego przez państwo	72
Wykres 27 Ilość posiadanych dzieci a powody rezygnacji z powiększenia rodziny.....	96

5.3 Narzędzia badawcze

5.3.1 Matryca wykorzystana w badaniu Social Listening – I etap badania

Obszary badawcze	Pytania badawcze	Cięża				
		Treść wpisu (cytat)	Wiek	Płeć	Analiza sentymentu (P/N)	Źródło
1.1 Życie w doświadczeniach Polek i Polaków / Styl życia Polek i Polaków itp.	1. Jaki jest styl życia poszczególnych grup badanych, jak funkcjonują w rzeczywistości społeczno-rodzinno-zawodowej?					
	2. Ile czasu poświęcają na pracę zawodową, życie domowe, życie towarzyskie, realizację swoich zainteresowań?					
	3. * Jakie postawy posiadają wobec obowiązków zawodowych i rodzinnych? Jakich słów, określeń używają na ich opisanie?					
	4. * Jakich metafor używają w kontekście opisu swojego życia? Ich życie jest jak co (przedmiot, rzecz, proces)?					
	5. * Jakimi wartościami i zasadami kierują się w swoim życiu?					
	6. Jakie mają priorytety życiowe? Jak na tym tle wypada założenie/posiadanie rodziny oraz posiadanie dzieci?					
	<i>*Wpisy nieodpowiadające bezpośrednio na pytania badawcze, ale wpisujące się w dany obszar badawczy (1.1)</i>					
1.2 Postawy Polek i Polaków wobec rodziny	7. * Jakie postawy mają wobec rodziny? Jakie deklarują, a jakie realizują? Czym jest dla nich małżeństwo i rodzina? Czym są dzieci?					
	11. * Jak postrzegane są na poziomie racjonalnym i emocjonalnym (jaki posiadają wizerunek): dzieci i rodziny wielodzietne, matka, ojciec, małżeństwo (- z SL)					
	9. Jakie korzyści racjonalne i emocjonalne widzą z posiadania dzieci? „Po co” im dzieci?					
	8. Co motywuje współcześnie Polaków do posiadania dzieci?					
	17. Jakie plany prokreacyjne posiadają badani? Jak wiążą się z sytuacją na rynku pracy i jakością zatrudnienia?					
	10. Jakie bariery pojawiają się w związku z posiadaniem dzieci? Jakiej natury (ekonomiczna, stylu życia, psychologiczna, zdrowotna, itp.)? Jaki wpływ w identyfikacji barier ma występowanie sytuacji kryzysowych (np. COVID-19)? Czy opieka nad małym					

Obszary badawcze	Pytania badawcze	Cięża				
		Treść wpisu (cytat)	Wiek	Płeć	Analiza sentymentu (P/N)	Źródło
	dzieckiem (do lat 3) stanowi istotną barierę w godzeniu życia zawodowego z rodzinnym?					
	12. Odtworzenie wizerunku „własnej idealnej rodziny/mojej rodziny marzeń” na następujących wymiarach:	Typu związku (małżeństwo/konkubinat)				
		Liczba dzieci				
		Styl życia członków rodziny				
		Emocji				
		Wartości, norm, zasad				
		Korzyści				
	13. Określenie na ile obecne życie rodzinne badanych jest zbliżone, a na ile się różni od opisanego przez nich ideału. Jakie są różnice pomiędzy ideałem rodzinnym a rzeczywistością badanych?					
	14. Określenie co musiałoby się wydarzyć, aby zrealizować ideał życia rodzinnego (na poziomie działań osobistych oraz rozwiązań systemowych i politycznych).					
	<i>*Wpisy nieodpowiadające bezpośrednio na pytania badawcze, ale wpisujące się w dany obszar badawczy (1.2)</i>					
1.3 Postawy Polek i Polaków wobec życia zawodowego	19. Jaka relacja występuje pomiędzy planami prokreacyjnymi a aspiracjami zawodowymi, dyskryminacją rodziców w zatrudnieniu?					
	18. Określenie jaką badani posiadają wiedzę na temat uprawnień wynikających z kodeksu pracy związanych z urodzeniem posiadaniem dziecka? Czy znane są badanym możliwe do wykorzystania elastyczne formy zatrudnienia?					
	20. Jak badani oceniają możliwość godzenia ról zawodowych i rodzinnych obecnie? Jakie mają oczekiwania i pomysły w tym względzie?					
	21. Jakie bariery dostrzegają wobec zatrudniania matek pozostających poza rynkiem pracy?					
	22. Jakie warunki są niezbędne, aby matki podjęły pracę?					
	<i>*Wpisy nieodpowiadające bezpośrednio na pytania badawcze, ale wpisujące się w dany obszar badawczy (1.3)</i>					
1.4 Wsparcie rodzin przez	15. Jaką badani posiadają wiedzę na temat kosztów utrzymania dzieci i systemu wsparcia rodzin z dziećmi					

Obszary badawcze	Pytania badawcze	Cięża				
		Treść wpisu (cytat)	Wiek	Płeć	Analiza sentymentu (P/N)	Źródło
Instytucje Państwowe	(wsparcie psychologiczne, wychowawcze, opiekuńcze, pieniężne, rzeczowe, podatkowe, mieszkaniowe, edukacyjne, zdrowotne, rentowo-emerytalne)?					
	15.1 Jak badani oceniają pomoc ze strony Państwa skierowaną do rodzin z dziećmi (w szczególności usługi opieki nad dziećmi do lat 3)?					
	16. Jakie oczekiwania posiadają rodzice i potencjalni rodzice wobec polityk wspierających rodzicielstwo, w szczególności form opieki nad dziećmi? Jaka powinna być dostępność poszczególnych form?					
	<i>*Wpisy nieodpowiadające bezpośrednio na pytania badawcze, ale wpisujące się w dany obszar badawczy (1.4)</i>					
	suma wpisów	400 ¹⁷				

5.3.3 Scenariusze wywiadów FGI - II etap badania

Scenariusz wywiadu A (dotyczy najmłodszej grupy wiekowej: 15-19 lat)

ARANŻACJA WYWIADU

Dzień dobry nazywam się i jestem pracownikiem instytutu ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. Nasz instytut realizuje na zlecenie Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej badanie w zakresie określenia warunków do poprawy kondycji demograficznej Polski wraz z rekomendacjami zmian w obszarze godzenia życia zawodowego i prywatnego.

Główny celem badania jest analiza procesów związanych z zakładaniem rodziny: oczekiwań osób młodych wobec instytucji rodziny, postaw wobec ról pełnionych przez kobiety i mężczyzn w rodzinie, barier związanych z założeniem rodziny oraz posiadaniem dzieci, w tym obaw racjonalnych i emocjonalnych.

Spotkanie potrwa około 1,5 godziny. Zachęcając Was do udziału w dyskusji chciał/a/bym podkreślić, że Wasze wypowiedzi będą całkowicie poufne oraz będą prezentowane jedynie zbiorczo, bez możliwości powiązania ich z konkretną osobą.

Chciał/a/bym też zastrzec, że wywiad będzie nagrywany. Nagranie posłuży do wiernego odtworzenia naszej rozmowy do celów badawczych i nie będzie w żaden sposób rozpowszechniane. Czy wyrażacie na to zgodę? [moderator włącza dyktafon].

PYTANIA WPROWADZAJĄCE – czas trwania – 15 minut

1. Proszę się przedstawić, powiedzieć gdzie się obecnie uczycie (w jakiej szkole, średniej, technikum, innej)?
2. Jaka jest Wasza sytuacja rodzinna? Czy posiadacie rodzeństwo, z kim mieszkanie?

Uwaga dla Moderatora: Proszę, aby wszyscy się przedstawili wg powyższych pytań

WYWIAD WŁAŚCIWY

MODUŁ I – IDENTYFIKACJA PROWADZONEGO STYLU ŻYCIA – czas trwania 30 minut

Obszar badawczy	Scenariusz wywiadu
Styl życia	<p>Porozmawiamy chwilę o Waszym życiu, ogólnie.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Na początek proszę powiedzcie mi czym jest dla Was Wasze życie? Proszę, abyście dokończyli zdanie: Moje życie to..... 2. Teraz zaproponuję Wam pewną zabawę. Gdybyście mieli wyobrazić sobie swoje życie jako zwierzę, to jakie byłoby to zwierzę? Jakie miałyby cechy? Jakie by było, co by robiło? 3. A czym jest dla Was Wasza rodzina? Czy jest dla Was ważna? 4. Porozmawiamy teraz o Waszym stylu życia. Czy spoczywają na Was jakieś obowiązki domowe (np. sprzątanie, gotowanie), rodzinne (np. opieka nad rodzeństwem)? <ul style="list-style-type: none"> • Jeśli tak, proszę wymienić jakie są Wasze obowiązki domowe, rodzinne? • Ile czasu tygodniowo poświęcacie na obowiązki domowe? • Co uważacie o obowiązkach domowych? Jakie one są? <p>Moderator. Jeśli część uczestników spotkania odpowie, iż nie posiada żadnych obowiązków rodzinnych, proszę zadać pytanie dodatkowe:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Dlaczego nie posiadacie żadnych obowiązków domowych, rodzinnych? Czy wykonuje je ktoś inny i dlaczego? • A może chcielibyście mieć jakieś obowiązki domowe, rodzinne? Jeśli tak, jakie mogłyby być to obowiązki? <ol style="list-style-type: none"> 5. Co jest dla Was najważniejsze w Waszym życiu? Proszę, wymieńcie trzy takie najważniejsze rzeczy. 6. A teraz zapytam Was o priorytety. Podobnie jak poprzednio proszę powiedzieć, jakie są 3 najważniejsze priorytety w Waszym życiu, który z nich jest najważniejszy i dlaczego? 7. Porozmawiamy teraz o najbliższych 5 latach. Jak widzicie swoje życie za 5 lat? Kim wtedy będziecie lub chcielibyście być? Chodzi o to, jak sobie wyobrażacie dziś swoje przyszłe życie: edukację, pracę, życie uczuciowe, swój dom itp. <p style="color: red;">Moderator. Wysłuchać spontanicznych wypowiedzi. Zachęcać do konkretnych wypowiedzi na temat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przyszłej pracy, jak będzie ona dla nich ważna, jakie mają aspiracje zawodowe • Ewentualnej wyprowadzce z domu rodzinnego „na swoje” • Podziału obowiązków domowych <p style="color: red;">Szczególnie w grupie osób starszych (18-19 lat) proszę dopytać o ich:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wyobrażenie o modelu rodziny (np. jedno dziecko, dwoje dzieci, itp.) • Typ związku (czy chcą żyć w małżeństwie, czy w związku nieformalnym, tzw. „na kocią łapę?”)
MODUŁ 2. Postawy wobec rodziny – czas trwania ok. 30 minut	
Postawy wobec posiadania dzieci i rodziny	<p>Porozmawiamy teraz chwilę o Rodzinie.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie macie pierwsze skojarzenia ze słowem <u>RODZINA</u>? Dokończcie zdanie: Rodzina to według mnie.... 2. Jak ważna jest dla Was dziś Wasza rodzina? 3. A czy ważne jest dla Was założenie własnej rodziny w przyszłości? Dlaczego tak/nie? 4. Co jest największą zaletą posiadania, założenia rodziny według Was? Jakie emocje i uczucia towarzyszą posiadaniu rodziny? 5. Czy posiadanie dzieci jest według Was ważną sprawą? Czy dzieci są ważne? Jaką rolę odgrywają w życiu? 6. A jak to jest nie mieć rodziny? Co się zyskuje a co się traci? A nie mieć dzieci? Co się zyskuje a co traci? 7. Podsumowując: czy lepiej zakładać własną rodzinę czy nie zakładać? Dlaczego? 8. Porozmawiamy teraz o małżeństwie. Czym jest dla Was <u>MAŁŻEŃSTWO</u>? Dokończcie zdanie: Małżeństwo to według mnie... 9. Co zyskuje się będąc w związku małżeńskim a co traci? Dlaczego? 10. Zaproponujecie teraz grę w skojarzenia. Podam Wam słowa, a Wy powiecie mi 3 pierwsze skojarzenia jakie przychodzą Wam na myśl. Podam Wam przykład: mnie ze słowem odpoczynek kojarzy się: miły czas, luz, przyjemność. A Wy jakie macie skojarzenia ze słowami: <ul style="list-style-type: none"> • Dziecko/dzieci

	<ul style="list-style-type: none"> • Matka • Ojciec • Rodzina • Rodzina wielodzietna
<p>Obraz idealnej rodziny w opiniach i doświadczeniach Polek i Polaków</p>	<p>W kolejnych pytaniach puścimy wodze fantazji. Poproszę Was o określenie swojej, być może przyszłej, rodziny marzeń, jaką chcielibyście założyć lub - ogólnie wyobrażacie ją sobie jako idealną.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jak opisalibyście swoją idealną, wymarzoną rodzinę? Jaka ona by była? Moderator. Pozwolić na swobodną wypowiedź, następnie dopytać: 2. A jak wyglądałaby idealna rodzina pod kątem: <ul style="list-style-type: none"> • Typu związku: Moderator. W razie wątpliwości dopowiedzieć: małżeństwo, związek nieformalny, tzw. „na kocią łapę” • Liczby dzieci: • Stylu życia członków rodziny? Moderator. W razie wątpliwości dopowiedzieć: kto powinien pracować w rodzinie? Kto zajmować się domem? Jak rodzina powinna spędzać czas wolny? • Więzi, emocji, które panują w rodzinie? Moderator. Np. bliskie relacje, wszystko robimy wspólnie, każdy żyje po swojemu, itp. • Wartości, którymi kieruje się rodzina? Moderator. np. rodzina jest dla nas najważniejsza, trzymamy się razem, najważniejsze jest nasze szczęście, itp. • Zasad, które panują w rodzinie? Moderator. W razie wątpliwości dopowiedzieć: kto powinien wykonywać jakie obowiązki? Kto ustalałby zasady? 3. Opowiedzieliście mi o idealnej rodzinie, rodzinie marzeń, a ja chciałem/am jeszcze dopytać o Wasz idealny typ związku. Dlaczego właśnie taki jest Waszym wymarzonym? 4. Moderator. Jeżeli ktoś wskazał na związek małżeński, dopytać: A kiedy planujecie swój ślub? Jak myślicie w jakim wieku wtedy będziecie? 5. A jakie korzyści widzicie z posiadania takiej idealnej rodziny? 6. Czy posiadanie takiej wymarzonej, idealnej rodziny jest ważne w życiu? Dlaczego tak/nie?
<p>ZAKOŃCZENIE WYWIADU – czas trwania 10 minut</p>	
<p>Czy chcielibyście na koniec naszego spotkania dodać coś na zakończenie? Może jakieś pomysły, rozwiązania lub inne kwestie, które nie były poruszane podczas naszego spotkania związane z tematem spotkania? Dziękuję bardzo za poświęcony czas i wszystkie wypowiedzi, które są niezwykle cenne.</p>	

Scenariusz wywiadu B (dotyczy grupy wiekowej 20-34 lat)

ARANŻACJA WYWIADU

Dzień dobry nazywam się i jestem pracownikiem instytutu ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. Nasz instytut realizuje na zlecenie Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej badanie w zakresie określenia warunków do poprawy kondycji demograficznej Polski wraz z rekomendacjami zmian w obszarze godzenia życia zawodowego i prywatnego.

Główny celem badania jest analiza procesów związanych z zakładaniem rodziny: oczekiwań osób młodych wobec instytucji rodziny, postaw wobec ról pełnionych przez kobiety i mężczyzn w rodzinie, barier związanych z założeniem rodziny oraz posiadaniem dzieci, w tym obaw racjonalnych i emocjonalnych.

Spotkanie potrwa około 3 godzin. Zachęcając Państwa do udziału w dyskusji chciał/a/bym podkreślić, że Państwa wypowiedzi będą całkowicie poufne oraz będą prezentowane jedynie w zbiorczych zestawieniach analitycznych, bez możliwości powiązania ich z konkretną osobą.

Chciał/a/bym też zastrzec, że wywiad będzie nagrywany. Nagranie posłuży do wiernego odtworzenia naszej rozmowy do celów badawczych i nie będzie w żaden sposób rozpowszechniane. Czy wyrażacie Państwo na to zgodę? [moderator włącza dyktafon].

PYTANIA WPROWADZAJĄCE – czas trwania – 15 minut

1. Proszę się przedstawić, powiedzieć gdzie Państwo pracują?
2. Jaka jest Państwa sytuacja rodzinna (czy jesteście Państwo w związku, małżeństwie, czy mieszkacie z partnerem/ką)?
3. Czy posiadają Państwo dzieci, jeśli tak to ile i w jakim wieku?

Uwaga dla Moderatora: Proszę, aby wszyscy się przedstawili wg powyższych pytań

WYWIAD WŁAŚCIWY

MODUŁ I – IDENTYFIKACJA PROWADZONEGO STYLU ŻYCIA – czas trwania 30 minut

Obszary badawcze	Scenariusz wywiadu
Styl życia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na początek proszę powiedzieć, czym jest dla Państwa Wasze życie? Proszę, żeby P. dokończyli zdanie: Moje życie to..... 2. Proszę określić, na co poświęcacie Państwo najwięcej swojego czasu w skali tygodnia? <ol style="list-style-type: none"> a) Pracę zawodową b) Obowiązki domowe c) Życie rodzinne, czas dla rodziny d) Życie towarzyskie e) Hobby, zainteresowania f) Inne (jakie) 3. Porozmawiajmy teraz chwilę o obowiązkach zawodowych i rodzinnych. <ul style="list-style-type: none"> • Proszę najpierw określić trzema przymiotnikami <u>obowiązki zawodowe</u>. Jakie one są według Państwa? Moderator. W razie potrzeby wyjaśnić: np. nudne, męczące, ważne, niezbędne itp.

	<ul style="list-style-type: none"> • Proszę teraz określić trzema przymiotnikami <u>obowiązki domowe</u> (np. <u>sprzątanie, gotowanie</u>). Jakie one są? • Proszę teraz określić trzema przymiotnikami <u>obowiązki rodzinne</u> (np. <u>opieka nad dzieckiem</u>). Jakie one są? <p>4. Chciałbym/abym zapytać teraz o wartości, którymi kierują się Państwo w swoim <u>życiu</u>. Proszę wymienić trzy takie najważniejsze wartości i powiedzieć, która z nich jest dla P. najważniejszą wartością i dlaczego?</p> <p>5. A czy Państwa partner/partnerka może np. wyznawać inne wartości religijne albo polityczne niż Państwo? Czy ma to znaczenie?</p> <p>6. A teraz zapytam Państwa o priorytety. Podobnie jak poprzednio proszę powiedzieć, jakie są 3 najważniejsze priorytety w Państwa życiu, który z nich jest najważniejszy i dlaczego?</p> <p>Moderator. Pozwolić na swobodną wypowiedź a następnie dopytać:</p> <p>7. A czy założenie/posiadanie rodziny jest takim priorytetem? Dlaczego tak/nie?</p>
<p>MODUŁ 2. POSTAWY WOBEC RODZINY- czas trwania ok. 70 minut</p>	
<p>Obraz idealnej rodziny w opiniach i doświadczeniach Polek i Polaków</p>	<p>Model rodziny idealnej w doświadczeniach Polek i Polaków</p> <p>8. Moderator. W tym pytaniu proszę zaznaczać, że chodzi o idealną rodzinę, ich wyobrażenie o idealnej rodzinie, nie o rodzinę badanych. Poproszę teraz Państwa o puszczenie wodzy fantazji. Jak opisaliby Państwo swoją idealną, wymarzoną rodzinę- ? Proszę wziąć pod uwagę takie aspekty jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Typu związku Moderator. W razie wątpliwości dopowiedzieć: małżeństwo, konkubinat czyli związek partnerski. • Liczbę dzieci • Styl życia członków rodziny (np. pod względem pracy zawodowej, obowiązków rodzinnych, sposobu spędzania czasu wolnego) • Więzy, emocji które panują w rodzinie • Wartości, którymi kieruje się rodzina • Zasady, w tym podział obowiązków <p>Realizowany (rzeczywisty) wzór życia rodzinnego Polek i Polaków (czy różni się od ideału?)</p> <p>Kolejny blok pytań będzie dotyczył Państwa rodziny.</p> <p>9. Proszę ocenić jak Państwa dotychczasowe życie rodzinne jest zbliżone do opisanego ideału rodziny? W jakiej sferze/obszarze jest „idealna”?</p> <p>10. A w jakim występują najbardziej widoczne różnice?</p> <p>11. Pomyślmy teraz o tym, co musiałyby się stać, aby Państwa rodzina była „idealna”. Jakie działania/zmiany musieliby Państwo podjąć, aby zbliżyć się lub osiągnąć opisany wcześniej ideał rodziny?</p> <p>12. A jakie działania musiałyby podjąć państwo, władza, żeby ułatwić Państwu zbliżenie się do tej „idealnej” rodziny? Jakie rozwiązania okazałyby się pomocne?</p> <p>Moderator. Pozwolić na swobodną wypowiedź a następnie dopytać:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A może są jakieś rozwiązania systemowe, które ułatwiłyby Państwu zbliżenie do tego ideału? Np. zmiany w kodeksie pracy, większe wsparcie finansowe ze strony państwa itp.?

<p>Postawy wobec posiadania dzieci i rodziny</p>	<p>Kim jest rodzina? Rodzina w doświadczeniach Polek i Polaków</p> <p>15. Postarajmy się stworzyć teraz naszą własną definicję pojęć związanych z rodziną. Jak <u>jednym zdaniem</u> określiliby Państwo następujące osoby/institucje? Proszę o powiedzenie pierwszego skojarzenia, które przychodzi Państwu na myśl- nie ma tu dobrych ani złych odpowiedzi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dziecko / dzieci to • Matka to..... • Ojciec to..... • Rodzina to • Rodzina wielodzietna to..... <p>Identyfikacja najważniejszych motywacji i barier związanych z rodzicielstwem/ posiadaniem dzieci/ decyzją o posiadaniu dziecka</p> <p>13. Czy dostrzegają Państwo jakieś korzyści z posiadania dzieci? Jeśli tak, to jakie? Proszę wymienić wszystkie, które przychodzą P. na myśl.</p> <p><i>Moderator. Jeśli respondenci nie dostrzegają korzyści lub nie potrafią ich wymienić, proszę zadać pytanie wspomagające (uwaga w szczególności dotyczy grupy, która nie posiada dzieci).</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy w ujęciu emocjonalnym dostrzegają Państwo korzyści z posiadania dzieci? <i>Moderator. W razie potrzeby wyjaśnić: np. dzieci przynoszą mnóstwo radości, spełnienia.</i> • Czy w ujęciu ekonomicznym dostrzegają Państwo korzyści z posiadania dzieci? <i>Moderator. W razie potrzeby wyjaśnić: np. dzieci będą dla mnie wsparciem finansowym na starość.</i> <p><i>Moderator. Jeśli badani w dalszym ciągu mają problem z wymienieniem korzyści to stosujemy projekcję: a jakie korzyści mogą widzieć inne osoby, ludzie z waszej rodziny, pracy, otoczenia sąsiedzkiego?</i></p> <p>14. Proszę teraz pomyśleć o motywacjach związanych z posiadaniem dzieci. Co jest <u>dla Państwa</u> lub <u>według Państwa</u> główną motywacją do posiadania dzieci? Chodzi o wszystkie motywacje, które przychodzą P. na myśl.</p> <p>15. Czy planują Państwo powiększenie rodziny? Dlaczego tak/nie? Moderator. Na pytanie odpowiadają osoby posiadające jak i nieposiadające dzieci.</p> <p>Moderator. Wysłuchać odpowiedzi, następnie dopytać:</p> <p>16. A czy Państwa zdaniem, któryś z obszarów, które wymienię ma wpływ na państwa decyzję o powiększeniu rodziny? Jeśli tak, to w jaki sposób, dlaczego?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Posiadanie już małego dziecka do lat 3 • Posiadanie już dziecka w wieku szkolnym/przedszkolnym • Życie zawodowe, wykonywana praca zawodowa • Sytuacja ekonomiczna kraju, ale też sytuacja na rynku pracy (np. brak ofert pracy, zastój) • Sytuacja finansowa Państwa rodziny • Sytuacja mieszkaniowa np. niedostępność kredytów, małe mieszkanie • Wartości, indywidualne decyzje, „nie chcę mieć dzieci, bo nie czuję takiej potrzeby” • Przekonanie, że lepiej posiadać jedno dziecko i inwestować w jego przyszłość • Oferowane wsparcie, opieka prenatalna, okołoporodowa
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Zakres wsparcia opiekuńczo-wychowawczego (np. dostępność żłobków, przedszkoli) oferowanego przez państwo • Oferowane przez państwo wsparcie finansowe • Państwa wiek, sytuacja zdrowotna • A może sytuacje kryzysowe, takie jak COVID? Czy to wpływa na decyzję o powiększeniu rodziny? <p>Moderator. Wysłuchać odpowiedzi a następnie dopytać:</p> <p>A może któreś z tych kwestii ma znaczenie w kwestii podjęcia decyzji o posiadaniu dziecka?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie jakim jest dla siebie rodzeństwo- „rodzeństwo będzie się wspierać nawet po śmierci rodziców” • Kwestie psychologiczno-wychowawcze- „dzieci lepiej się chowają z rodzeństwem”.
MODUŁ III. POSTAWY POLEK I POLAKÓW WOBEC ŻYCIA ZAWODOWEGO – czas trwania 30 minut	
<p>Życie zawodowe a życie rodzinne</p>	<p>Porozmawiajmy teraz chwilę o życiu zawodowym w kontekście rodziny, posiadania dzieci.</p> <p>17. Czy znają Państwo uprawnienia/przywileje z jakich mogą Państwo skorzystać od momentu urodzenia dziecka/posiadania dziecka/dzieci związanych z wykonywaniem pracy? Jakie to przywileje, uprawnienia? Moderator. Proszę dopytać o przywileje osobno dla matek i ojców.</p> <p>Moderator. Jeśli respondenci nie wymienią elastycznych form zatrudnienia proszę zadać pytanie uzupełniające:</p> <p>18. Czy słyszeli Państwo o elastycznych formach zatrudnienia? Jeśli tak, proszę opisać na czym one polegają?</p> <p>Uwaga dla moderatora: Jeśli respondenci nie znają elastycznych form zatrudnienia, lub nie potrafią ich opisać/wymienić proszę przeczytać poniższą informację:</p> <p>Najbardziej popularnymi formami elastycznych form zatrudnienia są:</p> <ul style="list-style-type: none"> • terminowe umowy o pracę • zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy • zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych (np. umowa zlecenie, umowa o dzieło, kontrakty menedżerskie) • praca na zastępstwo • praca tymczasowa • telepraca <p>Elastyczność może przejawiać się także w systemach i rozkładach czasu pracy. Przykładowo będą to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ruchomy czas pracy • indywidualny rozkład czasu pracy • system pracy „weekendowej” • system „skróconego tygodnia pracy” <p>19. Proszę ocenić, czy w Państwa opinii elastyczne formy zatrudnienia są atrakcyjne, wystarczające z punktu widzenia godzenia obowiązków rodzinnych z zawodowymi? Jeśli nie, proszę wskazać jeśli to możliwe jakie rozwiązanie, jakiej formy brakuje, aby to rozwiązanie było bardziej atrakcyjne, korzystne?</p>

	<p>Bariery, trudności wynikające z godzenia ról zawodowych i rodzinnych</p> <p>20. Czy widzą Państwo w swoim środowisku pracy, lub najbliższych, że sytuacja zawodowa np. awans w pracy jest uzależniony od liczby posiadanych dzieci lub planów w zakresie posiadania dzieci?</p> <p>21. Czy spotkali się Państwo ze zjawiskiem dyskryminacji lub pomijania pracowników np. w awansowaniu, w uwzględnianiu w ciekawych projektach ze względu na to, że posiadają dzieci? Jeśli tak, to jak często obserwują Państwo takie zjawiska?</p> <p>22. Jak udaje się Państwu w obecnej sytuacji rodzinnej godzić życie rodzinne, domowe (w tym opiekę nad dzieckiem) z zawodowym? Co jest największym problemem, utrudnieniem?</p> <p>23. Czy widzą Państwo jakieś rozwiązania, ulepszenia, które mogłyby przewyciężyć lub zniwelować te trudności, problemy? Chodzi także o zmiany systemowe, zaoferowane przez państwo.</p> <p>Identyfikacja warunków niezbędnych do podjęcia pracy przez matki</p> <p>24. Czy doświadczyli Państwo lub ktoś z Państwa otoczenia trudności w znalezieniu zatrudnienia przez matki niepracujące, zajmujące się domem? Jeśli tak, to jakie były to trudności i z czego one mogły wynikać?</p> <p>25. A co Państwa zdaniem musiałyby się stać, żeby matki chętnie podejmowały pracę zawodową? Jakie warunki, tryb pracy, jakie inne rozwiązania powinny być zapewnione, aby matki chętnie wróciły do pracy?</p>
<p>MODUŁ IV. WSPARCIE RODZIN PRZEZ INSTYTUCJE PAŃSTWOWE- ok. 30 minut</p>	
	<p>26. Porozmawiajmy teraz o kosztach utrzymania dziecka. Ile Państwa zdaniem kosztuje utrzymanie dziecka w skali 1 miesiąca?</p> <p>27. Porozmawiajmy o wsparciu jakie państwo oferuje rodzinom. Na jakie wsparcie P. zdaniem może liczyć rodzina z dziećmi?</p> <p>Moderator. Pozwolić na swobodną wypowiedź. Następnie dopytać:</p> <p>28. Proszę ocenić następujące obszary wsparcia rodzin pod względem ich zaspokojenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wsparcie finansowe (wysokość i dostępność dodatków), • wychowawczo- opiekuńcze (dostępność żłobków, przedszkoli, opieki pozaszkolnej) • rzeczowo-materialne (np. wyprawki) • podatkowe • mieszkaniowe (np. dopłaty do czynszu, mieszkania dla rodzin) • edukacyjne (kursy, szkolenia) • zdrowotne, opieka medyczna (w tym opieka okołoporodowa) • rentowo-emerytalne. <p>Moderator. W razie potrzeby dodać:</p> <p>29. Czy to oferowane wsparcie wg Państwa jest wystraszające? Czy coś Państwo by tutaj zmienili? Moderator. Proszę dopytać o każdy obszar z poprzedniego pytania.</p>

30. Proszę ocenić wsparcie Państwa w zakresie pomocy w opiece nad małymi dziećmi (do lat 3) Czy ta pomoc jest wystarczająca/niewystarczająca i dlaczego?
 31. Proszę teraz ocenić wsparcie państwa w zakresie pomocy w opiece nad dziećmi starszymi (w wieku przedszkolnym/szkolnym). Czy ta pomoc jest wystarczająca/niewystarczająca i dlaczego?
 32. Jakie powinny być dostępne formy opieki nad dziećmi gwarantowane przez Państwo? Jaka powinna być dostępność tych form?
 33. Zastanówmy się na koniec co jeszcze państwo, władza mogłoby zrobić, żeby jak najlepiej wspomóc, ułatwić opiekę nad dziećmi. Gdyby mieli Państwo całkowicie wolną rękę i to od Państwa zależałaby decyzja, to jakie narzędzia, jakie rozwiązania, jakie formy wsparcia by Państwo dali rodzinom z dziećmi?
- Moderator. Pytania zadać, gdy pojawią się opinie, że utrzymanie dziecka jest zbyt drogie, pomoc Państwa jest zbyt niska**
34. Czy Państwo powinno pokryć większość lub wszystkie koszty wychowania i edukacji dzieci?
 35. W jakim stopniu Państwo lub Państwa znajomi bylibyście skłonni zdecydować się na dziecko/dzieci, gdyby Państwo w żadnej sposób finansowo nie wspierało rodziców?

ZAKOŃCZENIE WYWIADU – czas trwania 10 minut

36. Co mogłoby przekonać Państwa lub Państwa znajomych/ rodzinę do zajścia w ciążę i urodzenia dziecka? Jak Państwo sądzą?
37. Co musiałyby się zmienić w Państwa życiu, w Polsce, w atmosferze wokół rodziny, aby chcieli mieć Państwo jedno dziecko więcej?.

Czy chcieliby Państwo na koniec naszego spotkania dodać coś na zakończenie?

Może jakieś pomysły, rozwiązania lub inne kwestie, które nie były poruszane podczas naszego spotkania związane z tematem spotkania.

Dziękuję bardzo za poświęcony czas i wszystkie wypowiedzi, które są niezwykle cenne.

Scenariusz wywiadu C (dotyczy grupy wiekowej 35 lat i więcej)

ARANŻACJA WYWIADU

Dzień dobry nazywam się i jestem pracownikiem instytutu ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. Nasz instytut realizuje na zlecenie Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej badanie w zakresie określenia warunków do poprawy kondycji demograficznej Polski wraz z rekomendacjami zmian w obszarze godzenia życia zawodowego i prywatnego.

Główny celem badania jest analiza procesów związanych z zakładaniem rodziny: oczekiwań osób młodych wobec instytucji rodziny, postaw wobec ról pełnionych przez kobiety i mężczyzn w rodzinie, barier związanych z założeniem rodziny oraz posiadaniem dzieci, w tym obaw racjonalnych i emocjonalnych.

Spotkanie potrwa około 3 godzin. Zachęcając Państwa do udziału w dyskusji chciał/a/bym podkreślić, że Państwa wypowiedzi będą całkowicie poufne oraz będą prezentowane jedynie w zbiorczych zestawieniach analitycznych, bez możliwości powiązania ich z konkretną osobą.

Chciał/a/bym też zastrzec, że wywiad będzie nagrywany. Nagranie posłuży do wiernego odtworzenia naszej rozmowy do celów badawczych i nie będzie w żaden sposób rozpowszechniane. Czy wyrażacie Państwo na to zgodę? [moderator włącza dyktafon].

PYTANIA WPROWADZAJĄCE – czas trwania – 15 minut

1. Proszę się przedstawić, powiedzieć gdzie Państwo pracują?
2. Jaka jest Państwa sytuacja rodzinna? (czy jesteście Państwo w związku, małżeństwie, czy mieszkacie z partnerem/ką)?
3. Czy posiadają Państwo dzieci, jeśli tak to ile i w jakim wieku?

Uwaga dla Moderatora: Proszę, aby wszyscy się przedstawili wg powyższych pytań

WYWIAD WŁAŚCIWY

MODUŁ I – IDENTYFIKACJA PROWADZONEGO STYLU ŻYCIA – czas trwania 30 minut

Obszary badawcze	Scenariusz wywiadu
Styl życia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na początek proszę powiedzieć, czym jest dla Państwa Wasze życie? Proszę, żeby P. dokończyli zdanie: Moje życie to..... 2. Proszę określić, na co poświęcacie Państwo najwięcej swojego czasu w skali tygodnia? 3. Pracę zawodową 4. Obowiązki domowe 5. Życie rodzinne, czas dla rodziny 6. Życie towarzyskie 7. Hobby, zainteresowania 8. Inne (jakie) 9. Porozmawiajmy teraz chwilę o obowiązkach zawodowych i rodzinnych. 10. Proszę najpierw określić trzema przymiotnikami <u>obowiązki zawodowe</u>. Jakie one są według Państwa? Moderator. W razie potrzeby wyjaśnić: np. nudne, męczące, ważne, niezbędne itp. 11. Proszę teraz określić trzema przymiotnikami <u>obowiązki domowe</u> (np. sprzątanie, gotowanie). Jakie one są?

	<p>12. Proszę teraz określić trzema przymiotnikami <u>obowiązki rodzinne</u> (np. opieka nad dzieckiem). Jakie one są?</p> <p>13. Chciałbym/abym zapytać teraz o wartości, którymi kierują się Państwo w swoim <u>życiu</u>. Proszę wymienić trzy takie najważniejsze wartości i powiedzieć, która z nich jest dla P. najważniejszą wartością i dlaczego?</p> <p>14. A czy Państwa partner/partnerka może np. wyznawać inne wartości religijne albo polityczne niż Państwo? Czy ma to znaczenie?</p> <p>15. A teraz zapytam Państwa o priorytety. Podobnie jak poprzednio proszę powiedzieć, jakie są 3 najważniejsze priorytety w Państwa życiu, który z nich jest najważniejszy i dlaczego?</p> <p>Moderator. Pozwolić na swobodną wypowiedź a następnie dopytać:</p> <p>16. A czy powiększenie rodziny jest takim priorytetem? Dlaczego tak/nie?</p>
<p>MODUŁ 2. POSTAWY WOBEC RODZINY- czas trwania ok. 70 minut</p>	
<p>Obraz idealnej rodziny w opiniach i doświadczeniach Polek i Polaków</p>	<p>Model rodziny idealnej w doświadczeniach Polek i Polaków</p> <p>17. Moderator. W tym pytaniu proszę zaznaczać, że chodzi o idealną rodzinę, ich wyobrażenie o idealnej rodzinie, nie o rodzinę badanych. Poproszę teraz Państwa o puszczanie wodzy fantazji. Jak opisaliby Państwo swoją idealną, wymarzoną rodzinę? Proszę uwzględnić takie aspekty jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Typ związku Moderator. W razie wątpliwości dopowiedzieć: małżeństwo, konkubinaty czyli związek partnerski. • Liczbę dzieci • Styl życia członków rodziny (np. pod względem pracy zawodowej, obowiązków rodzinnych, sposobu spędzania czasu wolnego) • Więzy, emocje, które panują w rodzinie • Wartości, którymi kieruje się rodzina? Jakie wartości powinna wyznawać idealna rodzina • Zasady, w tym podział obowiązków <p>Realizowany (rzeczywisty) wzór życia rodzinnego Polek i Polaków (czy różni się od ideału?)</p> <p>Kolejny blok pytań będzie dotyczył Państwa rodziny.</p> <p>18. Proszę ocenić jak Państwa dotychczasowe życie rodzinne jest zbliżone do opisanego ideału rodziny? W jakiej sferze/obszarze jest zbliżone do tego ideału?</p> <ul style="list-style-type: none"> • A w jakiej sferze/obszarze występują najbardziej widoczne różnice od tego ideału? <p>19. Pomyślmy teraz o tym, co musiałyby się stać, aby Państwa rodzina była „idealna”. Co musiałyby się zmienić, aby Państwo zbliżyli się lub osiągnęli opisany wcześniej ideał?</p> <p>Moderator. Pozwolić na swobodną wypowiedź a następnie dopytać:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A może są jakieś rozwiązania systemowe, które ułatwiłyby Państwu zbliżenie do tego ideału? Np. zmiany w kodeksie pracy, większe wsparcie finansowe ze strony państwa itp.?
<p>Postawy wobec posiadania dzieci i rodziny</p>	<p>Kim jest rodzina? Rodzina w doświadczeniach Polek i Polaków</p> <p>20. Postarajmy się stworzyć teraz naszą własną definicję pojęć związanych z rodziną. Jak <u>jednym zdaniem</u> określiliby Państwo następujące</p>

	<p>osoby/institucje? Proszę o powiedzenie pierwszego skojarzenia, które przychodzi Państwu na myśl - nie ma tu dobrych ani złych odpowiedzi.</p> <ul style="list-style-type: none">• Dziecko / dzieci to• Matka to.....• Ojciec to.....• Rodzina to• Rodzina wielodzietna to..... <p>Identyfikacja najważniejszych motywacji i barier związanych z rodzicielstwem/posiadaniem dzieci/decyzją o posiadaniu dziecka</p> <p>21. Czy dostrzegają Państwo jakieś korzyści z posiadania dzieci? Jeśli tak, to jakie? Proszę wymienić wszystkie, które przychodzą P. na myśl.</p> <p><i>Moderator. Jeśli respondenci nie dostrzegają korzyści lub nie potrafią ich wymienić, proszę zadać pytanie wspomagające (uwaga w szczególności dotyczy grupy która nie posiada dzieci).</i></p> <p>22. Czy w ujęciu emocjonalnym dostrzegają Państwo korzyści z posiadania dzieci? <i>Moderator. W razie potrzeby wyjaśnić: np. dzieci przynoszą mnóstwo radości, spełnienia.</i></p> <p>23. Czy w ujęciu ekonomicznym dostrzegają Państwo korzyści z posiadania dzieci? <i>Moderator. W razie potrzeby wyjaśnić: np. dzieci będą dla mnie wsparciem finansowym na starość.</i></p> <p><i>Moderator. Jeśli badani w dalszym ciągu mają problem z wymienieniem korzyści to stosujemy projekcję: a jakie korzyści mogą widzieć inne osoby, ludzie z waszej rodziny, pracy, otoczenia sąsiedzkiego?</i></p> <p>24. Proszę teraz pomyśleć ogólnie o motywacjach związanych z posiadaniem dzieci. Co jest <u>dla Państwa</u> lub <u>według Państwa</u> główną motywacją do powiększenia rodziny? Chodzi o wszystkie motywacje, które przychodzą P. na myśl.</p> <p>25. A czy obecnie planują Państwo powiększenie rodziny? Dlaczego tak/nie? <i>Moderator. Na pytanie odpowiadają zarówno osoby posiadające jak i nieposiadające dzieci.</i></p> <p><i>Moderator. Wysłuchać odpowiedzi, następnie dopytać:</i></p> <p>26. A czy Państwa zdaniem, któryś z tych obszarów, które wymienię ma wpływ na Państwa decyzję o powiększeniu lub niepowiększaniu rodziny? Jeśli tak, to w jaki sposób?:</p> <ul style="list-style-type: none">• Posiadanie już małego dziecka (do lat 3)• Posiadanie już dziecka w wieku szkolnym/przedszkolnym• Życie zawodowe, wykonywana praca zawodowa• Sytuacja ekonomiczna kraju• sytuacja na rynku pracy (np. brak ofert pracy, zastój)• Sytuacja finansowa Państwa rodziny• Sytuacja mieszkaniowa np. niedostępność kredytów, małe mieszkanie• Wartości, priorytety, w tym indywidualne decyzje, „nie chcę mieć dzieci, bo nie czuję takiej potrzeby”• Przekonanie, że lepiej posiadać jedno dziecko i inwestować w jego przyszłość• Oferowane wsparcie, opieka okołoporodowa
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Zakres wsparcia opiekuńczo-wychowawczego (np. dostępność żłobków, przedszkoli) oferowanego przez państwo • Oferowane przez państwo wsparcie finansowe • Państwa wiek, sytuacja zdrowotna? • A może sytuacje kryzysowe, takie jak COVID? Czy to wpływa na decyzję o powiększeniu rodziny? <p>Moderator. Wysłuchać odpowiedzi a następnie dopytać:</p> <p>A może któreś z tych kwestii ma znaczenie w kwestii podjęcia decyzji o posiadaniu dziecka?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie jakim jest dla siebie rodzeństwo- „rodzeństwo będzie się wspierać nawet po śmierci rodziców” • Kwestie psychologiczno-wychowawcze- „dzieci lepiej się chowają z rodzeństwem” <p>27. Czy dodaliby Państwo do tej listy coś jeszcze, co wpływa na decyzję o niepowiększaniu rodziny?</p> <p>28. Zapytam teraz z drugiej strony: co jest <u>dla Państwa</u> lub <u>według Państwa</u> główną motywacją do powiększenia rodziny? Chodzi o wszystkie motywacje, które przychodzą P. na myśl.</p> <p>29. Na koniec tego bloku pytań proszę, żeby Państwo pomyśleli, co musiałby się stać, aby zdecydowali się Państwo na powiększenie rodziny - lub w przypadku osób, które nie mają dzieci - podjęcie decyzji o posiadaniu dziecka?</p> <p>Moderator. Wysłuchać spontanicznych odpowiedzi, a następnie dopytać:</p> <p>30. Czy któryś z tych obszarów mógłby wpłynąć na Państwa decyzję o powiększeniu rodziny?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poprawa sytuacji zawodowej - w jakim zakresie? Co musiałoby się tutaj stać, jakie zmiany zajść? • Poprawa sytuacji finansowej • Poprawa sytuacji mieszkaniowej • Zmiany w oferowanym wsparciu opiekuńczo-wychowawczym (np. żłobki, przedszkola) • Zmiany w systemie opieki okołoporodowej • Zmiana w dostępności metod takich jak in-vitro? • Czy coś jeszcze mogłoby wpłynąć, „przekonać” Państwa do decyzji o powiększeniu rodziny? • Jakie najważniejsze według Państwa działania powinny podjąć instytucje Państwowe, aby zaktywizować Polki i Polaków, w tym Państwa, do powiększenia rodziny?
<p>MODUŁ III. POSTAWY POLEK I POLAKÓW WOBEC ŻYCIA ZAWODOWEGO – czas trwania 30 minut</p>	
<p>Życie zawodowe a życie rodzinne</p>	<p>31. Czy znają Państwo uprawnienia/przywileje z jakich mogą Państwo skorzystać w momencie urodzenia dziecka/posiadania dziecka/dzieci związanych z wykonywaniem pracy? Jak te przywileje, uprawnienia? Moderator. Proszę dopytać o przywileje osobno dla matek i ojców.</p>

Moderator. Jeśli respondenci nie wymieniają elastycznych form zatrudnienia proszę zadać pytanie uzupełniające:

32. Czy słyszeli Państwo o elastycznych formach zatrudnienia? Jeśli tak, proszę opisać na czym one polegają?

Uwaga dla moderatora: Jeśli respondenci nie znają elastycznych form zatrudnienia, lub nie potrafią ich opisać/wymienić proszę przeczytać poniższą informację:

Najbardziej popularnymi formami elastycznych form zatrudnienia są:

- terminowe umowy o pracę
- zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy
- zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych (np. umowa zlecenie, umowa o dzieło, kontrakty menedżerskie)
- praca na zastępstwo
- praca tymczasowa
- telepraca

Elastyczność może przejawiać się także w systemach i rozkładach czasu pracy. Przykładowo będą to:

- ruchomy czas pracy
- indywidualny rozkład czasu pracy
- system pracy „weekendowej”
- system „skróconego tygodnia pracy”

33. Proszę ocenić, czy w Państwa opinii elastyczne formy zatrudnienia są atrakcyjne, wystarczające z punktu widzenia godzenia obowiązków rodzinnych z zawodowymi? Jeśli nie, proszę wskazać jeśli to możliwe jakie rozwiązanie, jakiej formy brakuje, aby to rozwiązanie było bardziej atrakcyjne, korzystne?

Bariery, trudności wynikające z godzenia ról zawodowych i rodzinnych

34. Czy widzą Państwo w swoim środowisku pracy, lub najbliższych, że sytuacja zawodowa np. awans w pracy jest uzależniony od liczby posiadanych dzieci lub planów w zakresie posiadania dzieci?
35. Czy spotkali się Państwo ze zjawiskiem dyskryminacji lub pomijania pracowników np. w awansowaniu, w uwzględnianiu w ciekawych projektach ze względu na to, że posiadają dzieci? Jeśli tak, to jak często obserwują Państwo takie zjawiska?
36. Jak udaje się Państwu w obecnej sytuacji rodzinnej godzić życie rodzinne, domowe z zawodowym? Co jest największym problemem, utrudnieniem?
37. Czy widzą Państwo jakieś rozwiązania, ulepszenia, które mogłyby przezwyciężyć lub zniwelować te trudności, problemy? Chodzi także o zmiany systemowe, zaoferowane przez państwo.

Identyfikacja warunków niezbędnych do podjęcia pracy przez matki

38. Czy doświadczyli Państwo lub ktoś z Państwa otoczenia trudności w znalezieniu zatrudnienia przez matki niepracujące, zajmujące się domem? Jeśli tak, to jakie były to trudności i z czego one mogły wynikać?
39. A co Państwa zdaniem musiałyby się stać, żeby matki chętnie podejmowały pracę zawodową? Jakie warunki, tryb pracy, jakie inne

rozwiązania powinny być zapewnione, aby matki chętnie wróciły do pracy?

MODUŁ IV. WSPARCIE RODZIN PRZEZ INSTYTUCJE PAŃSTWOWE- ok. 30 minut

40. Porozmawiajmy teraz o kosztach utrzymania dziecka. Ile Państwa zdaniem kosztuje utrzymanie dziecka w skali 1 miesiąca?

41. Porozmawiajmy o wsparciu jakie państwo oferuje rodzinom. Na jakie wsparcie P. zdaniem może liczyć rodzina z dziećmi?

Moderator. Pozwolić na swobodną wypowiedź. Następnie dopytać:

42. Proszę ocenić następujące obszary wsparcia rodzin pod względem ich zaspokojenia:

- wsparcie finansowe (wysokość i dostępność dodatków,
- wychowawczo- opiekuńcze (dostępność żłobków, przedszkoli, opieki pozaszkolnej)
- rzeczowo- materialne (np. wyprawki)
- podatkowe
- mieszkaniowe (np. dopłaty do czynszu, mieszkania dla rodzin)
- edukacyjne (kursy, szkolenia)
- zdrowotne, opieka medyczna (w tym opieka porodowa, prenatalna)
- rentowo-emerytalne.

Moderator. W razie potrzeby dodać:

43. Czy to oferowane wsparcie wg Państwa jest wystarczające? Czy coś Państwo by tutaj zmienili? **Moderator. Dopytać o ocenę każdego obszaru z wymienionych w pytaniu poprzednim.**

44. Proszę ocenić pomoc Państwa w zakresie opieki nad małymi dziećmi (do lat 3) Czy ta pomoc jest wystarczająca/niewystarczająca i dlaczego?

45. A teraz proszę ocenić pomoc państwa w zakresie opieki nad dziećmi starszymi (w wieku przedszkolnym/szkolnym). Czy ta pomoc jest wystarczająca/niewystarczająca i dlaczego?

46. Jakie powinny być dostępne formy opieki nad dziećmi gwarantowane przez Państwo? Jaka powinna być dostępność tych form?

47. Zastanówmy się na koniec co jeszcze państwo, władza mogłoby zrobić, żeby jak najlepiej wspomóc, ułatwić opiekę nad dziećmi. Gdyby mieli Państwo całkowicie wolną rękę i to od Państwa zależałaby decyzja, to jakie narzędzia, jakie rozwiązania, jakie formy wsparcia by Państwo dali rodzinom z dziećmi?

Moderator. Pytania zadać, gdy pojawią się opinie, że utrzymanie dziecka jest zbyt drogie, pomoc Państwa jest zbyt niska

48. Czy Państwo powinno pokryć większość lub wszystkie koszty wychowania i edukacji dzieci?

49. W jakim stopniu Państwo lub Państwa znajomi bylibyście skłonni zdecydować się na dziecko/dzieci, gdyby Państwo w żadnej sposób finansowo nie wspierało rodziców?

ZAKOŃCZENIE WYWIADU – czas trwania 10 minut

50. Co mogłoby przekonać Państwa lub Państwa znajomych/ rodzinę do zajęcia w ciąży i urodzenia dziecka? Jak Państwo sądzą?

51. Co musiałoby się zmienić w Państwa życiu, w Polsce, w atmosferze wokół rodziny, aby chcieli mieć Państwo jedno dziecko więcej.

Czy chcieliby Państwo na koniec naszego spotkania dodać coś na zakończenie?

Może jakieś pomysły, rozwiązania lub inne kwestie, które nie były poruszane podczas naszego spotkania związane z tematem spotkania.

Dziękuję bardzo za poświęcony czas i wszystkie wypowiedzi, które są niezwykle cenne.

5.3.4 Kwestionariusz CAWI - III etap badania

METRYCZKA

1. Wiek:

Wpisać liczbę

1. Płeć:

- a. Kobieta
- b. Mężczyzna

2. Wykształcenie:

- a. Podstawowe
- b. Gimnazjalne
- c. Zawodowe
- d. Średnie ogólne
- e. Średnie techniczne
- f. Wyższe licencjat
- g. Wyższe inżynier
- h. Wyższe magisterskie
- i. Magister inżynier
- j. Doktorat i wyższe

3. Miejsce zamieszkania:

województwo _____

4. Wielkość miejscowości zamieszkania

- a. Warszawa
- b. Miasto powyżej 500 tys.
- c. Miasto 250-500 tys.
- d. Miasto 100-250 tys. mieszkańców
- e. Miasto 50-100 tys. mieszkańców
- f. Miasto poniżej 50 tys. mieszkańców
- g. Wieś

5. Ile P. ma dzieci?

Wpisać liczbę

_____ [jeżeli 0 to należy przejść do P8]

6. Proszę wskazać wiek P. wszystkich dzieci

7. Czy P. żona / partnerka jest w ciąży??

[jeżeli P2= b]

- a. Tak
- b. Nie
- c. Nie mam partnerki/żony

8. Czy jest P. w ciąży??

[jeżeli P2= a]

- a. Tak
- b. Nie

9. Ile osób mieszka w P. gospodarstwie domowym?

Należy wpisać liczbę

10. Czy posiada P. rodzeństwo?

- a. Tak
- b. Nie

11. Proszę wskazać liczbę rodzeństwa

[jeżeli P11= a]

Należy wpisać liczbę

POSTAWY WOBEC MAŁŻEŃSTWA

12. Proszę wskazać w jakim jest P. związku?

- W małżeństwie wyznaniowym
- W małżeństwie cywilnym
- Rozwiedziony w nowym związku małżeńskim
- Rozwiedziony w konkubinacie
- Rozwiedziony nie będący w związku
- Wdowiec
- W konkubinacie / wolnym związku
- Nie jestem w związku

13. Proszę wskazać stan związku rodziców lub rodzica, z którym P. mieszał/a gdy miał/miała P. 12 lat

- małżeństwo
- konkubinat / związek partnerski
- rozwiedziony
- kawaler / panna
- w tym wieku nie mieszkałem / mieszkałam z żadnym z rodziców biologicznych (rodzina zastępcza, dziadkowie)

14. Czy uważa P., że P. rodzice byli szczęśliwi, gdy miał / a P. 12 lat?

- Tak
- Nie

15. [Jeżeli P13=d,e,f,g,h,] A czy w takim razie chciałaby/by P. zawrzeć związek małżeński w przyszłości?

- Tak
- Nie
- Nie wiem/ trudno powiedzieć
- Odmowa odpowiedzi

16. [Jeżeli P16=a] Co jest dla P. główną motywacją do zawarcia związku małżeńskiego w przyszłości?

Proszę zaznaczyć 3 najważniejsze aspekty.

- Poczucie bezpieczeństwa, pewności, jakie daje małżeństwo
- Chęć przypięczętowania związku, wniesienia go na wyższy poziom
- Miłość, uczucie do partnera/ki
- Wyznawana wiara/ religia
- Tradycja, przyjęte obyczaje
- Dowód własnej dojrzałości, wejście w prawdziwą dorosłość
- Nacisk rodziny, najbliższych
- Korzyści finansowe
- Korzyści związane z załatwianiem spraw urzędowych/ formalnych
- Wewnętrzna potrzeba zawarcia związku małżeńskiego
- Długi staż związku

- l. Posiadanie dziecka/ dzieci
- m. Spodziewanie się dziecka
- n. Chęć posiadania dziecka/ dzieci w przyszłości
- o. Nie wiem/ trudno powiedzieć
- p. Odmowa odpowiedzi

17. [Jeżeli P13=a,b,c] Dlaczego zdecydował/a się P. na zawarcie związku małżeńskiego? Proszę zaznaczyć 3 najważniejsze aspekty, które wpłynęły na decyzję o zawarciu związku małżeńskiego.

- a. Poczucie bezpieczeństwa, pewności jakie daje małżeństwo
- b. Chęć przypieczętowania związku, wniesienia go na wyższy poziom
- c. Miłość, uczucie do partnera/ki
- d. Wyznawana wiara/ religia
- e. Tradycja, przyjęte obyczaje, zwyczaje
- f. Nacisk rodziny, najbliższych
- g. Korzyści finansowe
- h. Korzyści związane z załatwianiem spraw urzędowych/ formalnych
- i. Wewnętrzna potrzeba zawarcia związku małżeńskiego
- j. Długi staż związku
- k. Posiadanie dzieci
- l. Spodziewanie się dziecka
- m. Chęć posiadania dziecka/ dzieci
- n. Nie wiem/ trudno powiedzieć
- o. Odmowa odpowiedzi

18. [Jeżeli P16=b] Dlaczego nie chciałby/aby P. zawrzeć związku małżeńskiego? Proszę wymienić 3 najważniejsze aspekty, które wpłynęły na tę decyzję.

- a. Większa wolność, mniej zobowiązań
- b. Obawa przed odpowiedzialnością
- c. Osobista niechęć do zawierania małżeństwa
- d. Strach przed nieudanym małżeństwem (także rozwodem)
- e. Własne negatywne doświadczenia związane ze związkiem małżeńskim
- f. Negatywne doświadczenia bliskich/ znajomych związane z małżeństwem
- g. Brak odpowiednich warunków finansowych
- h. Brak odpowiednich warunków mieszkaniowych (np. brak własnego mieszkania, mieszkanie z rodzicami)
- i. Brak odpowiedniej sytuacji zawodowej (w tym brak pracy)
- j. Brak odpowiedniego kandydata na męża/ żonę
- k. Brak potrzeby zawierania małżeństwa („nie czuję takiej potrzeby”)
- l. Nie wiem/trudno powiedzieć
- m. Odmowa odpowiedzi

19. Proszę określić jak bardzo zgadza się P. z następującymi stwierdzeniami, gdzie 1 oznacza zdecydowanie się nie zgadzam a 5- zdecydowanie się zgadzam.

	1 Zdecydowanie się nie zgadzam	2 Raczej się nie zgadzam	3 Ani się zgadzam, ani nie zgadzam	4 Raczej się zgadzam	5 Zdecydowanie się zgadzam	99 Trudno powiedzieć, nie wiem	6 Odmowa odpowiedzi
Najpierw powinno się wziąć ślub, dopiero potem planować dziecko							
Najpierw powinno się zdobyć wykształcenie, dopiero potem planować ślub							
Najpierw powinno się mieć stabilną sytuację finansową, dopiero potem planować ślub							
Najpierw powinno się mieć stabilną sytuację zawodową, dopiero potem planować ślub							
Małżeństwo jest przeżytkiem							
Ślub nic nie zmienia w relacji między partnerami, to czysta formalność							
Małżeństwo to związek na poważnie, scala relacje między ludźmi							
Po ślubie partnerzy mniej dbają i starają się o związek, relację							
Małżeństwo odbiera/ogranicza wolność i niezależność							
Małżeństwo daje większe poczucie bezpieczeństwa i pewności uczuć partnera/ partnerki							
Małżeństwo daje większe poczucie pewności, że partner/ka nie odejdzie/ nie zakończy związku w przyszłości							
Bez małżeństwa nie ma rodziny							

POSTAWY WOBEC RODZINY I POSIADANIA DZIECI/ POWIĘKSZENIA RODZINY

20. Proszę wymienić 3 najważniejsze dla P. priorytety życiowe: *(pytanie wielokrotnego wyboru)*

- a. Założenie rodziny
- b. Posiadanie dzieci
- c. Posiadanie dużej ilości pieniędzy
- d. Podróżowanie
- e. Zdobywanie dobrego wykształcenia
- f. Rozwój zawodowy
- g. Bogate życie towarzyskie
- h. Udzielanie się społecznie
- i. Samorozwój, rozwijanie swoich pasji i zainteresowań
- j. Wolność, niezależność
- k. Stabilizacja, pewność jutra
- l. Wiara, Bóg
- m. Świąty spokój
- n. Nie wiem/ trudno powiedzieć
- o. Odmowa odpowiedzi

21. [Jeżeli w P6= 0] Czy chciałby/aby P. mieć dziecko/dzieci w przyszłości?

- a. Bardzo chciałbym/abym mieć dziecko
- b. Raczej chciałbym/abym mieć dziecko
- c. Nie wiem, trudno powiedzieć
- d. Raczej nie chciałbym/abym mieć dziecka
- e. Zdecydowanie nie chciałbym/abym mieć dziecka
- f. Jak się zdarzy to będzie- zdaję się na los
- g. Nie mogę mieć dzieci/ jestem niepełny/a
- h. Odmowa odpowiedzi

22. [Jeżeli P22= d,e] Dlaczego nie chciałby/aby P. mieć dziecka/i? Proszę zaznaczyć maksymalnie 4 najbardziej pasujące odpowiedzi.

- a. Nie czuję potrzeby posiadania dziecka
- b. Dziecko to zbyt duża odpowiedzialność
- c. Nie jestem w stanie zapewnić dziecku opieki (np. w czasie pracy)
- d. Chcę być niezależny/a, wolny/a
- e. Chcę skupić się na sobie/ swoich potrzebach
- f. Nie spotkałam/em jeszcze odpowiedniego partnera/ki
- g. Dziecko to zbyt duże obciążenie finansowe
- h. Opieka nad dzieckiem zabiera za dużo czasu
- i. Nie mam odpowiednich warunków mieszkaniowych
- j. Obawiam się porodu/nie chcę przechodzić przez to drugi raz
- k. Boję się ciężkiej choroby dziecka/ niepełnosprawności
- l. Obawiam się ze względu na swój stan zdrowia

- m. Obawiam się ze względu na niepewność spowodowaną pandemią
- n. Jestem w nieodpowiednim wieku (za stary/za młody)
- o. Obawiam się, że mój partner/partnerka może nie chcieć mieć dziecka
- p. Obawiam się, że dziecko zniszczy mój związek

23. [Jeżeli w P6 => 1] Czy chciałby/aby P. powiększyć w przyszłości swoją rodzinę?

- a. Bardzo chciałbym/abym powiększyć rodzinę
- b. Raczej chciałbym/abym powiększyć rodzinę
- c. Nie wiem, trudno powiedzieć
- d. Raczej nie chciałbym/abym powiększyć rodziny
- e. Zdecydowanie nie chciałbym/abym powiększyć rodziny
- f. Jak się zdarzy to będzie- zdaję się na los
- g. Odmowa odpowiedzi

24. [Jeżeli P24=d,e] Dlaczego nie chciałby/aby P. powiększać rodziny? Proszę o zaznaczenie maksymalnie 4 odpowiedzi.

- a. Nie czuję potrzeby posiadania kolejnego dziecka
- b. Kolejne dziecko to zbyt duża odpowiedzialność
- c. Nie jestem w stanie zapewnić kolejnemu dziecku opieki (np. w czasie pracy)
- d. Chcę być niezależny/a, wolny/a
- e. Chcę skupić się na sobie/ swoich potrzebach
- f. Nie spotkałam/em jeszcze odpowiedniego partnera/ki
- g. Kolejne dziecko to zbyt duże obciążenie finansowe
- h. Opieka nad kolejnym dzieckiem zabiera za dużo czasu
- i. Nie mam odpowiednich warunków mieszkaniowych
- j. Obawiam się porodu/nie chcę przechodzić przez to drugi raz
- k. Boję się ciężkiej choroby dziecka/ niepełnosprawności
- l. Obawiam się ze względu na swój stan zdrowia
- m. Obawiam się ze względu na niepewność spowodowaną pandemią
- n. Jestem w nieodpowiednim wieku (za stary/za młody)
- o. Obawiam się, że mój partner/partnerka może nie chcieć mieć kolejnego dziecka
- p. Obawiam się, że dziecko zniszczy mój związek
- q. Zbyt duża różnica wieku do posiadanego/posiadanych dzieci/dziecka
- r. Nie chcę znowu opiekować się niemowlęciem

25. [Jeżeli P6 => 1] Czy planował/a P. posiadanie pierwszego dziecka?

- a. Tak, świadomie zaplanowałam/em posiadanie dziecka
- b. Nie starałam/em się o dziecko, ale też nie zapobiegałam/em temu
- c. Nie, dziecko nie było w ogóle planowane- nie chciałam/ em mieć dzieci

26. [Jeżeli P6 > 1] A czy planował/a P. posiadanie kolejnego dziecka/ dzieci?

- a. Tak, świadomie zaplanowałam posiadanie każdego kolejnego dziecka
- b. Nie starałam/em się o kolejne dziecko/dzieci, ale też nie zapobiegałam/em temu

- c. Nie, kolejne dziecko/dzieci nie było/y w ogóle planowane - nie chciałam/ em mieć kolejnych dzieci.

MOTYWACJE DO ZAŁOŻENIA RODZINY, POSIADANIA DZIECI

27. [Jeśli w P22=a,b,f i/lub P6= min 1] Co wpływa/ wpłynęło na P. decyzję dotyczącą posiadania dziecka? Proszę o wybranie minimum 5 powodów i uszeregowanie ich w kolejności od najważniejszego do najmniej ważnego, gdzie 1- powód najważniejszy 5+- najmniej ważny powód.

	HIERARCHIA
Chęć zostawienia czegoś po sobie	
Chęć przedłużenia nazwiska / narodu / gatunku ludzkiego	
Chęć przekazania genów	
Miłość do partnera/ partnerki	
Poczucie bezpieczeństwa na starość („dzieci się mną zaopiekują”)	
Chęć opiekowania się kimś, troszczenia się o kogoś	
Chęć bycia kochanym	
Chęć kochania kogoś	
Chęć bycia mamą/ tatą	
Chęć bycia spełnionym życiowo	
Chęć posiadania, stworzenia pełnej rodziny	
Uczucie szczęścia wynikające z posiadania dziecka	
Chęć umocnienia związku, małżeństwa	
Posiadanie celu w życiu, sensu życia wynikające z posiadania dziecka	
Wyznawana wiara, religia	
Wsparcie socjalne, finansowe oferowane przez państwo	
Wyższy prestiż społeczny, większe uznanie społeczne	
Nacisk rodziny, najbliższych	
Nacisk partnera/ partnerki	
Chęć posiadania licznej rodziny	
Chęć posiadania rodzeństwa dla poprzedniego dziecka	
Chęć dania dziecku rodziny, jakiej samemu się nie miało	

28. [jeżeli P22= c,d,e] W poprzednich pytaniach odpowiedział/a P., że nie chce mieć dziecka/ dzieci/ powiększyć rodziny lub trudno P. odpowiedzieć na to pytanie. Czy jednak któryś z poniższych aspektów mógłby mieć wpływ na zmianę tej decyzji o posiadaniu dziecka/ powiększeniu rodziny?

	1 Zdecydowanie nie wpłynęłoby to na moją decyzję	2 Raczej nie wpłynęłoby to na moją decyzję	3 Nie wiem/ trudno powiedzieć	4 Raczej mogłoby to wpłynąć na moją decyzję	5 Zdecydowanie mogłoby to wpłynąć na moją decyzję	99 odmowa odpowiedzi
Moje wyższe zarobki						
Wyższe zarobki partnera/ki						
Większa pomoc finansowa państwa dla rodzin						
Lepsze warunki mieszkaniowe (np. własne mieszkanie, większe mieszkanie)						
Lepsza opieka prenatalna i okołoporodowa						
Lepszy system opieki zdrowotnej, w tym pediatrycznej i specjalistycznej dla dzieci						
Większa dostępność żłobków i przedszkoli						
Dłuższy płatny urlop macierzyński						
Bliskość zamieszkania dziadków						
Większe wsparcie ze strony męża / partnera						
Stabilność i pewność mojego zatrudnienia (np. umowa o pracę na czas nieokreślony)						
Stabilność i pewność zatrudnienia partnera/ki (np. umowa o pracę na czas nieokreślony)						
Elastyczne godziny pracy/ dostosowanie grafiku pracy do własnych potrzeb						

29. Proszę określić jak bardzo zgadza się P. z następującymi stwierdzeniami:

	1 Zdecydowanie się nie zgadzam	2 Raczej się nie zgadzam	3 Ani się zgadzam, ani nie zgadzam	4 Raczej się zgadzam	5 Zdecydowanie się zgadzam	99 Trudno powiedzieć, nie wiem,	6 Odmowa odpowiedzi
Rodzice dziecka/dzieci powinni być w związku małżeńskim							
Najpierw powinno się zdobyć wykształcenie, dopiero potem planować dziecko							
Najpierw powinno się mieć stabilną sytuację finansową, dopiero potem planować dziecko							
Najpierw powinno się mieć stabilną sytuację zawodową, dopiero potem planować dziecko							
Najpierw powinno się zrobić karierę, dopiero potem planować dziecko							
Najpierw powinno się mieć własne mieszkanie, dopiero potem planować dziecko							
Najpierw trzeba w życiu czegoś się dorobić i coś osiągnąć, dopiero potem planować dziecko							
Najpierw trzeba się wyszaleć, wybawić, dopiero potem planować dziecko							
Dzieci są obciążeniem/ utrudnieniem							
Posiadanie dzieci umacnia relacje z parterem/partnerką							
Dziecko odbiera/ogranicza wolność i niezależność							
Dopiero posiadając dziecko można czuć się prawdziwie szczęśliwym							

Gdybym mógł/mogła, to chciałbym/chciałabym mieć dzieci wcześniej							
Gdybym mógł/mogła wrócić do przeszłości, to zdecydowałbym/zdecydowałabym się na kolejne dziecko w krótszym odstępie czasu od poprzedniego							
Żałuję, że nie mam więcej dzieci [Jeżeli P6= liczba większa niż 0]							
Żałuję, że nie ma dzieci [Jeżeli P6= 0]							
Żałuję, że wcześniej nie skupiłem/skupiłam się bardziej na rodzinie							
Chciałbym/Chciałabym móc lepiej łączyć karierę zawodową z życiem rodzinnym							
Żałuję, że się rozwiodłam/rozwiódłem (Jeżeli P13 =c i d)							

POSTAWY WOBEC ŻYCIA ZAWODOWEGO

30. Ile czasu w tygodniu zajmuje P. praca zawodowa i/lub nauka, wliczając dojazdy?

- powyżej 60 godzin
- od 50 do 60 godzin
- od 40 do 50 godzin
- od 30 do 40 godzin
- od 20 do 30 godzin
- od 10 do 20 godzin
- poniżej 10 godzin
- nie pracuję zawodowo ani się nie uczę

31. Praca zawodowa to przede wszystkim: (pytanie wielokrotnego wyboru)

- Pasja
- Samorozwój
- Dobre wykorzystanie czasu
- Możliwość realizacji pasji
- Pieniądze dla mnie
- Pieniądze dla rodziny

- g. Urozmaicenie
- h. Rutyna
- i. Nuda
- j. Konieczność
- k. Strata czasu
- l. Wysiętek

32. A w jaki sposób wg P. powiększenie rodziny może wpłynąć na P. sytuację na rynku pracy? (pytanie wielokrotnego wyboru)

- a. Brak możliwości rozwoju kariery zawodowej
- b. Posiadanie dziecka jako główny powód niezatrudnienia mnie w firmie
- c. Brak możliwości lub ograniczone możliwości awansu
- d. Nieuwzględnianie mnie w ciekawych/ prestiżowych projektach
- e. Motywuje mnie do szukania wyższych dochodów
- f. Jestem bardziej ceniony przez pracodawcę
- g. Powiększenie rodziny w ogóle nie wpływa na moją sytuację na rynku pracy
- h. Nie wiem/ trudno powiedzieć
- i. Odmowa odpowiedzi

33. Jakie wg P. powinny być zapewnione warunki pracy dla P. żony / partnerki, aby P. żona / partnerka mogła powrócić na rynek pracy, podjąć pracę? [pytanie wielokrotnego wyboru] [P2=b i jeżeli P7= wiek powyżej 3 lat]

- a. Wsparcie w zapewnieniu opieki nad dziećmi
- b. Elastyczne godziny pracy;
- c. Praca na część etatu;
- d. Możliwość wykonywania pracy zdalnie (z domu)
- e. Możliwość przekwalifikowania, pozyskania nowego zawodu
- f. Nie wiem/ trudno powiedzieć
- g. Odmowa odpowiedzi

34. Jakie wg P. powinny być zapewnione warunki pracy, aby mogła P. powrócić na rynek pracy, podjąć pracę? [pytanie wielokrotnego wyboru] [P2=a i jeżeli P7= wiek powyżej 3 lat]

- a. Wsparcie w zapewnieniu opieki nad dziećmi
- b. Elastyczne godziny pracy;
- c. Praca na część etatu;
- d. Możliwość wykonywania pracy zdalnie (z domu)
- e. Możliwość przekwalifikowania, pozyskania nowego zawodu
- f. Nie wiem/ trudno powiedzieć
- g. Odmowa odpowiedzi

DZIAŁANIA INSTYTUCJI PAŃSTWA W ZAKRESIE WSPIERANIA RODZIN

35. Jakie działania mogłoby podjąć państwo/ władza, żeby jeszcze lepiej wesprzeć P. rodzinę? Proszę wybrać min. 3 odpowiedzi i uporządkować je od najważniejszych (1), do najmniej ważnych (3+).

Rodzaj działań	Hierarchia
Psychologiczne (wsparcie i opieka terapeutyczna, psychologiczna dla rodzin)	
Wychowawczo-opiekuńcze indywidualne (np. dłuższe urlopy macierzyńskie, uelastycznienie rynku pracy)	
Wychowawczo-opiekuńcze instytucjonalne (np. większa dostępność żłobków, przedszkoli, niań)	
Pieniężne (wsparcie finansowe, dodatki)	
Rzeczowe (np. wyprawki, książki do nauki, pomoce naukowe).	
Podatkowe (np. ulgi podatkowe)	
Mieszkaniowe (dopłaty do mieszkań, większa dostępność mieszkań dla rodzin)	
Edukacyjne (np. dodatkowe, darmowe kursy, szkolenia dla matek, dzieci)	
Zdrowotne (np. lepszy dostęp do opieki zdrowotnej i specjalistycznej dla rodzin i dzieci)	

36. Jakie wg P. powinny być dostępne formy opieki nad dzieckiem (pytanie wielokrotnego wyboru) [jeżeli P7= wiek do 6 lat]

- a. Dłuższe urlopy macierzyńskie
- b. Większe możliwości opieki przez dziadków
- c. Większe możliwości opieki przez ojca
- d. Możliwość skorzystania z indywidualnej opiekunki np. kilka godzin w tygodniu podczas urlopu macierzyńskiego i/lub wychowawczego;
- e. większa dostępność żłobków
- f. większa elastyczność pracy żłobków (m.in. żłobek czynny do późnych godzin);
- g. większa dostępność przedszkoli
- h. większa elastyczność pracy przedszkoli (m.in. przedszkole czynne do późnych godzin);
- i. większa dostępność opieki doraźnej na kilka godzin (np. w centrach handlowych, obiektach kultury
- j. opieka dla dzieci szkolnych poza systemem szkolnym w godzinach popołudniowych;
- k. dodatkowe wsparcie finansowe dla rodzin z dziećmi
- l. inne (jakie) _____
- m. Nie wiem/trudno powiedzieć
- n. Odmowa odpowiedzi

37. Suma miesięcznych dochodów brutto wszystkich osób dorosłych, z którymi P. obecnie mieszka w jednym gospodarstwie domowym

- a. poniżej 2 000 zł
- b. między 2 000 zł a 4 000 zł
- c. między 4 000 zł a 6 000 zł
- d. między 6 000 zł a 8 000 zł
- e. między 8 000 zł a 10 000 zł
- f. między 10 000 zł a 12 000 zł
- g. między 12 000 zł a 14 000 zł
- h. między 14 000 zł a 16 000 zł
- i. powyżej 16 000 zł

38. Czy wzięłyby/wzięłaby P. udział w wyborach parlamentarnych, jeśli odbywałyby się w najbliższą niedzielę?

- a. Tak
- b. Nie

39. Na które ugrupowanie polityczne oddałby/aby P. głos, gdyby wybory parlamentarne odbywały się w najbliższą niedzielę?

- a. Zjednoczona Prawica (Prawo i Sprawiedliwość, Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro, Porozumienie Jarosława Gowina)
- b. Koalicja Obywatelska (Platforma Obywatelska, Nowoczesna, Inicjatywa Polska, Zieloni)
- c. Polska 2050
- d. Lewica (Sojusz Lewicy Demokratycznej, Wiosna Roberta Biedronia, Partia Razem)
- e. Konfederacja
- f. Koalicja Polska - PSL
- g. Kukiz 15
- h. Inne
- i. Nie wiem/trudno powiedzieć
- j. Odmowa odpowiedzi

5.3.5 Scenariusz FGI – IV etap badania

Moderator. Przed rozpoczęciem spotkania proszę przygotować arkusze z koncepcjami dla badanych (1,2,3...) (można spiąć spinką, włożyć w koszulkę itd.).

NARZĘDZIE BADAWCZE FGI

Dzień dobry nazywam się i jestem pracownikiem instytutu ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. Nasz instytut realizuje na zlecenie Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej badanie w zakresie określenia warunków do poprawy kondycji demograficznej Polski wraz z rekomendacjami zmian w obszarze godzenia życia zawodowego i prywatnego.

Główny celem badania jest analiza procesów związanych z zakładaniem rodziny: oczekiwań osób młodych wobec instytucji rodziny, postaw wobec ról pełnionych przez kobiety i mężczyzn w rodzinie, barier związanych z założeniem rodziny oraz posiadaniem dzieci, w tym obaw racjonalnych i emocjonalnych.

Spotkanie potrwa około 2 godzin. Zachęcając Państwa do udziału w dyskusji chciał/a/bym podkreślić, że Państwa wypowiedzi będą całkowicie poufne oraz będą prezentowane jedynie w zbiorczych zestawieniach analitycznych, bez możliwości powiązania ich z konkretną osobą.

Chciał/a/bym też zastrzec, że wywiad będzie nagrywany. Nagranie posłuży do wiernego odtworzenia naszej rozmowy do celów badawczych i nie będzie w żaden sposób rozpowszechniane. Czy wyrażacie Państwo na to zgodę? [moderator włącza dyktafon].

Uwaga ogólna do Moderatorów:

Proszę przedstawić informację na temat dzisiejszego spotkania, poinformować respondentów, że zaprezentujemy 5-6 koncepcji (pomysłów), które mają wesprzeć przyszłych/obecnych rodziców.

Każdy z KONCEPTÓW, który będzie omawiany, podzielony został na dwie części.

1: ZAŁOŻENIA PROGRAMU- dyskusja na temat założeń każdego z programów (benefity, co program wprowadza, jakie zmiany, korzyści).

2: OFERTY (WERSJE A LUB A,B,C) -przedstawienie respondentom OFERT, plansz, na których znajduje się uzasadnienie programu, cel i jego skutek.

Najpierw respondenci oceniają propozycję zmian (benefity, założenia), następnie kontekst w jakim osadzony jest dany program.

Niektóre programy posiadają więcej niż jedną wersję OFERTY (np. program 1 zawiera wersję A, B i C), inne tylko jedną wersję (A). W każdym przypadku prosimy respondentów, zgodnie z pytaniami o ocenę jednej lub kilku tych ofert, propozycję zmian itp.

Respondentom wręczone zostanie 5 ZESTAWÓW KART- KONCEPTÓW oznaczonych numerami. Każdy z nich będzie zawierał: ZAŁOŻENIA PROGRAMU oraz OFERTY (w wersjach A lub B,C lub A,B,C).

PYTANIA WPROWADZAJĄCE

1. Proszę się przedstawić, powiedzieć gdzie Państwo pracują?
2. Jaka jest Państwa sytuacja rodzinna? (czy jesteście Państwo w związku, małżeństwie, czy mieszkacie z partnerem/ką)?
3. Czy posiadają Państwo dzieci, jeśli tak to ile i w jakim wieku?

Moderator. Proszę, aby wszyscy się przedstawili wg powyższych pytań.

CZĘŚĆ WŁAŚCIWA WYWIADU

Przed Państwem znajduje się 5 kart oznaczonych numerami. Każda z tych kart to jeden koncept, pomysł, o którym będziemy dziś rozmawiać. Każdy z tych konceptów składa się z 2 części: ZAŁOŻEN PROGRAMU (1sza strona) oraz OFERTY/ OFERT.

KONCEPT 1 – RODZINA 500+

ZAŁOŻENIA PROGRAMU: RODZINA 500+

1. **Proszę otworzyć teraz KONCEPT 1 na ZAŁOŻENIACH PROGRAMU (1sza strona). Proszę przeczytać te założenia. Moderator. Proszę dać uczestnikom spotkania kilka minut na zapoznanie się z materiałem.**
2. Jak ogólnie oceniają Państwo przedstawioną propozycję rozwiązań, zmian?
 - 1.1 Jakie są jej mocne i słabe strony? Co się Państwu podoba lub nie podoba?

Moderator. Proszę słuchać odpowiedzi badanych i jeśli temat ten się nie pojawi, dopytać:

- 1.2 A co P. sądzą o zmianach w świadczeniach Rodzina 500+? Czy to pozytywna zmiana, negatywna, czy w ogóle powinno się taką zmianę wprowadzać, czy należy zostawić program taki jak jest obecnie?
2. Czy przedstawiona propozycja programu wpłynęłaby na Państwa chęć powiększenia rodziny? Dlaczego tak/nie?
3. Jakie elementy w przedstawionej propozycji odpowiadają Państwa potrzebom?
 - 3.1 A jakich elementów brakuje? Które nie spełniają Państwa potrzeb?
4. Co by Państwo jeszcze ulepszyli w tej propozycji gdyby to tylko od Państwa zależało?
Moderator. Dodać, że chodzi zarówno o nowe propozycje jak i rozszerzenie istniejących i zmiany w nich (np. obniżenie jeszcze dodatkowo progów dochodowych).

OCENA TRAFNOŚCI KONCEPTU- UZASADNIENIE, CELE, EFEKTY

5. **Proszę teraz spojrzeć na kartki KONCEPTU 1 oznaczone jako OFERTA PROGRAM RODZINA 500+. Proszę sobie wyobrazić, że jesteście klientami a to są oferty, które mieliście okazję jako pierwsi zobaczyć. Proszę przeczytać dokładnie wersję A, B i C oferty, uzasadnienie, cel i efekt. Moderator. Dodać, w razie potrzeby, że jest to oferta jak np. w biurze podróży, albo banku, ukazująca korzyści i to do kogo dany produkt jest kierowany.**
6. Jakim przymiotnikiem określilibyście ofertę A, jakim B i C? **Moderator. W razie potrzeby dodać: np. atrakcyjna, wystarczająca, niezachęcająca itp.**
7. Która z wersji najbardziej się Państwu podobała i dlaczego?
8. Do kogo każda z wersji ofert trafiłaby najbardziej? Do jakiego typu ludzi, kto mógłby być idealnym „klientem” każdej oferty? **Moderator. W razie potrzeby doprecyzować, że chodzi o np. wiek takiej osoby, sytuację rodzinną, finansową, zawodową itp.**
9. Proszę sobie teraz wyobrazić, że jesteście twórcami takiej oferty- musicie zareklamować tę ofertę tak, żeby trafić i zadowolić jak najwięcej klientów. Jakie zmiany byście wprowadzili do oferty? Do kogo ją skierowali? Może inaczej opisali uzasadnienie, cel lub efekty tej oferty?
10. Na koniec spójrzmy jeszcze raz na wersje ofert A,B,C. Którą by Państwo wybrali jako idealny opis programu 1- rodzina 500+? Który najbardziej do niego pasuje?

KONCEPT 4 - WSPARCIE MIESZKANIOWE DLA MŁODYCH

ZAŁOŻENIA PROGRAMU: WSPARCIE MIESZKANIOWE DLA MŁODYCH

1. Proszę otworzyć teraz KONCEPT 4 na ZAŁOŻENIACH PROGRAMU (1sza strona). Proszę przeczytać te założenia. Moderator. Proszę dać uczestnikom spotkania kilka minut na zapoznanie się z materiałem.
2. Jak ogólnie oceniają Państwo przedstawioną propozycję rozwiązań, zmian?
 - 2.1 Jakie są jej mocne i słabe strony? Co się Państwu podoba lub nie podoba?
3. W koncepcie tym znajdują się alternatywne instrumenty. Co Państwo o nich sądzą? Które wydają się Państwu najlepsze, najbardziej trafione?
4. Czy przedstawiona propozycja programu wpłynęłaby na Państwa chęć powiększenia rodziny? Dlaczego tak/nie?
5. Jakie elementy w przedstawionej propozycji odpowiadają Państwa potrzebom?
 - 5.1 A jakich elementów brakuje? Które nie spełniają Państwa potrzeb?
6. Co by Państwo jeszcze ulepszyli w tej propozycji gdyby to tylko od Państwa zależało? Moderator. Dodać, że chodzi zarówno o nowe propozycje jak i rozszerzenie istniejących i zmiany w nich (np. obniżenie jeszcze dodatkowo progów dochodowych).

OCENA TRAFNOŚCI KONCEPTU- UZASADNIENIE, CELE, EFEKTY

7. Proszę teraz spojrzeć na kartki KONCEPTU 4 oznaczone jako OFERTA WSPARCIE MIESZKANIOWE DLA MŁODYCH. Proszę sobie wyobrazić, że jesteście klientami a to jest oferta, którą mieliście okazję jako pierwsi zobaczyć. Proszę przeczytać dokładnie wersję A, szczególnie uzasadnienie, cel i efekt. Moderator. Dodać, w razie potrzeby, że jest to oferta jak np. w biurze podróży, albo banku, ukazująca korzyści i to do kogo dany produkt jest kierowany.
8. Jakim przymiotnikiem określilibyście tę ofertę? Moderator. W razie potrzeby dodać: np. atrakcyjna, wystarczająca, niezachęcająca itp.
 - 8.1 Czy ta oferta się Państwu podoba? Pod jakimi względami?
9. Do kogo ta oferta trafiłaby najbardziej? Do jakiego typu ludzi, kto mógłby być idealnym „klientem” tej oferty? Moderator. W razie potrzeby doprecyzować, że chodzi o np. wiek takiej osoby, sytuację rodzinną, finansową, zawodową itp.
10. Proszę sobie teraz wyobrazić, że jesteście twórcami takiej oferty- musicie zareklamować tę ofertę tak, żeby trafić i zadowolić jak najwięcej klientów. Jakie zmiany byście wprowadzili do oferty? Do kogo ją skierowali? Może inaczej opisali uzasadnienie, cel lub efekty tej oferty?

KONCEPT 2 – ZASIŁEK WYCHOWAWCZY (BON)

ZAŁOŻENIA PROGRAMU: ZASIŁEK WYCHOWAWCZY (BON)

11. Proszę otworzyć teraz **KONCEPT 2** na **ZAŁOŻENIACH PROGRAMU (1sza strona)**. Proszę przeczytać te założenia. **Moderator. Proszę dać uczestnikom spotkania kilka minut na zapoznanie się z materiałem.**

12. Jak ogólnie oceniają Państwo przedstawioną propozycję rozwiązań, zmian?

12.1 Jakie są jej mocne i słabe strony? Co się Państwu podoba lub nie podoba?

Moderator. Proszę słuchać odpowiedzi badanych i jeśli temat ten się nie pojawi, dopytać:

13. A co P. sądzą o wprowadzeniu dodatkowego, miesięcznego zasiłku wychowawczego („bonu”) na każde dziecko w 2 i 3 roku życia, w wysokości 1 300 zł miesięcznie?

14. Czy przedstawiona propozycja programu wpłynęłaby na Państwa chęć powiększenia rodziny? Dlaczego tak/nie?

15. Jakie elementy w przedstawionej propozycji odpowiadają Państwa potrzebom?

15.1 A jakich elementów brakuje? Które nie spełniają Państwa potrzeb?

16. Co by Państwo jeszcze ulepszyli w tej propozycji gdyby to tylko od Państwa zależało?

Moderator. Dodać, że chodzi zarówno o nowe propozycje jak i rozszerzenie istniejących i zmiany w nich (np. obniżenie jeszcze dodatkowo progów dochodowych).

OCENA OFERTY- UZASADNIENIE, CELE, EFEKTY

17. Proszę teraz spojrzeć na kartki **KONCEPTU 5** oznaczone jako **OFERTA- ZASIŁEK WYCHOWAWCZY (BON)**. Proszę sobie wyobrazić, że jesteście klientami a to jest oferta, którą mieliście okazję jako pierwsi zobaczyć. Proszę przeczytać dokładnie wersję A, szczególnie uzasadnienie, cel i efekt. **Moderator. Dodać, w razie potrzeby, że jest to oferta jak np. w biurze podróży, albo banku, ukazująca korzyści i to do kogo dany produkt jest kierowany.**

18. Jakim przymiotnikiem określilibyście tę ofertę? **Moderator. W razie potrzeby dodać: np. atrakcyjna, wystarczająca, niezachęcająca itp.**

18.1 Czy ta oferta się Państwu podoba? Pod jakimi względami?

19. Do kogo ta oferta trafiłaby najbardziej? Do jakiego typu ludzi, kto mógłby być idealnym „klientem” tej oferty? **Moderator. W razie potrzeby doprecyzować, że chodzi o np. wiek takiej osoby, sytuację rodzinną, finansową, zawodową itp.**

20. Proszę sobie teraz wyobrazić, że jesteście twórcami takiej oferty- musicie zareklamować tę ofertę tak, żeby trafić i zadowolić jak najwięcej klientów. Jakie zmiany byście wprowadzili do oferty? Do kogo ją skierowali? Może inaczej opisali uzasadnienie, cel lub efekty tej oferty?

KONCEPT 3 - BECIKOWE

ZAŁOŻENIA PROGRAMU: „BECIKOWE”

21. Proszę otworzyć teraz KONCEPT 3 na ZAŁOŻENIACH PROGRAMU (1sza strona). Proszę przeczytać te założenia. Moderator. Proszę dać uczestnikom spotkania kilka minut na zapoznanie się z materiałem.
22. Jak ogólnie oceniają Państwo przedstawioną propozycję rozwiązań, zmian?
- 22.1 Jakie są jej mocne i słabe strony? Co się Państwu podoba lub nie podoba?

Moderator. Proszę słuchać odpowiedzi badanych i jeśli temat ten się nie pojawi, dopytać:

- 22.2 A co P. sądzą o pomysle: na drugie i kolejne dziecko, które urodzi się nie później niż 2,5 roku od poprzedniego, każdej matce, bez względu na stan cywilny i dochody przysługujące becikowe w wysokości 10 000 zł?
23. Czy przedstawiona propozycja programu wpłynęłaby na Państwa chęć powiększenia rodziny? Dlaczego tak/nie?
24. Jakie elementy w przedstawionej propozycji odpowiadają Państwa potrzebom?
- 24.1 A jakich elementów brakuje? Które nie spełniają Państwa potrzeb?
25. Co by Państwo jeszcze ulepszyli w tej propozycji gdyby to tylko od Państwa zależało? Moderator. Dodać, że chodzi zarówno o nowe propozycje jak i rozszerzenie istniejących i zmiany w nich (np. obniżenie jeszcze dodatkowo progów dochodowych).

OCENA TRAFNOŚCI KONCEPTU- UZASADNIENIE, CELE, EFEKTY

26. Proszę teraz spojrzeć na kartki KONCEPTU 3 oznaczone jako OFERTA PROGRAMU „BECIKOWE”. Proszę sobie wyobrazić, że jesteście klientami a to są oferty, które mieliście okazję jako pierwsi zobaczyć. Proszę przeczytać dokładnie wersję A, B oferty, uzasadnienie, cel i efekt. Moderator. Dodać, w razie potrzeby, że jest to oferta jak np. w biurze podróży, albo banku, ukazująca korzyści i to do kogo dany produkt jest kierowany. W przypadku oferty B proszę o zaproponowanie efektu i celu.
27. Jakim przymiotnikiem określilibyście ofertę A i jakim ofertę B? Moderator. W razie potrzeby dodać: np. atrakcyjna, wystarczająca, niezachęcająca itp.
28. Która z wersji najbardziej się Państwu podobała i dlaczego?
29. Do kogo każda z wersji ofert trafiłaby najbardziej? Do jakiego typu ludzi, kto mógłby być idealnym „klientem” każdej oferty? Moderator. W razie potrzeby doprecyzować, że chodzi o np. wiek takiej osoby, sytuację rodzinną, finansową, zawodową itp.
30. Proszę sobie teraz wyobrazić, że jesteście twórcami takiej oferty- musicie zareklamować tę ofertę tak, żeby trafić i zadowolić jak najwięcej klientów. Jakie zmiany byście wprowadzili do oferty? Do kogo ją skierowali? Może inaczej opisali uzasadnienie, cel lub efekty tej oferty?
31. Na koniec spójrzmy jeszcze raz na wersje ofert A i B. Którą by Państwo wybrali jako idealny opis programu 13- Becikowe? Który najbardziej do niego pasuje?

KONCEPT 5 - ZASIŁEK MACIERZYŃSKI

ZAŁOŻENIA PROGRAMU: ZASIŁEK MACIERZYŃSKI

32. Proszę otworzyć teraz KONCEPT 5 na ZAŁOŻENIACH PROGRAMU (1sza strona). Proszę przeczytać te założenia. Moderator. Proszę dać uczestnikom spotkania kilka minut na zapoznanie się z materiałem.

33. Jak ogólnie oceniają Państwo przedstawioną propozycję rozwiązań, zmian?

33.1 Jakie są jej mocne i słabe strony? Co się Państwu podoba lub nie podoba?

Moderator. Proszę słuchać odpowiedzi badanych i jeśli temat ten się nie pojawi, dopytać:

34. A co P. sądzą o dodatkowym zasiłku dla matek, które nie posiadają prawa do zasiłku macierzyńskiego od swoich dochodów więc przysługuje im zasiłek od dochodów męża?

35. Czy przedstawiona propozycja programu wpłynęłaby na Państwa chęć powiększenia rodziny? Dlaczego tak/nie?

36. Jakie elementy w przedstawionej propozycji odpowiadają Państwa potrzebom?

36.1 A jakich elementów brakuje? Które nie spełniają Państwa potrzeb?

37. Co by Państwo jeszcze ulepszyli w tej propozycji gdyby to tylko od Państwa zależało?

Moderator. Dodać, że chodzi zarówno o nowe propozycje jak i rozszerzenie istniejących i zmiany w nich (np. obniżenie jeszcze dodatkowo progów dochodowych).

OCENA TRAFNOŚCI KONCEPTU- UZASADNIENIE, CELE, EFEKTY

38. Proszę teraz spojrzeć na kartki KONCEPTU 5 oznaczone jako OFERTA ZASIŁEK MACIERZYŃSKI.

Proszę sobie wyobrazić, że jesteście klientami a to jest oferta, którą mieliście okazję jako pierwsi zobaczyć. Proszę przeczytać dokładnie wersję A, szczególnie uzasadnienie, cel i efekt.

Moderator. Dodać, w razie potrzeby, że jest to oferta jak np. w biurze podróży, albo banku, ukazująca korzyści i to do kogo dany produkt jest kierowany.

39. Jakim przymiotnikiem określilibyście tę ofertę? Moderator. W razie potrzeby dodać: np. atrakcyjna, wystarczająca, niezachęcająca itp.

39.1 Czy ta oferta się Państwu podoba? Pod jakimi względami?

40. Do kogo ta oferta trafiłaby najbardziej? Do jakiego typu ludzi, kto mógłby być idealnym „klientem” tej oferty? Moderator. W razie potrzeby doprecyzować, że chodzi o np. wiek takiej osoby, sytuację rodzinną, finansową, zawodową itp.

41. Proszę sobie teraz wyobrazić, że jesteście twórcami takiej oferty- musicie zareklamować tę ofertę tak, żeby trafić i zadowolić jak najwięcej klientów. Jakie zmiany byście wprowadzili do oferty? Do kogo ją skierowali? Może inaczej opisali uzasadnienie, cel lub efekty tej oferty?

KONCEPT 6 – ELASTYCZNA PRACA

ZAŁOŻENIA PROGRAMU: ELASTYCZNA PRACA

1. Proszę otworzyć teraz KONCEPT 5 na ZAŁOŻENIACH PROGRAMU (1sza strona). Proszę przeczytać te założenia. Moderator. Proszę dać uczestnikom spotkania kilka minut na zapoznanie się z materiałem.
2. Jak ogólnie oceniają Państwo przedstawioną propozycję rozwiązań, zmian?
 - 2.1 Jakie są jej mocne i słabe strony? Co się Państwu podoba lub nie podoba?

Moderator. Proszę słuchać odpowiedzi badanych i jeśli temat ten się nie pojawi, dopytać:

3. Czy przedstawiona propozycja programu wpłynęłaby na Państwa chęć powiększenia rodziny? Dlaczego tak/nie?
4. Jakie elementy w przedstawionej propozycji odpowiadają Państwa potrzebom?
 - 4.1 A jakich elementów brakuje? Które nie spełniają Państwa potrzeb?
5. Co by Państwo jeszcze ulepszyli w tej propozycji gdyby to tylko od Państwa zależało? Moderator. Dodać, że chodzi zarówno o nowe propozycje jak i rozszerzenie istniejących i zmiany w nich (np. obniżenie jeszcze dodatkowo progów dochodowych).

OCENA TRAFNOŚCI KONCEPTU- UZASADNIENIE, CELE, EFEKTY

6. Proszę teraz spojrzeć na kartki KONCEPTU 5 oznaczone jako OFERTA ELASTYCZNA PRACA. Proszę sobie wyobrazić, że jesteście klientami a to jest oferta, którą mieliście okazję jako pierwsi zobaczyć. Proszę przeczytać dokładnie wersję A, szczególnie uzasadnienie, cel i efekt. Moderator. Dodać, w razie potrzeby, że jest to oferta jak np. w biurze podróży, albo banku, ukazująca korzyści i to do kogo dany produkt jest kierowany.
7. Jakim przymiotnikiem określilibyście tę ofertę? Moderator. W razie potrzeby dodać: np. atrakcyjna, wystarczająca, niezachęcająca itp.
 - 7.1 Czy ta oferta się Państwu podoba? Pod jakimi względami?
8. Do kogo ta oferta trafiłaby najbardziej? Do jakiego typu ludzi, kto mógłby być idealnym „klientem” tej oferty? Moderator. W razie potrzeby doprecyzować, że chodzi o np. wiek takiej osoby, sytuację rodzinną, finansową, zawodową itp.
9. Proszę sobie teraz wyobrazić, że jesteście twórcami takiej oferty- musicie zareklamować tę ofertę tak, żeby trafić i zadowolić jak najwięcej klientów. Jakie zmiany byście wprowadzili do oferty? Do kogo ją skierowali? Może inaczej opisali uzasadnienie, cel lub efekty tej oferty?

PODSUMOWANIE ROZMOWY

10. **Porozmawiajmy chwilę o ZAŁOŻENIACH PROGRAMÓW, które dzisiaj omawialiśmy.** Który z zaprezentowanych programów najbardziej przypadł Państwu do gustu, najbardziej odpowiadał Państwa potrzebom, oczekiwaniom i dlaczego?
11. I z drugiej strony, który z programów najmniej przypadł Państwu do gustu, który wydaje się najmniej trafiony, odpowiedni?
12. **Porozmawiajmy teraz o OFERTACH, które dzisiaj omawialiśmy.** Proszę wybrać teraz jedną z ośmiu ofert, która najbardziej się Państwu podobała i którą najlepiej oceniacie. Proszę krótko uzasadnić swój wybór.
13. Czy chcieliby Państwo na koniec naszego spotkania dodać coś na zakończenie?

Dziękuję bardzo za poświęcony czas i wszystkie wypowiedzi, które są niezwykle cenne.

5.3.6 Karty Konceptów zaprezentowane na pierwszych 7. FGI

Koncept nr 1

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

PROGRAM RODZINA 500+

- podwyższenie świadczenia na drugie dziecko do 600 zł, na trzecie do 800 zł, na czwarte i kolejne do 900 zł
- przekazywanie świadczenia na pierwsze dziecko tylko w przypadku niskiego dochodu na osobę w rodzinie - Jeśli dochód na osobę jest niższy niż 1 300 zł, przysługuje na pierwsze dziecko 500 zł, a jeśli niższy niż 700 zł, wówczas przysługuje 600 zł.
- podwyższenie 500+ na kolejne dzieci oraz uwzględnienie w nowym 500+ sytuacji osób niżej zarabiających umożliwi uproszczenie systemu i zniesienie skomplikowanego i drogiego w obsłudze dla państwa systemu zasiłków i dodatków (obecnie: od 69 zł do maksymalnie 273 zł miesięcznie na dziecko - średnio ok 120 zł).
- jeśli rodzic samotnie wychowuje dziecko i nie jest uprawniony do alimentów, otrzymuje dodatek w wysokości 400 zł na dziecko
- Wprowadzenie możliwości otrzymania nowego 500+ od momentu poczęcia dziecka (możliwość pobrania środków finansowych w skumulowanych ratach – w szóstym miesiącu ciąży i miesiąc po urodzeniu dziecka). Nadal świadczenie przysługuje przez 18 lat, w przypadku skorzystania z tej możliwości będzie wypłacane do wieku 17lat i 3 miesięcy).

	Kryterium dochodowe I (dla najuboższych 700 zł)	Kryterium dochodowe II (1300 zł)	Uniwersalne
na 1. Dziecko	600 zł	500 zł	X
na 2. Dziecko		600 zł	
na 3. Dziecko		800 zł	
na 4. i kolejne dziecko		900 zł	

OFERTA WERSJA A

PROGRAM RODZINA 500+

UZASADNIENIE

Posiadanie dzieci jest dla wielu Polaków ważne. Znaczna większość Polaków chciałaby mieć dzieci, z czego większość co najmniej dwójkę, a niektórzy nawet więcej.

Koszty utrzymania dzieci powodują, że rodziny nie realizują swoich marzeń odnośnie do wielkości rodziny, a niekiedy pojawienie się kolejnego dziecka sprzyja obniżeniu standardu życia.

Dla wsparcia rodzin w urodzeniu kolejnych dzieci oraz zmniejszenia skali ubóstwa wprowadzony został program „Rodzina 500+”. Program ten znacznie zmniejszył skalę ubóstwa, ale wzrost dzietności, mimo iż nastąpił, wskazuje że rodziny wciąż nie realizują swoich planów związanych potomstwa. Jednocześnie wciąż funkcjonuje wcześniejszy, skomplikowany system zasiłków rodzinnych i dodatków, który wspiera rodziny znacznie mniejszymi kwotami.

Potrzebna jest zatem modyfikacja programu wsparcia rodziny, by zachował skuteczność ograniczania ubóstwa a jednocześnie lepiej wspierał rodziny w realizacji marzeń co do liczby dzieci.

CEL

Modyfikacja 500+ i systemu zasiłków, by program lepiej wspomagał rodziny chcące mieć dzieci, przy zachowaniu uzyskanego standardu życia.

EFEKT

Rodzice mogą znacznie łatwiej spełnić swoje marzenia o posiadaniu takiej liczby dzieci, jaką chcą, i zapewnianie im godnych warunków materialnych

OFERTA WERSJA B

PROGRAM RODZINA 500+

UZASADNIENIE

Rząd (Prawa i Sprawiedliwości) wprowadził program 500+. Jego celem była redukcja ubóstwa wśród rodzin z dziećmi, zwłaszcza wielodzietnych oraz zwiększenie dzietności.

Dla dalszego zwiększania dzietności potrzebne jest wprowadzenie nowych radykalnych rozwiązań. W tym celu potrzebna jest modyfikacja programu 500+.

CEL

Dzięki nowemu programowi wsparcie będzie udzielane w sposób bardziej precyzyjny (ograniczone dla rodzin zamożnych), a uwolnione w ten sposób środki będą przekierowane na inne rodzaje wsparcia służące dzietności. Pieniądze podatników zostaną wykorzystane bardziej skutecznie.

EFEKT

Rząd podejmuje działania, by jeszcze lepiej inwestować w rodziny.

OFERTA WERSJA C

PROGRAM RODZINA 500+

UZASADNIENIE

Rząd PIS wprowadził program 500+. Jego celem była redukcja ubóstwa wśród rodzin z dziećmi, zwłaszcza wielodzietnych oraz zwiększenie dzietności.

Nieprzewidziana sytuacja związana z pandemią grozi jeszcze głębszym kryzysem demograficznym (w czasach niepokoju spada liczba urodzeń), dlatego utrzymując poziom inwestycji w rodziny (nadal ponad 40 mld rocznie) rząd ogranicza (czasowo) przekierowanie środków na 1. Dziecko do zamożnych rodzin, by wprowadzić bardziej radykalne rozwiązania, które pomogą znieść inne bariery (np. dot. dostępności mieszkań czy wsparcia w opiece nad małymi dziećmi).

CEL

Dzięki nowemu programowi wsparcie będzie udzielane w sposób bardziej precyzyjny (ograniczone dla rodzin zamożnych) a uwolnione w ten sposób środki będą przekierowane na inne rodzaje wsparcia służące dzietności. Pieniądze podatników zostaną wykorzystane bardziej skutecznie.

EFEKT

Rząd reaguje adekwatnie do sytuacji.

Koncept nr 2

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

ZASIŁEK WYCHOWAWCZY (BON)

- wprowadzenie dodatkowego, miesięcznego zasiłku wychowawczego („bonu”) na każde dziecko w 2 i 3 roku życia, w wysokości 1 300 zł miesięcznie.
- możliwość przeznaczenia kwoty bonu na dowolny cel: opłata żłobka, zatrudnienie niani, zaangażowanie dziadków, utrzymanie się matki, która dla opieki nad dzieckiem rezygnuje z pracy.
- Bon przysługuje wszystkim rodzinom, w których dochód na osobę w gospodarstwie domowym w przypadku:
 - pierwszego dziecka nie przekracza średniego 80% wynagrodzenia w gospodarce (czyli łącznie 9 100 netto),
 - drugiego dziecka 70% średniego wynagrodzenia na osobę (łącznie 10 600 netto),
 - 3 i kolejnego dziecka (np. w przypadku trójki dzieci łącznie 11 400 netto).

OFERTA

ZASIŁEK WYCHOWAWCZY (BON)

UZASADNIENIE

Najmłodsze dzieci, do ukończenia 3 roku życia, wymagają bardzo starannej opieki.

Aktualnie zasiłek macierzyński umożliwia sprawowanie opieki przez matkę przez pierwszy rok życia, bez znaczącej utraty przez rodzinę dochodów. W przypadku opieki nad dzieckiem 2 i 3 - letnim, matka może zdecydować się na bezpłatny urlop wychowawczy albo wrócić do pracy i wysłać dziecko do żłobka, który jest często kosztowny. Wiele kobiet chcących dalej osobiście opiekować się dzieckiem wraca zatem z powodów ekonomicznych do pracy, a wiele kobiet chcących pracować rezygnuje z pracy, ponieważ ona się nie opłaca.

Istnieje zatem potrzeba elastycznego wsparcia matek w 2 i 3 roku życia, by mogły żyć zgodnie z własnymi preferencjami.

CEL

Zwiększenie opcji wyboru dla matek małych dzieci między pracą zawodową a opieką nad dzieckiem.

EFEKT

Matka może prowadzić taki styl życia, jaki chce.

Koncept nr 3

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

'BECIKOWE'

- na drugie i kolejne dziecko, które urodzi się nie później niż 2,5 roku od poprzedniego, każdej matce (bez względu na stan cywilny i dochody) przysługuje becikowe w wysokości 10 000 zł
 - jeśli dziecko urodzi się 2 lata i 7 miesięcy po poprzednim, becikowe odpowiednio się zmniejsza: do 9 000 zł,
 - jeśli urodzi się 2 lata i 8 miesięcy po poprzednim = 8 000 zł,
 - jeśli urodzi się 2 lata i 9 miesięcy po poprzednim = 7 000 zł.

Wartość jednorazowego dodatku a odstęp od poprzedniego urodzenia:

	Odstęp od poprzedniego urodzenia			
	2 lata i 6 miesięcy	2 lata i 7 miesięcy	2 lata i 8 miesięcy	2 lata i 9 miesięcy
Wartość dodatku	10 000 zł	9 000 zł	8 000 zł	7 000 zł

OFERTA WERSJA A

'BECIKOWE'

UZASADNIENIE

W Polsce zdecydowana większość par chciałaby mieć (marzy o) co najmniej 2 dzieci. Wiele par jednak nie decyduje się na posiadanie dzieci w niewielkim odstępie czasu, ze względu m.in. na niepokój dotyczący dochodów rodziny, kiedy matka przez dłuższy okres nie pracuje. Odkładanie w czasie powoduje, że rodzicom często coraz trudniej jest zdecydować się na kolejne dziecko i często prowadzi to do braku realizacji marzeń o kolejnym potomku.

Potrzeba zatem wsparcia matek chcących urodzić dzieci w krótkim odstępie czasu od siebie, by stworzyć im poczucie komfortu i bezpieczeństwa.

CEL

Ułatwienie wychowania dzieci rodzicom chcącym mieć 2+ dzieci, poprzez skrócenie okresu pieluch, umożliwienie zawożenia do tych samych szkół itp., a dzieciom w posiadaniu wspólnych zainteresowań na podobnym okresie rozwoju.

EFEKT

Rodzicom łatwiej jest spełniać swoje marzenia i realizować preferowany styl życia.

OFERTA WERSJA B

'BECIKOWE'

UZASADNIENIE

Większość potencjalnych rodziców chciałoby mieć 2 i więcej dzieci. W przypadku matek, które urodzą dzieci w krótkim odstępie czasu od siebie, spotykają się one często z barierami przy powrocie na rynek pracy z powodu długiej nieobecności. To powoduje odkładanie urodzeń w czasie i często rezygnację z kolejnego dziecka. Jednocześnie fakt posiadania rodzeństwa w zbliżonym wieku sprzyja rozwojowi dzieci, a rodziny posiadające co najmniej 2 dzieci bardzo istotnie przyczyniają się do rozwiązania kryzysu demograficznego, na czym korzysta całe społeczeństwo,

Potrzeba zatem wsparcia matek chcących urodzić dzieci w krótkim odstępie czasu od siebie, by stworzyć im poczucie komfortu i zrekompensować ewentualne trudności z osiągnięciem dochodów po odchowaniu dziecka.

CEL

.....

EFEKT

.....

Koncept nr 4

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

WSPARCIE MIESZKANIOWE DLA MŁODYCH

Nowy system wsparcia rodzin w zakupie mieszkania na własność obejmowałby:

WSPARCIE DLA OSÓB, KTÓRE POSIADAJĄ 1 DZIECKO LUB SPODZIEWAJĄ SIĘ DZIECKA

Wsparcie początkowe: dla rodzin posiadających zdolność kredytową, które spodziewają się pierwszego dziecka, lub posiadają jedno dziecko:

- Budżet Państwa przyznaje dofinansowanie na wkład własny do kredytu hipotecznego, w formie pożyczki, do maksymalnej wysokości:
 - ✓ 50 000 zł dla związków nieformalnych
 - ✓ 60 000 zł dla małżeństw
- Kredyt wsparty dofinansowaniem może być wzięty na zakup mieszkania lub domu na rynku pierwotnym lub wtórnym oraz budowę lub rozbudowę domu.
- Dofinansowanie wkładu własnego musi zostać spłacone. Dofinansowanie jednak może zostać umorzone:
 - ✓ Częściowo, w przypadku urodzenia drugiego dziecka w przeciągu 3 lat od otrzymania dofinansowania. Kwota umorzenia wynosi 15 000 dla związków nieformalnych i 20 000 dla małżeństw
 - ✓ W pozostałej części (czyli łącznie w całości), w przypadku urodzenia trzeciego dziecka w przeciągu kolejnych 3 lat od otrzymania dofinansowania

WSPARCIE DLA OSÓB, KTÓRE POSIADAJĄ 2 DZIECI I NIE MAJĄ WŁASNEGO MIESZKANIA

Wsparcie w przejście na swoje: dla osób, które nie posiadają własnego mieszkania, może zostać przyznane dofinansowanie na zakup mieszkania lub domu na rynku pierwotnym i wtórnym, lub budowę domu, w postaci „bonu mieszkaniowego”.

- Wysokość dofinansowania uzależniona jest od liczby dzieci:
 - ✓ Rodzina z 2 dzieci: 40 000 zł

2. WSPARCIE DLA RODZIN WIELODZIETNYCH, NIEZALEŻNIE OD SYTUACJI MIESZKANIOWEJ

Wsparcie w rozwoju rodziny: dla rodzin wielodzietnych/posiadających trójkę lub większą liczbę dzieci, może zostać przyznane dofinansowanie w postaci „bonu mieszkaniowego”, bez względu na to, czy rodzina posiada już własne mieszkanie czy też nie, w wysokości¹⁸:

✓	Rodzina z 3 dzieci:	100 000 zł
✓	Rodzina z 4 dzieci:	120 000 zł
✓	Rodzina z 5 dzieci:	140 000 zł
✓	Rodzina z 6 dzieci:	160 000 zł

Alternatywne pomysły na oferowane wsparcie:

1. BGK gwarantuje przez 15 lat wkład własny do wysokości 100 000 zł – na wkład własny do kredytu, nie ma wsparcia wtedy dla budowy metodą gospodarczą
2. Instrument jest skierowany do osób w wieku 24 – 40 lat, posiadających zdolność kredytową i tworzących rodziny oczekujące dziecka lub posiadające co najmniej jedno dziecko
3. Kredyt może być przeznaczony na zakup mieszkania lub domu na rynku pierwotnego. W przypadku rodzin wielodzietnych (3+), kredyt może być także wzięty na zakup mieszkania lub domu na rynku wtórnym
4. Po urodzeniu drugiego dziecka rodzina z gwarantowanym kredytem mogłaby uzyskać do 50 tys. zł dofinansowania bezzwrotnego, po urodzeniu trzeciego dziecka do 75 tys., a czwartego i kolejnego do 100 tys. zł.
5. Rodziny 3+ uzyskujące gwarancje mają prawo do pełnego umorzenia do 100 tys. zł.

¹⁸ Ten bon może także posłużyć do spłacenia wcześniej zaciągniętego kredytu (ale jego udzielenie wiąże się z przeprowadzką, więc stare mieszkanie i tak musi zostać sprzedane) jak i zmniejszenia kwoty ew. nowego kredytu, o ile rodzina ma zdolność kredytową

OFERTA

WSPARCIE MIESZKANIOWE DLA MŁODYCH

UZASADNIENIE

Pozyskanie własnego miejsca zamieszkania, zwłaszcza spełniającego oczekiwania co do komfortu zamieszkania, to ważne wyzwanie dla młodych ludzi. W przypadku chęci zakupu mieszkania na kredyt, młode osoby mają często trudność w uzbieraniu odpowiedniej kwoty na wkład własny, a rodziny z dziećmi mają dodatkowo niską zdolność kredytową, tym niższą, im więcej mają dzieci. Co więcej wiele osób nie chce kupować mieszkania na kredyt, a pragnie zbudować dom metodą gospodarczą lub metodą gospodarczą rozbudować dom rodziców.

Potrzebny jest system wsparcia uwzględniający zróżnicowane potrzeby różnych rodzin oraz możliwości spłat w przyszłości.

CEL

Zróżnicowane formy wsparcia finansowego rodzin chcących posiadać własne miejsce zamieszkania, spełniające odmienne oczekiwania różnych typów rodzin.

EFEKT

Każdy znajdzie wsparcie dopasowane do siebie.

Koncept nr 5

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

ZASIŁEK MACIERZYŃSKI

- Zasiłek dla matek, które nie posiadają prawa do zasiłku macierzyńskiego od swoich dochodów przysługuje zasiłek od dochodów męża.
 - Zasiłek wynosi 50% dochodów męża, ale nie więcej niż 50% średniego wynagrodzenia, (czyli 2 000 zł netto)

OFERTA

ZASIŁEK MACIERZYŃSKI

UZASADNIENIE

W przypadku urodzenia dziecka przez matkę, która wcześniej pracowała na umowę o pracę lub z innego tytułu miała odprowadzane składki na ubezpieczenie chorobowe, matce takiej przez rok po urodzeniu przysługuje zasiłek macierzyński w wysokości 80% jej wynagrodzenia (co najmniej 80% od minimalnego wynagrodzenia, czyli 2 250 zł).

Matkom, które nie były ubezpieczone, przysługuje tylko wypłacane przez rok świadczenie rodzicielskie (tak zwane „kosiniakowe”) o stałej wysokości jedynie 1 000 zł. Części z nich nie przysługuje nawet to świadczenie.

Tymczasem w rodzinie to oboje rodziców, w tym ojciec, jest odpowiedzialnych za zapewnianie dochodów rodzinie, a obawa przed spadkiem dochodów na osobę w rodzinie w momencie pojawienia się dziecka, jest istotną barierą do zrealizowania swoich marzeń o posiadaniu dzieci. Jest zatem uzasadnione, by w rodzinach, w których jedynym źródłem dochodów jest praca męża matki, rodziny te były uprawnione do zasiłku macierzyńskiego uzależnionego od dochodów męża matki.

CEL

Istotne podwyższenie wsparcia dla znacznej większości matek, które nie mają możliwości otrzymania zasiłku macierzyńskiego.

EFEKT

Podkreślenie znaczenia obojga rodziców, a szczególnie ojca, w zapewnianiu właściwych warunków rozwoju rodziny.

5.3.7 Karty Konceptów zaprezentowane na pozostałych 5. FGI

Koncept nr 1

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

PROGRAM RODZINA 500+

Stan obecny

- Rodzice otrzymują co miesiąc 500 zł na każde dziecko,
- 500 zł przysługuje na każde dziecko, bez względu na to, które jest to dziecko w rodzinie i jakie rodzina osiąga dochody
- 500 zł przysługuje od momentu urodzenia dziecka do momentu ukończenia przez dziecka 18 roku życia

Proponowane zmiany

- podwyższenie świadczenia na drugie dziecko do 600 zł, na trzecie do 800 zł, na czwarte i kolejne do 900 zł
- przekazywanie świadczenia na pierwsze dziecko tylko w przypadku niskiego dochodu na osobę w rodzinie - Jeśli dochód na osobę jest niższy niż 1 300 zł, przysługuje na pierwsze dziecko 500 zł, a jeśli niższy niż 700 zł, wówczas przysługuje 600 zł.
- Wprowadzenie możliwości otrzymania nowego 500+ od momentu poczęcia dziecka (możliwość pobrania środków finansowych w skumulowanych ratach – w szóstym miesiącu ciąży i miesiąc po urodzeniu dziecka). Nadal świadczenie przysługuje przez 18 lat, w przypadku skorzystania z tej możliwości będzie wypłacane do wieku 17lat i 3 miesięcy).

OFERTA WERSJA A

PROGRAM RODZINA 500+

UZASADNIENIE

Posiadanie dzieci jest dla wielu Polaków ważne. Znaczna większość Polaków chciałaby mieć dzieci, z czego większość co najmniej dwójkę, a niektórzy nawet więcej.

Koszty utrzymania dzieci powodują, że rodziny nie realizują swoich marzeń odnośnie do wielkości rodziny, a niekiedy pojawienie się kolejnego dziecka sprzyja obniżeniu standardu życia.

Dla wsparcia rodzin w urodzeniu kolejnych dzieci oraz zmniejszenia skali ubóstwa wprowadzony został program „Rodzina 500+”. Program ten znacznie zmniejszył skalę ubóstwa, ale wzrost dzietności, mimo iż nastąpił, wskazuje że rodziny wciąż nie realizują swoich planów związanych potomstwa..

Potrzebna jest zatem modyfikacja programu wsparcia rodziny, by zachował skuteczność ograniczania ubóstwa a jednocześnie lepiej wspierał rodziny w realizacji marzeń co do liczby dzieci.

CEL

Modyfikacja 500+, by program lepiej wspomagał rodziny chcące mieć dzieci, przy zachowaniu uzyskanego standardu życia.

EFEKT

Rodzice mogą znacznie łatwiej spełnić swoje marzenia o posiadaniu takiej liczby dzieci, jaką chcą, i zapewnianie im godnych warunków materialnych

OFERTA WERSJA B

PROGRAM RODZINA 500+

UZASADNIENIE

Rząd Prawa i Sprawiedliwości wprowadził program 500+. Jego celem była redukcja ubóstwa wśród rodzin z dziećmi, zwłaszcza wielodzietnych oraz zwiększenie dzietności.

Nieprzewidziana sytuacja związana z pandemią grozi jeszcze głębszym kryzysem demograficznym (w czasach niepewności spada liczba urodzeń), dlatego nie zmniejszając łącznego wsparcia we wszystkich programach rządowych, jakie otrzymują rodziny (nadal ponad 40 mld rocznie) rząd ogranicza przekierowanie środków na 1. dziecko do zamożniejszych rodzin, by wprowadzić bardziej skuteczne rozwiązania, które pomogą znieść inne bariery (np. zwiększenie kwoty 500+ na kolejne dzieci, zwiększenie dostępności mieszkań czy wsparcia w opiece nad małymi dziećmi)

Dla dalszego zwiększania dzietności potrzebne jest wprowadzenie nowych radykalnych rozwiązań. W tym celu potrzebna jest modyfikacja programu 500+.

CEL

Dzięki nowemu programowi wsparcie będzie udzielane w sposób bardziej precyzyjny (największe potrzeby wsparcia mają rodziny mniej zarabiające oraz posiadające 2 i więcej dzieci), a uwolnione w ten sposób środki będą przekierowane na inne rodzaje wsparcia służące dzietności. Pieniądze podatników zostaną wykorzystane bardziej skutecznie.

EFEKT

Rząd podejmuje działania, by wspierać rodziny tam, gdzie najbardziej potrzebują.

Koncept nr 2

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

ZASIŁEK WYCHOWAWCZY (BON)

Stan obecny

- Obecnie matkom przez pierwszy rok po urodzeniu dziecka przysługuje roczny płatny urlop, a wysokość zasiłku wynosi 80% ich wynagrodzenia
- Matki po roku od urodzenia dziecka nie otrzymują żadnego wsparcia finansowego
- Matki po roku od urodzenia dziecka mają do wyboru: wracają do pracy i oddają dziecko do żłobka (często płatnego), albo rezygnują z pracy by osobiście opiekować się dzieckiem nie mając żadnego innego wsparcia, niż tylko 500+

Proponowane zmiany

- wprowadzenie dodatkowego, miesięcznego zasiłku wychowawczego („bonu”) na każde dziecko w 2 i 3 roku życia, w wysokości 1 300 zł miesięcznie.
- możliwość przeznaczenia kwoty bonu na dowolny cel: opłata żłobka, zatrudnienie niani, zaangażowanie dziadków, utrzymanie się matki, która dla opieki nad dzieckiem rezygnuje z pracy.
- bon przysługuje wszystkim matkom, bez względu na dochody (jak obecnie 500+)

OFERTA

ZASIŁEK WYCHOWAWCZY (BON)

UZASADNIENIE

Wszystkie dzieci wymagają bardzo starannej opieki, szczególnie zaś dzieci najmłodsze, do ukończenia 3 roku życia,.

Aktualnie zasiłek macierzyński umożliwia sprawowanie opieki przez matkę przez pierwszy rok życia, bez znaczącej utraty przez rodzinę dochodów. W przypadku opieki nad dzieckiem 2 i 3 - letnim, matka może zdecydować się na bezpłatny urlop wychowawczy albo wrócić do pracy i wysłać dziecko do żłobka, który jest często kosztowny. Wiele kobiet chcących dalej osobiście opiekować się dzieckiem wraca zatem z powodów ekonomicznych do pracy, a wiele kobiet chcących pracować rezygnuje z pracy, ponieważ ona się nie opłaca.

Istnieje zatem potrzeba elastycznego wsparcia matek w 2 i 3 roku życia, by mogły żyć zgodnie z własnymi preferencjami.

CEL

Zwiększenie opcji wyboru dla matek małych dzieci między pracą zawodową a opieką nad dzieckiem.

EFEKT

Matka może prowadzić taki styl życia, jaki chce.

Koncept nr 3

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

'DŁUŻSZY ZASIŁEK MACIERZYŃSKI'

Stan obecny:

- Bez względu na to, kiedy urodzi się dziecko, matka otrzymuje zasiłek macierzyński przez 12 miesięcy od momentu urodzenia dziecka
- Wartość zasiłku wynosi 80% wynagrodzenia matki

Proponowane zmiany:

- W przypadku urodzenia drugiego, trzeciego lub kolejnego dziecka w terminie krótszym niż 2,5 roku od poprzedniego, każdej matce przysługuje zasiłek macierzyński o 3 miesiące dłużej (czyli łącznie przez 15 miesięcy)

OFERTA WERSJA A

'DŁUŻSZY ZASIŁEK MACIERZYŃSKI'

UZASADNIENIE

W Polsce zdecydowana większość par marzy o co najmniej 2 dzieci. Wiele par jednak nie decyduje się na posiadanie dzieci w niewielkim odstępie czasu, ze względu m.in. na niepokój dotyczący dochodów rodziny, kiedy matka przez dłuższy okres nie pracuje. Odkładanie w czasie powoduje, że rodzicom często coraz trudniej jest zdecydować się na kolejne dziecko i często prowadzi to do braku realizacji marzeń o kolejnym potomku.

Potrzeba zatem wsparcia matek chcących urodzić dzieci w krótkim odstępie czasu od siebie, by stworzyć im poczucie komfortu i bezpieczeństwa.

CEL

Ułatwienie wychowania dzieci rodzicom chcącym mieć 2+ dzieci, poprzez skrócenie okresu pieluch, umożliwienie zawożenia do tych samych szkół itp., a dzieciom w posiadaniu wspólnych zainteresowań na podobnym okresie rozwoju.

EFEKT

Rodzicom łatwiej jest spełniać swoje marzenia i realizować preferowany styl życia.

OFERTA WERSJA B

'DŁUŻSZY ZASIŁEK MACIERZYŃSKI'

UZASADNIENIE

Większość potencjalnych rodziców chciałoby mieć 2 i więcej dzieci. W przypadku matek, które urodzą dzieci w krótkim odstępie czasu od siebie, spotykają się one często z barierami przy powrocie na rynek pracy z powodu długiej nieobecności. To powoduje odkładanie urodzeń w czasie i często rezygnację z kolejnego dziecka. Jednocześnie fakt posiadania rodzeństwa w zbliżonym wieku sprzyja rozwojowi dzieci, a rodziny posiadające co najmniej 2 dzieci bardzo istotnie przyczyniają się do rozwiązania kryzysu demograficznego, na czym korzysta całe społeczeństwo,

Potrzeba zatem wsparcia matek chcących urodzić dzieci w krótkim odstępie czasu od siebie, by stworzyć im poczucie komfortu i zrekompensować ewentualne trudności z osiągnięciem dochodów po odchowaniu dziecka.

CEL

.....

EFEKT

.....

Koncept nr 4

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

WSPARCIE MIESZKANIOWE DLA MŁODYCH

Stan obecny:

Obecnie nie funkcjonuje żaden znaczący program wsparcia rodzin w zakupie lub budowie mieszkania

Proponowane rozwiązania:

Nowy system wsparcia rodzin w zakupie mieszkania na własność obejmowałby:

WSPARCIE DLA OSÓB, KTÓRE POSIADAJĄ 1 DZIECKO LUB SPODZIEWAJĄ SIĘ DZIECKA

Wsparcie początkowe: dla rodzin posiadających zdolność kredytową, które spodziewają się pierwszego dziecka, lub posiadają jedno dziecko:

- Budżet Państwa przyznaje dofinansowanie na wkład własny do kredytu hipotecznego, w formie pożyczki, do maksymalnej wysokości:
 - ✓ 50 000 zł dla związków nieformalnych
 - ✓ 60 000 zł dla małżeństw
- Kredyt wsparty dofinansowaniem może być wzięty na zakup mieszkania lub domu na rynku pierwotnym lub wtórnym oraz budowę lub rozbudowę domu.
- Dofinansowanie wkładu własnego musi zostać spłacone. Dofinansowanie jednak może zostać umorzone:
 - ✓ Częściowo, w przypadku urodzenia drugiego dziecka w przeciągu 3 lat od otrzymania dofinansowania. Kwota umorzenia wynosi 15 000 dla związków nieformalnych i 20 000 dla małżeństw
 - ✓ W pozostałej części (czyli łącznie w całości), w przypadku urodzenia trzeciego dziecka w przeciągu kolejnych 3 lat od otrzymania dofinansowania

WSPARCIE DLA OSÓB, KTÓRE POSIADAJĄ 2 DZIECI I NIE MAJĄ WŁASNEGO MIESZKANIA

Wsparcie w przejście na swoje: dla osób, które nie posiadają własnego mieszkania, może zostać przyznane dofinansowanie na zakup mieszkania lub domu na rynku pierwotnym i wtórnym, lub budowę domu, w postaci „bonu mieszkaniowego”.

- Wysokość dofinansowania uzależniona jest od liczby dzieci:
 - ✓ Rodzina z 2 dzieci: 40 000 zł

3. WSPARCIE DLA RODZIN WIELODZIETNYCH, NIEZALEŻNIE OD SYTUACJI MIESZKANIOWEJ

Wsparcie w rozwoju rodziny: dla rodzin wielodzietnych/posiadających trójkę lub większą liczbę dzieci, może zostać przyznane dofinansowanie w postaci „bonu mieszkaniowego”, bez względu na to, czy rodzina posiada już własne mieszkanie czy też nie, w wysokości¹⁹:

✓	Rodzina z 3 dzieci:	100 000 zł
✓	Rodzina z 4 dzieci:	120 000 zł
✓	Rodzina z 5 dzieci:	140 000 zł
✓	Rodzina z 6 dzieci:	160 000 zł

Alternatywne pomysły na oferowane wsparcie:

1. BGK gwarantuje przez 15 lat wkład własny do wysokości 100 000 zł – na wkład własny do kredytu, nie ma wsparcia wtedy dla budowy metodą gospodarczą
2. Instrument jest skierowany do osób w wieku 24 – 40 lat, posiadających zdolność kredytową i tworzących rodziny oczekujące dziecka lub posiadające co najmniej jedno dziecko
3. Kredyt może być przeznaczony na zakup mieszkania lub domu na rynku pierwotnego. W przypadku rodzin wielodzietnych (3+), kredyt może być także wzięty na zakup mieszkania lub domu na rynku wtórnym
4. Po urodzeniu drugiego dziecka rodzina z gwarantowanym kredytem mogłaby uzyskać do 50 tys. zł dofinansowania bezzwrotnego, po urodzeniu trzeciego dziecka do 75 tys., a czwartego i kolejnego do 100 tys. zł.
5. Rodziny 3+ uzyskujące gwarancje mają prawo do pełnego umorzenia do 100 tys. zł.

¹⁹ Ten bon może także posłużyć do spłacenia wcześniej zaciągniętego kredytu (ale jego udzielenie wiąże się z przeprowadzką, więc stare mieszkanie i tak musi zostać sprzedane) jak i zmniejszenia kwoty ew. nowego kredytu, o ile rodzina ma zdolność kredytową

OFERTA

WSPARCIE MIESZKANIOWE DLA MŁODYCH

UZASADNIENIE

Pozyskanie własnego miejsca zamieszkania, zwłaszcza spełniającego oczekiwania co do komfortu zamieszkania, to ważne wyzwanie dla młodych ludzi. W przypadku chęci zakupu mieszkania na kredyt, młode osoby mają często trudność w uzbieraniu odpowiedniej kwoty na wkład własny, a rodziny z dziećmi mają dodatkowo niską zdolność kredytową, tym niższą, im więcej mają dzieci. Co więcej wiele osób nie chce kupować mieszkania na kredyt, a pragnie zbudować dom metodą gospodarczą lub metodą gospodarczą rozbudować dom rodziców.

Potrzebny jest system wsparcia uwzględniający zróżnicowane potrzeby różnych rodzin oraz możliwości spłat w przyszłości.

CEL

Zróżnicowane formy wsparcia finansowego rodzin chcących posiadać własne miejsce zamieszkania, spełniające odmienne oczekiwania różnych typów rodzin.

EFEKT

Każdy znajdzie wsparcie dopasowane do siebie.

Koncept nr 5

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

ZASIŁEK MACIERZYŃSKI

Stan obecny

- Obecnie pracującym matkom rodzącym dziecko przysługuje przez rok od urodzenia zasiłek macierzyński w wysokości 80% ich wynagrodzenia
- Matki, które nie pracują, nie mają prawa do zasiłku macierzyńskiego, niektóre mogą pobierać zasiłek (t.zw. „kosiniakowe”) w wysokości 1 000 zł miesięcznie
- Część matek, które mają niewielkie dochody, otrzymuje wprawdzie zasiłek macierzyński, ale jest on niewielki (80% od ich dochodów)

Proponowane rozwiązania

- Dla matek, które nie posiadają prawa do zasiłku macierzyńskiego od swoich dochodów, przyznany zostanie zasiłek macierzyński w wysokości uzależnionej od dochodów ich męża.
 - Zasiłek wynosi 50% dochodów męża, ale nie więcej niż 50% średniego wynagrodzenia, (czyli 2 000 zł netto)
- Matki o niewielkich dochodach, które są wobec tego uprawnione do niskiego zasiłku macierzyńskiego, będą również mogły otrzymać zasiłek macierzyński w wysokości uzależnionej od dochodów ich męża
 - Zasiłek dla tych matek również wynosi 50% dochodów męża, ale nie więcej niż 50% średniego wynagrodzenia, (czyli 2 000 zł netto)

OFERTA

ZASIŁEK MACIERZYŃSKI

UZASADNIENIE

W przypadku urodzenia dziecka przez matkę, która wcześniej pracowała na umowę o pracę lub z innego tytułu miała odprowadzane składki na ubezpieczenie chorobowe, matce takiej przez rok po urodzeniu przysługuje zasiłek macierzyński w wysokości 80% jej wynagrodzenia.

Matkom, które nie były ubezpieczone, przysługuje tylko wypłacane przez rok świadczenie rodzicielskie (tak zwane „kosiniakowe”) o stałej wysokości jedynie 1 000 zł. Części z nich nie przysługuje nawet to świadczenie.

Tymczasem w rodzinie to oboje rodziców, w tym ojciec, jest odpowiedzialnych za zapewnianie dochodów rodzinie, a obawa przed spadkiem dochodów na osobę w rodzinie w momencie pojawienia się dziecka, jest istotną barierą do zrealizowania swoich marzeń o posiadaniu dzieci. Jest zatem uzasadnione, by w rodzinach, w których jedynym źródłem dochodów jest praca męża matki, rodziny te były uprawnione do zasiłku macierzyńskiego uzależnionego od dochodów męża matki.

CEL

Istotne podwyższenie wsparcia dla znacznej większości matek, które nie mają możliwości otrzymania zasiłku macierzyńskiego.

EFEKT

Podkreślenie znaczenia obojga rodziców, a szczególnie ojca, w zapewnianiu właściwych warunków rozwoju rodziny.

Koncept nr 6

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

ELASTYCZNA PRACA

Stan obecny

- Obecnie matki, które były na urlopie macierzyńskim, są chronione przed zwolnieniem z pracy i degradacją od momentu zajścia w ciążę do momentu powrotu do pracy
- Mężowie kobiet, których żony są w ciąży lub są na urlopie macierzyńskim nie są w żaden sposób chronieni przed degradacją ani zwolnieniem z pracy
- Obecnie kobieta w ciąży chcąc pracować, ale nie na cały etat, nie może zażądać od pracodawcy pracy na część etatu, może jedynie przejść na pełne zwolnienie lekarskie
- Obecnie kobieta w ciąży i matka małych dzieci nie może zażądać od pracodawcy pracy zdalnej (t.zw. *home office*), nawet jeśli jej praca to umożliwia. Praca zdalna w ogóle nie występuje w kodeksie pracy, obecne rozwiązania są tymczasowe, obowiązują tylko przez czas trwania pandemii COVID
- Matka małych dzieci nie może zażądać od pracodawcy pracy na część etatu ani pracy na pełen etat częściowo w firmie (np. 6 godzin dziennie), a częściowo zdalnie w domu (np. pozostałe 2 godziny dziennie)

Proponowane rozwiązania

- Wydłużenie ochrony matek przed zwolnieniem i degradacją do roku od powrotu do pracy
- Wprowadzenie ochrony przed zwolnieniem i degradacją mężów kobiet, których żona jest w ciąży i przez rok od urodzenia przez nią dziecka
- Umożliwienie przejścia kobiety w ciąży i matki dziecka do ukończenia przez niego 3 roku życia na pracę zdalną, lub na pełen etat dzielony biurowo – zdalny, o ile typ pracy na to pozwala. Pracodawca nie może odmówić matce
- Umożliwienie przejścia kobiety w ciąży i matki dziecka do ukończenia przez niego 3 roku życia na część etatu. Pracodawca nie może odmówić matce.
- Wprowadzenie dla pracodawców refundacji składek ZUS matki wracającej do pracy po przerwie związanej z opieką nad dzieckiem, o ile przyjmą matki do pracy na formę elastycznej pracy (np. praca zdalna, praca częściowo zdalna, praca w innych niż pełny wymiar czasu pracy, ruchomy czas pracy, praca w trybie zadaniowym),
 - Refundacja wysokości 20% składki ZUS za matkę w 1. roku od powrotu do pracy

OFERTA

ELASTYCZNA PRACA

UZASADNIENIE

Kobiety chcące urodzić i wychować dziecko spotykają się z wieloma trudnościami z łączeniem pracy z rodziną. Należą do nich sztywność przepisów utrudniająca pracę zdalną, pracę na część etatu – zarówno w okresie ciąży jak i w trakcie wychowywania małego dziecka, czy trudności z powrotem do pracy. Rodzice nie są także pewni, czy ojciec nie zostanie zwolniony z pracy w trakcie ciąży matki lub jej opieki nad małym dzieckiem, a matka mimo ochrony przed zwolnieniem w trakcie ciąży i urlopu macierzyńskiego, rodzicielskiego i wychowawczego, czy nie zostanie zwolniona bądź zdegradowana po powrocie do pracy.

Stąd istnieje potrzeba zwiększenia elastyczności świadczenia pracy, dostosowana do indywidualnych preferencji matki oraz zwiększenie bezpieczeństwa zatrudnienia rodziców.

CEL

Uelastycznienie przepisów, dostosowujące je do potrzeb rodziców w zakresie łączenia pracy z rodziną i zachowania pracy.

EFEKT

Zmniejszenie trudności w łączeniu pracy z rodziną oraz poczucia bezpieczeństwa pracy rodziców.